DIMITRIE GUSTI

Pagini alese

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ
București, 1965

Texte stabilite şi note
OVIDIU BĂDINA şi OCTAVIAN NEAMŢU

Studiu introductiv
Conf. univ. dr.
OVIDIU BĂDINA

Coperta şi supracoperta:
VAL MUNTEANU

CUPRINS[1]

STUDIU INTRODUCTIV

Cel care a rămas cunoscut în istoria sociologiei românești ca întemeietor de sistem sociologic, inițiatorul și organizatorul acțiunii de cercetare a realității sociale sub formă de monografii sociologice, întemeietorul și conducătorul revistelor „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială" (1919—1943), „Sociologie românească" (1936—1944), „Affaires Danubiennes" (1938—1944), fondatorul Asociației pentru știința și reforma socială, devenită mai apoi Institutul Social Român (Institutul de Științe Sociale al României), și al Muzeului Satului, președinte al Academiei Române în anii ce-au urmat celui de-al doilea război mondial a fost totodată un om de o întinsă cultură, care a avut preocupări majore multilaterale. De-a lungul celor aproape 60 de ani de intensă activitate intelectuală [1], a îmbinat munca de cercetare cu cea didactică (din 1910 pînă în 1948 a fost

[1] Prima manifestare publică a fost conferința *Mai multă lumină,* ținută la Iași sub auspiciile societății „Solidaritatea" ; ultima a fost cuvîntarea pentru străinătate referitoare la problemele păcii și folosirii energiei nucleare, transmisă la radio în februarie 1955.

profesor universitar activ), contopind în aceeaşi persoană omul de ştiinţă cu militantul social.

Personalitate foarte complexă, dar printre cele mai prodigioase ale culturii româneşti moderne, Dimitrie Gusti şi-a desfăşurat principala sa activitate în anii dintre cele două războaie mondiale. În anii de după Eliberare, el şi-a ataşat eforturile la cele ale întregului nostru popor pentru realizarea grandioasei construcţii : o viaţă nouă, luminoasă — socialismul.

Dimitrie Gusti, care a scris lucrări şi în limba germană şi franceză, a devenit cunoscut pe plan internaţional ca un sociolog care s-a orientat spre cercetarea concretă a realităţii sociale sub toate aspectele ei, ca un gînditor care a avut în permanenţă drept scop cunoaşterea fenomenelor sociale pentru ca de pe această bază să facă propuneri de îmbunătăţiri. În acest sens se poate afirma că în perioada dintre cele două războaie mondiale Dimitrie Gusti s-a manifestat ca un intelectual cu vederi largi, un burghez democrat, militant pentru reforme sociale.

Acţiunile iniţiate şi conduse de Dimitrie Gusti de-a lungul celor aproape patru decenii au avut ecou şi au stîrnit reacţii în cercurile sociologice din multe ţări europene. În a doua jumătate a deceniului al patrulea a atras şi atenţia unor cercuri sociologice americane asupra activităţii pe care o desfăşura. Dacă pînă la primul război mondial Gusti se făcuse remarcat peste graniţă datorită şi unor lucrări publicate de el în limba germană, în perioada dintre cele două războaie mondiale, mai ales după ce activitatea sa de iniţiator, îndrumător şi coordonator al acţiunii de cercetare a realităţii sociale din mediul rural ajunsese să fie foarte cunoscută şi peste graniţă, cînd monografierea sociologică a realităţii româneşti era un fapt, Gusti nu numai că a devenit renumit şi apreciat, dar a fost solicitat să ţină conferinţe în marile oraşe şi centre universitare europene şi americane, lucrările lui principale traducîndu-se în limbile de mare circulaţie.

Ca o recunoaştere a meritelor sale pentru sociologia vremii lui Dimitrie Gusti i s-au acordat titluri ştiinţifice străine şi a fost ales membru al mai multor societăţi internaţionale. Dintre acestea amintim : membru al Societăţilor de sociologie din Geneva, Berlin, Londra ; al Institutului internaţional de sociologie ; al Societăţii ştiinţelor sociale din Tokio ; al Societăţii de sociologie „Masaryk" din Praga ; Doctor Honoris Causa al Universităţii din Leipzig ; membru al Institutului Franţei, — *Académie des Sciences Morales et Politiques* — al doilea român după marele istoric A. D. Xenopol. Pline de semnificaţie în acest sens sînt şi alegerea sa ca preşedinte al celui de-al XIV-lea Congres internaţional de sociologie şi desemnarea Institutului de Ştiinţe Sociale al României, condus de Gusti, ca organizator al celui de-al XIV-lea Congres internaţional de sociologie. De asemenea, el a fost cetăţean de onoare al mai multor localităţi din ţară, iar în 1939 a fost ales cetăţean de onoare al oraşului New York. Statul francez l-a distins cu legiunea de onoare, în gradul de Mare Ofiţer *(Grand Officier de la Légion d'Honneur).*

*

Născut la Iaşi la 13 februarie 1880, Dimitrie, fiul lui Ştefan Gusti şi al Nataliei Gusti (născută Gatovski), şi-a petrecut copilăria pe plaiurile moldovene, împărţind timpul între Gropniţa, unde părinţii aveau moşie, şi Iaşi.

Cînd a ajuns la vîrsta şcolară, a fost trimis la Iaşi, la Internatul „Caracaş", apoi a urmat cursul secundar la Institutele unite, unde în conducere erau: director — Culianu, iar profesori — Petre Poni, Ţoni, Caraiani, Philippide, Xenopol, cadre universitare. Mare admiraţie a avut pentru Philippide şi Xenopol — ultimul devenindu-i rudă prin cea de-a doua căsătorie —, care uimeau tineretul studios al vremii prin erudiţia lor. După cum remarca unul dintre biografii săi, „Dimitrie Gusti a atras atenţia profesorilor săi prin ambiţia şi stăruinţa la învăţătură, ceea ce explică de asemenea şi reuşita sa strălucită la bacalaureat, cînd a ieşit singurul din cei 30 de candidaţi, înfruntînd şi concurenţa vestitului Institut «Humpel»" [1].

Învăţămîntul universitar îl începe la Facultatea de litere, drept şi ştiinţe a Universităţii din Iaşi în 1898, dar urmează cursurile numai un an, pentru că în 1899 a plecat în Germania, unde a frecventat cursuri la Universităţile din Berlin şi Lipsca. La Universitatea din Berlin, Dimitrie Gusti a luat parte timp de două semestre, în anul şcolar 1899—1900, la lucrările seminarului de filozofie conduse de *Friedrich Paulsen* [2]. La Leipzig în perioada 1900—1903, a fost cinci semestre membru al Institutului de psihologie, care lucra sub

[1] G. Vlădescu Răcoasa, *Profesorul D. Gusti. Viaţa, opera şi personalitatea lui*, în *D. Gusti şi Şcoala sociologică de la Bucureşti*, 1937, p. 111.

[2] Aici a studiat etica lui Spinoza şi etica lui Kant. Impresiile sale despre Fr. Paulsen, Gusti le-a consemnat în manuscrisele din perioada 1948—1955, pe care le-am denumit *Fragmente autobiografice* (vezi în special I, partea intitulată *Căutare*, text dactilografiat, pp. 10—12, 13). Manuscrisele şi textul lor dactilografiat se află în păstrarea doamnei Elena Gusti.

direcţia lui *Wilhelm Wundt* [1], un semestru membru al seminarului de filozofie al profesorului *Paul Barth*, unde a studiat filozofia dreptului şi etica lui Kant, iar timp de patru semestre a fost membru al seminariilor conduse de *Karl Bücher*. În iarna anului 1905 a luat parte la seminariile conduse de *Gustav von Schmoller* [2].

Şi problemele dreptului au stat în atenţia lui Gusti în anii de formare intelectuală. În seminarul de criminalistică al lui *Franz von Liszt*, el a ţinut comunicări, dintre care cea despre *Noţiunile fundamentale ale dreptului presci* a fost publicată în 1905 în „Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht", iar, apoi, dezvoltată, în „Abhandlung der Kriminalistischen Seminar der Universität Berlin" în 1909.

În vremea cît a stat la Berlin, cu ocazia apariţiei lucrării *Chestiunea Dunării* de D. Sturdza, Gusti a ţinut o conferinţă pe această temă, publicată apoi în „Preussische Jahrbücher" [3].

Lucrarea sa de doctorat, *Egoismus und Altruismus zur soziologischen Motivation des praktischen Wollens*

[1] Aici a luat parte la lucrările de psihologie experimentală (vezi lucrarea lui Quandt, *Bewusstseinsumfang für regelmässig gegliederte Gesamtvorstellungen*, Leipzig, 1905, pp. 7—8). Pe baza materialelor studiate în această perioadă şi-a elaborat teza de doctorat. În manuscrisul citat mai sus (III, „Leipzig, Pe urmele lui Goethe", p. 78), Gusti nota: „Pe Wundt, Bücher şi Lamprecht i-am ales de la început ca examinatori pentru doctorat, urmînd regulat cursurile lor şi participînd activ la şedinţele lor de seminar, iar pe Ratzel l-am ascultat şi urmat ca şi cum ar fi fost şi el unul dintre examinatori".

[2] Vezi Dimitrie Gusti, *Memoriu prezentat onor. Ministeriu al Cultelor şi al Instrucţiunii Publice*, 1909, pp. 3—5; D. Gusti, *Sociologia militans*, 1935, pp. III—V, 39 şi 40; „Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma Socială", 1936, pp. 501 şi urm.; *D. Gusti şi şcoala sociologică de la Bucureşti*, pp. 9—15.

[3] *D. Gusti şi şcoala sociologică de la Bucureşti*, p. 113.

(1904), după ce-a fost susţinută în faţa comisiei formată din W. Wundt, Karl Bücher şi Karl Lamprecht, a fost publicată în două numere ale revistei „Vierteljahrsschrift für Wissenschaftliche Philosophie und Soziologie", scoasă de Paul Barth în colaborare cu Mach şi Riehl. După acest prim succes, Gusti făcu în aceeaşi revistă, tot în 1904, o expunere critică sub aspect metodologic a lucrărilor : 1. W. Sombart, *Der moderne Kapitalismus,* 2 vol., Leipzig 1902 ; 2. W. Oncken, *Geschichte der Nationaloekonomie,* vol. I, Leipzig, 1902 ; 3. G. Tarde, *Psychologie économique,* 2 vol., Paris, 1902 ; 4. G. von Schmoller, *Grundriss der allgemeinen Volkswirtschaftslehre,* 2 vol., Leipzig, 1902—1904 [1]. Această expunere are însemnătate nu atît pentru colaborarea în sine — dar şi aceasta trebuie apreciată dacă o raportăm la vîrsta lui Gusti (24 de ani) —, cît şi pentru faptul că ne arată unele izvoare teoretice cu care intrase în contact cel care mai tîrziu a devenit un vestit sociolog. După cum e uşor de observat, Gusti a studiat probleme diferite şi a urmat cursurile şi seminariile diverşilor profesori, a căror orientare nu era însă materialistă.

*

În perioada asimilării elementelor de bază ale formaţiei sale filozofice, sociologia burgheză se caracteriza printr-un idealism accentuat. Cînd în tabăra idealistă cîştiga aderenţi tendinţa neokantiană, impregnată cu elemente empiriste la H. Cohen, W. Windelband, Alois Riehl etc. şi cînd apăruse deja neopozitivismul filozofic al lui E. Mach şi R. Avenarius, teorie filozofică reacţio-

[1] *D. Gusti şi şcoala sociologică de la Bucureşti,* p. 112.

nară cu puternice implicaţii sociologice, idealismul filozofic hegelian, lovit puternic de materialism, cedase mult teren. În această vreme se afirmă şi W. Ostwald, care, bazat pe descoperirile din domeniul energiei, lansase o teorie înrudită cu neopozitivismul lui Mach, neopunîndu-se făţiş materialismului lui Haeckel, care era la modă şi avea mulţi adepţi. Însă atît W. Ostwald, cît şi E. Haeckel erau reprezentanţii „monismului" şi conducători ai „Ligii moniştilor".

Noile descoperiri din domeniul fizicii (Hertz, Einstein, Lorentz) permit apariţia unor noi teorii cu serioase implicaţii filozofice.

Tot la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul celui de-al XX-lea, datorită dezvoltării psihologiei, în Germania apare o tendinţă de interpretare personalistă a fenomenelor sociale, dar cîştigă tot mai mult teren psihologismul, care, pornind de la psihologia idealistă herbartiană, reduce viaţa psihică la un complex de reprezentări, în luptă sau în acord unele cu altele [1]. W. Wundt, renumit adept al experimentului în psihologie, în lucrarea sa *Psihologia popoarelor,* încercînd să tragă o concluzie proprie, nu face altceva decît să apropie psihologismul de personalism.

Wundt, în perioada în care Gusti îi audia cursurile, acorda o atenţie sporită filozofiei morale şi psihologiei popoarelor.

În acest climat ideologic complex, Gusti încearcă să răspundă la problemele sociologice importante de pe o poziţie proprie. În realitate, răspunsurile sale reflectă

[1] Vezi şi Emil Bréhier, *Histoire de la philosophie allemande,* 1921, pp. 141—142.

influența elementelor de bază ale filozofiei germane a vremii. De exemplu, felul cum interpretează Gusti realitatea socială îl arată debitor mai ales lui Wundt [1].

Cînd este vorba de tezele voluntariste din doctrina lui Dimitrie Gusti, se poate afirma însă că ele mai au și un alt izvor: sociologia lui Ferdinand Tönnies. Lucrearea *Comunitate și societate* a lui Ferdinand Tönnies a avut o puternică înrîurire asupra sociologiei idealiste germane, mai ales la începutul secolului al XX-lea. Sociologul german socotește comunitatea și societatea ca o relație de voință și operează cu două noțiuni mistificate despre voință: „voința organică", care — susține el — creează comunitatea, și „voința liber aleasă", care ar da naștere societății. Tipul organic de voință este socotit ca tradițional, conformist, iar cel arbitrar ca fiind convențional și, prin aceasta, original. Adevărata viață, crede el, este constituită de comunitate, considerată un organism viu, pe cînd societatea ar fi un agregat mecanic. Conștiința unor scopuri comune ar fi aceea care creează o comunitate, constituită în stat. Societatea însă, afirmă el, este determinată de interesele individuale. Tönnies socotește viața ca fiind stăpînită de „voința organică". Pentru el societatea este o formațiune mecanic

[1] În lucrarea sa *Materialism și empiriocriticism*, referindu-se la W. Wundt, V. I. Lenin scrie: „...Wundt, care, deși... împărtășește un punct de vedere idealist confuz, a analizat totuși empiriocriticismul mai atent, poate, decît toți ceilalți". (Vezi *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 18, Editura Politică, București, 1963, p. 55). Referindu-se la „balastul de erudiție profesională" prin care Wundt dovedește că „imanenții sînt idealiști", Lenin scria: „...Wundt însuși este și el idealist și fideist" (p. 56). Vezi și aprecierea în legătură cu caracterizarea filozofiei imanente (p. 64).

constituită, a cărei dezvoltare merge de la comunitate la societate, de la cultură la civilizație [1].

De fapt, la Wundt, la Tönnies și la alți cîțiva profesori germani [2] vom găsi elementele care ne ajută să înțelegem unele trăsături de bază ale doctrinei gustiene, care, în esență, s-ar rezuma la următoarele:

a) Concepția lui Dimitrie Gusti este eclectică. Ea se constituie ca un conglomerat de teze de esență voluntaristă cu multe influențe neokantiene; treptat se completează însă cu multe elemente pozitiviste, mai ales în perioada cînd Gusti trece la cercetarea realității sociale. Procesul de formare a doctrinei sale sociologice reflectă atît căutările sale teoretice constante, cît și rezultatele contradictorii la care a ajuns.

b) Deși explicațiile sale în problema opoziției lumii naturale și a lumii spirituale sînt deosebite de cele ale lui Wundt și Tönnies, Gusti se aseamănă cu aceștia prin rolul acordat voinței ca substrat al manifestărilor sociale (Wundt și Tönnies socotesc voința ca substrat al tuturor manifestărilor fenomenale). Teza lui de doctorat, *Egoismus und Altruismus. Zur soziologischen Motivation des praktischen Wollens* (1904), precum și lucrările lui publicate în revista „Vierteljahrschrift für wissenschaftliche Philosophie und Soziologie", condusă de P. Barth, fostul său profesor, arată din plin aceasta.

[1] Vezi și Gáll Ernö, *Sociologia burgheză din România. Studii critice*, E.S.P.L.P., București, 1958, pp. 19—21.

[2] De exemplu Paul Barth, profesorul lui Gusti, în *Philosophie der Geschichte als Soziologie* (1897), prezintă un istoric al ideilor, dar schițează și teoria unui organism social alcătuit din contactul voințelor omenești: „Elementul organismului social este omul, dar nu omul ca ființă materială, ci ca voință". El consideră că societatea omenească este un organism spiritual.

Strădania lui Gusti de a construi un sistem sociologic merită atenţie. El a îmbinat de-a lungul anilor într-o doctrină sociologică elemente idealiste de nuanţă voluntaristă, dar şi pozitivistă. În climatul ideologic al vremii, tot ce a făcut el reprezenta pentru sociologia burgheză un punct de vedere nou în coordonatele sale esenţiale. Mulţi dintre sociologii timpului, şi mai ales Gusti, au crezut că a fost găsită soluţia capabilă să scoată sociologia burgheză din impasul în care se afla.

În ce constă doctrina lui Dimitrie Gusti?

Elementele de bază le întîlneşti în aproape toate lucrările lui, scrise de-a lungul a o jumătate de secol. Lucrarea în care expune pentru prima dată în mod sistematic ceea ce voia să realizeze el din punct de vedere doctrinar este aceea intitulată *Sociologia. Schiţa unui sistem de sociologie*, publicată în 1932[1]. Abordarea diverselor aspecte doctrinare o face în lucrări ca: *Sociologia monografică, ştiinţă a realităţii sociale* (1934), *La loi du „parallélisme sociologique" comme loi „d'équilibre social"* (1938), *La science de la réalité sociale. Introduction à un système de Sociologie, d'Éthique et de Politique* (1941), *Legile unităţilor sociale* (1943) etc. Pe baza materialelor publicate, folosind ca izvor *schiţa sistemului* pe care Gusti n-a izbutit să-l aşterne pe hîrtie în toate detaliile, se pot stabili contururile sistemului sociologic pe care voia să-l realizeze[2].

[1] În volumul *Omagiu prof. C. Rădulescu-Motru*, Bucureşti, „Revista Română de Filozofie", vol. XVII, 1932, pp. 315—321. Vezi şi volumul de faţă, fragmentul „Sociologia monografică", care reprezintă textul revăzut al lucrării la care ne referim.

[2] Volumul *La science de la réalité sociale. Introduction à un système de Sociologie, d'Éthique et de Politique*, apărut la Paris în 1941, este de asemenea o încercare de sinteză a concepţiei sale sociologice (vezi şi nota 6).

Dimitrie Gusti a intuit că sociologia nu mai putea ignora realitatea şi a socotit necesară analiza concretă a realităţii sociale. O cercetare ştiinţifică presupunea parcurgerea tuturor etapelor, de la abordarea fenomenului social pînă la ultima concluzie ce se impune: necesitatea dispariţiei societăţii capitaliste. Dar Gusti, de pe poziţia lui teoretică şi social-politică, n-a putut să meargă pînă la capăt, ci s-a oprit la nivelul înregistrării diferitelor aspecte ale fenomenelor sociale care au constituit obiectul cercetării.

Într-una din primele sale lucrări[1] el s-a preocupat de o problemă fundamentală pentru sociologie. Spre deosebire de materialiştii dialecticieni, care, analizînd fenomenele sociale privind totul ca un proces istoric-natural, au descoperit legile dezvoltării societăţii omeneşti şi, pe această cale, au ajuns la înţelegerea esenţei umane, Gusti se dovedeşte a fi un idealist-metafizic de nuanţă voluntaristă, îmbibată cu un apriorism specific neokantianismului german din perioada studenţiei sale. El nu porneşte de la analiza relaţiilor concrete, de pe o poziţie materialistă şi nici nu priveşte problema apariţiei şi dezvoltării omului ca un proces istoric-natural. El nu înţelege *omul* în accepţia socială, ca element al societăţii, ci este partizanul ideii conform căruia omul este „conştiinţa eului", „conştiinţa de sine", care în interior se manifestă prin „iubirea de sine", iar în afară se proiectează prin „actul de simpatie" şi „religiozitate" sau prin „simţămîntul de teamă şi respect". Această problemă Gusti o „rezolvă" prin antinomia egoism-altruism, elemente de bază în sistemele de etică burgheză din acea vreme, care constituie şi piatra unghiulară a sistemului său de sociologie.

[1] *Egoismus und Altruismus. Zur soziologischen Motivation des praktischen Wollens*, 1904.

Omul este voinţa omenească [1], susţine Gusti. Ca existenţă, omul se manifestă în primul rînd prin „activitatea conştientă" îndreptată spre un scop [2]. Simpatia, proiectîndu-se spre un alt „eu", creează o nouă existenţă, care nu este altceva decît „societatea" [3]. În sistemul lui Gusti, aceasta este semnificaţia conceptului de *societate.* Aici avem de-a face cu o înţelegere neokantiană, cu un apriorism sociologic, pentru că omul, conform acestei teorii, este social înainte de orice manifestare a sa, societatea existînd în om ca virtualitate datorită simpatiei [4]. Rolul acordat *voinţei* şi *simpatiei* ne precizează cum nu se poate mai limpede locul lui Gusti, pentru acei ani, în tabăra filozofiei idealiste.

Totuşi, Gusti n-a avut niciodată convingerea că ar putea analiza societatea concepută de el după reţetele sociologiei voluntariste, psihologiste. De aceea a simţit nevoia să abordeze problema şi pe alt plan. Dacă omul este de natură voluntară, dar şi socială, înseamnă că voinţa va fi pusă în slujba nevoilor sale, care sînt de ordin spiritual şi material. Acestea sînt — în sistemul sociologic gustian — *manifestările,* grupate în „categorii constitutive" şi „categorii regulative". Sociologia, susţine Gusti, trebuie să se ocupe de analiza lor [5]. Deci pentru D. Gusti sociologia este ştiinţa „societăţii ca totalitate". Şi aceasta, preconizează el, *trebuie cercetată în*

[1] D. Gusti, *Despre natura vieţii sociale,* în „Cultura română", anul VI, 1910, nr. 1—2.

[2] Idem, *Realitate, ştiinţă şi reformă socială,* în „Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma Socială", 1919, nr. 1, p. XV.

[3] Idem, *Introducere la cursul de istoria filozofiei greceşti, etică şi sociologie,* 1910, p. 19.

[4] În acest sens, vezi lucrarea sa *Egoismus und Altruismus...,* p. 33.

[5] Vezi şi Traian Herseni, *Realitatea socială. Încercare de ontologie regională,* pp. 110—118.

toată complexitatea ei. În acest sens, Dimitrie Gusti depăşeşte pe mulţi dintre predecesorii şi contemporanii săi burghezi.

Dimitrie Gusti a preluat tezele wundtiene, impregnîndu-le cu noi elemente pozitiviste. Întîlnim la el un sistem sociologic care trădează o îmbinare a elementelor de inspiraţie wundtiană cu elemente din doctrina lui Durkheim, pe care o studiase cu atenţie mai ales în 1909—1910. Originalitatea lui constă în nota proprie prin care a încadrat totul în sistemul său sociologic, în felul în care a conceput doctrina sa ca o îmbinare a „sistemului sociologic" cu „sistemul etic" şi „sistemul politic", văzute ca teorii despre diversele aspecte ale realităţii sociale.

Se poate afirma că un merit al lui Gusti este şi faptul că el cerea ca sociologia să se ocupe de fenomenele sociale reale, sociologul trebuind să cerceteze realitatea socială concretă de pe o *poziţie teoretică,* fenomenele trebuind să fie abordate *într-un anumit fel,* iar datele culese să fie *prelucrate şi sistematizate după anumite criterii bine determinate.* De aici şi o serie de precizări, printre care şi aceea conform căreia sociologia nu mai are ca obiect numai societatea omenească socotită ca întreg, cu evoluţia şi istoria sa, ci şi „unităţile sociale concrete, singurele forme în care trăieşte societatea". Cînd, în 1940, spune că sociologia este *ştiinţa realităţii sociale,* Gusti se gîndeşte la *ştiinţa unităţilor sociale,* care au forme foarte diverse [1]. De aici încolo începe în sociologia lui Gusti *atomizarea societăţii,* acţiune specifică sociologiei pozitiviste şi empirice burgheze contemporane.

[1] D. Gusti, *Problema sociologiei. Sistem şi metodă,* 1940, p. 5.

Gusti susţine că realitatea nu este altceva decît o îmbinare a nenumărate mănunchiuri de oameni, de „unităţi sociale“ foarte variate şi împrăştiate pe întregul glob. Şi dă ca exemple de asemenea unităţi : familiile, satele şi oraşele, bisericile şi sectele, breslele şi tagmele, atelierele, şcolile, gospodăriile şi întreprinderile, care ar fi „îmbinate felurit în unităţi mai cuprinzătoare ale neamurilor, statelor, imperiilor“ [1]. Plecînd de la această premisă, Gusti încearcă să justifice că realitatea socială este un mozaic de unităţi sociale [2]. Precizînd mai mult concepţia sa, el afirmă că „unitatea socială“ este o „simplă coexistenţă“, o „solidaritate de sentimente“, care, în acelaşi timp, este şi o „realitate activă de manifestaţie a voinţei într-o lucrare comună“[3].

La Dimitrie Gusti problema relaţiilor sociale este înţeleasă îngust. Relaţiile sociale recunoscute de el sînt relaţiile care există în cadrul unităţii sociale, adică relaţiile de rudenie, de prietenie, de vecinătate etc. După el astfel de relaţii dau oamenilor conştiinţa aceleiaşi soarte, a unei apropieri sociale. În urma acestora, crede el, apare şi mentalitatea comună, creatoare de tradiţii, de conformism, de valori şi de scopuri asemănătoare [4]. Atunci cînd a trecut la analiza vieţii satului, unde procesul de stratificare era evident, Gusti n-a abordat şi n-a analizat astfel de aspecte. El, ca şi unii dintre elevii şi colaboratorii săi, a constatat că grupuri întregi de ţărani părăsesc satele de baştină şi caută salvarea în vînzarea forţei lor de muncă la oraşe, în special în industrie ; dar nu a putut înţelege cauzele ce-i determinau să facă aceasta.

1 D. Gusti, *Problema sociologiei. Sistem şi metodă*, p. 3.
2 Idem, *Sociologia militans*, 1935, p. 45.
3 Idem, *La loi du „parallélisme sociologique“...*, pp. 9--10.
4 Idem, *Problema sociologiei...*, p. 6.

Gusti a sesizat aspecte ale relaţiilor dintre oameni care, într-adevăr, sînt manifestări ale relaţiilor sociale. Iar de aici pînă la înţelegerea deplină a acestei probleme (relaţiile sociale ca relaţii *materiale* şi relaţii *ideologice*, relaţiile materiale *determinînd* caracterul celor ideologice, care, la rîndul lor, ajută sau frînează dezvoltarea relaţiilor materiale) nu mai era mult. Pentru el relaţiile sociale sînt : 1) relaţiile din cadrul unităţii şi 2) relaţiile dintre unităţi [1]. În fond, el a redus această problemă la cea a relaţiilor de familie şi de vecinătate în cadrul unităţii cercetate, pe de o parte, şi la relaţii de aceeaşi natură între unităţi, pe de altă parte. Aceste relaţii pot fi descoperite, socoteşte el, cînd se analizează „manifestările“. Problema relaţiilor dintre bogaţi şi săraci, văzută de el ca problemă a relaţiilor dintre stăpîni şi argaţi, a fost observată şi abordată atunci cînd a făcut cercetarea realităţii sociale, dar de pe poziţiile lui nu a putut da soluţii corespunzătoare.

Despre realitatea socială Gusti mai afirma că „e un sistem complex de cadre [2] şi de manifestări [3] paralele ale unor unităţi sociale, motivate de voinţa socială“. Conform concepţiei sale, realitatea socială trebuie concepută ca un produs motivat voluntar [4], care creează valori sociale pentru că este alcătuit din unităţi sociale producătoare. „Socialul, scrie Gusti, este mai întîi produsul unui concurs de împrejurări spaţiale, temporale,

1 D. Gusti, *op. cit.*, p. 52.
2 Acest termen are mai ales sensul de *factori*.
3 Are mai ales sens de valori, iar în alte locuri, după cum se va vedea din text, de *activităţi*.
4 D. Gusti, *Sociologia monografică, ştiinţă a realităţii sociale*, în *Sociologia militans*, 1935, p. 45.

vitale şi sufleteşti care formează cadrele: cosmologic, istoric, biologic şi psihologic, aşa-zisul «mediu»..." [1].

Prin *cadre* sau *mediu*, Gusti înţelege patru elemente, care formează două categorii: 1) o categorie permanentă, pe care o socoteşte „categoria naturală", compusă din „cadrul cosmic" şi din „cadrul biologic", şi 2) o „categorie socială", alcătuită din „cadrul istoric" şi din „cadrul psihic" [2]. *Cadrele*, afirmă el, acţionează permanent asupra realităţii sociale, pentru ca aceasta, *reacţionînd*, să creeze valorile sociale, economice, spirituale, politice şi juridice [3].

De-a lungul anilor, Gusti a încercat să-şi precizeze doctrina, care, sub aspectul teoriei „cadrelor" şi „manifestărilor", se aseamănă cu diferite variante ale teoriei „factorilor", propovăduită de sociologia burgheză din zilele noastre.

Gusti afirmă că „valorile economice şi spirituale (ştiinţa, arta, religia) formează conţinutul existenţei socialului" [4]. Pe acestea el le consideră *categorii sociale constitutive*, care, pentru a se putea menţine, au nevoie de alte două categorii sociale (juridicul şi politicul), care organizează şi ordonează faptele şi viaţa socială, creînd posibilitatea „menţinerii existenţei".

Aceste ultime categorii, socotite *categorii sociale regulative*, sînt cerute de însăşi realitatea socială, pentru că, afirmă Gusti, activităţile economice şi spirituale fiind multiple, de multe ori chiar contradictorii, ar putea duce la existenţa unei realităţi anarhice şi haotice, la

[1] D. Gusti, *Sociologia. Schiţă a unui sistem de sociologic,* în *Omagiu profesorului C. Rădulescu-Motru,* p. 318 (vezi volumul de faţă, p. 116).

[2] Idem, *Legile unităţilor sociale,* p. 8.

[3] Idem, *Sociologia...,* în *loc. cit.,* pp. 318—319.

[4] *Ibidem,* p. 319.

un dezechilibru social. Politicul şi juridicul — aşa-zisele „categorii sociale regulative" — ar reglementa esenţa existenţei societăţii umane.

După Gusti, analiza societăţii nu poate începe luînd ca bază nici factorii de ordin material, nici factorii de ordin spiritual. Societatea cuprinde în mod egal toate genurile de „manifestări" şi de aceea nici una dintre ele nu poate fi primordială, ci toate se dezvoltă şi se determină reciproc. A socoti o „manifestare" ca fiind determinantă ar însemna să ameninţi „echilibrul social".

Încercarea sociologului român de a găsi o ieşire din dificultatea în care se zbătea sociologia burgheză din vremea sa se manifestă în strădania de a-şi depăşi predecesorii, de a găsi o soluţie. Dar felul în care a privit şi a abordat relaţiile materiale şi spirituale ale unei societăţi — problemă fundamentală pentru un teoretician — nu reflectă un mod de abordare ştiinţific. Se poate afirma că, dîndu-şi seama de erorile idealismului, dar neînţelegînd materialismul istoric, el a încercat să găsească o „a treia cale" de interpretare a fenomenelor sociale. Semnificativ în acest sens este faptul că a depus eforturi de a-şi prezenta doctrina ca fiind „realistă", fără a putea ocoli însă confuziile şi contradicţiile ei de structură.

Întreaga doctrină sociologică a lui Dimitrie Gusti e centrată pe ideea de voinţă şi pe îndoita modalitate de existenţă a acesteia, ca fapt material existent şi ca putere făptuitoare, ca fenomen şi ca proces [1]. După el, toate „unităţile sociale" au la bază fenomene de voinţă. Voinţa este fundamentul şi mobilul esenţial al oricărei

[1] „Voinţa socială — scrie Gusti — se poate înţelege ca fenomen, ca fapt, ca ceva devenit ori ca proces, eveniment, ca ceva care devine" (vezi D. Gusti, *Introducere la cursul de istoria filozofiei greceşti, etică şi sociologie,* p. 15).

unități. Conform doctrinei lui Gusti, fenomenele sociale sînt manifestări de voință și sînt îndreptate întotdeauna spre realizări de scopuri. Aici observăm *finalismul social* în doctrina sa. Gusti ajunge să afirme că ar exista chiar două realități distincte: una naturală, iar alta rațională, a doua fiind de fapt realitatea socială. *Voința este realitatea ultimă a întregii vieți sociale* [1], susține el. Ea nu este o construcție a spiritului [2], ci o realitate [3]. „Realitatea socială — scrie Gusti — este în esența ei voința socială" [4], voința fiind „singura forță originală și relativ independentă în mediul cosmic..." [5].

Abordarea determinismului social este făcută de Gusti tot de pe o poziție idealistă. El socotea că „unitatea cadrelor și unitatea voinței sociale formează împreună cauza unității sociale". „Dintre aceste două condiții: voință și cadre, voința socială prin constituția ei intimă este condiția principală, *causa causans*, pentru că ea declanșează cauzalitatea socială" [6].

Raportul de cauzalitate el îl exprimă cel mai des prin formula: V (voința) $+ C$ (cadre) $= M$ (manifestări) și îl socotește o lege [7].

Gusti consideră că acest „raport" exprimă legea paralelismului sociologic", care s-ar manifesta: 1) înăuntrul cadrelor (un paralelism între cadrele extrasociale: cosmologic și biologic, pe de o parte, și cele sociale: psihic și istoric, pe de altă parte); 2) în sînul manifestărilor (între cele constitutive: economic și spiritual și

[1] D. Gusti, *Sociologia militans*, 1935, p. 32.
[2] *Ibidem*, p. 45.
[3] *Ibidem*, p. 32.
[4] *Ibidem*, p. 38.
[5] D. Gusti, *Despre natura vieții sociale*, în „Cultura românească", 1910.
[6] Idem, *Legile unităților sociale*, p. 9.
[7] Idem, *Problema sociologiei...*, p. 11.

regulative: politic și juridic); 3) in ansamblul manifestărilor și ansamblul cadrelor [1]. Acestei „legi" îi mai adaugă altele, ca „legea politică", care ar fi legea armoniei necesare scopurilor unităților sociale [2], „legea idealului și a dreptății", care ar avea ca rol „explicarea necesității normative și cîrmuitoare a realizării de noi idealuri" [3].

Gusti socotește că dezvoltarea socială se realizează în „circuit": actualizarea voinței sociale dintr-un anume moment, trecută prin filtrul cadrelor condiționate ale acestui moment, devine, odată înfăptuită și ajunsă manifestare, cadrul condiționat de care se lovește actualitatea din momentul următor al voinței sociale. Pe de altă parte, o dată ce unul dintre cadrele condiționate și-a impus pecetea actualizării voinței sociale, acest cadru (natura momentului respectiv împerecheată cu forma lui de organizare politică și juridică) a devenit „manifestare" [4]. În acest mod ajunge Gusti să afirme existența „legii circuitului". Se vede că, deși a admis existența legilor sociale, Dimitrie Gusti n-a înțeles în mod științific această problemă și nici esența procesului *real* al dezvoltării sociale.

Gusti a evitat să afirme primordialitatea factorului material ca factor determinant al evoluției societății. De aceea el n-a putut da răspunsul cel mai adecvat la problema dezvoltării sociale.

★

Dimitrie Gusti a fost inițiatorul și îndrumătorul recunoscut al cercetărilor monografice din România între

[1] D. Gusti, *Sociologia...*, în *loc. cit.*, p. 320.
[2] Idem, *Legile unităților sociale*, p. 13.
[3] *Ibidem*, pp. 12—13.
[4] D. Gusti, *Sociologia...*, în *loc., cit.*, p. 320.

cele două războaie mondiale, primele cercetări sociologice moderne din țara noastră. El a antrenat, s-a antrenat și a fost antrenat în acțiuni la care au participat mii de intelectuali de toate vîrstele și de ambele sexe: studenți și cadre universitare, tehnicieni și specialiști etc. El are marele merit că a avut tăria să persevereze în a forma un colectiv cu care a desfășurat o acțiune pe cît de utilă, pe atît de complexă și de grea.

Efectuarea unor cercetări sociologice concrete, întreprinse în mod organizat cu *echipe complexe* în spiritul unei teorii sociologice, a fost realizată de Dimitrie Gusti și colaboratorii săi. Gusti a fost printre primii sociologi de formație burgheză, dacă nu chiar primul, care au afirmat necesitatea situării *conștiente* pe o poziție teoretică, precum și efectuarea acestor cercetări în lumina unei *doctrine*. Rezultatele acestor cercetări au fost valorificate de școala lui Gusti sub forma de „monografii sociologice".

Călăuzit de ideile amintite, Gusti susține că monografia sociologică trebuie să cuprindă un studiu al manifestărilor economice, un studiu al manifestărilor spirituale, un studiu al manifestărilor juridice și un studiu al manifestărilor politice. Monografia sociologică, socotește el, trebuie să urmărească un studiu integral al unităților sociale, al relațiilor sociale, al proceselor sociale și tendințelor de evoluție socială [1]. De unde se vede că el urmărea să cerceteze realitatea sub toate aspectele sale evidente, în toată complexitatea sa.

Gusti considera că noutatea cercetărilor monografice întreprinse nu consta atît în contactul direct cu realitatea, cît mai ales în „posibilitatea oferită de un sistem de sociologie care, fără să prejudicieze cu nimic realitatea, îi asigură, dimpotrivă, o cercetare sistematică și integrală" [1]. Precizîndu-și această idee, Gusti insista asupra faptului că e necesar să se înceapă cu analiza „cadrelor unităților sociale", adică factorii cosmici, biologici, istorici și spirituali, apoi să se înregistreze „manifestările spirituale, economice, politice-administrative și juridice" prin compararea fenomenelor, fapt ce ar permite determinarea tipurilor structurale; el aplica astfel scheletul doctrinei sale în cercetarea propriu-zisă. În același timp, Dimitrie Gusti cerea ca în analiza integrală a unei unități să se insiste *în mod egal* asupra tuturor laturilor și raporturilor existente în momentul cercetării [2], respingînd orice încercare de ierarhizare a factorilor constitutivi ai vieții sociale sau vreo relație de subordonare între fenomenele studiate. Așadar, teza paralelismului sociologic era considerată principiu metodologic de bază al cercetărilor monografice.

Gusti avea îndreptățita convingere că s-ar deosebi de predecesori și de contemporani prin aceea că cercetările sale sociologice, cunoscute mai ales sub numele de cercetări monografice, pornesc de la un punct de vedere teoretic elaborat de el, doctrina sa sociologică.

Referindu-se la probleme ale tehnicii de cercetare, Gusti s-a împotrivit tendinței sociologiei din acea vreme de a-și procura materialul numai cu ajutorul chestionarelor completate de nespecialiști și folosite apoi de sociologi. Gusti a susținut că un asemenea mod de

[1] D. Gusti, *Cunoaștere și acțiune în serviciul națiunii*, vol. II, pp. 23—24.

[1] D. Gusti, *Sociologia monografică, știință a realității sociale*, în *loc. cit.*, p. 44.

[2] Idem, *Cunoaștere și acțiune în serviciul națiunii*, vol. II, p. 22; vezi și Tr. Herseni, *Ce este o monografie sociologică?* în „Societatea de mîine", noiembrie 1929, p. 292.

lucru nu poate duce la cunoaşterea efectivă a realităţii. Singura cale justă pentru sociologie, afirma el, este cercetarea concretă a realităţii sociale în mod direct, nemediat. Considerarea *observaţiei directe* ca metoda de bază care promovează cunoaşterea era, fără îndoială, o atitudine înaintată.

„Întrucît socotim monografiile sociologice ca mijloace perfecţionate de observaţie, care îmbină intuiţia, trăirea şi înţelegerea cu măsurătoarea, cu statistica şi reconstituirea trecutului, nu ne-am gîndit să înlăturăm prin ele nici una din metodele existente, ci trebuie să legăm pe acestea mai strîns de realitate şi să dăm întîietate observaţiei directe, cît mai amănunţită şi cît mai precisă, într-o nouă ordine metodologică pentru scopurile cele mai înalte ale cunoaşterii omeneşti“ [1], scria el în 1940. Considerase pe bună dreptate că „observaţia, care stă la baza monografiei sociologice, nu poate fi însă întîmplătoare. Ea trebuie să se aplice anumitor categorii de fenomene, într-o ordine sistematică, după reguli precise şi pentru scopuri bine lămurite...“ [2]. Într-adevăr, originalitatea lui Gusti constă şi în principiile pe care le pune la baza cercetării. El cerea ca abordarea realităţii să se facă după o bază teoretică-filozofică (în speţă doctrina sa), respectînd o ordine raţională. Dar aplicarea practică a punctului său de vedere doctrinar constituie viciul fundamental al „metodei monografice“. De aici izvorăşte eroarea şi cînd se procedează la alegerea unităţii de studiat, dar şi a modalităţii de concepere şi de tratare a unităţii sociale.

Prin *observaţie directă,* ca esenţă a „metodei monografice“, D. Gusti înţelege cercetare, investigare, cule-

---

[1] D. Gusti, *Un sistem de cercetări sociologice la teren,* în *Indrumări pentru monografiile sociologice,* 1940, p. 6.

[2] *Ibidem.*

gere de fapte etc. El priveşte fenomenul mai mult sub aspectul cantitativ, eludînd, în fond, aspectul calitativ, făcînd *descrierea* fenomenului şi nu *explicarea* lui ştiinţifică. Printr-o varietate de procedee de investigaţie aplicate în diferite anchete speciale etno- şi antropologice, folclorice, lingvistice etc., bazîndu-se pe chestionări detaliate la care se primeşte răspuns fie prin convorbirea cu persoanele din grupul studiat, fie prin observaţii sau alte forme de cercetare directă, sociologul trebuia să se apropie de ce are mai intim realitatea socială, pentru a rupe cu tendinţele abstracte, speculative din sociologie. În acest scop, Gusti preconizează şi foloseşte mijloace fono-, foto- şi cinematografice, iar pentru înţelegerea şi mai adecvată, multilaterală a realităţii, conducătorul Şcolii de la Bucureşti recomandă formarea de echipe complexe care să cerceteze toate domeniile la care se poate face apel şi care corespund diverselor „cadre“ şi „manifestări“ ale socialului. Membrii unei echipe, care erau specialişti în diverse domenii, trebuiau să-şi coordoneze lucrările şi să-şi sintetizeze rezultatele în vederea unor lucrări de ansamblu. Datele culese, după o serie de operaţii, necesitau o explicare prin confruntarea „manifestărilor“ vieţii sociale cu „cadrele“ ei, stabilindu-se totodată determinismul interior-voluntar şi exterior-condiţionat. Aceasta era, după D. Gusti, *metoda monografică.*

Ideea folosirii în cadrul cercetării sociologice a unor mijloace tehnice moderne de înregistrare şi cea a abordării simultane a diferitelor aspecte ale obiectului cercetat de către echipe complexe sînt idei valoroase, demne de reţinut. Gusti a înţeles că acestea sînt puncte nodale în cercetare şi de aceea s-a străduit să se delimiteze precis de adepţii de peste graniţă ai metodei monografice. Astfel el s-a ridicat împotriva şcolii lui

F. le Play, care, după Gusti, folosea o metodă unilaterală. Neajunsul principal ar consta în faptul că metoda acestuia se mărginea numai la studiul familiei, iar din activitatea familiei cerceta mai mult viaţa economică, oglindită în bugete [1]. De aceea Gusti s-a hotărît să treacă la analiza *integrală* a unei „unităţi sociale", conform sistemului său sociologic, pentru că aceasta, credea el, ar ajuta la distingerea condiţiilor vieţii sociale de manifestările ei. Gusti avea convingerea că sistemul său sociologic, prin accentul pe care-l punea pe „unitatea socială", ar da posibilitatea desluşirii nu numai a relaţiilor sociale sau a manifestărilor de viaţă, ci şi a unităţii sociale ca „unitate a manifestărilor de viaţă, expresie a tuturor împrejurărilor locale" [2]. După cum se vede, metoda monografică preconizată de Gusti se realiza în mod concret în analiza *integrală* a unei unităţi sociale (în speţă *satul*), în structura sa de elemente şi procese sociale, „cu toate manifestările pe care le depune şi toate cadrele care-l condiţionează". În ceea ce priveşte prelucrarea materialului, această metodă, scria Gusti, „respectă o ordine sistematică prin care nici manifestările, nici cadrele nu se confundă între ele şi cu atît mai puţin cadrele cu manifestările" [3].

Socotind însă că „metoda monografică" preconizată de el este singura care putea scoate sociologia burgheză din impasul teoretic în care se afla, pentru a face un plus de precizări el enunţă „regulile unei bune cercetări monografice". Acestea ar fi :

1) pregătirea teoretică ;

2) sinceritatea şi obiectivitatea faţă de fapte ;

[1] D. Gusti, *Cunoaştere şi acţiune în serviciul naţiunii,* vol. II, p. 7.

[2] Idem, *Sociologia monografică...,* pp. 43—44.

[3] *Ibidem.*

3) observaţia să fie exactă şi completă ;

4) observaţia să fie controlată şi verificată [1] ;

5) cercetătorul trebuie să fie documentat şi informat asupra fenomenului pe care îl cercetează ;

6) cercetarea trebuie să fie făcută de echipe de specialişti, deci să fie colectivă ;

7) fenomenele cercetate trebuie să fie comparate cu alte fenomene.

Sînt aici unele probleme care, sub aspect tehnic-organizatoric, arată că D. Gusti avea un punct de vedere mai înaintat decît mulţi dintre predecesorii şi contemporanii săi, iar pentru noi aceste reguli prezintă interes şi astăzi.

Acestea sînt cîteva probleme teoretice fundamentale care privesc „metoda monografică", susţinută de Gusti. Analiza efectelor practice ale folosirii ei în cadrul cercetării sociologice concrete întreprinse de elevi şi de colaboratori ai săi grupaţi în jurul Institutului Social Român aduce în discuţie şi alte aspecte. Formal, toate monografiile realizate sub egida Institutului Social Ro-

[1] D. Gusti, *Problema sociologiei...,* pp. 58—61. În altă parte, Gusti enunţă următoarele reguli :

„1. Observaţia trebuie să fie sinceră-obiectivă...
2. Observaţia trebuie să fie exactă, adică pătrunzătoare şi completă, adică cuprinzătoare, să îmbrăţişeze, prin urmare, toate amănuntele în varietatea, profunzimea şi unitatea lor...
3. Observaţia, odată culeasă, trebuie apoi controlată şi verificată, ceea ce dă observaţia anume calificată de experimentală.
4. Observaţia monografică trebuie să fie colectivă...
5. Observaţia, ca să fie ştiinţifică, trebuie să fie informată şi pregătită...
6. Observaţia sociologică trebuie să fie intuitivă...
7. Comparaţia" (vezi D. Gusti, *Un sistem de cercetări sociologice la teren,* în *loc. cit.,* pp. 10—12).

mân au păstrat în alcătuirea lor scheletul produs de Dimitrie Gusti, care a constituit într-un anumit sens un mod organizat de abordare a realității. Însă, în procesul cercetării propriu-zise, cercetătorii, în funcție și de pregătirea lor teoretică și de specialitate, au reușit să sesizeze laturi deosebite, să facă unele clasificări, să reprezinte grafic aspecte și stări diverse ale fenomenelor cercetate și chiar să tragă unele concluzii. Tabelele, chiar dacă uneori sînt deficitar alcătuite, conțin date edificatoare asupra situației social-economice din localitățile cercetate.

Este plină de semnificație convingerea lui Gusti că prin cercetarea realității sociale românești s-ar rezolva, pe lîngă multiplele probleme de ordin practic (furnizarea unor date necesare soluțiilor menite să ajute la reformarea socială), și criza sociologiei burgheze prin constituirea *științei națiunii*. Aceasta n-ar fi fost altceva decît rezultatul cercetării tuturor unităților sociale dintr-o țară. Că aceasta era — într-un anumit sens — o înțelegere utopică o dovedește și faptul că de-a lungul celor două decenii, cu toate eforturile făcute de el și de colaboratorii săi, cu toate rezultatele obținute, Gusti n-a izbutit să închege ceea ce numea „știința națiunii române".

★

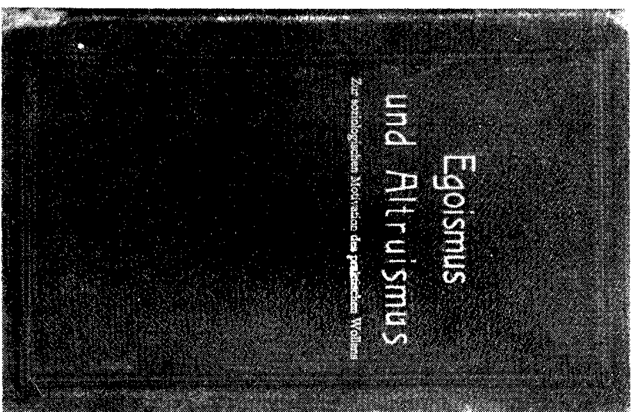
Dimitrie Gusti a fost o personalitate cu preocupări multilaterale. Dacă în anii de formare, pînă la perioada cînd începe să activeze ca profesor la Iași, abordase o varietate de probleme care se refereau la sociologie, filozofie, psihologie, drept, presă, teorie economică, cercetare a fenomenelor sociale, după 1910 Gusti se ma-

Die Philosophische Fakultät
der Universität Leipzig
ernennt durch diese Urkunde Herrn
Professor Dr. phil. Demetrius Gusti
in Bukarest, den Meister, Organisator und Anreger der wissenschaftlichen Soziologie, den verdienstvollen Erforscher des rumänischen Dorfs, seiner Wirtschaft, seiner sozialen Struktur und seines reichen kulturellen Lebens, den warmen Freund deutscher Wissenschaft und deutscher Kultur, ehrenhalber zum
Doktor der Staatswissenschaften

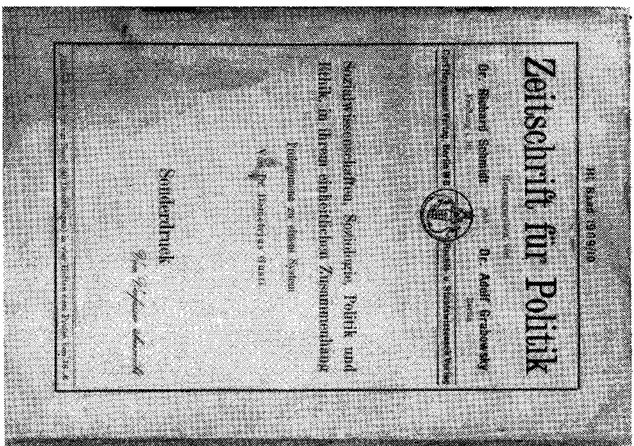
Leipzig, den 27. Juni 1934.

Der Dekan

Diploma de *Doctor Honoris Causa* al Universității din Leipzig, 1934.

Coperta lucrării de doctorat a lui Dimitrie Gusti, 1904.

Coperta revistei „Zeitschrift für Politik" din 1909/10, vol. III, cu titlul lucrării *Științe sociale, sociologie, politică și etică în interdependența lor unitară. Prolegomene la un sistem.*

nifestă ca un observator a tot ceea ce este mai actual în epocă și-și spune părerea în problemele care frămîntau pe contemporanii săi. În 1913 el a scris despre „necesitatea reorganizării Bibliotecii centrale de pe lîngă Universitatea din Iași", precum și materialul intitulat: *Întemeierea bibliotecii și seminariilor de pe lîngă Universitatea din Iași. Un sistem de propuneri cu numeroase documente și planuri anexe.* În 1915, cînd capitalismul, intrat în faza sa imperialistă, făcuse să apară la orizont norii războiului, Dimitrie Gusti a tipărit lucrarea *Sociologia războiului.* În același an el a publicat *Studii Sociologice și Etice. Din lucrările Seminarului de Sociologie și Etică al Facultății de litere și filozofie din Iași* (425 p.), lucrare realizată de el și de studenții săi în cadrul Seminarului de sociologie și etică, înființat de Gusti în 1911 la Iași.

După război, cînd situația celor care luptaseră în tranșee era nespus de grea, iar cercuri ale burgheziei și moșierimii române se împotriveau oricăror reforme care-ar fi putut duce la îmbunătățirea acestei stări, Dimitrie Gusti, om cu vederi largi, a abordat probleme referitoare la reforma socială. În 1918 a publicat la Iași lucrarea *Asociația pentru Studiul și reforma Socială în România. Cîteva lămuriri,* care constituie primul apel public lansat în vederea alcătuirii *Asociației pentru studiul și reforma socială,* devenită în 1921 *Institutul Social Român (Institutul de Științe Sociale al României* în 1940). În 1919, în primul număr al revistei „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială", a publicat studiul programatic pentru activitatea pe care a desfășurat-o decenii de-a rîndul: *Realitate, Știință și Reformă Socială.* Se poate afirma că Dimitrie Gusti a abordat probleme din cele mai frămîntate ale timpului.

Toate aspectele majore ale vieţii sociale şi politice din ţara noastră l-au preocupat. *Individ, societate şi stat în Constituţia viitoare* se intitulează conferinţa rostită în iunie 1922 şi publicată în volumul *Noua Constituţie a României; Partidul politic. Sociologia unui sistem al partidului politic* este titlul altei conferinţe, publicată întîi în „Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma Socială", an IV, nr. 4—5, şi apoi în volumul *Doctrinele partidelor politice*; în 1923 ţine la Academia Română discursul de recepţie: *Fiinţa şi menirea academiilor*, iar în 1924 publică *Program studenţesc pentru organizarea vieţii universitare* [1], lucrare realizată de Seminarul de sociologie de sub conducerea sa. Tot în 1924, cînd problema Societăţii Naţiunilor frămînta cele mai largi cercuri de teoreticieni şi oameni politici, Gusti conferenţiază despre *Originea şi fiinţa Societăţii Naţiunilor* (textul circulă mai apoi scris, după includerea lui în volumul *Politica externă a României*), iar în 1930 despre *Problema Federaţiei Statelor Europene* [2]. În afară de lucrările despre multe personalităţi marcante ale vremii (Thomas Qarrigue Masaryk [3], Vasile Pârvan [4], Ion Bianu [5], A. D. Xenopol [6], scrieri care arată o anumită atitudine înaintată faţă de ceea ce era mai bun în epocă), Gusti traduce, comentează şi publică textul unei lucrări inedite a lui Vasile Conta: *L'art de se conduire*

[1] „Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma Socială", anul V, nr. 1—2, pp. 174—191.

[2] Ibidem, anul IX, nr. 1—3, pp. 1—22.

[3] Ibidem, anul VI, nr. 1—2, pp. 1—17.

[4] Ibidem, anul VII, nr. 3—4, pp. 332—341.

[5] D. Gusti, *Ion Bianu*. Cuvîntarea rostită în numele Academiei Române la sărbătorirea lui Ion Bianu, la 7 ianuarie 1928, a fost publicată în volumul omagial oferit sărbătoritului, pp. 13—16.

[6] *In memoriam A. D. Xenopol*, în „Ideea europeană", anul II, nr. 62, 13/20 martie 1921.

et de conduire dans la Societé [1]. De altfel, problemele culturale, şi ale organizării muncii culturale în toată complexitatea lor, l-au preocupat toată viaţa. Dimitrie Gusti vorbeşte în 1928 despre *Politica culturii şi statul cultural* [2], iar în 1929 acordă ziarului „Universul" interviul *Problema organizării muncii culturale* [3]. În această sferă de preocupări pot fi incluse diversele materiale scrise despre munca culturală la sate şi publicate îndeosebi în revista „Căminul cultural" [4]. Cînd este vorba de stabilirea atitudinii sale în legătură cu şcoala şi învăţămîntul, merită atenţie îndeosebi cele scrise în perioada 1933—1934: *Politica şcolară în cadrul statului cultural* [5] şi volumul *Un an de activitate la Ministerul Instrucţiunei, Cultelor şi Artelor, 1932—1933*, volum care cuprinde, în cele 1 562 de pagini, cuvîntări, pro-

[1] În „Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma Socială", anul I, nr. 4, ianuarie 1920, pp. 619—624.

[2] Publicat pentru prima oară în volumul *Politica Culturii*, pp. 473—486, cu anexe despre *Aspecte ale unei politici a culturii*.

[3] Publicat apoi în „Arhiva...", anul VIII, nr. 1—3, pp. 487—490, şi în volumul *Politica Culturii*, pp. 521—524.

[4] Vezi, de exemplu, *Idei călăuzitoare pentru munca culturală la sate*, în „Căminul Cultural", anul I, nr. 1, noiembrie 1934, p. 3; *Chezăşia unei munci rodnice: Căminul cultural*, în „Căminul cultural", anul I, nr. 7, mai 1935, p. 225; *„Cunoaşterea sociologică" şi acţiune culturală*, în „Sociologie Românească", anul I, nr. 5, pp. 1—6; *Şcolile ţărăneşti*, în „Căminul Cultural", anul II, nr. 3, ianuarie-februarie, p. 436; *Şcoala primară şi cultura poporului*, în „Căminul Cultural", anul II, nr. 4, martie 1936, p. 481; *Tot despre şcolile ţărăneşti*, în „Căminul Cultural", anul II, nr. 5, aprilie 1936, p. 513; *Cuvintele de lămurire şi îndemn (despre „Indrumătorul muncii culturale la sate")*, în „Căminul Cultural", anul II, nr. 8, iulie-august 1936, pp. 633—635 etc. Vezi volumul de faţă, pp. 282—289.

[5] Conferinţa ţinută la cursul de perfecţionare pentru profesorii secundari, publicată în volumul *Probleme actuale în ştiinţa şi învăţămîntul economic*, 1933, pp. XI—XXXI.

grame, proiecte, iniţiative etc. ale ministrului Dimitrie Gusti, multe dintre ele avînd valoarea unor veritabile documente social-politice şi în acelaşi timp de pagini antologice [1].

*

Gusti a fost însă un sociolog *militant*. Ideile susţinute de el, fiind rezultat al cercetării sau concluziile unor acţiuni, s-au materializat în alte acţiuni concrete. Echipele studenţeşti, care urmăreau să realizeze acţiuni social-culturale, echipe organizate începînd cu anul 1934 de Fundaţie în conformitate cu tezele de bază ale doctrinei lui Gusti, constituie un exemplu semnificativ. Iniţial ele au avut menirea de a întreprinde o „operă de educaţie pentru prevenirea relelor“ [2]. Aceasta însemna că „echipele“ amintite trebuiau să se ocupe de „cultura sănătăţii“ a muncii, dar şi de „cultura sufletească moral-religioasă“, adică, pe lîngă acţiunile cu caracter cultural, echipele au făcut şi propagandă religioasă în rîndurile ţăranilor.

Dacă ne îndreptăm atenţia spre compoziţia celor 12 echipe studenţeşti trimise de către Fundaţie în 1934 în cele 12 sate, observăm că ele erau formate din 5—7 studenţi fiecare, pe lîngă care se ataşau: un agronom, un medic, un veterinar, o maestră de gospodărie, un absolvent O.N.E.F. şi un student al aceluiaşi institut [3]. Această acţiune a dus la unele rezultate pozitive în ceea ce priveşte atragerea ţăranilor în munca

[1] Vezi şi volumul de faţă, pp. 292—300.

[2] *Echipe studenţeşti la sate. Program de lucru şi rezultate. Întîiul an*, 1935, p. 22.

[3] *Alcătuirea echipelor culturale studenţeşti*, în „Căminul cultural“, anul I, nr. 1, noiembrie 1934, p. 15.

de gospodărire a satelor în care echipele şi-au desfăşurat activitatea, contribuind şi la răspîndirea unor idei sau cunoştinţe de igienă elementară prin difuzarea cărţilor de igienă şi medicină populară [1].

Dimitrie Gusti era un om practic. El voia să realizeze prin echipe o cunoaştere directă a realităţii sociale, dar şi îmbunătăţiri în viaţa săteanului. De aceea echipele studenţeşti s-au ocupat la sate şi de multe aspecte gospodăreşti, de starea sănătăţii ţăranilor, intervenind peste tot în limita competenţei lor. Prin datele culese şi prin acţiunile practice, valoarea muncii echipelor a crescut. Dacă facem apel numai la volumul *Echipe studenţeşti la sate. Program de lucru şi rezultate. Întîiul an 1934*, de exemplu, vom găsi multe pagini care arată că studenţii au muncit cu entuziasm, publicînd materiale ce puneau într-o lumină total defavorabilă ordinea social-politică de atunci. Echipa care lucrase în Goicea Mare — Oltenia arăta că bolile întîlnite şi tratamentele efectuate în cursul acestor consultaţii medicale au fost următoarele: 1 333 de boli interne, 311 de chirurgie generală, 63 otorinolaringologice, 64 neurologice, 169 dermosifiligrafice, 94 de oftalmologie, 12 de psihiatrie, 21 urinare-venerice, 79 ginecologice şi restul boli diverse.

În ceea ce priveşte bolile sociale, echipa a tratat 290 de cazuri de paludism, 37 de sifilis, 32 de tuberculoză, 3 de pelagră şi 2 de blenoragie...

De asemenea, tetanosul a dat mult de lucru echipei, mai ales pentru că el se întîlnea des la copiii nou-născuţi (fălcariţă) şi provenea din modul total lipsit de igienă în care se practică în sat moşitul empiric [2].

[1] Vezi şi Şt. Voicu, *Expoziţia de lucru a echipelor studenţeşti*, în „Era nouă“, februarie 1936, p. 101.

[2] *Echipe studenţeşti la sate...*, pp. 110—111.

Echipa care lucrase în Fibiş-Banat consemna : „Starea sanitară a satului nu este satisfăcătoare. Din cercetările statistice făcute de echipă rezultă că numărul morţilor este aproape egal cu cel al născuţilor. Cele mai răspîndite boli sînt : bolile de stomac, tuberculoza, anemia, debilitatea şi consecinţele ei“ [1].

Cei care lucraseră în Sadova afirmau plini de amărăciune : „Rare sînt satele în care sifilisul să fi făcut o mai adîncă pustiire ca în această regiune. În Sadova, procentul sifiliticilor este pur şi simplu înspăimîntător“. Iar mai departe : „Doctorandul în medicină veterinară... a cutreierat munţii şi stîncile, mergînd uneori în afund de munte pînă la 60 km..., cercetînd şi lecuind vitele bolnave ; 126 de vaci cu lapte au primit îngrijirea şi tămăduirea ştiinţei sale, bucuros de mulţumirea ciobanilor, care nu mai pomeniseră ca un domnişor de oraş să urce în creierul munţilor, la stîne, cu doftorii şi sfaturi de leac“ [2].

S-ar putea da şi alte exemple din care să reiasă cîte consultaţii medicale s-au acordat, cîte tratamente s-au făcut, cîte cămine culturale s-au construit, cîte poduri şi kilometri de şosele s-au reparat. Rezultatele bune au depins şi de înzestrarea materială a echipelor. În afară de echipament, materiale şi instrumente de înregistrare, acestea au avut şi unelte care au fost folosite de echipieri, medicamente, cărţi pentru bibliotecile săteşti înfiinţate de echipe, în unele cazuri avînd şi maşini şi unelte agricole pe care le-au donat satelor în care-şi desfăşurau activitatea.

Toate aceste campanii, toate aceste materiale costau fonduri imense, pe care Gusti nu le putea obţine decît

[1] *Echipe studenţeşti la sate...,* p. 120.
[2] *Ibidem,* p. 151.

de la cei care deţineau puterea. Cu toate rezervele pe care le-ar fi avut faţă de aceştia, pentru a-şi atinge ţelul el a acceptat o serie de compromisuri. Departe de noi intenţia de a absolvi acţiunile întreprinse de Gusti de caracterul lor de clasă ; fără exagerare se poate remarca faptul că Gusti s-a folosit de familia regală — în speţă de Carol al II-lea — pentru a obţine fonduri prin fundaţiile regale, pe de o parte, iar pe de altă parte s-a folosit de acesta şi pentru a acoperi acţiunile sale, inclusiv publicarea unor lucrări ce dovedeau, pe bază de fapte, mizeria cruntă în care se zbăteau masele ţărăneşti.

*

Anii postbelici nu marchează o abandonare a doctrinei sociologice gustiene. Dacă unele aspecte teoretice mărunte se pierd pe parcurs, scheletul rămîne acelaşi şi constituie mai departe modelul de abordare a cercetării realităţii sociale de către colaboratorii şi elevii lui Gusti. Unele aspecte însă Gusti le lărgeşte. Vechiul concept al ştiinţei naţiunii el îl extinde, socotind că ar putea face pe această cale o ştiinţă a naţiunilor sau „a umanităţii“.

Mergînd pe această linie Dimitrie Gusti a elaborat însă o serie de teze ce constituie baza unui sistem al „sociologiei relaţiilor internaţionale“. Pentru el „suveranitatea naţională este expresia juridică şi politică a autonomiei naţionale ; ea este dreptul la existenţă proprie şi de a dispune de sine, de nimic şi nimeni limitat. Aceasta este demnitatea naţională. Inţelesul elementar al libertăţii este de a fi liber de ceva, anume liber de presiuni externe şi deci de a se supune numai unei le-

gislaţii făurite de noi" [1]. De aici o altă teză: „din însuşi conceptul de suveranitate izvorăşte ideea de egalitate între naţiuni, toate naţiunile trebuind să fie autonome şi să aibă demnitate; iar din conceptul egalităţii decurge caracterul de relativitate a suveranităţii naţionale, dreptul de autonomie şi de demnitate al fiecărei naţiuni trebuind să fie limitat prin dreptul egal al celorlalte naţiuni" [2]. Pentru o mai bună înţelegere între popoare, naţiuni independente şi suverane, Gusti propune înfiinţarea unor institute de cercetare, care să faciliteze cunoaşterea şi apropierea lor reciprocă [3].

În ce împrejurări şi-a formulat D. Gusti teza noii sale „ştiinţe"? Consecinţele celui de-al doilea război mondial, imensele pagube umane, morale şi materiale, ororile sălbăticiei fasciste cu tot lanţul de suferinţe şi nenorociri erau încă dureros de vii în conştiinţa omenirii. Chiar şi unii ideologi burghezi, care pînă în timpul celui de-al doilea război avuseseră o atitudine politică pasivă sau printr-o serie de acţiuni contribuiseră involuntar la crearea unui climat ideologic şi politic favorabil unor întreprinderi belicoase, după marile grozăvii şi distrugeri s-au ridicat pentru apărarea păcii. În aceşti ani Dimitrie Gusti se manifestă politiceşte ca un om înaintat. Poziţia lui pacifistă capătă acum accente deosebite: Gusti devine un militant pentru pace.

La 8 martie 1946 a ţinut o comunicare la Academia Română, unde şi-a expus concepţia sa despre pace. Aceeaşi comunicare, cu unele completări, a susţinut-o

[1] D. Gusti *Sociologia militans,* I, 1946, p. 319.

[2] *Ibidem,* p. 320.

[3] Vezi volumul de faţă, pp. 319—348 şi 364—378. Asupra acestor aspecte vom reveni într-un studiu special.

la 20 mai 1946 şi la Académie des Sciences Morales et Politiques [1]. Ideile expuse de Dimitrie Gusti găsesc sprijin la fostul profesor de filozofie de la Sorbona, Henri Laugier, care ajunsese secretar-adjunct în cadrul Secretariatului General al Consiliului O.N.U. Acesta, ca membru al Colegiului de redacţie al revistei franceze „La République Française", ia toate măsurile ca textul comunicării sociologului român să fie răspîndit în scris [2].

Cercetarea sociologică este promovată de Gusti ca instrument de cunoaştere a popoarelor şi între popoare. Pentru aceasta el propune crearea unor institute naţionale şi a unui Institut central internaţional, care să efectueze şi să coordoneze aceste cercetări. După părerea lui Alfred Métraux, pe atunci şeful secţiei de studii în O.N.U. [3], institutele naţionale şi Institutul central internaţional pentru studiul şi cunoaşterea naţiunilor, institute preconizate de Dimitrie Gusti, urmau să întreprindă o cercetare sistematică menită să colecteze date necesare cunoaşterii nu numai a stărilor sociale din fiecare ţară, dar şi a nevoilor şi aspiraţiilor popoarelor acestor ţări [4]. Însuşindu-şi teza lui Gusti, el socotea

[1] D. Gusti, *Vers une conception réaliste et scientifique de la paix,* în „La République Française", septembrie 1946, vol. III, nr. 9; vezi D. Gusti, *Un an de activitate în afară de ţară,* 1947, pp. 35—43 (vezi volumul de faţă, pp. 321—322).

[2] D. Gusti, *Un an de activitate în afară de ţară,* în „Analele Academiei Române, memoriile Secţiunii istorice", seria a III-a, tomul XXIX, Mem. 18, p. 13 (vezi volumul de faţă, pp. 323—328). De altfel, în aceşti ani Gusti se bucura de un mare prestigiu în lumea sociologică apuseană. (Vezi volumul de faţă pp. 329—348).

[3] *Ibidem,* p. 43.

[4] *Ibidem.*

că era nevoie de o cooperare la strîngerea datelor care să permită formarea „ştiinţei naţiunilor".

Obiectivul imediat de cercetare al fiecărui institut trebuia să fie „unităţile" vieţii sociale. Explicarea vieţii sociale, afirma Alfred Métraux, care cunoştea în acea vreme doctrina lui Gusti, pentru că împreună cu sociologul român a redactat un plan de reorganizare a lucrărilor Consiliului Economic şi Social[1], nu este posibilă decît dacă izbutim să interpretăm „relaţiile societăţii cu mediul geografic, cu mediul biologic, cu mediul istoric şi cu mediul psihic". Aşadar, doctrina lui Gusti devine scheletul unei „ştiinţe a naţiunilor"[2], care trebuia să stea la baza activităţii unor institute naţionale şi a unor instituţii şi organisme internaţionale.

Dimitrie Gusti socotea realizabilă „ştiinţa naţiunilor" cu ajutorul unor institute organizate după modelul Institutului Social Român. După el, institutele naţionale trebuiau să fie în contact cu F.S.M., Organizaţia Internaţională a Sănătăţii, U.N.E.S.C.O., precum şi cu o serie de organe şi organisme sau comisii internaţionale şi naţionale care se ocupau cu aspecte ale muncii şi vieţii popoarelor[3].

În urma consultărilor şi discuţiilor cu Alfred Métraux, D. Gusti aduce îmbunătăţiri proiectului publicat în „La République Française"[4]. Cîştigînd de partea sa şi pe sociologul american Robert Morrison Mac Iver şi pe Boris Mirkine-Guetzévitch, aceştia se constituie în comitet executiv restrîns şi între 22 octombrie şi 6 noiembrie 1946 au luat hotărîrea ca noua instituţie să se numească „Institutul social al naţiunilor"[1]. La şedinţa Comitetului de direcţie, ţinută la Clubul „Harvard" din New York la 15 ianuarie 1947, prezidată de Mac Iver, preşedintele institutului, au participat şi delegaţi din Statele Unite, Mexic, Cehoslovacia, Canada, Franţa, Iugoslavia, România şi alte ţări, recunoscîndu-se totodată că ideea înfiinţării institutului a purces de la D. Gusti, care, îndeplinind funcţia de vicepreşedinte, trebuia să redacteze — şi a redactat — şi programul de lucru al noului institut[2].

Ce au însemnat aceste acţiuni întreprinse de Gusti în acei ani? Care este semnificaţia lor?

Ideea creării unui organism internaţional care să contribuie la cunoaşterea reciprocă a popoarelor era, negreşit, o idee foarte valoroasă. Susţinută în anul imediat următor zdrobirii fascismului, ea apare, într-adevăr, ca o acţiune menită slujirii muncii paşnice, apropierii popoarelor şi încercării şi pe această cale de a întări pacea atît de necesară omenirii. Însăşi ideea ca acest organism internaţional să funcţioneze pe lîngă O.N.U., şi anume pe lîngă Consiliul Economic şi Social, organizaţia care simboliza lupta popoarelor pentru înţelegere reciprocă, pentru o pace trainică, dovedeşte că Dimitrie Gusti a înţeles care era problema principală a anilor postbelici. Prin această acţiune el a adus servicii ridicării prestigiului României[3].

Fiind martor al grozăviei războiului antisovietic, reprobînd barbaria fascistă, Dimitrie Gusti nu putea accepta ideea repetării unui asemenea cataclism. De

---

[1] *Un an de activitate în afară de ţară,* p. 13.
[2] *Ibidem,* p. 44.
[3] *Ibidem,* p. 49.
[4] *Ibidem,* p. 13.

[1] *Un an de activitate în afară de ţară,* p. 15.
[2] *Ibidem,* pp. 15—17; vezi şi pp. 48, 51—58.
[3] Vezi şi: Ovidiu Bădina, *Dimitrie Gusti. Contribuţii la cunoaşterea operei şi activităţii sale,* Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1965, pp. 179—180.

aceea, manifestînd îngrijorare pentru viitorul omenirii, el s-a postat pe o poziţie înaintată în problema războiului şi păcii. După cum afirma în faţa unui public intelectual francez adunat la 20 mai 1946 în sala „Academiei de ştiinţe morale şi politice" din Paris, problema păcii devenise, „sub umbra ameninţătoare a foametei şi a bombei, o problemă măreaţă". Pentru el aceasta însemna „tot umanismul păcii care este în cauză" şi, în acelaşi timp, „construcţia însăşi a umanităţii". Această concluzie, la care unii diplomaţi sau reprezentanţi ai intereselor marelui capital refuză să ajungă chiar şi după trecerea a mai bine de două decenii de la terminarea războiului, Gusti a formulat-o limpede în primul an de după război. După cum recunoştea în 1946 Reclus, pe atunci preşedintele „Institutului Franţei", „membrii Academiei (de ştiinţe morale şi politice din Franţa. — *O. B.*), în linii generale, s-au declarat de acord cu proiectul" lui Gusti privind pacea şi „Institutul social al naţiunilor". Adeziunea la această idee şi-au dat-o şi Germain Martin, Firmin Roz, precum şi abatele Sertillanges. Chiar şi faptul că este răspîndită imediat în presă [1] arată că D. Gusti pusese o problemă ce frămînta şi pe alţi oameni care nu voiau să se repete orgiile unui război necruţător. Acum apare mai clară ideea sa exprimată în 1946 : „...Pacea pînă în prezent a fost o teorie generoasă, o mare idee, dar ea va părăsi domeniul utopiei spre a deveni o necesitate, spre a trece în viaţa însăşi" [2]. Aceasta este pentru

[1] *Vers une conception realiste et scientifique de la paix*, în „La République Française" 1946 ; tot în acelaşi timp se publică şi în versiunea engleză (*Toward a Realistic and Scientific Conception of Peace*, New York, 1946).

[2] D. Gusti, *Un an de activitate în afară de ţară*, p. 43 (vezi volumul de faţă, p. 375).

el un program. „...Toţi oamenii şi toate popoarele, conştienţi de primejdiile şi necesităţile tragice ale orei, trebuie să se angajeze pretutindeni într-o imensă sforţare de cercetare şi de interdependenţă realistă, care va trebui să ajungă în satele cele mai mici, ca şi în oraşele cele mai întinse ale lumii, pentru a crea acea forţă irezistibilă a comprehensiunii, singura capabilă a impune o pace durabilă şi definitivă.

Ne trebuie o cruciadă universală pentru o pace de reală cooperaţie şi de frăţească uniune între toate naţiunile globului pe baza cunoaşterii lor mutuale.

Ne trebuie un plebiscit real şi ştiinţific de fiecare zi al umanităţii. Acesta este scopul suprem urmărit de Institutul social al naţiunilor din New York..." [1], afirma Gusti în 1947. Iar în februarie 1955, cu opt luni înaintea încetării sale din viaţă, răspunzînd invitaţiei de a vorbi străinătăţii la radio despre energia atomică din punctul de vedere al viitorului omenirii, Gusti, după ce face un scurt istoric al problemei şi după ce subliniază că toţi oamenii de ştiinţă umanişti au pus problema subordonării cuceririlor ştiinţei binelui omenirii, afirma : „Se impune şi acum întrebarea : prin descoperirea procedeelor de dezintegrare a atomului, producătoare de uriaşe energii, care va fi atunci procedeul de dirijare a acestor dezintegrări ?

Acum intervine, pe lîngă latura ştiinţifică şi tehnică de laborator, pe lîngă latura filozofică a determinismului, şi latura militar-tehnică, latura propriu-zisă social-culturală a problemei atomice.

Nu sînt decît două posibilităţi.

Ori energia nucleară imensă descătuşată de om va fi folosită spre binele omului şi pentru progresul uma-

[1] Vezi volumul de faţă, pp. 347—348.

nităţii, şi aceasta nu este posibil decît în scopuri paşnice. Căci stăpînirea de către om şi societate a energiei atomice poate aduce o dezvoltare nebănuită şi neobişnuită atît în ce priveşte economia şi tehnica naţională şi mondială, cît şi prin aplicaţiile pe care le pot găsi izotopii radioactivi în ştiinţele biologice, medicale, fizice, chimice, agronomice etc.

Ori, dimpotrivă, evoluţia armelor nucleare poate duce la un război atomic...

Ca om de cultură şi iubitor al valorilor culturale ale umanităţii, consecvent cu întreaga mea activitate şi cu încredere în marile curente pacifice, nu pot fi decît pentru soluţia paşnică a problemelor atomice, fiind pentru creşterea bogăţiilor valorilor culturale la infinit, mărindu-se fără încetare cu valori culturale noi din ce în ce mai superioare ale popoarelor din toate continentele, şi în acest caz sînt pentru un schimb liber şi o circulaţie nestînjenită a valorilor culturale între popoare ca fiind cea mai bună garanţie a păcii" [1].

*

Dimitrie Gusti a fost un umanist, om cu vederi largi, receptiv la ce se întîmplă în jurul său. În 1944, cînd forţele antihitleriste dădeau lovituri nimicitoare duşmanului, cînd poporul nostru în frunte cu clasa muncitoare făcea totul pentru a înfrînge duşmanul, pentru a şterge un trecut negru şi a pune bazele unui viitor luminos, Dimitrie Gusti, alături de C. I. Parhon şi de alţi intelec-

[1] *Textul manuscris al declaraţiei domnului profesor Dimitrie Gusti la radio, transmis în limba germană la 20 februarie 1955, orele 0* (vezi volumul de faţă, pp. 362—363).

tuali patrioţi, îşi aduce contribuţia la această mare acţiune. El este printre cei care iau parte la constituirea „Asociaţiei române pentru strîngerea legăturilor cu Uniunea Sovietică" (A.R.L.U.S.) şi este vicepreşedinte al Consiliului General A.R.L.U.S. de la înfiinţare pînă în 1948, la al II-lea Congres A.R.L.U.S.

Cu ocazia aniversării a 220 de ani de la întemeierea Academiei de Ştiinţe a Uniunii Sovietice, Dimitrie Gusti, ca preşedinte al Academiei Române, a condus în Uniunea Sovietică delegaţia oamenilor de ştiinţă şi de cultură din ţara noastră, delegaţie din care făceau parte : acad. C. I. Parhon, Mihail Sadoveanu, S. Stoilov, Traian Săvulescu, Iorgu Iordan şi Mitiţă Constantinescu. D. Gusti are ocazia să constate că Academia de Ştiinţe a Uniunii Sovietice constituie pentru toată lumea modelul unei academii dinamice, creatoare de ştiinţă vie, constructivă şi socială.

După cum arăta la întoarcere, „prima constatare, care a fermecat pe academicienii români, a fost marele prestigiu de care se bucură ştiinţa şi reprezentanţii ei, atît în sferele oficialităţilor, cît şi în cele largi ale publicului" [1].

Gusti a vizitat o serie de instituţii social-culturale, institute ştiinţifice şi de cercetare, monumente istorice etc., a luat contact cu personalităţi ale vieţii ştiinţifice şi a cunoscut diferite aspecte ale vieţii socialiste. „Un interes special de mare" i-a provocat mai întîi vizita la „cea mai măreaţă centrală a marxismului ştiinţific din toată lumea, care este cuprinsă în două mari edificii

[1] D. Gusti, *Cîteva impresii din Moscova şi Leningrad*, în „Graiul nou" din 9 iulie 1945.

ale Institutului Marx-Engels-Lenin"[1], şi Muzeul etnografic din Leningrad.

D. Gusti spune despre vizita făcută în vara anului 1945 în U.R.S.S. : este „cel mai frumos dar ce s-a făcut vieţii mele"[2].

Se socoate apoi dator să împărtăşească impresiile sale din U.R.S.S. publicului românesc, care mult timp fusese tendenţios informat despre realitatea sovietică. În cadrul seriei de conferinţe organizate de A.R.L.U.S. după întoarcerea din Uniunea Sovietică a savanţilor români care au participat la sesiunea solemnă a Academiei de Ştiinţe, Dimitrie Gusti a vorbit despre Institutul Marx-Engels-Lenin şi despre Muzeul etnografic din Leningrad[3].

Realitatea sovietică, contactul direct cu opera lui Marx şi Lenin l-au determinat pe Gusti să-şi schimbe atitudinea eronată ce şi-o manifestase în 1919. La 11 aprilie 1946, în lecţia a XVII-a a cursului său de sociologie, afirma : „...Încă din 1910 am recomandat studierea aprofundată a marxismului ca fiind cea mai bună pregătire metodologică. Recunosc că de atunci am rătăcit de multe ori, dar mi-am şi aprofundat cunoştinţele. Profitaţi... de pe urma acesteia din urmă experienţe şi începeţi şi dv. nu de a vă ocupa de unele rezultate, mai mult sau mai puţin actuale, ci de a studia marxismul. Înţelegeţi metoda marxismului... Nu există o mai bună înţelegere a ştiinţei sociale creatoare ca studiul marxismului, care, pot spune, este cea mai bună interpretare

[1] D. Gusti, *Cîteva impresii din Moscova şi Leningrad,* în „Graiul nou" din 9 iulie 1945.

[2] *Ibidem.*

[3] Vezi *Institutul Marx-Engels-Lenin şi Muzeul etnografic Lenin,* conferinţa d-lui prof. D. Gusti la A.R.L.U.S., în „Scînteia", anul I, nr. 272, joi 12 iulie 1945, p. 2 ; vezi şi „Adevărul" din 5 octombrie 1946, articolul *Impresii şi constatări dintr-o călătorie în U.R.S.S.*

Dimitrie Gusti cu Seminarul de sociologie şi etică al Facultăţii de litere şi filozofie din Iaşi, în perioada 1911—1912, cu ocazia primelor cercetări pe teren, la Schitul Tărîţa.

UNIVERSITE DE PARIS

Année Scolaire 1934-1935

M. D. GUSTI, ancien Ministre de l'Instruction Publique de Roumanie, Professeur à l'Université de Bucarest, donnera les conférences suivantes, aux jours et heures ci-après :

Le Jeudi 10 Janvier, à 17 heures

Amphithéâtre Turgot, à la Sorbonne :

LA MONOGRAPHIE SOCIOLOGIQUE

Le Lundi 14 Janvier, à 17 heures

Institut de Géographie, 191, rue Saint-Jacques :

UN VILLAGE ROUMAIN DE TRANSYLVANIE : DRÀGUS

(Projection d'un film accompagné de commentaires)

Le Mercredi 16 Janvier, à 17 heures

à la Faculté de Droit, Salle des Fêtes :

L'ACTION MONOGRAPHIQUE EN ROUMANIE

Du 10 au 17 Janvier

au Musée pédagogique, 29, rue d'Ulm :

UNE EXPOSITION PUBLIQUE DE DOCUMENTATION SOCIOLOGIQUE

(Graphiques, photographies, icones et dessins, tableaux statistiques)

illustrera la série de conférences ci-dessus

Anunțul conferințelor ținute de Dimitrie Gusti despre cercetările sociologice românești, Paris, 1934—1935.

în știința socială și o adevărată prolegomenă la adevărata știință socială" [1].

Pînă la acest moment, Gusti parcursese un drum sinuos. Dacă în 1910, ca tînăr profesor de sociologie, încerca să transmită studenților unele sumare informații despre marxism, în 1919 dovedea că n-a înțeles esența revoluției socialiste din Octombrie, dictatura proletară și Puterea sovietică, față de care a avut unele reacții negative. În 1935 el a sesizat însă că realitatea a infirmat afirmațiile sale anterioare. Pentru aceasta el notă pe marginea problemelor cu același conținut, dar retipărite în 1935, că „bolșevismul rusesc a luat în răstimp cu totul altă dezvoltare prin planurile cincinale și politica pacifistă... Ca studiul nostru să fie complet, știm, ar fi trebuit să ia în considerare și aceste fenomene. Dacă n-o facem este tocmai pentru că ne-am dat seama de importanța problemelor și credem că le putem discuta în studii speciale, cu toate dezvoltările cuvenite" [2]. În 1946, în volumul al II-lea al lucrării *Sociologia militans* (reeditată), nemaiavînd timp să revadă textul respectiv renunță să-l mai includă în lucrare.

Dacă în 1935 sesizase că trebuia să revină asupra atitudinii pe care o avusese în 1919 fără să înțeleagă esența social-politică a marxismului, deosebirea fundamentală dintre marxism și diversele doctrine mai mult sau mai puțin sociologice, în ianuarie 1946 spunea studenților la curs : „Pentru unii, Marx și doctrina sa erau un domeniu tenebros. Pentru alții era un șef iubit și clarvăzător al sutelor de mii de oameni, pentru că conducea lumea către un viitor luminos. Nici confiscarea cărților, nici arderea lor n-au împiedicat gîndirea să-și

[1] D. Gusti, *Curs de sociologie. 1945—1946*, (text litografiat), p. 136.

[2] Idem, *Sociologia militans*, 1935, p. 469, nota 1.

urmeze drumul ei şi să găsească în Rusia ţara unde să se înfăptuiască revoluţia socială ca într-un imens laborator, căci prin Marx s-au descoperit toate secretele lumii capitaliste“ [1].

După ce se aplecase cu alţi ochi asupra operei lui Marx, în special asupra *Capitalului*, a operelor editate de Mehring, a corespondenţei dintre Marx şi Engels editate de Bebel şi Bernstein, Gusti a încercat să-l înţeleagă pe Lenin, citind lucrările traduse în limba engleză [2]. Citise, de asemenea, *Marxismul şi problema naţională* şi *Problemele leninismului.* Referindu-se la ultima, spunea studenţilor : „...Este o operă minunată şi pe care v-o recomand ca lectură, în special paginile 662—693, unde veţi găsi capitolul «Despre materialismul dialectic şi materialismul istoric»“ [3]. Pentru acea vreme poziţia lui Gusti însemna şi o atitudine teoretică.

În 1948, reluînd preocupările, multă vreme abandonate, pentru cercetarea monografică a mediului industrial, D. Gusti arăta în *Cuvîntul înainte* scris la traducerea pentru prima oară în româneşte a lucrării lui K. Marx *Ancheta pentru muncitori* : „Institutul social român (Institutul de cercetări sociale al României), în pragul acţiunii lui de cercetare a întreprinderilor industriale (mari, mijlocii şi mici), precum şi a muncitorilor şi familiilor lor din România, pe bază de planuri amănunţite, are deosebita satisfacţie a aduce la cunoştinţa publicului românesc *Ancheta pentru muncitori,* puţin cunoscută, a lui Karl Marx, care dovedeşte că încă din 1880 el a preconizat necesitatea unor astfel de lucrări.

[1] D. Gusti, *Curs de sociologie. 1945—1946,* p. 10.
[2] *Ibidem,* p. 7.
[3] *Ibidem.*

Această anchetă... ilustrează o dată mai mult cunoscuta metodă de cercetare dialectică, concretă şi minuţioasă a lui Karl Marx, aşa cum reiese din întreaga sa operă, şi mai ales din lucrarea sa fundamentală, *Capitalul*“ [1].

În dialectica marxistă, Dimitrie Gusti vedea mai ales problema *metodei.* Dar în 1945, în cursurile publice ţinute în faţa studenţilor, el a afirmat clar că marxismul este o filozofie care călăuzeşte clasa muncitoare în măreaţa sa acţiune revoluţionară menită să năruiască prin luptă vechea societate şi să construiască o societate în care să nu existe exploatarea omului de către om. El s-a ridicat acum chiar împotriva unor denaturări ale marxismului de către social-democraţia de dreapta, „care — scrie Gusti — înlătură din sfera posibilităţilor factorul voinţă“, fapt ce duce la „un pesimism social“. Gusti socoteşte că noua „concepţie, care nu exclude intervenţia umană“, concepţie „care pleacă de aici pentru a ajunge la construirea unui optimism eroic, marxismul acesta creator este reprezentat prin Lenin“. Gusti afirmă că „aceasta îşi găseşte expresiunea în formarea aşa-zisului planism [2]. Nu poţi înţelege bine marxismul dacă nu înţelegi în ce constă planismul, care este cea mai desăvîrşită formă socialistă“ [3]. Iar mai departe : „...Făcînd o observaţiune foarte obiectivă, trebuie să spunem că tot ce se întîmplă în lume este pentru idealul acesta

[1] D. Gusti, *Cuvînt înainte la lucrarea : Karl Marx „Ancheta pentru muncitori“*, Edit. Institutului social român, Institutul de cercetări sociale al României, 1948.
[2] Gusti foloseşte pentru denumirea legii dezvoltării planice proporţionale, specifică socialismului, un termen nepotrivit, preluat din arsenalul teoretic reformist. Reformistul olandez Hendrik de Man acreditase între cele două războaie cu mult zgomot propagandistic teza despre planism.
[3] D. Gusti, *Curs de sociologie. 1945—1946,* p. 122.

marxist, care este şi ideal al dreptăţii sociale, care a rămas de totdeauna şi pînă acum alcătuit din trei elemente : fiecare să fie răsplătit după munca sa, fiecare să fie răsplătit după meritele sale şi, al treilea, să dispară exploatarea celor mulţi, a omului de către om" [1].

Aceste căutări, însoţite de expuneri asupra marxismului şi popularizarea realităţii sovietice în rîndul studenţimii erau acţiuni pozitive deopotrivă pe plan teoretic ca şi pe cel politic. Nu trebuie uitat faptul că în acea vreme partidele burgheze mai exercitau încă influenţa asupra unor pături largi de oameni, iar această atitudine a lui Gusti, un sociolog de prestigiu, reprezenta un stimulent important în procesul de clarificare ideologică şi politică a intelectualităţii, cu deosebire a tineretului studios.

În 1946 a publicat în ziarul „Timpul" un articol [2] în care arată că meritul excepţional al marxismului în problema naţională „constă tocmai în faptul că problema naţiunii nu se mărgineşte, ca de obicei, numai la aşa-zisele naţiuni civilizate, ci, dînd o generoasă şi largă interpretare de dreptate principiului autodeterminării, înlătură deosebirile ce se fac între albi şi negri, între europeni şi asiatici ori africani şi între civilizaţi şi necivilizaţi". El subliniază că „marxismul este împotriva stabilirii celor trei categorii de naţiuni : naţiuni cu drepturi depline, naţiuni fără drepturi depline şi naţiuni care au şi mai puţine drepturi decît naţiunile fără drepturi depline şi care formează populaţiile coloniilor. Toate naţiunile sînt egale în drepturi, fără deosebire de culoarea pielii, de limbă, de nivel cultural şi de nivel al dezvoltării de stat". Foarte important este însă că

[1] D. Gusti, *Curs de sociologie. 1945—1946*, p. 123.

[2] D. Gusti, *Ţelul final al umanităţii*, republicat în „Căminul Cultural", caietul II, martie, 1946, pp. 177—179.

Dimitrie Gusti a tras de aici concluzia că, datorită politicii marxiste în problema naţională, „în Uniunea Sovietică s-a format o unitate puternică a popoarelor Uniunii, care a jucat, după cum se ştie, un rol hotărîtor în greaua luptă contra fascismului şi nazismului, contribuind la victoria decisivă asupra lor".

Cu această ocazie Gusti recunoaşte un alt aspect important al învăţăturii marxiste în problema naţională. Acest mod de abordare şi rezolvare, scrie el, „are un sens adînc internaţional, căci depăşeşte sfera internă a fiecărui stat... şi se transformă în problema mondială a eliberării popoarelor subjugate din toate ţările dependente şi din colonii, precum şi a respectării sentimentelor şi independenţei tuturor popoarelor" [1]

În 1946, participînd ca ziarist [2] la prima sesiune a Adunării Generale a O.N.U., a luat cunoştinţă din dezbateri de poziţiile unor state în cele mai arzătoare probleme ale vremii. Întors în ţară, în comunicarea făcută în şedinţa publică a Academiei Române de la 11 iulie 1947, el afirma : „Din rezoluţiile admise (la Adunarea Generală a O.N.U. — *O. B.*), cea mai importantă a fost, desigur, propunerea făcută de dl. ministru de externe al Uniunii Sovietice... în şedinţa din 14 decembrie 1946 pentru reducerea generală a armamentului şi forţelor armate. Această rezoluţie a fost votată în unanimitate şi a format punctul culminant al lucrărilor. Căci dacă dezarmarea progresivă şi controlată ar deveni o realitate, toate raporturile internaţionale vor intra într-o eră nouă şi decisivă" [3].

[1] D. Gusti, *Ţelul final al umanităţii*, în *loc. cit*, p. 179.

[2] Idem, *Un an de activitate în afară de ţară*, p. 9 (vezi volumul de faţă, p. 323).

[3] *Ibidem*, p. 11.

În aceşti ani Gusti a făcut totul ca să nu fie un observator pasiv al luptei poporului nostru pentru refacerea economiei naţionale. Legat de poporul ale cărui suferinţe le cunoscuse cu ocazia cercetărilor monografice, socotindu-se dator să contribuie la îmbunătăţirea soartei celor mulţi, a refuzat cu hotărîre în aceşti ani propunerea de a rămîne peste hotare în funcţii universitare. Demnă de reţinut din acest punct de vedere este, negreşit, mărturisirea sa făcută într-un memoriu, rămas în manuscris: „Deşi ales şi numit profesor la Universitatea din New York, unde se crease instituţia internaţională preconizată de mine în comunicarea de la *Académie des Sciences Morales et Politiques* din Paris, *Institut Social des Nations,* totuşi, nefiind partizanul faimosului dicton *Ubi bene, ibi Patria,* veştile ce le primeam, în proporţiile pe care le dădea distanţa, de seceta şi nevoile din ţară, fiind profund legat de poporul în mijlocul căruia m-am născut şi crescut şi căruia i-am închinat activitatea, m-am reîntors în ţară". Din aceleaşi considerente patriotice a iniţiat în calitate de preşedinte al Academiei Române, împreună cu o serie de savanţi români, proiectul înfiinţării Consiliului naţional de cercetări ştiinţifice [1], înaintat Consiliului de Miniştri. Ziarul „Scînteia" remarca în articolul *Ştiinţa şi democraţia constructivă* [2] următoarele: „Chemarea pe care guvernul a dat-o tuturor elementelor cinstite şi creatoare de a se încadra în efortul constructiv al marilor mase populare a găsit un ecou şi iniţiativă şi din partea oamenilor de ştiinţă, doritori să contribuie din plin la opera de construcţie şi de consolidare a democraţiei, doritori să ridice standardul de viaţă al poporului şi să

[1] „Scînteia", seria a III-a, anul XVI, nr. 395, p. 1.
[2] *Ibidem.*

împrăştie lumină. Academia Română, cea mai înaltă instituţie culturală a ţării, se găseşte — aşa cum se cuvenea — în frunte. La şedinţa de ieri a Consiliului de Miniştri a participat şi o delegaţie de savanţi cercetători cunoscuţi şi apreciaţi şi dincolo de hotarele ţării, însufleţiţi de dragoste pentru popor, în serviciul căruia doresc să-şi pună rezultatele muncii lor ştiinţifice. Delegaţia, condusă de dl. prof. Dimitrie Gusti, preşedintele Academiei Române, şi alcătuită din d-nii: prof. Traian Săvulescu, secretar al secţiunii ştiinţifice; prof. C. I. Parhon; prof. Stoilov, rectorul Universităţii din Bucureşti; prof. Gh. Spacu; prof. Gh. Macovei, directorul Institutului geologic; prof. arh. Petre Antonescu; prof. Andrei Rădulescu; prof. dr. Danielopol şi prof. Horia Hulubei, a propus guvernului, în numele Academiei Române, crearea unui organ consultativ, denumit Consiliul naţional de cercetări ştiinţifice, în scopul de a promova ştiinţa pură şi aplicată în toate domeniile şi a o pune în slujba problemelor de refacere şi dezvoltare a ţării. Guvernul a aprobat propunerea Academiei Române şi, ca o primă măsură, a acordat un fond iniţial de un miliard lei".

Ce însemna propunerea, printre iniţiatorii căreia se afla Dimitrie Gusti? Răspunsul îl găsim în declaraţiile sale făcute ziarului „Scînteia", în calitate de preşedinte al Academiei Române şi al Consiliului naţional, declaraţii publicate sub titlul *Ce este Consiliul naţional de cercetări ştiinţifice* [1]. Gusti arăta că împreună cu ceilalţi savanţi s-a oprit asupra următoarelor probleme:

1. *Cunoaşterea poporului sub toate aspectele sale de viaţă:* biologic (alimentaţie, locuinţe, boli sociale etc.); economic (viaţa oraşelor, a satelor, a uzinelor); aici

[1] Vezi „Scînteia" din 14 decembrie 1945.

voia să cuprindă atît cercetarea vieţii ţăranului, cît şi a muncitorului. Totodată, el socotea că pe lîngă cercetarea vieţii economice trebuie întreprinsă şi o cercetare a vieţii spirituale şi sociale sub toate aspectele. El considera că prin această cercetare se vor obţine datele ştiinţifice necesare pentru ca omul politic să nu mai recurgă la soluţii improvizate.

2. *Cunoaşterea pămîntului românesc*[1].

3. *Problema descoperirii materiilor prime,* a creării unei industrii farmaceutice româneşti, a obţinerii de substanţe tanante pentru tăbăcirea pieilor, a utilizării fibrelor naturale din stuful Deltei etc. etc., care trebuia să formeze obiectul de cercetare al comisiei de chimie pură şi industrială.

4. *Problema energetică,* cu studii de laborator relative la chimia combustibililor (cărbuni, gaze, petrol etc.), cu planuri privind electrificarea ţării, amenajarea de instalaţii electrice moderne la sate, folosirea apei în agricultură (irigaţii), utilizarea raţională a ligniţilor din regiunea subcarpatică pentru obţinerea unui combustibil brichetat, ieftin ş.a.m.d.

5) *Problema materialelor de construcţie şi refacerea clădirilor.*

Dimitrie Gusti aprecia şi aspectul politic al felului cum a fost întîmpinată şi sprijinită această propunere. „Participarea membrilor Academiei Române alături de

[1] „Avem astăzi — spunea el — aproape 3 000 000 hectare de pămînt care sînt degradate, nu pot fi valorificate fie din cauza eroziunii solului vegetal, fie din cauză că sînt terenuri inundabile, din lipsă de corectare a rîurilor, cum este şesul inundabil al Dunării de exemplu. Valorificarea Deltei Dunării, crearea de heleşteie sistematice, alimentarea cu apă a regiunilor lipsite de ape uşor accesibile ş.a.m.d. sînt puncte înscrise în programul nostru".

membrii guvernului la o şedinţă comună — declara el — înseamnă într-adevăr un eveniment unic atît în analele Academiei, cît şi în analele guvernelor ţării româneşti, căci *pentru întîia oară un guvern a adus această solemnă recunoaştere ştiinţei în mod atît de impresionant atît pentru academicieni, cît şi pentru toţi intelectualii ţării*" [1].

*

După creionarea contururilor generale ale sferei largi de activităţi desfăşurate de Dimitrie Gusti reiese clar că el a fost o personalitate marcantă a epocii, un savant de renume mondial, un om de vastă cultură, eminent profesor şi umanist convins. Dimitrie Gusti are merite deosebite şi pentru contribuţia la acţiunea de cunoaştere a poporului român peste graniţă. El s-a impus însă pe plan naţional şi mondial în primul rînd ca sociolog. Locul de prestigiu pe care l-a ocupat se datoreşte nu atît doctrinei sale, interesantă şi plină de idei, ci iniţierii, organizării şi coordonării — împreună cu un colectiv de activi colaboratori — a cercetării realităţii sociale din ţara noastră. Strîngînd în jurul său oameni de diferite orientări politice, încurajînd în munca de cercetare, în mod direct sau indirect, elemente care din punct de vedere politic au exprimat atunci interese chiar opuse, fără să se fi angajat direct în lupta politică a partidelor „istorice", Gusti a iniţiat o tendinţă nouă în sociologia românească, tendinţă care a avut rezultate pozitive în ceea ce priveşte materialul faptic adunat şi făcut în mare parte public, formarea de tradiţie în cercetarea sociologică etc.

[1] Vezi volumul de faţă, p. 251.

Culegerea sistematică şi publicarea unui imens material documentar cu caracter sociologic şi etnografic constituie un aspect pozitiv fundamental al acţiunii întreprinse de Dimitrie Gusti. Revistele conduse de el, şi mai ales „Sociologie românească", precum şi multe volume de lucrări sînt interesante în primul rînd nu prin caracterul lor teoretic, ci prin materialul acesta documentar [1], care oferă o imagine fidelă despre situaţia mizeră, fără ieşire, în care se zbăteau masele ţărăneşti în cadrul orînduirii burghezo-moşiereşti. Aceleaşi date, privite azi retrospectiv, documentează elocvent distanţa parcursă de România socialistă atît în sensul îmbunătăţirii radicale a situaţiei materiale a oamenilor muncii, cît şi în alte domenii esenţiale ale construcţiei noastre socialiste.

Gusti a fost nu numai un bun organizator al acţiunilor de cercetare monografică, ci şi — alături de Victor Ion Popa şi H.H. Stahl — iniţiatorul şi fondatorul *Muzeului satului*, conceput ca un muzeu *sociologic*. El a fost şi excelentul profesor, atent cu cei din jur, gata să-i ajute la nevoie. În egală măsură a fost posesorul unui mare talent organizatoric. De la simpozioanele pe teme politice şi ale vieţii de stat, care totdeauna s-au soldat cu interesante culegeri tipărite, pînă la organizarea Expoziţiei româneşti din Paris (1937), New York (1939), a întreprins o gamă foarte întinsă de acţiuni, care demonstrează din plin talentul său de bun organizator.

Dimitrie Gusti n-a fost niciodată propovăduitor al ideilor războinice şi nici al ideologiei celei mai reacţionare, ideologia fascistă, care, în România, a avut reprezentanţi ca A. C. Cuza, Nichifor Crainic, Nicolae Roşu,

[1] Vezi şi Şt. Voicu, *Discuţii şi recenzii. Sociologia monografică în polemica „dreptei" româneşti,* în „Societatea de mîine", anul XIV, 1937, nr. 3, p. 113.

Traian Brăileanu şi alţii. În anii dictaturii legionare-fasciste şi ai războiului provocat de hitlerişti, el a fost prin toată fiinţa sa împotriva acestora, iar în zilele cînd bubuitul tunurilor încetase, cînd bucuria şi durerea se împleteau în sufletul oamenilor, cînd speranţele într-o pace durabilă începuseră să încolţească în inimile atît de zbuciumate vreme de ani, Dimitrie Gusti a fost de partea celor ce luptau pentru pace şi progres social. Tot ceea ce a făcut el în anii următori terminării războiului a slujit acestei măreţe şi nobile acţiuni pentru care luptă popoarele. Această direcţie spre care şi-a îndreptat eforturile, animat de sincere convingeri patriotice, a servit poporului român.

În anii de după cel de-al doilea război mondial e vizibilă o cotitură în felul de a gîndi, de a acţiona al lui Gusti. El a reuşit să înţeleagă mai bine realităţile vremii.

În aceşti ani, cînd poporul nostru a început construcţia unei noi vieţi, Gusti a fost nu numai preşedinte al Academiei Române, cel mai înalt for al ştiinţei româneşti, şi primul preşedinte al Consiliului Naţional de Cercetări Ştiinţifice, ci şi un patriot care a depus toate străduinţele de a fi alături şi la înălţimea poporului care i-a dat naştere.

Conf. univ. dr.
OVIDIU BADINA

I

CONTEMPORANII

1. Personalitatea lui Vasile Pârvan
2. In memoriam A. D. Xenopol
3. Francisc Rainer
4. Liviu Rebreanu

1
PERSONALITATEA LUI VASILE PÂRVAN

UN MODEL ACADEMIC*

1. Obişnuiam în fiecare an să deschid cursul cu o prelegere despre rostul adînc al instituţiei care este domiciliul nostru al tuturor, profesori şi studenţi, universitatea.

Dar s-ar putea face oare o lecţie mai nimerită decît culegînd învăţătura ce se desprinde din cunoaşterea unuia dintre foştii profesori ai acestei facultăţi, incarnarea a însăşi esenţei universităţii şi simbolul nobil al spiritualităţii naţionale care a fost Vasile Pârvan ?

După ce am anunţat această prelegere, m-am întrebat : oare voi putea vorbi *eu* despre Vasile Pârvan ?

Am încercat să vorbesc despre această minunată viaţă îndată după trecerea ei în Cîmpiile Elizee, unde a luat şi o bună parte din sufletul meu, dar a trebuit să renunţ. Căci cine ar putea să-şi domine gîndurile cînd este stăpînit de sentimentul puternic al panicei ?

De atunci i-am citit lucrările, m-am lăsat condus pe căile eternităţii unde s-a dus şi pe care pornise cu min-

* Prelegere de deschidere a cursului de sociologie, etică şi politică la Universitatea din Bucureşti în 1927—1928.

tea altădată scriind *Memorialele*. I-am retrăit viața. Pare că-l văd în timpul refugiului în casa mea din Iași. Fusese lovit de doliul cel mai crud al vieții sale prin moartea violentă a soției la Odessa. Mai tîrziu, cînd s-a reîntors în București, primul său gînd a fost să consacre această nenorocire prin crearea premiului „Amintirii“ la Universitatea din București.[...]

Citindu-l, retrăindu-l, mi-am regăsit calmul gîndirii. Și atunci n-am vrut să dau tineretului o pildă de acea lașitate ce se cheamă uitarea. Am găsit că este o pioasă datorie să vorbesc de Vasile Pârvan, deși sînt convins că va fi o neîndestulătoare expunere : se poate descrie în simple vorbe o viață complexă, puternică și profund interioară ?

2. Cum să ne purtăm ca să nu-i jignim amintirea ?

Desigur, nu voi încerca să-i fac panegiricul și nici nu voi face exerciții stilistice de oratorie sentimentală funebră. Acestea n-ar fi demne de el.

O ! știu, cel mai potrivit omagiu adus memoriei sale ar fi să i se cînte patetica simfonie a 5-a de Beethoven, numită „Simfonia destinului“, pe care atît de mult o iubea să o asculte, tocmai pentru că sunetele se luptă între ele furtunos ca să ajungă prin ritmuri ideal-dramatice la învingerea vieții și a morții !

Aș dori să aducem memoriei lui Pârvan ceva mai mult decît un act de admirație colectivă, ceva mai mult decît un omagiu solemn de recunoștință publică !

Aș vrea să vă introduc cît mai bine în personalitatea sa ; să scot la iveală rădăcinile din care au izvorît bogăția și frumusețea acestei vieți rare. Să dau adică o idee de sinteza acestei personalități.

Există oare o știință a personalității ? Se poate oare pătrunde în profunzimile unei personalități ? A înțelege o personalitate înseamnă a vedea ce a văzut, a

gîndi ce a gîndit, a trăi ce a trăit. Așa, cred eu, l-am cinsti mai bine pe Pârvan, simțit, înțeles, adîncit.

Așa vom găsi în viața sa sfaturi mișcătoare, înalte imbolduri și grave directive. Căci viața sa este o splendidă lecție de viață. Viața sa înseamnă pentru oricine o cunoaștere : o înălțare a propriei persoane. Viața sa este un model ce ia proporția unui simbol.

Viața lui Pârvan a fost profundă, înălțată, întărită, entuziasmată[...]

O viață complexă. Cine ar putea oare despărți pe Pârvan eruditul de Pârvan gînditorul ; cine ar putea ignora pe Pârvan artistul ori uita pe Pârvan organizatorul ? Unul pe altul se comentează, se explică, se luminează reciproc.

Pârvan avea o credință caldă în Adevăr și în Creație. Creației și Adevărului, lor le-a slujit cu un devotament unic, deopotrivă de exclusiv : eruditul, gînditorul, artistul, organizatorul, profesorul.

Eruditul mînuia cu o aceeași măiestrie analiza celui mai mic amănunt, ca și sinteza cea mai plină de perspective. El avea o neîncredere adîncă împotriva aparatului tradițional de vorbe, formule și clișee, caracteristica „sfertodocților“, termen făurit de el în conferința pe care a ținut-o în 1906, ca student, la Societatea academică din Berlin. Însușirile lui de savant desăvîrșit l-au îndemnat pe Albert Garnier să scrie în „Revue des études anciennes“ : „Pârvan nu trebuie considerat drept un maestru numai în România“.

Eruditul a fost dublat de gînditor. [...] După propria mărturisire, familia sa s-ar fi înrudit cu Vasile Conta. Filozofia lui Pârvan este adînc trăită și nu o simplă materie disputată, de pure construcții intelectuale. El n-a formulat un sistem filozofic cu demonstrații de ca-

tedră, căci sistemul închide uşi, şi el, dimpotrivă, voia a le lăsa deschise.

De aceea el n-a raţionat şi argumentat didactic, ca un candidat la doctorat ori la o catedră universitară, comprimînd ideile pe care le înfăţişa după formulele şcoalei. Fără a bergsoniza : el a fost un intuitiv, un iluminat.

Rareori întîlnim un sentiment mai puternic şi mai intens al tragicului universal şi al destinului uman ca în gîndirea lui Pârvan ! [...] Gîndirea lui Pârvan este îmbrăcată în tablouri, elanuri lirice, metafore şi simboluri. Aşa a scris Pârvan pagini de patetică sinceritate şi de o emoţie profund umană.

Cugetarea sa filozofică este împodobită cu eleganţa cuvîntului mlădios şi vibrant. Gînditorul devine artistul, care, stăpîn pe o impecabilă erudiţie verbală şi pe o retorică savantă, ştie să simtă elanuri mîndre şi să le cînte în fraze de o rară muzicalitate.

Imaginaţia şi gîndirea sa au fost totdeauna amestecate cu viaţa. Artist şi cugetător prin temperament, el înalţă, ca un adevărat erou al lui Ibsen, construcţii splendide arhitectonice pe cîmpul organizării practice.

3. Iată un alt aspect al creatorului, organizatorul. Încă din 1919 Pârvan a alcătuit un *Plan de organizare şi de lucru propus secţiei culturale a Asociaţiei pentru Studiul şi Reforma Socială,* publicat în această revistă (p. 612, 1919), o surprinzător de completă propunere de înfăptuire a culturii.

Organizează împreună cu fratele său de cruce, d-l Marin Simionescu-Râmniceanu, editura „Cultura naţională", propunînd însuşi numele de „Cultura naţională", nume ce devenise pentru noi, care am lucrat odinioară împreună la această editură, nu numai un steag, ci un program autonom de lucru.

Ca secretar general al Academiei Române a luat parte hotărîtoare la discuţia problemei de reorganizare a Academiei.

A fost un neobosit şef de stat-major al arheologiei, făcînd planurile şi conducînd lucrările de desfundare a cîmpurilor ţării pentru a stabili harta teritoriului de formare a poporului românesc.

A organizat şcoala de arheologie din Roma în aşa fel în cîţiva ani, încît a devenit egala şcolilor vechi de acolo. „Energia, tactul şi devotamentul lui — scrie d-l Carcopino — au asigurat repede tinerei şcoale române de arheologie un rang de invidiat printre cele mai vechi".

A organizat munca ştiinţifică arheologică românească în trei reviste : „Ephemeris Dacoromana", „Diplomatarium Italicum" şi „Dacia".

În sfîrşit, a emis păreri profunde privitoare la organizarea unei universităţi în studiul său *Universitatea naţională a Daciei Superioare. Păreri propuse public marelui sfat naţional al românilor din Ardeal, Banat şi Ţara ungurească,* unde accentuează înalta educaţie etică pe care membrii universităţii trebuie să o aibă.

Aceasta a fost opera.

4. Dar mai presus de ea a fost Omul, pilda de toate zilele, de toate clipele a nobleţei sufleteşti şi intelectuale.

A fost un paradox viu, o antiteză în acţiune, unirea incompatibilităţilor ce totuşi trăiau în armonie.

Fiu al pămîntului rodnic al Moldovei, fiu de modest învăţător, odraslă de ţăran-răzeş, devenise un prinţ al spiritului, de cea mai pură autenticitate. [...]

Ceea ce Pârvan a putut înfăptui numai în saltul unei generaţii este surprinzător. Este, în tot cazul, o dovadă elocventă că neamul românesc este capabil de cele mai

mari înnobilări şi înălţări. Să fim mîndri de această constatare, care îndreptăţeşte cel mai îndrăzneţ optimism pentru viitorul naţiei !

Iată-l aşa cum a fost. Sub masca rece, rigidă, aspră, colţuroasă, numai raţiune, se ascundea un suflet cald, vibrant, sentimental. Duios şi combativ, comunicativ şi totuşi inabordabil, informulabil. Liniştit olimpic şi veşnic mişcat, frămîntat. Puternic liric şi vehement satiric. Avea cultul ironiei fără a jigni pe cineva. Realist şi în acelaşi timp romantic, vizionar, profetic. Grav şi serios, totodată vesel şi senin. Preocupat de tot ce se întîmpla în jurul său, se retranşa într-o viaţă intimă, numai interioară. Modest, cîteodată aproape sfios şi totuşi mîndru, de o mîndrie suverană, pe care i-o da conştiinţa legitimă a superiorităţii sale.

Pârvan era însă înainte de toate un înţelept, un caracter, un om ce practica zilnic virtutea înţelepciunii, un exemplu rar şi impunător de armonie desăvîrşită între doctrină şi faptă. El reprezenta o mare energie, o mare victorie a spiritului organizat şi intransigent asupra unei lumi pline de îndoieli, enigme şi lucruri meschine. A dus o luptă de un tragic impresionant cu destinul, căruia nu s-a predat şi nici nu s-a înmlădiat sub greutate, pînă ce a căzut. Nu a primit de bunăvoie hotărîrea soartei, ci a bravat-o. N-a fost un om mai stăpîn pe sine ca el.

Iar aceasta a dobîndit-o printr-o cultură desăvîrşită a sufletului, printr-o metodă specială a înţelepciunii. Dacă savantul şi gînditorul Pârvan avea cultul adevărului obiectiv, ca om el practica cultul adevărului faţă de sine însuşi. El era totdeauna credincios sie însuşi, totdeauna sever cu el însuşi.

Din acest spirit de veridicitate şi autocritică, din această practică a adevărului faţă de sine s-au născut maximele specifice înţelepciunii sale practice.

Mai întîi sentimentul adînc conştient pentru însemnătatea înalt morală a automărginirii. Adică încadrarea voită a vieţii sub impulsul necondiţionat al adevărului : înlăuntru, faţă de tumultul de năzuinţe de plăceri, şi în afară, faţă de năzuinţele fără margini, care suie la succese, putere şi bogăţie, — n-a fost un om care să le dispreţuiască mai sincer !

Pârvan nu cunoştea decît o desfătare, pe cea spirituală. Sufletul său, viaţa sa erau rezultatul unui sistem de autoîngrădiri concentrice în jurul adevărului şi al fidelităţii faţă de sine. De aceea el practica marea virtute a renunţării pînă la ascetism.

În această conştientă automărginire şi renunţare era cuprinsă şi facultatea răbdării. El suferea fără murmur pînă la eroism.

Toate aceste virtuţi la un loc îi dădeau, într-o potenţă deosebită, linişte senină lăuntrică, respect pentru propriul său secret şi libertatea conştiinţei împăcate.

Virtutea cea mai mare pe care o practica era însă munca. Munca uriaşă, concentrată, ce lua forma unei pasiuni religioase şi pe care o depunea în întregime şi total dezinteresat în serviciul ţării.

El a fost o mare forţă a Patriei ; făcea parte din categoria patrioţilor luminaţi pe care Moldova i-a dat Ţării, „Moldova blîndă, melancolică, contemplativă", cum o numea el.

O comunitate profundă de origine, instinct, aspiraţie şi speranţe îl lega de ţară. Carte cu carte, cum se aşază piatra pe piatră la construcţia unui monument, a ridicat

pentru cunoaşterea, lauda şi cinstea ţării sale epopeea trecutului şi a începuturilor noastre etnice, căreia i-a închinat cei mai rodnici ani ai vieţii, culminînd în consacrarea definitivă a geniului său prin publicarea *Geticei.*

Dar el era preocupat tot atît de problema originii istorice a poporului nostru ca şi de înţelegerea viitorului. Citiţi, pentru a da o pildă, pagina plină de vervă şi de observaţie dreaptă din *Idei şi forme istorice* privitoare la şcoala de la sate (p. 24) ori studiul publicat în primul număr al revistei „Arhiva", *Ideile fundamentale ale culturii sociale contemporane,* şi vă veţi convinge !

Pârvan făcea parte, ca şi Xenopol, în trecut, şi mai ales N. Iorga, astăzi, din clasa ambasadorilor spirituali ai ţării. D-l Carcopino obişnuia să spună că, la Roma, România, datorită activităţii şcolii arheologice române de acolo, era considerată ca o mare putere. Prin cursurile sale ţinute în străinătate, prin lucrările apreciate peste graniţă, prin participarea la congresele internaţionale, Pârvan a sporit faima şi a contribuit la politica de prestigiu cultural al neamului.

Cine are ambiţia a reda, chiar în cele mai largi trăsături, caracteristicile principale ale personalităţii lui Pârvan nu poate uita cît de mare a fost prin inimă Prietenul.

Era captivant, un cuceritor de suflete. Avea cultul amiciţiei, deşi nu avea mulţi amici, căci un amic este un frate, însă un frate pe care-l alegi singur. Arta prieteniei este, se ştie, grea şi nu oricine este capabil să o mînuiască. [...]

O simplă dedicaţie scrisă de Pârvan în 1921 pe volumul *Idei şi forme istorice* defineşte, cred, adevărata

prietenie. Dedicaţia sună : „Prietenului D. Gusti în semnul tovărăşiei de năzuinţe".

Prietenia astfel înţeleasă exclude admiraţia reciprocă convenţională şi înlătură aşa-zisa prietenie, practicată mai ales de tineret, dintre patron şi client. Adică unirea unuia care proteguieşte pe cineva care este proteguit ; unirea unuia care voieşte a fi dominat cu cineva ce voieşte a fi dominator. Puritatea prieteniei, tăria ei irezistibilă ce leagă pe vecie, pe viaţă şi după moarte, constă numai în „comunitatea de năzuinţe". De această prietenie a fost capabil Pârvan.

5. Iată modelul ca erudit, ca gînditor, ca artist, ca organizator, model ca om, ca înţelept, ca patriot, model ca prieten.

Mare este frumuseţea acestei vieţi luate în total !

În jurul nostru atmosfera devine din ce în ce mai grea şi mai vicioasă. Un materialism *, un parvenitism, un utilitarism fără măreţie apasă asupra sufletelor noastre. Ne înăbuşim, ne asfixiem. Să deschidem largi ferestrele. Să facem să intre aer proaspăt, aer curat, să intre aerul înviorător al idealismului ** şi al dezinteresului.

Pârvan a dat viaţă ruinelor, a făcut să vorbească mormintele, a reînviat pe morţi.

Să-l imităm. Şi, la rîndul nostru, să-i dăm lui însuşi o viaţă nouă. Să-l aducem printre noi pentru a-l face să rămînă ce a fost : un ferment plin de viaţă rodnică, un model. De aceea propun, pentru a dovedi şi plastic că viaţa şi opera sa vor rezista muncii distructive a timpului, să însărcinăm pe un „săpător în marmură tare" şi

* În sensul preocupării exclusiv de cîştig, de foloase materiale.
** În sensul aspiraţiei spre un ideal.

să-i creăm bustul, pe care apoi să-l aşezăm între noi, aci, undeva la universitate, în sălile unde el a oficiat. Ne adresăm tuturor tovarăşilor de năzuinţe speciale. Deci nu oficialităţii şi nici acelora care nu erau egalii lui în năzuinţe. Ne adresăm însă foştilor săi elevi, colegi şi prieteni din lumea academică, din tot cuprinsul ţării. Mai ales ne adresăm studenţilor, care, o ştim cu toţii, l-au iubit pentru că-i iubea şi cărora le-a fost un dascăl generos şi o călăuză luminoasă, atît pe căile spinoase ale ştiinţei, ca şi pe căile delicate ale sufletului. [...]

2

IN MEMORIAM A. D. XENOPOL

1. O naţiune se afirmă în istoria universală mai puternic prin biruinţe spirituale şi culturale decît prin izbînzi militare ori politice.

Acestea din urmă sînt vremelnice şi nesigure după anumite constelaţii şi situaţii, în timp ce un vers nou, o melodie nouă, o gîndire originală, o faptă morală impunătoare, tot ce contribuie efectiv la sporirea şi îmbogăţirea tezaurului spiritual comun al omenirii, aduc naţiunilor un prestigiu permanent şi o justificare deplină a dreptului lor de existenţă alături de naţiunile mari ale lumii.

Fericiţi sînt creatorii spirituali, care, o dată cu opera lor, aduc naţiunii din care fac parte gloria şi legitimitatea aspiraţiilor lor.

Un astfel de fericit creator a fost Alexandru Dimitrie Xenopol.

El trebuie socotit ca unul dintre cei mai reprezentativi ai marii generaţii de întemeietori ai naţiunii, luînd

* Publicat întîi în revista „Ideea europeană", anul II, nr. 62, 13—20 martie 1921.

parte, prin silinţi neobosite şi entuziaste, la opera de creare şi de consolidare a culturii României contemporane, desfăşurînd o continuă şi încordată activitate în domeniul literar, al economiei şi istoriei naţionale şi al filozofiei.

Dar Alexandru D. Xenopol a fost nu numai personalitatea reprezentativă a culturii româneşti din ultimele decenii ; el a avut nobila ambiţie să devină ambasadorul spiritual al României pe lîngă sferele superioare conducătoare ale culturii mondiale, împlinind această misiune cu succes, fiind într-adevăr cel mai activ propagandist cultural al neamului în afară.

Aceasta fiind personalitatea lui A. D. Xenopol, se cuvine, credem, ca acum, cu prilejul aniversării de un an a încetării sale din viaţă, să rupem cu conspiraţia tăcerii care începe să se urzească în jurul memoriei lui ; de altfel aceasta pare a fi soarta marilor dispăruţi la noi : cît sînt în viaţă sînt măguliţi, adulaţi, preamăriţi ca fiind temuţi ori solicitaţi, pentru ca îndată după dispariţia lor dintre cei vii să fie daţi celei mai desăvîrşite uitări, trecîndu-se uşor la ordinea meschină a zilei.

2. În năzuinţa noastră de a fixa cîteva din trăsăturile mai caracteristice ale fermecătoarei personalităţi care a fost A. D. Xenopol, avem norocul să ne putem sprijini pe propriile sale confesiuni, cuprinse în unicul manuscris inedit rămas de pe urma sa, o importantă autobiografie, intitulată *Istoria ideilor mele* *.

* Manuscrisul se află în posesiunea doamnei A. D. Xenopol, căreia îi aducem mulţumirile noastre că ne-a îngăduit să-l consultăm, reproducînd din el şi două fragmente, sub titlul *Confesiuni asupra spiritului în care s-a scris istoria românilor şi asupra chestiunii ţărăneşti*, în „Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma Socială", anul III, nr. 1, aprilie 1921, pp. 1—6.

„Cum am simţit eu florile sau spinii existenţei — accentuează autorul de la început — mă privesc pe mine şi ele pot să intereseze numai într-un grad mai restrîns lumea ce voi lăsa-o după mine. Cele ce am cugetat însă vor rămîne întrupate în scrierile ce am alcătuit, şi a arăta chipul cum ele s-au născut în mintea mea poate să aibă oarecare însemnătate şi pentru alţii".

Din autobiografia lui Xenopol se desprind cu toată claritatea două călăuze ale minţii sale : ideea naţională şi teoria istoriei.

Aceste două elemente formează firul conducător explicativ al întregii opere a lui A. D. Xenopol. *Cultura naţională*, „prima dezlănţuire a demonului scrisului", i-a inspirat şi mai tîrziu toţi paşii vieţii, iar *Teoria istoriei*, cu care Xenopol a încheiat prodigioasa sa activitate, l-a preocupat de la început, deşi sub o formă nesistematică şi fragmentară.

Xenopol povesteşte modul curios cum a conceput cea dintîi scriere a sa, *Cultura naţională*. Profesorul său de pian îi dase, pe cînd era la Berlin, să studieze o sonată de Beethoven, „al cărei final aducea aşa de bine cu un cîntec românesc" ; de aici începu să-i „zbîrnîie prin minte" ideea că muzica se poate colora deosebit după geniul poporan, care ajunse apoi la teoria culturii proprii fiecărei naţiuni.

În legătură cu această „primă închinare către naţionalitatea română", Xenopol face o impresionantă profesiune de credinţă. „Naţionalist am fost[3] — scrie el — de la cea dintîi îngînare a minţii mele pe tărîmul cugetării şi aşa am rămas pînă acum şi aşa nădăjduiesc să trec în pămînt".

Într-adevăr, el a rămas credincios acestui crez din zorii activităţii sale, pe cînd era student la Universitatea din Berlin şi a ţinut, în 1871, faimoasa cuvîntare

festivă pe mormîntul lui Ştefan cel Mare, pînă la cele din urmă rînduri, scrise în 1914, împotriva Austro-Ungariei.

La Putna, cînd tînărul Xenopol a spus memorabila frază profetică : „Pe mormîntul lui Ştefan cel Mare, pe această amintire comună tuturor, venim noi astăzi cu credinţă într-un viitor comun" ; în studiile economice, unde Xenopol, sub influenţa lui List, stabileşte cel dintîi principiile economiei naţionale româneşti ; în combaterea savantă şi viguroasă a ideilor lui Robert Rösler asupra originii românilor şi a formării naţiunii române la sudul Dunării, cît şi în respingerea hotărîtă a atacului violent pe care [...] Bartha l-a îndreptat împotriva românilor cu prilejul expoziţiei din Paris din 1900 ; în acţiunea curajoasă şi febrilă de propagandă, prin scris şi viu grai, contra Austro-Ungariei între anii 1911—1914, de care dă o elocventă mărturie volumul *Românii şi Austro-Ungaria ;* şi, în sfîrşit, nu mai puţin în *Istoria românilor,* toate aceste scrieri sînt, cu propriile cuvinte ale lui Xenopol din autobiografia sa, „pătrunse de la un capăt la celălalt de focul ascuns al iubirii de ţară şi de neam, care străbate cu scînteile şi flăcările ei şi prin spuza gîndurilor".

Partea cea mai interesantă din *Istoria ideilor mele* este influenţa covîrşitoare pe care Xenopol crede că o datoreşte studiilor juridice în formarea spiritului său istoric.

Xenopol, pînă ce a luat prin concurs catedra de istoria românilor (în 1883), „îndeplinirea unuia dintre cele mai fierbinţi visuri ale vieţii sale", cum se întoarse din Berlin, unde în special studiase cu pasiune dreptul roman, fu numit procuror de secţie la Tribunalul din Iaşi, de unde a înaintat treptat prim-procuror şi procuror de secţie la Curtea de apel ; în 1878 a demisionat

din magistratură pentru a profesa avocatura, care, mărturiseşte Xenopol, a fost o ocupaţie totdeauna „de a doua mînă", refuzînd uneori de a primi procese cînd era preocupat cu „scrierea vreunui articol".

Dacă însă cariera de avocat ar fi putut deveni o stavilă pentru îndrumarea spiritului său istoric „care fierbea în mine", după propriile cuvinte ale lui Xenopol, practica şi teoria dreptului, dimpotrivă, „îmi fuseră — adaugă el — una din cele mai bune pregătiri pentru tratarea istoriei".

Şi anume iată cum motivează Xenopol aceasta. Mai întîi, „daraverile judecătoreşti", ca procuror, îi limpezeau judecata şi-l îndrumau de a cerceta adevărul şi a căuta să-l dovedească, fără a fi interesat în soluţionarea lor decît „din punctul de vedere al dreptăţii, adică al adevărului în sfera binelui". Iată o îndeletnicire, afirmă Xenopol, ce era o bună pregătire pentru cariera de istoric, care şi ea nu urmăreşte alt scop decît aflarea şi dovedirea adevărului în faptele omeneşti.

În al doilea rînd, logica dreptului, ca şi în istorie, se îndreaptă mai mult după aceea a faptelor, care nu coincide totdeauna cu logica ideilor.

Apoi ideea dreptului este aceea care străbate de la un capăt la altul, căci, exclamă Xenopol, „ce sînt toate frămîntările popoarelor decît năzuinţa de a realiza ideea dreptului sau de a apăra această idee atît în relaţiile dintre popoare, cît şi în acele dintre clasele sociale ?"

În sfîrşit, încheie Xenopol aceste importante consideraţii asupra raportului dintre drept şi istorie, viaţa lăuntrică a popoarelor nu este de înţeles fără cercetarea aşezămintelor lor, care toate sînt întemeiate pe raporturi juridice ; de aceea un mare istoric francez a spus :

„Tout jurisconsulte doit être historien et tout historien doit être jurisconsulte". *

După 16 ani de pregătiri și studii anterioare și 10 ani de redactare, în 1893 Xenopol are satisfacția de a vedea apărute cele șase volume ale „întreprinderii îndrăznețe", adică a monumentalei *Istorii a Românilor din Dacia Traiană.*

Pentru întîia oară trecutul nostru este reconstruit după o metodă nouă, care rupe cu tradiția simplei analize minuțioase de documente izolate și a interpretării lor subiective romantice, dînd, pe lîngă documentarea severă și intuiția exactă a stării de spirit a epocii dispărute, o unitate internă și o sistematizare logică a faptelor reale.

Xenopol recunoaște în autobiografia sa că „pe atunci încă nu reflectasem asupra naturii disciplinei căreia îmi închinasem viața", deși, completează el, „dintr-un sănătos instinct executasem în mod inconștient ceea ce mai tîrziu reflexia și cugetarea adusese la înflorire în mintea mea".

Abia în ziua de 6 septembrie 1894, pe cînd își făcea obișnuita plimbare de seară pe încîntătoarea alee a Copoului din Iași, Xenopol și-a pus întrebarea în mod precis : oare istoria să fie numai o simplă practică ? Dacă pînă și agricultura își are teoria ei proprie, oare istoria să nu o aibă pe a sa, ci trebuie scrisă fără reflecții asupra naturii ei, „ca și privighetoarea care cîntă melodiile sale" ?

3. Ca teoretician al istoriei, Xenopol a fost reprezentativ pentru o epocă a științei timpului, imprimîndu-i un anume caracter ; această operă i-a creat reputația universală, ridicînd prestigiul cugetării românești la înălțimile superioare ale cugetării științifice mondiale. Căci, într-adevăr, în centrul preocupărilor intelectuale ale timpului se găsea întrebarea : „Ce este istoria ?" În cursul veacului al XIX-lea s-a format credința că prezentul nu este o clipă izolată, ci că îmbrățișează toate epocile care l-au precedat, fiind un prezent durabil, capabil de a rezista fugii timpului. Aceasta este însă posibil numai dacă trecutul este încorporat vieții și activității de azi, căci, în definitiv, cît de înspăimîntător de monotonă, săracă și stearpă ar fi arta, limba, religia, viața noastră dacă ne-am găsi reduși nu mai la simplele resurse ale prezentului, fără sprijinul trecutului !

* Orice jurisconsult trebuie să fie istoric și fiecare istoric trebuie să fie jurisconsult.

Dar pe cît de mare era interesul pentru istorie, pe atît de confuză, haotică și descurajatoare era concepția despre istorie.

Istoria, ziceau unii, este o simplă artă, fiind produsul imaginației. „În istorie — rezumă minunat Voltaire această părere — avem ca și într-o piesă de teatru : expunere, conflicte și deznodămînt. Pentru aceasta numai persoanele ce au făcut tragedii pot arunca oarecare interes în istoria seacă și barbară".

Alții afirmau că istoria nu poate avea altă ambiție decît de a fi o știință după modelul științelor naturale, ca fizica, chimia etc.

În sfîrșit, alții puneau în circulație cele mai fantastice și extravagante idei asupra trecutului, postulînd adevărate „profeții asupra trecutului", cum le-a numit cu dreaptă ironie Cournot.

În această atmosferă tulbure și incoerentă intervine Xenopol.

Să fie istoria o simplă artă, o simplă construcţie capricioasă filozofică, o simplă imitaţie servilă a ştiinţelor naturale? Ori istoria trebuie să-şi aibă o teorie a ei aparte, să fie adică o ştiinţă particulară, în deosebire de celelalte ştiinţe?

Xenopol, după o activitate rodnică de cîteva decenii în domeniul istoriei, ilustrînd parcă aforismul lui Fustel de Coulanges că trebuie o viaţă întreagă de analiză pentru o oră de sinteză, după o îndelungată meditare proprie şi o consultare a peste 150 de cugetători care s-au pronunţat asupra naturii istoriei, a publicat în 1899 *Principiile fundamentale ale istoriei,* în limba franceză şi română, apărută în 1908, într-o ediţie schimbată şi adaosă, numai în limba franceză sub titlul *La Théorie de l'histoire.* Fiindcă această lucrare este considerată de mulţi autori străini ca un tratat clasic, în timp ce la noi nu este de loc cunoscută şi studiată, avem datoria cel puţin acum, cu ocazia unei comemorări, să schiţăm în puţine cuvinte noutatea ce cuprinde.

Xenopol pleacă de la un sistem de observaţii pe cît de simple, pe atît de fundamentale pentru sistemul său de gîndire.

Prima observaţie: în univers, ca şi în sfera umanităţii, sînt fenomene şi fapte care se repetă fără a se schimba, aşa-zisele fenomene şi fapte de repetiţie, pe cînd altele se schimbă fără a se repeta, fenomenele şi faptele de succesiune.

A doua observaţie: aceste repetiţii şi succesiuni se constată atît în domeniul materiei, ca şi în acel al spiritului: căderea corpurilor, legile gîndirii; exemple de fenomene de succesiune: straturile ce alcătuiesc scoarţa Pămîntului, civilizaţiile feniciană, greacă şi romană.

A treia observaţie: fenomenele de repetiţie se repetă şi se aseamănă între ele, în timp ce fenomenele de succesiune se schimbă şi se deosebesc între ele. Pentru ce? Din cauza influenţei transformatoare a timpului. Fenomenele de repetiţie nu se modifică în timp şi de aceea sînt asemănătoare între ele (bunăoară căderea corpurilor, legile gîndirii s-au petrecut în acelaşi timp totdeauna şi pretutindeni). Fenomenele de succesiune, dimpotrivă, se modifică în timp, de aceea se deosebesc între ele.

A patra observaţie reiese în mod firesc logic din constatările precedente: fenomenele de repetiţie, fiind permanente şi eterne, căci ele se repetă veşnic identic cu ele înseşi, pot fi formulate în legi universal valabile; pe cînd fenomenele de succesiune, fiind veşnic altele, individualizate în timp, adică totdeauna deosebite între ele, producîndu-se numai o dată în cursul timpului, nu pot fi formulate în astfel de legi.

Reiese oare de aici că fenomenele de succesiune nu pot fi explicate ştiinţific şi nu pot deci forma obiectul unei cercetări ştiinţifice?

Acest fapt a îndemnat pe cei mai mulţi să creadă că istoria nu se poate constitui ca ştiinţă. Xenopol stăruie cu toată energia intelectuală spre a dovedi că fenomenele de succesiune, deşi nu pot fi subsumate unor legi generale, totuşi pot fi explicate, şi anume prin înlănţuiri de serii cauzale, adică în serii care leagă între ele o serie de fapte şi le explică în acest mod rostul lor.

Xenopol, în autobiografia sa, vorbeşte relativ puţin despre *Teoria istoriei;* vrednic de remarcat este afirmarea că „teoria istoriei este crescută împreună cu mine din cele dintîi clipe, cînd mintea mea începu să înţeleagă rostul cugetării". Anume Xenopol se referă

la faptul că încă din 1866, cînd era în clasa a V-a, a ţinut o conferinţă despre „importanţa şi utilitatea istoriei“ în sînul „societăţii studioase“, formată din elevii din acea clasă, unde, de pe atunci, se atinge întrebarea teoriei istoriei ca ştiinţă.

Teoria istoriei a fost aplicată în volumul *Domnia lui Cuza Vodă.* [...]

Istoria este, conchide el, un mod de concepţie a lumii, anume modul succesiv, opus modului de repetiţie ; istoria se extinde apoi nu numai asupra seriilor succesive ale fenomenelor sociale din trecutul omenesc, ci şi asupra succesiunii din dezvoltarea întregului univers ; prin acest vast cîmp de aplicabilitate a istoriei ajungem la o concepţie nouă a teoriei cunoaşterii.

Deosebirea dintre fenomenele de repetiţie şi de succesiune formează principiul unei noi clasificări a ştiinţelor ; ştiinţele trebuie să se împartă adică în ştiinţe de legi (cîmpul fenomenelor de repetiţie) şi ştiinţe istorice (domeniul fenomenelor de succesiune, al seriilor).

Dacă avem o ştiinţă distinctă a istoriei, trebuie să precizăm şi metoda ei particulară de cercetare ; căci în istorie avem de-a face numai cu adevăruri particulare, individualizate în timp, deci nu putem aplica metoda deducţiei, care pleacă de la o premisă generală, şi nici nu putem aplica metoda inducţiei, prin care ne ridicăm de la adevăruri particulare la idei generale.

Metoda nouă proprie istoriei, şi numai ei, este inferenţa, prin care se urmăreşte de a se stabili adevăruri individuale, încă necunoscute, prin mijlocul adevărurilor individuale, de mai înainte cunoscute.

Aceasta va fi logica succesiunii, care aşteaptă să fie dezvoltată în viitor, după cum logica deducţiunii a fost

întemeiată de Aristoteles, iar logica inducţiunii de Bacon.

Acesta-i punctul culminant al operei lui A. D. Xenopol, sistemul său filozofic, propunînd discuţiunii cugetătorilor contemporani o nouă concepţie a teoriei cunoaşterii, o nouă clasificare a ştiinţelor şi o nouă metodă de cercetare.

Alţii, înainte de Xenopol, au făcut incidental, în mod difuz şi timid, aproape aceleaşi observaţii şi reflexii ca şi el ; pentru întîia oară însă Xenopol le-a sistematizat în mod conştient şi le-a dat viaţă şi însemnătatea cuvenită.

4. Opera filozofică a lui Xenopol, desigur, poate fi criticată, i s-au adus şi trebuia să i se aducă obiecţiuni serioase, asupra cărora nu putem insista aici.

Valoarea unei opere trebuie judecată însă nu numai după aportul original adus în atmosfera problemelor pe care le tratează, ci şi după influenţa pe care ea o are asupra contemporanilor ori asupra urmaşilor. Cel puţin din acest ultim punct de vedere trebuie judecată şi opera lui Xenopol.

Puterea de influenţă ce a exercitat-o şi o exercită se deduce nu numai din onorurile care i s-au adus lui Xenopol ca omagii preţioase, onoruri pe care ţara noastră nu le cunoaşte de la Petru Movilă, arhiepiscopul Kievului, de la spătarul Milescu, ambasadorul ţarului la Peking, şi de la Dimitrie Cantemir, întemeietorul Academiei din Petersburg şi membru al Academiei din Berlin ; nu este numai faptul că Xenopol a fost ales întîi membru corespondent şi apoi asociat al Institutului Franţei, că a fost invitat să ţină cursuri la Sorbona şi la Collège de France, că i se cerea participarea la congrese internaţionale, unde cuvîntul său era ascultat

etc. ; dar viabilitatea sistemului său de gîndire se resimte prin faptul că problemele puse de Xenopol frămîntă şi azi gîndirea contemporană şi că nu este autor de seamă din specialitatea filozofiei istoriei, a sociologiei şi logicei care să nu se simtă obligat de a lua atitudine pentru sau contra.

Xenopol a fost un luptător, încrucişînd spada argumentelor cu cele mai de seamă spirite ale timpului, întru apărarea ideilor noi pe care le-a lansat ; el a fost însă şi un biruitor, căci aceste idei şi-au făcut drum, au răzbătut, s-au impus, sfîrşind prin a fi apreciate şi respectate chiar cînd sînt combătute.

3
FRANCISC RAINER*

Pierderea profesorului Francisc I. Rainer lasă un mare gol în lumea ştiinţifică. El a fost o ilustraţie excepţională a catedrei şi a ştiinţei.

Rareori au fost întrunite într-un mod atît de fericit aşa cum le-am întîlnit la dînsul, strînse într-un singur mănunchi, însuşiri ca temeinicia ştiinţifică, măiestria organizatoare şi nobleţea de suflet.

Acest elogiu este un tribut pe care-l cere de la mine prietenia de care m-am bucurat şi admiraţia ce mi-a inspirat-o acest om de obiceiuri antice şi pure, cînd am lucrat împreună la cercetările de monografie sociologică cîteva luni, în trei ani, în trei sate româneşti.

Profesorul Rainer a fost un adevărat filozof, care practica, fără a afişa, înţelepciunea, spre deosebire de atîţia care o afişează fără a o practica, care a unit modestia cu cele mai înalte lumi ale cunoaşterii, simplitatea cea mai amabilă şi cuceritoare cu sufletul cel

* Cuvîntare ţinută la Academia Română în şedinţa de la 15 septembrie 1944 (în *Sociologia Militans* se indică eronat data de 16 iunie 1944).

mai ridicat, severitatea pentru el însuşi cu indulgenţa pentru alţii.

Prin caracterul său, prin spiritul său, prin virtuţile sale a meritat stima, încrederea şi amiciţia, aş spune respectul, chiar evlavia celor ce l-au cunoscut.

Francisc Rainer a fost un adevărat profesor, marele şi neuitatul său merit, care va rămîne neşters în amintirea tuturor.

Catedra a fost*, în sensul cel mai deplin al cuvîntului, o adevărată uzină a ştiinţei.

Probitatea muncii sale ştiinţifice, pasiunea de lucru, cultul datoriei şi conştiinciozitatea cu care îşi îndeplinea obligaţiile sale didactice au fost proverbiale.

Lecţiile sale au avut totdeauna o înaltă valoare ştiinţifică şi etică — de altfel ca şi conferinţele ori convorbirile particulare —, produceau o desfătare intelectuală şi uimeau prin măreţia şi varietatea orizonturilor, răscolite de probleme noi.

Dar mai presus de toate impunea munca sa de benedictin, care era o adevărată predică prin exemplul vieţii sale.

De mai bine de patru decenii, activitatea sa obişnuită s-a desfăşurat zi de zi, în proporţii extraordinare, fără pauză, de foarte dimineaţă pînă foarte tîrziu, în cadrul riguros şi închis al institutului său.

Prin stricta şi severa întrebuinţare a timpului devenise un titan al muncii, ilustrînd reflecţiile înţelepte ale lui Seneca.

„Pentru ce se plîng oamenii — se întreba Seneca — a trăi atît de puţin ?“ „Viaţa noastră — adaugă el — este destul de lungă, însă o risipim şi frivolitatea o scurtează“. Omul de litere care poate zice : *Amici, diem non perdidi* *, şi care consacră toate momentele sale la lucrări utile a găsit arta de a multiplica timpul.

* pentru Rainer.

Rainer era stăpîn suveran pe această artă.

Astfel s-a formulat un cult pentru profesorul Rainer. El lasă după sine o amintire de duioşie şi veneraţie, pe care multă vreme o vor purta în sufletele lor partizani declaraţi, amici recunoscători şi marele număr de studenţi pe care dînsul i-a format.

Nu mă pot opri, din numeroasele piese inedite pe care distinsa şi nobila soţie a profesorului Rainer mi le-a pus la dispoziţie, să vă comunic un fragment dintr-o scrisoare în care colegul nostru onorar Ştefan Popescu caracterizează personalitatea profesorului Rainer, mai ales că vine din partea unui mare artist.

„...Toată viaţa lui — scrie Ştefan Popescu — e o poveste frumoasă, pe care puţini o vor pricepe. Nu face nimic însă ; sufletul este mare pentru viitor şi vecii vecilor.

Se va povesti, poate, în universitate, atunci cînd el nu va mai fi : a fost un om odată în universitate şi sufletul lui — Maia — va da naştere, poate, altor oameni şi aceia vor fi cu adevărat copiii lui, sînge din sîngele lui.

El să-şi continue lupta lui sfîntă, indiferent de-l pricep sau nu cei din jurul lui ; dar nici sufleteşte nimic nu se pierde, sămînţa maiană rămîne, *povestea* lui va da roade“.

Opera ilustrului decedat a fost fundamentală. Din această operă numai o mică parte a apărut, bunăoară *Studiul circulaţiei limfatice a inimii,* devenit de la început clasic.

* Prieteni, nu mi-am pierdut vremea !

Mult material inedit aşteaptă în cartoane lumina tiparului, căci profesorul Rainer nu publica nimic ce nu satisfăcea integral exigenţele severe şi meticulozitatea desăvîrşită a grijii unui erudit de rasă ce avea în cel mai înalt grad dezvoltat sentimentul responsabilităţii scrisului. De aceea operele sale rămîn ca un exemplu de muncă cinstită, modestă şi de probitate închinate Adevărului şi au caracterul unor lucrări definitive, oferind o bază solidă pe care se poate clădi mai departe.

Dar meritul profesorului Rainer care-l va face nemuritor este creaţia acelui faimos Institut de anatomie şi embriologie şi mai tîrziu a Institutului de antropologie, atît de originale, bogate şi metodic orînduite încît nici în marile centre de veche cultură universitară ale Apusului nu se întîlnesc multe la fel. De aceea aceste institute vor trebui să primească numele creatorului lor.

Străinii savanţi ce au vizitat acest institut, cu unic de bogata lui colecţie de cranii şi valoroase piese de patologie osoasă, au recunoscut impresionaţi deosebita lui valoare. Iată, pentru a face numai două citate, cum s-a exprimat profesorul Sergent din Paris după călătoria de studii făcută în România în 1926 :

„L'Institut d'Anatomie, installé dans les locaux de la Faculté de Médecine et dirigé par le professeur Rainer, est digne d'inspirer un sentiment d'envie à mes collègues anatomistes de la Faculté de Paris“ * („Presse Médicale“ din 17 iulie 1929).

Iar cu ocazia Congresului internaţional de antropologie, ce a avut loc la Bucureşti în 1937, Henry Berr,

* Institutul de anatomie, instalat în localurile facultăţii de medicină şi dirijat de profesorul Rainer, merită să inspire un sentiment de invidie colegilor mei de la facultatea din Paris.

creatorul Institutului şi revistei de sinteză din Paris, nu s-a putut opri să exclame : *„Ce n'est pas l'oeuvre d'un homme, c'est l'oeuvre d'un géant“* *.

Institutul a dobîndit însemnătatea lui remarcabilă datorită spiritului ştiinţific ce l-a dominat şi însufleţit şi care stă la baza anatomiei ştiinţifice, concepută de profesorul Rainer astfel cum o găsim înscrisă pe frontispiciul institutului : „Anatomia este ştiinţa formei vii“.

Este doctrina pe care eu îmi permit să o numesc a cadavrului viu.

Studiul cadavrului, spune profesorul Rainer, este de o valoare nepreţuită pentru adevărata anatomie, care este „anatomia fiinţei vii“. Reacţionînd împotriva vechii concepţii pur descriptive a formelor anatomice pe planşe de studiu, Rainer a creat, unul dintre cei dintîi în lumea ştiinţifică, un învăţămînt anatomic viu, încercînd a scrie cu formule anatomice evoluţia vieţii, a vieţii în toate dimensiunile, curgătoare şi natural unitară.

Profesorul Rainer a fost un deschizător de drumuri noi şi în privinţa unei antropologii a poporului român, creînd fundamentul ştiinţific prin cercetările ce le-a făcut pentru întîia oară pe teren în trei sate româneşti, care sînt de altfel şi primele monografii antropologice săteşti din ştiinţa mondială.

Cu mare emoţie îmi amintesc de strînsa colaborare ştiinţifică a profesorului Rainer în campaniile monografice întreprinse de Institutul social sub conducerea mea din 1927 în Nereju-Putna, 1928 în Fundul Moldovei-Bucovina şi 1932 în Drăguş-Făgăraş. Mă simt mîn-

* Nu e opera unui om, ci a unui gigant.

dru că am solicitat această colaborare profesorului Rainer. [...]

Profesorul Rainer s-a încadrat de la început în planul nostru de lucru pentru o construcţie a ştiinţei naţiunii române prin cercetări monografice şi a impus o nemărginită admiraţie tinerilor mei colaboratori, dînd măsura întreagă a marii sale personalităţi.

Cine a uitat frumoasa, clara şi simpla expunere a profesorului Rainer ţăranilor din Fundul Moldovei prin care li se explica de ce se fac măsurătorile antropologice şi cercetările sanguine, ce înseamnă reacţia Meinecke pentru constatarea sifilisului?

„Marele profesor", cum i se spunea de ţărani, a reuşit să-i facă să înţeleagă rostul lucrărilor şi să vină de bunăvoie în laboratorul său de cercetări, convinşi că astfel contribuie la cunoaşterea ştiinţifică a neamului. Numai cine a lucrat pe teren cu profesorul Rainer poate să-şi dea seama de impresionanta, tăcuta, neobosita şi entuziasta activitate desfăşurată de dînsul nu numai pe tărîmul cercetărilor, dar, ceea ce nu se ştie, şi pe cel practic. Căci profesorul Rainer, pentru întîia oară în ţara românească, a creat în satele unde lucra cîte o secţie medicală, aducînd cu sine lăzi uşor transportabile cu medicamente şi lăsînd la plecare ţăranilor fişe de grupele sanguine din care fac parte, ca şi rezultatele reacţiunilor Meinecke.

Cercetările din Nereju, Fundul Moldovei şi Drăguş au apărut în 1937 ca un omagiu pentru Congresul internaţional de antropologie, arheologie şi preistorie din Bucureşti, sub titlul *Enquêtes antropologiques dans trois villages roumains des Carpathes* *.

* Anchete antropologice în trei sate româneşti din Carpaţi.

Cunoscutul profesor elveţian Pittard, care făcuse unele studii antropologice în România, a mărturisit la acest congres că cercetările profesorului Rainer formează „întîia cercetare *in adîncime* a antropologiei Ţării Româneşti".

Într-adevăr, atunci cînd Pittard a încercat să tragă anumite concluzii pe baza studiilor unui foarte mărginit număr de cazuri, profesorul Rainer, numai în acele trei sate, a făcut: 1 200 fişe antropologice, 2 370 reacţii izohemaglutinare şi 492 fotografii antropologice.

Rainer a creat un model ştiinţific de cercetare, care n-a găsit pînă astăzi nici imitatori şi nici adepţi. Cu multă duioasă melancolie citim la sfîrşitul lucrării sale: „Ne-am sforţat în această publicaţie să facem expunerea cea mai obiectivă şi, pentru a zice astfel, cea mai concretă posibilă. Însă noi n-am epuizat materialul adunat de noi. Vom reveni cu altă ocazie".

Poate se va găsi vreunul din distinşii săi elevi să poată săvîrşi această revenire, care nu i-a fost lui dat să o facă, şi să aplice metoda riguroasă pe care profesorul Rainer a creat-o [4].

Rainer a fost un umanist de sensul oamenilor Renaşterii, unind erudiţia cu arta şi literatura.

Impregnat de cultura greacă, a cărei limbă o mînuia, era un adept şi adînc cunoscător al operei lui Goethe, care a avut o influenţă hotărîtoare asupra sa. Cunoscător al şcoalelor de pictură din diferite epoci, îşi făcea o plăcere să stabilească legături între anatomia personajelor şi felul cum ele erau înfăptuite plastic, artistic. Rainer, prin testament, a donat Academiei cărţile despre artă şi despre artişti din biblioteca sa, ca şi colecţia sa de reproduceri în metal şi gips mai ales după gliptica egeeană.

Activitatea aceasta neîntreruptă, zi de zi, an de an, astăzi este la capăt. Flacăra vieţii lui Rainer s-a stins. Dar s-a stins oare într-adevăr ? Claude Bernard a accentuat cu energie că ideea morţii este o idee experimentală, că ideea imortalităţii sufletului nu este un concept şi o idee abstractă.

Rainer a declarat în deosebite rînduri că a suferit puternic influenţe, pe lîngă Goethe, de la Virchow şi Claude Bernard. Să fi meditat oare Rainer în ultimele lui zile asupra ideii morţii aşa cum a fost concepută de Claude Bernard ? Se poate. Căci tot timpul el urmărea cu un interes permanent ştiinţific fazele boalei sale şi făcea prognosticuri precise asupra sfîrşitului său. „Natura îşi face datoria", obişnuia să zică atunci cînd, conştient pînă în ultimele lui clipe, şi-a luat în mod dramatic rămas bun de la mult preţuita sa soţie, de la prietenii, asistenţii şi elevii săi.

Desigur că era preocupat de această, cea mai gravă problemă ce se pune umanităţii, problema morţii, şi se sforţa şi el a pătrunde enigma morţii, întrebîndu-se dacă nu are cumva vreun sens refuzul universal de a privi moartea ca sfîrşit al vieţii umane şi care s-a cristalizat în cunoscuta formulare :

„Am două lucruri în mine : unul este ceea ce devine spirit cînd mor, altul este sufletul corpului, care moare o dată cu el".

Printre reflecţiile lăsate de Rainer în ultimele zile ale vieţii sale am găsit scris cu creionul, grăbit şi puţin citeţ, cunoscutele versuri ale lui Coşbuc :

Din codru rupi o rămurea,
Ce-i pasă codrului de ea,
Ce-i pasă unei lumi întregi
De moartea mea ?

Profesorul Rainer a fost nedrept cu contemporanii săi, care niciodată nu l-au iubit şi admirat mai mult ca în timpul boalei sale, şi dacă ar fi ca aceşti contemporani să-i aleagă un epitaf, şi l-ar însuşi, desigur, pe acela din Catedrala din Cambrai :

„Sub această piatră se odihneşte Fénelon. Trecătorule, nu şterge acest epitaf cu lacrimile tale, pentru ca alţii să-l poată citi şi să plîngă şi ei ca tine".

4
LIVIU REBREANU*

Cînd în şedinţa din 29 mai 1939 a fost salutat pentru întîia oară în incinta ei de Preşedintele Academiei Române, Liviu Rebreanu a declarat: „Vin în mijlocul d-voastră, prea onoraţi colegi, după o viaţă aspră de luptă şi de muncă", declarîndu-se fericit că intră în „Casa nemuririi".

În această casă vom spune acum cîteva cuvinte, *sub specie aeternitatis,* despre unul din cele mai mari talente literare, ale cărui opere au intrat de mult în conştiinţa publică şi au avut onoarea a fi tălmăcite în zece limbi străine, despre semnificaţia operei fostului nostru coleg Liviu Rebreanu.

Rebreanu este creatorul romanului realist românesc, el este istoriograful literar al societăţii româneşti.

Planurile de inspiraţie ale lui Rebreanu au fost diverse, unitatea de creaţie a fost însă una şi aceeaşi: structura socială şi etică a poporului român.

* Cuvîntare ţinută la Academia Română în şedinţa de la 15 septembrie 1944 (în *Sociologia Militans* se indică eronat 16 iunie 1944).

Întreaga societate românească a fost înfăţişată în opera sa: viaţa românească în *Ion* şi *Răscoala,* aspectele mahalalelor în *Golanii,* mediul mic-burghez de funcţionari în *Jar,* psihologia naţionalistului ardelean în *Pădurea spînzuraţilor,* poveşti fantastice în *Adam şi Eva,* degenerescenţa aşa-zisei „societăţi bune" în *Ciuleandra,* eroismul lui Horia în *Crăişorul...*

Dar mai ales sufletul de ţăran din Năsăud vorbeşte de nevoile, năzuinţele şi luptele naţiunii sale şi are o viziune realistă asupra stărilor crîncene de viaţă a acelora care alcătuiesc adevărata structură socială a ţării. ţăranii şi satele.

Marea virtute a romancierului Rebreanu este veridismul social.

Observator neîntrecut, exact, viguros şi dîrz, are curajul a proclama în opera sa adevărul social înainte de orice.

Ţăranul nu este nici bun şi nici rău, ci aşa cum este el în realitate.

Este, dacă vreţi, punctul de vedere al sociologiei ştiinţifice, de aceea romanul lui Rebreanu se poate numi sociologic.

Rebreanu redă puternica iubire de viaţă cu mijloace literare simple şi fără a fi sclavul vreunei formule estetice, după cum el însuşi declară în 1920:

„Nu frumosul, o născocire omenească, interesează în artă, ci pulsaţia vieţii. Cînd ai reuşit să închizi în cuvinte cîteva clipe de viaţă adevărată, ai săvîrşit o operă mai preţioasă decît toate frazele frumoase din lume".

Şi apoi Rebreanu continuă programatic:

„Precum naşterea, iubirea şi moartea alcătuiesc enigmele cele mai legate de viaţa omenească, ele preocupă mai mult şi pe scriitorul care încearcă să creeze viaţa".

Această creaţie, dacă nu este nici idilică, nici bucolică şi nici eticistă, nu este nici copistă, naturalistă ori simplă placă fotografică, ci, avînd ca punct de plecare viaţa, ea este o interpretare a ei, personală şi sintetică. „Contemplarea vieţii... ca rugăciune" cu propriile-i cuvinte. Ori mai precis în altă parte : „A crea oameni nu înseamnă a copia de pe natură indivizi existenţi. Asemenea naturalism e mai puţin valoros ca o fotografie proastă. Creaţia literară — încheie Rebreanu această profesiune de credinţă — nu poate fi decît sinteză".

Posedînd imaginea şi puterea evocării sintetice a marilor probleme sociale şi naţionale româneşti, Rebreanu a creat tipuri sociale şi caractere în acţiune, individuale ca şi colective, care au luat proporţii simbolice, de o măreţie unică, covîrşitoare.

Liviu Rebreanu este romancierul genial al ţărănimii române. El este autorul a două mari romane, capodopere nu numai ale literaturii româneşti, dar chiar ale celei universale.

În *Ion,* premiat de Academia Română cu marele premiu „Năsturel", ni se înfăţişează tipul ţăranului din Ardeal dinainte de Unirea cea Mare, în *Răscoala,* tipul ţăranilor din Vechiul Regat.

Romanul Transilvaniei, *Ion,* şi romanul Vechiului Regat, *Răscoala,* sînt complementare şi formează un întreg, după cum şi ţăranii români formează o unitate socială indestructibilă.

Deosebirea esenţială sociologică între aceste două romane, care face tocmai ca ele împreună să se întregească, stă în faptul că în *Ion* lupta aprigă, crudă pentru pămînt se dă între indivizi — Ion şi Vasile Baciu — în sînul aceleiaşi categorii sociale, ţărănimea, în timp ce în *Răscoala* aceeaşi luptă prin foc şi sînge, pentru acelaşi pămînt, se dă între clasele sociale diferite, între ţărani şi boieri.

Rebreanu analizează magistral aceeaşi dragoste şi sete de pămînt a ţăranului Ion, care sărută pămîntul ca pe o ibovnică, ca şi a boierului Miron Iuga, care, cînd „se prăbuşi cu faţa în jos, scormoni pămîntul şi-i mirosi mai lacom ca totdeauna aroma dulce şi amară, pentru ultima oară".

Dragostea de pămînt este încorporată în marele proprietar Miron, pentru că îl are prin actul tradiţiei seculare, şi este încorporată în ţărani, pentru că îl muncesc tot din vremuri seculare.

Este un acelaşi voluntarism dramatic ce domină amîndouă romanele.

În idolatria pămîntului sînt două voinţe ce se ciocnesc pentru păstrarea şi cucerirea aceluiaşi obiect, pămîntul. Sînt două voinţe imense, încordate şi încleştate violent pentru sforţări uriaşe : voinţele lui Ion şi Vasile din romanul *Ion,* ale boierului Miron şi ale ţăranilor argeşeni din romanul *Răscoala.*

În jurul acestui voluntarism roiesc toate dimensiunile vieţii sociale din Ardealul dinainte de Unire şi din Vechiul Regat din timpul revoltei sociale din 1907 : boieri, burghezi, mic-burghezi, arendaşi, ţărani ; naştere, nuntă, moarte, horă ; familie, cîrciumă, primărie, jandarmerie.

Întreg talentul tumultuos şi puterea profund evocatoare de viaţă a lui Liviu Rebreanu se vădesc în *Răscoala.*

Fenomenul social al revoluţiei este atît de adînc analizat, încît oricine cunoaşte tratatele de sociologie ale revoluţiei îşi dă seama că acest roman, închinat fenomenului social al revoltei ţărăneşti din 1907, aduce o

contribuţie remarcabilă la cunoaşterea revoluţiei ca atare, a revoluţiei-tip, de oriunde şi de oricînd.

Cu mijloace fireşti, fără retorică şi artificii, Rebreanu ne prezintă procesul determinist al fierberii revoluţionare.

Pornind de la împrejurări fără mare însemnătate, se creează o atmosferă în care orice zvon prinde şi se integrează imediat în psihicul social, aşa că pe nesimţite se formează valuri de nemulţumiri ce vin din mai multe direcţii, nevăzute, dar sigure, necesare, pentru a se uni şi concentra într-un singur mare torent ce nu mai poate fi stăpînit de nimeni şi de nimic şi care irezistibil, vijelios răstoarnă totul în calea lui.

Cu multă fineţe psihologică se analizează în acest roman cum se naşte conştiinţa grupurilor revoluţionare: în ograda curţii, în cîrciumă, la primărie, în delegaţie la boier, la minister; fiecare scenă, fiecare episod pregăteşte izbucnirea revoluţiei, ce se produce repede, năvalnic, trecînd de la timida nehotărîre raţională la o îndrăzneală fără margini, iraţională.

În toate aceste etape ale revoltei, totdeauna ai simţirea că fenomenul social şi psihic este organic unul şi acelaşi, care trebuie să se întîmple.

Aceeaşi evocaţie a maselor o întîlnim şi în romanul *Pădurea spînzuraţilor,* pe care André Bellessort, în prefaţa sa la traducerea franceză *La Forêt des Pendus,* îl socoate că ocupă „un loc cu totul aparte în mijlocul tuturor romanelor inspirate prin cataclismul din 1914" („une place singulière au milieu de tous les romans inspirés par le cataclysme de 1914"): viaţa oştirii austro-ungare, viaţa în tranşee, în satele din zona războiului, execuţiile, popota ofiţerilor ş.a.m.d.

Figura centrală o formează însă Apostol Bologa, eroul trecerii de la pasivitate sufletească şi părăsirea

statului austro-ungar spre o conştiinţă puternică românească atunci cînd îşi aduce aminte de cuvintele pe care i le-a spus tatăl său odinioară în Năsăud: să-ţi faci datoria totdeauna şi nu uita niciodată că eşti român!

Pădurea spînzuraţilor este drama ostaşului român din Ardealul dinainte de 1918 şi, din nenorocire, a celui de astăzi, care luptă acum pentru eliberarea lui.

Iată, domnilor colegi, marea actualitate a problemelor atinse şi tratate literar de Liviu Rebreanu în romanele sale.

Ele constituie, aşa cum am văzut, o argumentare şi un temei pentru lupta istorică a poporului român întru cucerirea drepturilor sale.

Ceea ce dă însă acestor romane o trăsătură adînc tulburătoare este motivul grav şi solemn al nedreptăţii sociale şi naţionale ce le inspiră.

Pînă astăzi au rămas nerezolvate problemele de temelie ale romanelor lui Rebreanu: problema ţărănească şi problema Ardealului.

Din fericire, amîndouă aceste probleme îşi vor dobîndi curînd soluţiunile lor, sperăm, definitive.

Veridicitatea romanelor lui Rebreanu oferă un imens rezervoriu de adînci reflecţii; ele deşteaptă sentimente de amărăciune, de revoltă, dar şi de încredere în necesare şi temeinice îndreptări, în urgente şi fundamentale schimbări.

În timpul muncii ştiinţifice a cunoaşterii prin metoda monografiei sociologice a unor sate din Năsăud, am întîlnit pe Liviu Rebreanu.

Îmi aduc aminte cu nespusă bucurie de regiunea Rodnei unde lucram, de tot specificul românesc ce în-

sufleţea aceste locuri, de casele încăpătoare, curate şi frumoase — aşa cum una, adusă de noi, se poate vedea în Muzeul Satului de la Şosea —, de peisajele măreţe cu holde, livezi şi munţi încărcaţi de zăpadă eternă, de văile clocotitoare, ca încîntătoarea Vale a Vinului, şi, mai ales, de cei mai falnici, inteligenţi, fruntaşi şi chipeşi ţărani — admiraţi de toată lumea în filmul „Şanţ", pe care l-am făcut să ruleze la Paris şi New York cu ocazia expoziţiilor internaţionale din 1937 şi 1939 ; erau plaiurile de unde ne-au venit Andrei Mureşan, George Coşbuc şi Liviu Rebreanu.

Rebreanu, care de la vîrsta de doi ani a petrecut în satul Maieru, era foarte interesat de lucrările noastre ce le făceam în satul Şanţ, format o parte din locuitorii veniţi din Maieru şi altă parte din Rodna. Apoi nu mai puţin îl interesa satul Şanţ, pentru că se afla la întretăierea simbolică a patru ţări româneşti : Maramureş, Bucovina, Moldova şi Năsăud.

Îmi este foarte viu încă înaintea ochilor unul dintre cele mai fermecătoare spectacole din cîte se pot vedea, la care a luat parte şi Rebreanu.

Intrasem împreună într-un sat năsăudean ; în cinstea noastră s-a prezentat cel mai frumos joc românesc : jocul Cununii de grîu.

Joc de mîndre fecioare, mîndre ca făpturi şi costume, care prin paşi şi figuri speciale, pline de farmec şi armonie, oficiau, ca adevărate preotese inspirate, închinarea la Soare şi lauda grîului hrănitor. Fetele purtau în jurul capului o cunună mare de spice de grîu, ca o coroană împărătească, şi se învîrteau graţios şi uşor, în timp ce femeile de pe margini aruncau pe ele apă din doniţe şi căni.

Vai, *collega* Rebreanu, nu ţi-e dat să mai admiri jocul nespus de frumos al Cununii de grîu din Năsăudul d-tale, astăzi încă asuprit, dar care mîine va fi eliberat de sub o stăpînire monstruoasă.

În schimb sînt sigur că toate satele din Năsăud, strîns legate de viaţa d-tale, nu te vor uita niciodată, fiindcă prin scrisul d-tale, inspirat din mijlocul lor, le-ai înălţat cu credinţă şi entuziasm la rangul de valori nepieritoare.

II

ŞTIINŢA REALITĂŢII SOCIALE

1. Cîteva indicaţii asupra metodei.
2. Schiţa unui sistem de sociologie. Sociologia monografică.
3. Monografia sociologică.
4. Cercetarea monografică a întreprinderilor industriale.

1

CÎTEVA INDICAŢII ASUPRA METODEI *

Societatea contemporană se află în prada zbuciumului unei crize de o mare gravitate. [...]

Trăim în era reformelor decisive.

Acest proces de transformare nu este însă improvizat ; el rezumă decenii de frămîntări violente şi de discuţii pasionate. [...]

Din labirintul acestor fapte, critici şi proiecte, care preced totdeauna o nouă organizare socială, se desprind două concepţii complimentare, care alcătuiesc punctul de vedere social contemporan.

O concepţie profund pesimistă în ce priveşte prezentul : critică vehementă şi necruţătoare a tot ce este realitate actuală, considerată ca nedreaptă şi vicioasă, plină de defecte şi de contraziceri radicale.

Acest pesimism se topeşte într-un cald optimism în ce priveşte viitorul : vieţii reale i se opune o lume viitoare, dorită, bună, admirabilă, perfectă, din care vor lipsi toate relele de astăzi.

---

* Fragmente din studiul *Realitate, ştiinţă şi reformă socială*, apărut în „Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma Socială“, anul I, 1919, nr. 1.

Revoltatul împotriva prezentului îmbrăţişează viitorul cu vaste speranţe, concepînd planuri mărețe de transformare socială. [...]

Intelectul, în lupta aprigă şi fără odihnă de a se orienta în lumea aceasta, se afirmă prin două funcţiuni fundamentale: el nu se mărgineşte numai de a cunoaşte, ci şi de a aprecia lucrurile şi faptele.

Viaţa fiecărui om este un întreg sistem de atitudini, de aprobări şi dezaprobări, de dorinţe şi repulsiuni. A fi om de ştiinţă, creştin, simbolist, om politic înseamnă a fi subiect al unui astfel de sistem de atitudini.

Ceea ce face necesară o atitudine este judecata de valoare, care totdeauna implică o indicaţie, un postulat, un ordin, fie că îndeamnă ori opreşte, şi deci face legătura dintre cunoştinţa cauzală şi voinţa teleologică, adică trecerea de la teorie la practică, de la idee la ideal.

Cunoştinţa şi voinţa, teoria şi practica, ideea şi idealul fac parte din categoria dualitate-unitate, în care elementele componente sînt deodată distincte şi unite, nefiind nici identice şi nici excluzîndu-se unul pe altul, ci armonizîndu-se între ele sub o formă unitară. [...]

Dacă cunoştinţa se transformă în voinţă datorită judecăţilor de valoare, apoi aceleaşi judecăţi de valoare execută voinţa, transformînd-o în acţiune practică. Teoria şi practica stau într-un raport de strînsă solidaritate. Falsificarea teoriei sociale nu se traduce, cînd se aplică în practică, într-o nedreptate şi o decepţie?

Teoria socială creează din nou, în mod intelectual, o făptură reală; ea este o recapitulare intelectuală a practicei şi o practică socială virtuală.

Iar practica socială este o teorie aplicată, creînd în mod real, de fapt, creaţia intelectuală, dînd astfel naştere unei noi realităţi sociale. Există deci o teorie a practicei, după cum există şi o practică a teoriei.

Practica socială este o realizare de scopuri. Scopul este însă în acelaşi timp anticiparea reprezentativă a unui rezultat de obţinut prin acţiune şi realizarea acestei anticipări, care nu se poate face decît printr-o serie de mijloace. Scopul anticipat devine astfel o cauză progresivă, adică mobilul unei cauzalităţi a mijloacelor necesare realizării lui; el devine şi o cauză regresivă, scopul realizat fiind ultima verigă a lanţului cauzal compus din aceste mijloace. [...]

Activitatea conştientă a omului se îndreaptă către scopuri diferite. Scopul face parte deci dintr-o lume haotică de valori. Se poate oare introduce o ordine în această lume?

Cu alte cuvinte, judecăţile de valoare au vreun criteriu de apreciere a diverselor scopuri posibile, criteriu de valabilitate universală?

Legislatorul suprem al conştiinţei normative şi al practicei este idealul.

Idealul este principiul progresului, el este izvorul de splendoare şi bogăţie al vieţii, inspirînd şi diriguind activitatea, pe care în acelaşi timp o măsoară şi o precizează, după cum se apropie ori se îndepărtează de realizarea lui. În acest fel, printr-o nouă dispoziţie şi realizare a valorilor se construieşte o anumită arhitectonică socială (*omnium aliarum arhitectonica,* după terminologia medievală).

Idealul nu este însă o pură afacere a inimii, ci are o justificare raţională, izvorîtă din contactul cu realul.

Idealul este o idee experimentală maximală ; el este un omagiu adus realității, forța supremă a realității, realitatea realității.

Conceptul de ideal social însemnînd o realitate socială viitoare care să servească de model realității sociale actuale își împrumută materia de la realitatea societății însăși.

Dacă prin idee înțelegem cunoștința realității așa cum este, apoi idealul este o idee perfectă de ceea ce trebuie să fie. Căci ca să putem influența asupra realului trebuie să credem în eficacitatea acțiunii, iar această credință nu poate să ne-o dea decît știința socială, ideea. [...]

Între realitate și cunoștință, cunoștință și voință, teorie și practică, idee și ideal există raporturi strînse de relație și corelație, de intimă solidaritate, colaborare și armonie. [...]

Realitatea socială existentă trebuie studiată și reconstituită științificește, acesta este punctul de plecare al sistemului de raporturi de care vorbim mai sus ; în această privință are dreptate marxismul, spre deosebire de utopism și sindicalism. [5] [...]

Din necesitatea de a reconstrui prezentul și a realiza viitorul social rezultă necesitatea unui plan și program care să propună voințelor modificarea realității actuale, recunoscută ca insuficientă, în sensul idealului.

Acordul sintetic stabilit între realitate, idee și ideal este reforma socială.

Un proiect de reformă nu poate fi, prin urmare, ceva arbitrar, punctul lui de plecare trebuind să fie acela de a corecta și perfecționa realitatea, nu de a-i pune și impune în mod artificial un plan de reorganizare pentru o societate abstractă, cum au făcut utopiștii.

În prima jumătate a veacului al XIX-lea, utopismul era în floare ; cam în același timp s-au creat întreprinderile comuniste ale lui Owen (1826), colonia icarienilor de partizanii lui Cabet (1848), familistera din Guise de discipolii lui Fourier (1859) și atelierele naționale, create de guvernul provizoriu în 1848.

Prin aceste încercări-tip, utopiștii urmăreau o operă de propagandă, anume de a arăta prin demonstrații practice avantajele și aplicabilitatea societăților lor în miniatură, menite, în mare, a înlocui organizația socială de astăzi printr-una superioară, aceea concepută de ei!

Se știe cît de repede s-au prăbușit aceste construcții șubrede și fără fundament.

Încercarea de transformare esențială a societății prezente într-una opusă ei după un plan *apriori* și prin simple decrete este tipul revoluțiunii romantice, care poate fi opera unei zile de entuziasm, dar care nu poate dura decît triumful acelei zile.

Adevărata reformă socială se referă și ea la viitor, ca și utopismul revoluționar ; ea îl concepe însă nu ca absolut opus, ci ca un compliment al prezentului : și ea urmărește o reformă totală, corespunzătoare totalității și unității realității sociale, după cum este și ea pătrunsă de cel mai profund idealism ; ea însă este pătrunsă în același timp și de un sever realism, știind că adevărata revoluție trebuie cuprinsă în spirite și stări și nu în cuvinte și formule. [...]

O reformă socială stă în funcțiune de realitate, pentru că este preparată de realitate și nu inventată ; ea trebuie să conțină toate elementele unei reforme *integrale*

a societății. Realitatea socială constă însă [...] din elemente constitutive: din categorii sufletești și economice și din elemente funcționale: din categorii politice și juridice.

Reforma socială se bazează pe mlădierea celor dintîi categorii și pe elasticitatea celor din urmă.

O nouă conștiință (socializarea și eticizarea culturii), o nouă repartiție a muncii și a bogăției, deci o schimbare economică și a spiritelor, tind să se consolideze printr-o deplasare de forțe politice și prin transformarea regimului politic (socializarea puterii publice) și printr-un drept nou (socializarea dreptului) — iată elementele care, construite în mod științific, devin germenii fermentatori ai unei reforme sociale. [...]

Reforma socială astfel înțeleasă nu exclude revoluția, după cum o revoluție nu exclude reforma socială. [...]

2

SCHIȚA UNUI SISTEM DE SOCIOLOGIE SOCIOLOGIA MONOGRAFICĂ[6]

1. Există o dialectică interesantă a vieții științifice. Lumea ideilor se mișcă în contraste izbitoare. Toată abilitatea și înțelepciunea omului de știință constau în a deosebi cu precizie adevărul de aparență.

O pildă nespus de instructivă ne oferă sociologia. Unii scriitori și cugetători fac multă vîlvă în jurul ei, considerînd-o ca o știință de-a dreptul salvatoare; ea este îmbrățișată cu dragoste egală de lumea științifică și cea politică.

După dezastrul adus de războiul mondial, cunoscutul om de știință orientalist și pe atunci subsecretar de stat al Ministerului de Instrucție din Prusia, Becker, într-o lucrare programatică de reformă a întreg învățămîntului universitar *, nu s-a sfiit să proclame introducerea sociologiei ca materie obligatorie pentru studenții tuturor facultăților. Becker a considerat predarea sociologiei ca o urgentă necesitate pentru Germania timpului său, confuză, dezorientată și pătimașă, preco-

* C. H. Becker, *Gedanken für Hochschulreform*, Leipzig, 1919.

nizînd astfel o reformă socială a spiritelor pentru înțelegerea profundă și adevărată a tuturor problemelor care pe atunci agitau societatea germană.

Propunerea lui Becker a produs o vie emoție și agitație în lumea științifică și profesorală a Germaniei. Pe lîngă susținătorii ei * au apărut în publicistică alții care pretindeau, cu o pasiune și vehemență neobișnuite în discuțiile academice, că sociologia nu poate avea menirea pe care i-o acorda subsecretarul de stat, din simplul motiv că ea nu există **. Sociologia n-a existat și nici nu poate exista vreodată, pentru că sînt alte științe care împlinesc cu prisosință toate exigențele cunoașterii vieții sociale sub toate formele și aspectele ei.

Aceste discuții din lumea științifică germană în jurul problematicii sociologiei sînt simptomatice ; ele se întîlnesc pretutindeni sub diferite variante.

Situația sociologiei în configurația științifică a timpului nu este deci lipsită de pitoresc. Sociologia este totul, zic unii. Sociologia nu este și nu poate fi nimic, zic alții. Omul de știință obiectiv trebuie să constate că și unii și alții greșesc.

Cunoscătorul evoluției gîndirii omenești știe că, de cînd a început omul să cugete asupra lui însuși și asupra lumii sociale în care trăiește, s-a înjghebat știința socială, care, dacă atunci purta alt nume decît cel de

* F. Tönnies, *Hochschulreform und Soziologie,* în „Weltwirtschaftliches Archiv", vol. 16 ; L. von Wiese, *Die Soziologie als Einzelwissenschaft,* în „Schmollers Jahrbuch", anul 44 ; *Soziologie als Pflicht- oder Wahlfach an den reichsdeutschen Hochschulen,* în „Kölner Vierteljahrshefte", 1927, p. 301 ; H. L. Stoltenberg, *Vom Kampf um die Gesellschaftslehre,* în „Die Hochschule", 1920.

** Georg v. Below, *Soziologie als Lehrfach. Ein kritischer Beitrag zur Hochschulreform,* 1920, extras din „Schmollers Jahrbuch", anul 43, nr. 4.

sociologie, cuprindea însă toate problemele ei fundamentale. Și, într-adevăr, oare *Republica* lui Platon, *Politica* lui Aristoteles, *L'Esprit des Lois* al lui Montesquieu, pentru a da numai acestea din nenumăratele pilde care stau la îndemîna oricui, nu sînt adevărate tratate de sociologie ? * Dar chiar numele sociologiei este vechi de aproape o sută de ani. Atunci de ce se neagă sociologiei obîrșia ei veche și se vorbește continuu de ea ca de o știință care rămîne să fie constituită ? Un copil născut mort, după expresia unui sociolog contemporan.

Desigur, pentru observatorul superficial, diletantismul, incoerența, multilateralitatea și varietatea concepțiilor în domeniul științei societății sînt motive de scepticism și descurajare. Totuși, e vorba de fapte care se pot constata în domeniul tuturor științelor consacrate **.

Este drept apoi că evenimentele recente sociale și politice au acumulat un număr atît de mare de fapte și date, încît devine din ce în ce mai greu să ne orientăm în acest haos.

Totuși, din ansamblul acestor concepții, fapte și date se desprind noțiuni diriguitoare, capabile să indice soluții și să ne ducă la constituirea unei științe necesare și de valabilitate universală.

Azi mai mult ca oricînd se simte nevoia unei temeinice orientări. Prin noua direcție pe care reprezentanții științelor sociale particulare au imprimat-o studiului fe-

* Cf. Baxa, *Gesellschaftslehre von Platon bis Friedrich Nietzsche,* 1927.

** Oare în domeniul economiei politice, al psihologiei, științei juridice ș.a.m.d. există o desăvîrșită armonie de vederi, fără reticențe și fără afirmații contradictorii ? Dar același lucru nu se observă oare și în domeniul așa-numitelor științe pozitive, care trec drept „definitiv" constituite ?

nomenelor sociale, toţi — economişti, jurişti, statisticieni, psihologi ş.a.m.d. — fac sociologie, absorbind-o însă, mutilată, în cadrul cercetărilor lor speciale. Apoi, în practica vieţii publice, de la omul de stat care caută, ca într-un adevărat laborator, o nouă organizare socială (sovietism rus, corporatism italian, naţional-socialism german sau economie dirijată americană) la legislatorul care are de ales cele mai nimerite formule juridice corespunzătoare unei anumite stări sociale şi la conducătorul politic ori administrativ, pînă la spinoasa şi grandioasa operă de reconstruire a unei vieţi noi sociale şi politice mondiale care este Societatea Naţiunilor, cu instituţiile şi comisiile ei economice, juridice, sociale şi intelectuale, — toată lumea e preocupată de probleme sociologice.

Sociologia este astăzi încorporată în avuţia intelectuală a culturii mondiale. Ea şi-a cîştigat un loc de cinste printre celelalte discipline ale ştiinţei, fiind consacrată deopotrivă şi ca materie de învăţămînt. Lupta pentru existenţa principială a sociologiei a încetat, urmînd de acum adevărata muncă de organizare, delimitare şi afirmare ştiinţifică.

2. Sociologia este ştiinţa realităţii sociale. Ce este însă realitatea socială ? Ce este socialul ?

Nu există un cuvînt care să fie mai des întrebuinţat decît „socialul". În scrierile reprezentanţilor ştiinţei sociale, mai ales ale economiştilor şi juriştilor, se vorbeşte continuu de ştiinţă socială, politică socială, legislaţie socială, spirit social ; unele partide politice se intitulează : creştin-social, naţional-social, social-democrat ; în parlament, la întruniri publice, oratorii cu gesturi largi, ca şi cum ar cuprinde valul de gîndire, uimesc pe ascultători cu termenul „social" ; în ziare, în conversaţii particulare, pretutindeni unde se încearcă

o expunere asupra vieţii omeneşti, socialul absoarbe totul.

Şi, totuşi, nu este un cuvînt mai obscur şi ambiguu, mai pretenţios şi primejdios, căci de multe ori „socialul" nu are numai ambiţia să explice totul fără ca în realitate să se întîmple aşa, dar serveşte şi de argument hotărîtor în discuţii ; o reformă se justifică, bunăoară, prin aceea că e „socială" ori i se obiectează că nu este „socială" ş.a.m.d. Iată un termen, un simplu termen care se mişcă cu cea mai mare uşurinţă şi prestanţă în imperiul nemărginit al patosului şi al confuziei ca într-un adevărat *asylum ignorantiae*.

Această întrebuinţare favorită a cuvîntului „social" se explică prin faptul că el corespunde, ca noţiune, realităţii sociale în care trăim şi din care facem parte. Căci în dialectica cotidiană a acestei realităţi noi trăim în ea, sîntem forţă activă, element component.

Dacă realitatea socială este actualmente vie şi sociologul face parte din ea ; teoria realităţii sociale, ca fundament al existenţei, devine astfel pentru sociolog conştiinţă de sine ştiinţifică.

Realitatea socială este baza pe care se construiesc cultura obiectivă şi instituţiile unei epoci ; de aceea cunoaşterea ei ştiinţifică aduce după sine consecinţe incalculabile pentru rostul constituirii sociologiei ca ştiinţă autonomă.

Realitatea socială nu se găseşte suspendată în aer, ci este un sistem complex de manifestări paralele ale unor unităţi sociale, condiţionate de cadre naturale şi sociale şi motivate de voinţa socială. Ea poartă relaţii constante cu mediul înconjurător, din partea căruia suferă continue prefaceri şi faţă de care reacţionează printr-o putere de voinţă proprie.

Socialul este mai întîi produsul unui concurs de împrejurări spaţiale, temporale, vitale şi sufleteşti care formează cadrele: cosmologic, istoric, biologic şi psihologic, aşa-zisul „mediu", de care unii sociologi, de la Spencer şi Taine, vorbesc fără nici o adîncire şi cu totul în alt sens.

Iată geneza realităţii sociale, adică condiţiile care lucrează fără încetare asupra ei, pentru ca apoi realitatea socială să reacţioneze şi să se actualizeze pe sine în activitatea socială reductibilă la patru mari categorii: economice, spirituale, politice şi juridice. Valorile economice şi spirituale (ştiinţă, artă, religie) formează conţinutul însuşi al vieţii sociale, categoriile ei constitutive. Cu alte cuvinte, ele fac ca societatea să existe, ele *sînt* societatea.

Categoriile existenţiale nu se pot menţine însă fără concursul altor categorii sociale, de natură regulativă, cele politice şi juridice, care le organizează şi le reglementează.

Existenţa socialului se înţelege, aşadar, numai prin elementele care îl constituie, economicul şi spiritualul, şi prin elementele care îl ordonează, juridicul şi politicul, structurate paralel ca funcţiuni în interiorul întregului social.

La problema cadrelor (geneza vieţii sociale) şi la problema manifestărilor (activitatea vieţii sociale) se adaugă, în sfîrşit, problema existenţei fenomenologice a socialului sub formă de unităţi, relaţii între ele, aducătoare de procese sociale. Observaţia curentă ne arată că oricine dintre noi poate aparţine celor mai variate şi numeroase grupări: familie, comunitate religioasă, naţională, de stat, asociaţii economice, ştiinţifice, politice, sportive, sau numai „simpatetice" (destinate sociabilităţii, cum sînt „cluburile") ş.a.m.d. Individul se

găseşte atras, influenţat şi determinat de variabile unităţi ale socialului. Individul trăieşte adică într-o lume supraindividuală de valori economice, spirituale, juridice şi politice şi în acelaşi timp într-o lume interindividuală de grupări sociale.

Realitatea unităţilor sociale este clădită pe fenomene de voinţă: afirmarea voinţei sociale este fundamentul existenţial al oricărei unităţi, căci forţele voluntare o pun în mişcare, în relaţie cu alte unităţi, pentru ca, în sfîrşit, prin procese sociale să ia naştere unităţile sociale din ce în ce mai complexe şi superioare. Voinţa este esenţa vieţii sociale, aşa că, după situaţia şi acţiunea forţelor voinţei sociale, realitatea socială ia forma de opoziţie, luptă, echilibru, sub-supra-co-ordonare (aprobare, încadrare, supunere), concurenţă, organizare ş.a.m.d.

Voinţa socială, ca motivare a existenţei, relaţiilor şi proceselor unităţilor sociale, nu este o construcţie arbitrară a spiritului. Ea poate fi oricînd descoperită şi precis caracterizată prin raportarea manifestărilor, economice, spirituale, politice şi juridice, la ansamblul cadrelor, cosmologic, biologic, psihic şi istoric, ceea ce constituie legea paralelismului sociologic. Un întreit paralelism: înlăuntrul cadrelor, un paralelism între cadrele extrasociale: cosmologic şi biologic, pe de o parte, şi cele sociale: psihic şi istoric, pe de altă parte; apoi un paralelism în sînul manifestărilor, între cele constitutive: economică şi spirituală, şi regulative: politică şi juridică; în sfîrşit, un paralelism între ansamblul manifestărilor şi ansamblul cadrelor. Paralelism înseamnă că toate aceste categorii nu formează raporturi de subordonare logică şi nici nu pot fi reduse unele la altele, adică nu formează între ele înlănţuiri cauzale, ci numai condiţii reciproce existenţiale; ele nu pot fi

înţelese decît în unitatea lor structurală, ca totalităţi sui-generis.

Caracterizarea voinţei sociale se face prin : 1) cercetarea paralelismului manifestărilor pe subunităţi, precum şi prin stabilirea paralelismelor dintre manifestări şi împrejurările cadrelor condiţionate pentru fiecare din aceste subunităţi ; 2) degajarea tipurilor de corelaţii între manifestări, precum şi a tipurilor de corelaţii dintre acestea şi cadre ; 3) determinarea distanţelor tipurilor de corelaţii dintre acestea şi cadre ; 4) determinarea distanţelor sociale dintre grupuri, a relaţiilor dintre ele şi a felului în care se integrează în întregul social.

Pe baza paralelismului sociologic astfel înţeles se pot stabili tendinţele de evoluţie în cadrul ansamblului unităţilor sociale ; aşa, bunăoară, constatările monografice ale raporturilor dintre cadre (putinţe, virtualităţi) şi manifestări (actualizări, realizări) ale unui sat, regiuni ori oraş indică tendinţele posibile de dezvoltare ale realităţii sociale.

Realitatea socială formează, astfel înţeleasă, o totalitate de viaţă unitară, adică o unitate socială, avînd ca motivare voinţa socială condiţionată potenţial : cosmic, biologic, psihic şi istoric, şi actualizată în mod paralel prin manifestările ei : economice, spirituale, politice şi juridice.

Între cadre şi manifestări distincţia este de natură funcţională : acelaşi fapt poate fi socotit uneori element de cadru sau element de manifestare, după cum e privit de cercetător în sine sau numai ca o condiţie a altor manifestări. Mai ales dacă privim viaţa socială în timp, momentele diferite, odată manifestate, pot fi considerate pentru cele care le urmează ca un element de condiţionare.

Realitatea socială ca viaţă legată de o finalitate se găseşte într-un proces de neîncetată prefacere după imperativele idealului social, de care se ocupă etica, şi după un sistem de mijloace pentru realizarea valorilor sociale şi a idealului etic, care face obiectul politicei.

Toate acestea formează sistemul unei ştiinţe sociale totale, care are ca obiect cunoaşterea integrală a realităţii sociale.

3
MONOGRAFIA SOCIOLOGICĂ

a. Planul de lucru *

[...] Termenul de monografie ca metodă a ştiinţelor sociale nu este o descoperire a noastră ; cu toate acestea noi ne credem îndreptăţiţi să susţinem că monografia denumită sociologică, concepută de noi şi experimentată pe o scară foarte largă de cincisprezece ani în ţara noastră, constituie o noutate şi înseamnă o contribuţie originală la dezvoltarea ştiinţei.

Cum este atunci cu putinţă împăcarea celor două afirmaţii ? Monografia sociologică este veche şi, totuşi, este nouă. Este veche ca nume, veche ca preocupare şi veche sub o formă rudimentară, care n-a putut să dea un sens nou ştiinţelor sociale şi nici, cel puţin, să le apropie mai mult de realitate.

Într-adevăr, teoria sociologică s-a dezvoltat paralel cu aceste monografii, fără nici o influenţă reciprocă, lăsînd acestora mai mult rosturi de natură descriptivă şi practică decît un caracter de metodă ştiinţifică. Monografia sociologică este nouă tocmai prin legăturile

* Comunicare făcută la Academia Română în şedinţa de la 15 martie 1940.

strînse cu teoria, prin structura ei sistematică şi prin încercarea de a întemeia ştiinţa întreagă pe cercetarea directă şi colectivă a faptelor şi pe legătura constantă şi din ce în ce mai întinsă cu ele.

Ca să se înţeleagă exact deosebirile dintre tipul vechi şi tipul nou de monografie, o confruntare în cadrul unui istoric cît de sumar a ceea ce s-a încercat pînă acum mi se pare folositoare.

Cei dintîi oameni de ştiinţă care au inaugurat metoda monografică în cercetarea fenomenelor sociale sînt reprezentanţii şcolii monografice franceze. Trebuie să reţinem mai ales trei nume, care înseamnă trei etape de dezvoltare. Inginerul de mine *Frédéric Le Play*, organizatorul şi comisarul general al expoziţiilor internaţionale ce au avut loc la Paris în 1855 şi 1867, este cel dintîi care a încercat a aplica metoda ştiinţelor exacte în domeniul ştiinţelor sociale prin observaţii *sur le vif*, aducînd însă acestor observaţii trei mari restrîngeri : din tot cîmpul vieţii sociale Le Play se mărgineşte la studiul familiei, din cîmpul familiei numai la familia muncitorească şi de aci numai la analiza bugetului. În ultimă analiză, monografiile lui Le Play nu sînt decît bugete de familii muncitoreşti, întocmite cu scopul de a îmbunătăţi soarta lucrătorului într-o fază de industrializare şi de mizerie a muncitorimii. Abatele *Henri de Tourville*, nemulţumit de aceste restricţii ştiinţifice, a dat la o parte planul de lucru al lui Le Play şi a întocmit un altul, împrumutînd pentru aceasta din ştiinţa chimiei termenul de nomenclatură. Nomenclatura lui de Tourville, cu 25 de clase, subîmpărţite la rîndul lor în 326 de elemente, este lipsită de o idee conducătoare, de aceea ea a fost la rîndul ei înlăturată de al doilea urmaş al lui Le Play, *Edmond Demolins*, care

introduce în explicarea societății principiul clasificator pe criterii geografice.

Anchetele sociologiei rurale din Statele Unite ale Americii se bucură în noul continent de aceeași răspîndire ca și monografiile franceze în Europa.

În călătoria de studii ce am făcut-o în regiunea Tennessee-Valley din sudul Statelor Unite ale Americii — despre care vă voi vorbi, poate, altă dată, pentru că ne prezintă o planificare grandioasă a unei imense regiuni din inițiativa actualului președinte *Roosevelt* și care este extinsă pe o perioadă de zece ani cu un buget de 100 000 000 dolari pe an, lucrare care va costa deci 1 miliard de dolari — m-am putut convinge, în special în urma vizitei ce am făcut-o universităților din *Nashville* și *Knoxville* și a unor sate dimprejur, cît de mare este înfrățirea, ce poate servi de model, între știința aplicată la viața rurală și administrația de stat. Anchetele numite *survey* ori *case study* ale sociologiei americane au luat proporții uriașe, datorită în special inițiativelor și sprijinului puternic dat de nu mai puțin trei foști președinți de republică : Th. Roosevelt, W. Wilson și H. Hoover, la care se adaugă cu cinste și actualul președinte : Franklin Roosevelt.

În spiritul american lucrează școala germană „sociografică“, ce formează astfel al treilea tip de monografie, care are intenția a înlocui ancheta etnologică și statistică prin așa-zisa „sociografie“, termen inventat de sociologul olandez *Steinmetz,* adică o descripție socială, propriu-zis și statistică și etnologică, fără a avea altă ambiție decît a stabili un catalog de fapte sociale cît mai complet, un corpus de documente sociale.

Dacă ar fi să întocmim bilanțul științific al celor trei tipuri de monografie amintite, ajungem la rezultate cu

totul nesatisfăcătoare. Lipsite de fundamentare suficientă, fragmentare, descriptive și orientate practic, aceste monografii nu au reușit să se impună, cu toată răspîndirea lor mondială.

Dar calea cea mai bună de a demonstra pe deplin diferența dintre monografia sociologică, așa cum o înțelegem noi, și celelalte tipuri de monografii este, desigur, a arăta în mod precis în ce constă ea, și anume care este planul de lucru, ceea ce face obiectul comunicării de față, și apoi care sînt procedeele și tehnicile amănunțite de cercetare, ceea ce va face obiectul comunicării din ședința viitoare. [...]

Sociologul contemporan obișnuiește să instaleze în turnul lui de fildeș o cabină de observator, unde, într-un mediu populat de cărți de jur împrejur, așezat într-un fotoliu larg și comod și avînd la îndemînă un puternic instrument optic de mărire, înregistrează, cu oarecare curiozitate, frămîntarea vieții sociale cu tulburătoarea ei înfățișare.

Sociologul nostru notează ceea ce crede că a putut deosebi de la o mare înălțime și enormă distanță și, după ce a consultat îndelung bogata sa bibliotecă, creează construcții abstracte, întovărășite chiar adesea de o dialectică impresionantă verbală asupra a ceea ce înțelege el ca problemă a secretului vieții sociale.

Altminteri decît acest coleg de știință, noi ne scoborîm din frumosul și confortabilul turn de fildeș în plină realitate vie, frumoasă și aspră, și urmărim pe teren torentul vieții, precum și complexitatea cîteodată tragică a existenței, pentru a-i descoperi coerența internă și a-i prinde sensul și unitatea intimă.

Ceea ce vă rog acum, domnilor colegi, este să faceţi împreună cu mine această călătorie de cercetător sociolog.

În întocmirea unei monografii sociologice sînt trei momente principale: unul de *pregătire,* al doilea de *cercetare* la faţa locului şi al treilea de *prelucrare* şi folosire ştiinţifică a datelor culese.

O monografie sociologică trebuie mai înainte de toate pregătită nu numai în sensul de organizare a campaniei de lucru, de care ne vom ocupa în comunicarea viitoare, ci în sensul ştiinţific al procedeului. Cine se hotărăşte să cerceteze o unitate socială concretă trebuie să cunoască tot ce s-a scris despre ea şi, în aceeaşi măsură, să fi studiat în amănunţime literatura de specialitate în legătură cu categoria respectivă de fapte. Este falsă credinţa acelora care susţin că în cercetările directe orice cunoştinţă anterioară poate însemna prilej de eroare, pentru că o cercetare ştiinţifică nu înseamnează acelaşi lucru cu o simplă culegere de fapte. A cerceta ştiinţific înseamnează a căuta dezlegarea unor probleme puse în chip necesar de o ştiinţă şi a urmări verificarea prin fapte a unor ipoteze de lucru sau teorii dezbătute în legătură cu aceste probleme. Realitatea socială, chiar cea mai restrînsă, este totuşi extrem de complexă şi sumedenie din feţele ei concrete pot fi complet lipsite de semnificaţie ştiinţifică. Un cercetător de teren care e insuficient pregătit teoretic adună la întîmplare faptele nesemnificative alături de cele semnificative, îngrămădind un material care este mai mult un balast pentru ştiinţă decît un ajutor pentru lămurirea problemelor ei fundamentale. Dacă ar fi altfel, învăţătorii şi preoţii, care trăiesc ani de zile în cuprinsul unui sat, ar reuşi să întocmească monografii săteşti de o valoare mult mai mare decît cercetătorii ştiinţifici de specialitate. Ştiinţa nu se face însă numai cu bunăvoinţă; ea cere o îndelungată pregătire teoretică şi în aceeaşi măsură o serioasă deprindere în mînuirea metodelor de cercetare.

Deci cercetarea monografică la faţa locului nu se poate face la întîmplare, ea nu se poate improviza. Un plan de lucru în sensul de ordine logică a problemelor se impune. Monografiile sociologice concepute de noi au la bază sistemul sociologic pe care îl cunoaşteţi din comunicarea anterioară şi care dă, de la început, acestei metode o unitate logică şi o structură teoretică. [...]

Sîntem la capătul drumului pe care v-am invitat, la începutul acestei comunicări, a-l parcurge împreună.

În această călătorie, pe cît de lungă şi anevoioasă pe atît de plină de farmec şi rod, aţi fi putut să dobîndiţi o idee greşită. Anume că întreaga cercetare la care aţi luat parte ar fi o simplă operă de însăilare de probleme, înşirate una după alta, aparţinînd celor mai diverse ştiinţe, adică un fel de mozaic, produs al unui enciclopedism ştiinţific care n-ar avea nici o legătură logică cu problema problemelor, care le cuprinde pe toate şi care este cercetarea sociologică.

În realitate, observatorul atent constată că tocmai acesta este adevărul. Anume că planul de cercetare pe care l-am expus şi urmărit în toate amănuntele stabileşte pretutindeni un centru puternic de atracţie şi convergenţă, dovedind că nici una din problemele tratate nu se satisface pe ea însăşi, că toate sînt strîns legate unele de altele şi că deasupra funcţiunilor lor speciale ele păstrează o funcţie comună, care face să existe şi să dureze coeziunea totului social. Pentru că, de fapt, nu există decît acest întreg social.

Cum s-ar putea oare explica fenomenul analfabetismului fără a-l privi sub înfăţişarea lui complexă socială:

distanță de școală, lipsa mijloacelor de locomoție, lipsa hranei, îmbrăcămintei și a cărților școlare, coincidența zilelor de școală cu anumite sezoane de muncă economică. Și după cum varietatea și variabilitatea frecvenței școlare este departe de a fi un fenomen pur școlar, care s-ar putea influența ori combate prin simple amenzi școlare, tot astfel problemele depopulării Banatului ori a alimentației nu sînt probleme pur biologice. Depopularea Banatului s-a dovedit, prin lucrările importante ale Institutului social din Timișoara, că are o cauzalitate socială complexă : biologică, firește, dar aceasta determinată de factori economici, religioși, juridici și morali.

Tot astfel problema alimentației atinge în adîncime problema țărănească de la noi. Este țăranul subalimentat, se întreabă unii, pentru că nu știe a găti ori pentru că nu are cu ce găti, ori pentru una și pentru alta. În tot cazul este clar că, în primul rînd, alimentația are o cauză economică : țăranul nu are cu ce se hrăni îndestulător. Deci trebuie mărită capacitatea de cîștig printr-o mai bună întrebuințare și rentabilitate a lotului de pămînt, care însă nu se poate face prin legi, căci *leges sine moribus vanae* *, ci numai printr-o educație agricolă individuală și printr-o educație profesională de a învăța țăranca cum să gătească ; iar acești factori, la rîndul lor, nu se pot dezvolta decît în cadrul unui întreg proces de ridicare a standardului de viață țărănească, cu treziri de noi trebuințe, care iarăși nu se poate produce decît prin ridicarea culturală totală a vieții țărănești. În acest fel, cu o cultură mai dezvoltată și avînd nevoi mai numeroase și mai variate, țăranul va produce mai mult pentru a și le satisface ; avînd o stare culturală și economică mai înfloritoare, țăranul va putea să-și îmbogățească alimentația, iar alimentația mai abundentă și rațională va aduce după sine, împreună cu crearea celorlalte condiții de igienă, o sănătate superioară.

* Fără moravuri legile sînt zadarnice.

Iată un lanț cauzal social din care se pot scoate multe învățăminte. Aceste cîteva dovezi sînt, credem, suficiente pentru ca cercetarea care se face, potrivit planului de lucru expus în această comunicare, să se numească *monografie sociologică.*

b. Metoda de lucru *

Știința sociologiei are a lupta cu două prejudecăți : i se obiectează mai întîi că studiile ce le întreprinde nu au rigoarea și deci nici autoritatea cercetărilor din cîmpul științelor așa-zise exacte. Apoi studiile sociologice mai au neajunsul unei aparențe de simplicitate, așa că toată lumea se simte chemată și în stare să le facă. Este sociologia lui *tout le monde.*

Expunerea de azi, sper va dovedi că nu este o ambiție deșartă a sociologiei de a da cercetărilor ei același grad de perfecție ca și acelora ce se fac de științele exacte ; și se va mai dovedi, nădăjduiesc, că nu orișicine poate fi în stare să fie sociolog fără o pregătire severă și o conștiință științifică scrupuloasă. Căci pentru cei ce sînt chemați a lucra în laboratorul vieții sociale se

* Comunicare făcută la Academia Română în ședința de la 22 martie 1940.

cer însuşiri tot atît de mari şi grele ca şi pentru cei ce lucrează în laboratoarele ştiinţelor naturii.

Sociologia este o ştiinţă de fapte şi de observaţie a lor. Prima însuşire a metodei sociologice constă deci în a privi faptele în faţă, prin observaţii nemijlocite, directe, personale; o operaţie care pare foarte simplă, care însă, după cum vom vedea imediat, este foarte anevoioasă.

Fireşte, mult mai comodă este observaţia străină, mijlocită, prin intermediari, prin observaţia indirectă, a aşa-ziselor anchete făcute prin chestionare. Noi înşine am întrebuinţat metoda chestionarelor pentru cercetarea vieţii studenţilor Facultăţii de filozofie şi litere din Bucureşti, pe care am întreprins-o cînd eram decanul facultăţii. Această anchetă a fost prelucrată de d-l *Cresin* şi publicată în revista „Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma Socială“, anul 1936. În acest moment se află în lucru în seminarul meu de sociologie o altă anchetă asupra bugetelor studenţilor care urmează cursurile de sociologie. Totuşi, această metodă a anchetelor prin chestionare nu este întrebuinţată de noi decît în cazurile cînd observaţia directă este imposibil de îndeplinit. Altfel nu numai că nu o recomandăm, dar o şi combatem pentru primejdiile ce le conţine, ducînd fatal la erori menite să falsifice cercetarea.

Oricît de conştiincios ar fi un învăţător, un preot, un student, un elev, un notar, care sînt eventual chemaţi a răspunde la un chestionar să admitem chibzuit alcătuit, răspunsurile lor vor fi incomplete şi chiar eronate dacă întîmplător nu au o cultură de specialitate, ceea ce se întîmplă destul de rar.

D-l prof. *Brăiloiu*, creatorul acelei „Arhive de folklor muzical“, a cărei faimă a trecut peste hotare şi care ne-a fost un preţios colaborator aproape în toate monografiile

noastre, ne-a pus la dispoziţie un document caragialesc care face dovada greutăţii de a întreprinde anchete prin corespondenţă, adică prin intermediari.

Iată dovada : recunoscînd, cu prilejul cercetărilor monografice de la Runc (Gorj) 1930, însemnătatea deosebită a cîntărilor funebre numite *Zori* şi *a bradului*, necunoscute altor regiuni, redactorul a încercat să determine zona de răspîndire a acestora în cuprinsul judeţului printr-un chestionar, instituind totodată şi un premiu pentru cel mai bun răspuns. Întrebările erau cît se poate de simple : *Se cîntă în sat un cîntec al bradului ? Se cîntă un cîntec numit Zori ?* La peste 200 chestionare trimise directorilor de şcoale primare din plasele Vulcan, Novaci, Ocolu prin revizoratul Gorj, s-au primit, cu totul, 4 (patru) răspunsuri. Unul din ele spunea că în satul B. se cîntă un cîntec al bradului de către copii de şcoală. Foarte surprins, redactorul a cerut corespondentului lămuriri. S-a răspuns la 22 octombrie 1934 în următorii termeni bombastici şi falşi :

„...*s-a putut culege de la bătrînii satului, cei trecuţi de 90 ani, unul fiind de o sută, că pe lîngă că e un obiceiu pomenit din moşi-strămoşi, cred că se cîntă acest cîntec, pentru a asemăna pe omul tînăr cu verdeaţa continuă a acestui molifer care ocupă ascensiunile cele mai proeminente ale regiunilor muntoase ce împodobesc ţara ; iar, în al doilea rînd, după cum bradul predomină peste ceilalţi copaci, după locul pe care-l ocupă, se aseamănă cu entuziasmul ce clocoteşte în sufletul generaţiilor ce se ridică şi pentru care motive se întrebuinţează atît la celebrarea căsătoriilor cît şi la celebrările funebre ale tineretului. Pentru cele de mai sus i se cîntă cîntecul*".

Fireşte, cercetătorul s-ar fi putut grăbi să ia notă de această descoperire ; cum însă el era monografist, nu

s-a mărginit la aceasta şi a controlat informaţia. Atunci, spre marea lui surprindere, a constatat că aşa-zisa descoperire era o grosolană mistificare! În cele din urmă s-a aflat că acest cîntec al bradului nu era altceva decît vestitul *O Tannenbaum* german, astfel cum îl cîntau, după o colecţie de coruri a Casei şcoalelor, elevii şcolii pe care corespondentul nostru o conducea.

Iată valoarea unora dintre răspunsurile la chestionare. Şi atunci, fireşte, ne întrebăm ce temei putem pune pe aceste chestionare. Exemplul acesta, la care se mai pot adăuga încă nenumărate altele, este concludent. Nu ne putem bizui pe informaţia unor intermediari nepregătiţi; ea trebuie făcută de noi înşine. Dar, ceea ce este vrednic de notat, nici în acest caz erorile nu sînt excluse, primejdia falsificării informaţiei menţinîndu-se. Nu ne putem bizui, fără împlinirea unor anumite reguli, nici pe observaţia noastră proprie. Şi în cîmpul observaţiilor personale trebuie să domnească principiul îndoielii ca metodă, aşa cum l-a formulat întîia oară incomparabilul Descartes, în deosebire de îndoiala fără metodă pe care o practică nihilismul ştiinţific, atît de răspîndit şi la noi. [...]

Am spus că observaţia directă, adică studiul personal al fenomenului în realitatea lui însăşi, ne dă atît de multe posibilităţi de falsificare, încît experienţa noastră monografică ne pune la dispoziţie cîteva reguli de metodă care formează la un loc un mic tratat de observaţie şi care negreşit trebuie păzite şi aplicate pentru a avea o observaţie adevărată.

O cercetare monografică fiind altceva decît o excursie de plăcere şi în acelaşi timp o muncă într-un laborator viu, observatorul trebuie să fie mai dinainte cunoscător al problemelor care se vor ivi în domeniul ce va observa.

Cea dintîi condiţie ce se cere este deci *pregătirea teoretică*. Nu numai, ceea ce este firesc, ca observatorul să fie conştiincios informat despre tot ceea ce s-a scris în legătură cu localitatea şi cu regiunea studiată, dar el trebuie să fie complet stăpîn pe planul teoretic de lucru.

Se crede îndeosebi că monografistul este un simplu culegător de fapte, rămînînd ca apoi să vie un altul care să le interpreteze. Se crede, cu alte cuvinte, că observaţia faptelor ar fi o operaţie distinctă de prelucrarea lor. Nimic mai fals însă decît această concepţie. Adunarea faptelor fără scop, pentru simpla plăcere de a le nota pasiv unele după altele, la întîmplare, ilustrează munca sterilă şi lipsită de metodă.

Şi împotriva acestui empirism improvizat prima regulă a observaţiei sociologice reacţionează. Căci observaţia trebuie să aibă totdeauna un sens precis, să caute un răspuns la o problemă anumită sau verificarea unei ipoteze anterioare, încît fiecare observaţie are de la început semnificaţia unor descoperiri şi se încadrează activ în planul de cercetare.

Fireşte, dacă observatorul nu este un simplu culegător de fapte, adică un empirist, el nu poate fi nici un dogmatic, gata să jure în rutina formulelor. El nu se duce la teren cu o idee preconcepută, dar nici fără o pregătire prealabilă de specialitate, care să-i asigure temeinicia observaţiei şi rodnicia ştiinţifică. De aceea la baza cercetărilor monografice întreprinse de noi stă sistemul de sociologie pe care l-am expus în prima mea comunicare şi pe care colaboratorii mei l-au studiat amănunţit şi l-au acceptat sub beneficiul de inventar al experienţei de teren, satisfăcînd astfel atît nevoia unor pregătiri anterioare, cît şi aceea de autocritică, fără de care ştiinţa nu poate lua fiinţă.

Iată-l pe monografist la teren. El trebuie acum să reacţioneze împotriva atîtor posibilităţi de falsificare, voluntare şi involuntare, a observaţiilor sale. Căci nu este suficient să voim şi să credem că vedem cu exactitate lucrurile. Cîţi nu trec pe lîngă realităţile sociale cele mai elementare, le văd, dar nu-şi dau seama de ele. Am cunoscut foarte mulţi licenţiaţi şi studenţi care, deşi fii de săteni, născuţi şi crescuţi în sat, îmi declarau că numai cu prilejul cercetărilor monografice au putut să aprecieze marea valoare de cunoaştere a satului lor, ce le apăruse pînă atunci banal, obişnuit, viaţă curentă.

Se impune deci un examen riguros al tuturor posibilităţilor de falsificare, legate atît de marginile puterilor noastre proprii, cît şi de mediul social înconjurător, care ne determină o anumită optică şi ne leagă de o anumită perspectivă.

A doua regulă a observaţiei este *sinceritatea* şi *obiectivitatea faţă de fapte*. Aceasta înseamnă însă o lepădare de sine, o înlăturare a tuturor „prejudecăţilor ce sînt formate înainte de orice judecată“: prejudecăţi de clasă, educaţie, epocă, moralo-ştiinţifice, înseamnă un spirit critic ascuţit, care nu sînt de loc uşor de obţinut. Iar fără acest control de fiecare clipă riscăm să compromitem complet cercetarea, căci ce valoare de cunoaştere ar mai putea avea o observaţie plecată de la o părere dinainte stabilită, pornind, bunăoară, în cercetarea unui sat cu concepţia orăşenească cu o părtinire politică ori cu o teoretizare prealabilă ?

Să admitem că prin o disciplină severă a vieţii cercetătorului regula sincerităţii şi obiectivităţii este păzită cu sfinţenie. Acum se ivesc alte mari primejdii, a căror înlăturare formează lupta împotriva superficialităţii. Căci, într-adevăr, nu este de ajuns să redăm obiectiv

ceea ce observăm, fără adaosuri personale, ci trebuie să ajungem la observaţii pătrunzătoare dincolo de aspectele de suprafaţă ale lucrurilor, precum şi la observaţii cuprinzătoare, care adică să surprindă toate feţele esenţiale ale unui fapt, îmbrăţişînd toate amănuntele în varietatea, profunzimea şi unitatea lor. De aceea cerem unei observaţii bune ca să fie *exactă* şi *completă*, ceea ce formează a treia regulă.

Dar nici aceasta nu este de ajuns, căci o observaţie izolată, oricît de completă şi de exactă ar fi ea, poate fi contrazisă de o altă observaţie, şi atunci, pentru a stabili siguranţa ei, trebuie să se împlinească a patra regulă : observaţia să fie adică *controlată* şi *verificată*. Observaţiile nu ne pot mulţumi de prima dată : ele trebuie reluate, confruntate şi controlate pe toate căile care ne stau la îndemînă, ca să obţinem cea mai deplină siguranţă a faptului înregistrat. Astfel se naşte *raţionamentul experimental*, care constă în verificarea concluziilor unui raţionament, ce ia ca punct de plecare o observaţie, prin concluziile de raţionament ale unor noi observaţii. În acest mod, ambele observaţii se controlează reciproc, iar şansele de eroare scad o dată cu multiplicitatea dovezilor. Asupra aceluiaşi fapt trebuie să cerem referinţe repetate şi din cît mai multe părţi, culegînd în acelaşi timp, pe cît este cu putinţă, cît mai multe fapte de acelaşi fel. În acest mod faptele vor fi nu numai conştiincios culese, dar şi riguros controlate.

Dacă am vrea, bunăoară, să cercetăm la faţa locului, undeva în România, problema comasării, atît de imperioasă în unele părţi ale ţării, nu e tocmai uşor să ferim observaţiile noastre de atîtea din erorile care sînt posibile. Mai întîi n-am putea cerceta problema fără să cunoaştem, printr-o informaţie şi pregătire prealabilă,

originea comasării, care este nepotrivita împărţire a loturilor ţărăneşti şi excesiva fărîmiţare a proprietăţii funciare şi termenii în care ea se pune în raport cu necesităţile agriculturii moderne. Dar tocmai regula aceasta atît de elementară ne poate duce la prima eroare. Dacă sîntem partizanii comasării, riscăm, în timpul observaţiei, să înregistrăm numai faptele favorabile şi avantajele pe care le prezintă, călcînd dintr-o dată regula obiectivităţii, înlocuind faptele cu dorinţa noastră ; călcînd regula exactităţii, prin observarea numai a unei părţi din aspectele problemei şi compromiţînd astfel întreaga cercetare. În realitate, comasarea constituie o problemă anevoioasă şi impopulară, prin lipsa de încredere a sătenilor într-o repartizare justă a loturilor. Acum intervine regula observaţiei controlate : constatăm extrem de dificila înlocuire a unui lot de calitate superioară printr-unul de calitate inferioară, dar de o întindere mai mare drept compensaţie, imposibilitatea operaţiei în satele lipsite de păşune, nevoite deci să păstreze cultura pămîntului prin rotaţie ş.a.m.d.

Cercetătorul pe teren poate mări considerabil posibilităţile de cunoaştere ale sociologiei, creînd căi noi de observare prin metoda experimentală.

Ştiinţele sociale discută de multă vreme posibilitatea experimentului în domeniul lor, găsind că el nu este cu putinţă din pricina normelor morale care opresc să se facă cu oamenii şi cu societatea un fel de vivisecţie socială. Cine vrea să scrie o carte despre revoluţii cu greu se va hotărî să provoace pentru aceasta o revoluţie. Noi credem însă că aceste scrupuluri limitează doar posibilităţile de aplicare a experimentului, dar nu-l exclud cu desăvîrşire.

Abstracţie făcînd de bogata experienţă ce o oferă indirect experimentul în urma variatelor legiferări, fiecare

legiuire constituind o experimentare socială, sînt atîtea şi atîtea fenomene sociale care pot fi provocate de cercetător, fără ca prin aceasta să se calce vreo normă morală sau vreo prezumţie juridică. Astfel, dacă în campaniile monografice, pentru a se studia obiceiul înmormîntării, nu a putut fi în programul nostru de lucru a provoca intenţionat moartea unui om, în schimb nu o dată am înlesnit căsătorii în sat, fiind noi înşine, în repetate rînduri, naş, pentru a cerceta obiceiurile de nuntă, sau am luat iniţiativa organizării de cooperative, pentru a studia spiritul de solidaritate şi de organizare economică al ţăranilor. Acestea sînt tot atîtea experimente, cu nimic mai prejos de experimentele din alte ştiinţe.

Observaţia nu se îmbină numai cu experimentul, metoda clasică a ştiinţelor exacte, ci şi cu cele mai caracteristice metode ale ştiinţelor spirituale sau sociale. Este vorba de intuiţia obiectivă şi de înţelegere. Cîteva zile după conferinţa mea ţinută la Sorbona, regretatul meu prieten *C. Bouglé* mi-a comunicat că filozoful *Bergson*, aflînd că în această conferinţă m-aş fi declarat „intuiţionist", ar dori să mă vadă. Îmi amintesc cu emoţie de convorbirea avută cu marele filozof, care, deşi de mulţi ani pironit într-un fotoliu de o boală incurabilă, şi-a păstrat integral vioiciunea spirituală, cerînd lămuriri asupra posibilităţilor de aplicare a intuiţiei în sociologie, problemă pe care, îmi mărturisea, nu o întrezărise.

Şi, totuşi, este foarte clar. Ştiinţele naturii, cum sînt fizica, chimia şi biologia, cunosc fenomenele doar exterior, prin structura şi raporturile lor funcţionale. Ele nu pătrund înlăuntrul lucrurilor pentru a le putea surprinde înţelesul. De altfel nu se poate nici cel puţin afirma cu certitudine că acestea au un înţeles. Perspec-

tiva se schimbă cu desăvîrşire în domeniul ştiinţelor sociale. Aici cercetătorul este de aceeaşi esenţă cu obiectul de cercetat, în cazul realităţii sociale el face chiar parte din ea. De aceea în sociologie avem putinţa de a cunoaşte realitatea prin participare, prin trăire, prin experienţa personală, în mod direct, prin intuiţia obiectivă. După cum vedem, nu este vorba de un procedeu misterios, de o intuiţie mistică, pentru care nu avem nici o aderenţă, ci de o traducere în termeni ştiinţifici a propriei experienţe de viaţă. Cel care observă viaţa ţărănească dinafară o înţelege mai puţin decît cel care participă la ea, trăind un timp oarecare la sat împreună cu ţăranii. Participarea la viaţa unei unităţi sociale dă putinţa unor observaţii lăuntrice şi îmbogăţeşte astfel cunoştinţa ştiinţifică. Iată de ce noi nu ne-am mulţumit niciodată cu observaţia exterioară, fatal superficială, pe care o poate face cineva trecînd în grabă printr-un sat, ci am căutat întotdeauna să zăbovim un timp mai îndelungat, locuind chiar la săteni cel puţin o lună, două, şi să participăm astfel la toate manifestările lor de viaţă. Am putut astfel observa viaţa satului în toate amănuntele ei, în desfăşurarea ei spontană zi de zi şi în toate înţelesurile ei lăuntrice, ascunse pentru omul dinafară.

Observaţia capătă astfel o înfăţişare nouă în sociologie nu numai prin putinţa participării noastre la viaţa socială pe care vrem s-o cercetăm, ci şi din pricina faptului că realitatea socială, spre diferenţă de realitatea naturală, ţine de conştiinţă şi exprimă intenţii, aspiraţii, valori, norme etc. care toate au o semnificaţie obiectivă, un înţeles propriu. Sociologia trebuie deci, dacă vrea să redea realitatea în toată complexitatea, să cerceteze şi aceste înţelesuri ori de cîte ori realitatea însăşi este de natură semnificativă şi astfel ea îşi îmbogăţeşte căile de cercetare printr-o nouă metodă, a înţelegerii. Simbolurile, riturile, ceremoniile, cultul şi atîtea alte fenomene sociale n-au nici un înţeles dacă le privim numai sub aspectul exterior, ele toate fiind înzestrate cu semnificaţii; ele nu pot fi deci lămurite ştiinţific decît prin înţelegere.

Iată cum monografia sociologică îmbină în chip necesar observaţia spontană, exterioară a fenomenelor cu observaţia fenomenelor provocate sau experimentul şi pe acestea cu observaţia lăuntrică, fie prin participare, fie prin înţelegere, ajungînd astfel la o metodă complexă şi bogată în posibilităţi de cunoaştere, la o metodă sintetică.

Se adaugă la acestea ca o întregire sub aspect cantitativ, dat fiind caracterul de masă al fenomenelor sociale şi variaţia caracteristică a tuturor fenomenelor legate de viaţă, o nouă metodă, cea statistică. Am amintit larga întrebuinţare pe care o dăm metodei statistice. Ori de cîte ori aspectul cantitativ este semnificativ prin el însuşi şi completează cunoaşterea noastră despre fenomene, pentru că acestea ni se prezintă într-o masă indefinit variabilă se impune aplicarea metodei statistice. În monografia sociologică a unui sat, întrebuinţarea statisticei ajunge necesară în domeniile cele mai variate, de la statistica demografică, statistica sanitară, statistica antropologică şi psihologică pînă la statistica economică, statistica culturală, statistica religioasă, statistica artistică, statistica morală şi juridică şi statistica politică. Fiecare fenomen social poate fi cercetat şi trebuie cercetat în chip statistic, ca o întregire a celorlalte metode. Metoda statistică prin ea însăşi nu ne duce însă la rezultate concludente. Ea nu poate reda nici semnificaţia faptelor sociale, nici formele lor de exteriorizare, nici mecanismul de funcţionare, nici natura legăturilor dintre ele,

încît a construi sociologia numai pe baza ei înseamnă în mod fatal o renunţare la posibilităţile noastre de cunoaştere şi o prezentare cu totul parţială şi nesatisfăcătoare a realităţii sociale. Întrebuinţată însă alături de celelalte metode înfăţişate, statistica întregeşte în chip fecund cunoştinţele noastre şi ne ajută astfel să redăm cu mai multă obiectivitate şi exactitate realitatea socială în totalitatea ei.

A doua trăsătură fundamentală a monografiei sociologice constă, pe lîngă cea de metodă sintetică, în natura ei de *metodă colectivă*. Atît complexitatea problemelor, cît şi complexitatea metodelor întrec puterile unui singur om şi posibilităţile de cercetare ale unei singure ştiinţe în stadiul actual de extremă specializare şi demonstrează necesitatea metodei colective. Astfel păstrăm şi foloasele specializării, căci fără aceasta ştiinţa ar recădea în stadiul ei de acum cîteva veacuri, de cercetare universală, dar superficială, şi obţinem şi avantajele cercetărilor de ansamblu, ale cunoştinţelor globale. În toate cercetările monografice conduse de noi am făcut de aceea apel la un număr foarte mare de specialişti, între 40—50 pînă la 80—90 de persoane. Trebuie arătat însă cum anume am procedat, pentru că întrebuinţarea unui mare număr de cercetători ridică în mod firesc problema recrutării şi organizării lor. Ca să nu obosim cu prea multe amănunte, ne vom mărgini să arătăm compunerea şi funcţionarea unei echipe monografice. Ea este pusă sub conducerea generală a unui sociolog, care poartă nu numai răspunderea coordonării muncii colective la teren, dar mai ales a sintezei finale.

În sînul acestei mari echipe monografice, am creat însă alte echipe mai mici. Pentru fiecare problemă am făcut apel la specialistul respectiv, iar pe specialiştii

înrudiţi i-am organizat pe echipe sub conducerea celui mai capabil de coordonare şi sintetizare a lucrărilor. Astfel, pentru fiecare campanie de lucru am organizat cîte o echipă statistică, pe care am trimis-o la teren mai din vreme, ca să întocmească recensămîntul populaţiei şi statistica economică, amîndouă menite să uşureze cercetările celorlalte echipe. O echipă statistică se compune din 6—10 statisticieni, specializaţi în ramurile respective.

Am organizat apoi cîte o echipă pentru fiecare cadru şi manifestare şi, în sfîrşit, o echipă pentru unităţile şi procesele sociale. Echipa cadrului cosmic se compune dintr-un geolog, un geograf, un agrochimist, un botanist, un zoolog şi un sociolog. Echipa cadrului biologic, dintr-un demograf, un antropolog, un igienist şi un medic. Echipa cadrului istoric, dintr-un paleograf, un istoric propriu-zis şi un istoric social. Echipa cadrului psihic, dintr-un psiholog experimental şi un psiholog social. Echipa pentru manifestările economice, dintr-un economist social, un economist agrar, un economist silvic şi un specialist în industria casnică. Echipa pentru manifestările spirituale se compune dintr-un sociolog al religiei, un sociolog al artei, un sociolog al cunoaşterii, un sociolog al magiei, un sociolog pentru obiceiuri şi ceremonii, un folklorist literar, un folklorist muzical şi un lingvist. Echipa moral-juridică se compune dintr-un etician, un istoric al dreptului, un civilist şi un criminolog. Echipa administrativ-politică dintr-un jurist administrativ şi dintr-un sociolog politic. În sfîrşit, echipa unităţilor şi proceselor sociale se compune numai din sociologi, 5—6, după importanţa problemelor. Am căutat să avem în fiecare echipă cel puţin un sociolog, pentru a păstra caracterul sociologic al cercetării şi, în

orice caz, pentru a nu pierde din vedere aspectele sociale ale diverselor specialități.

Fiecare echipă lucrează în mod unitar, iar pentru coordonările de ansamblu și pentru unificarea tuturor cercetărilor speciale se întruneau zilnic în timpul cercetărilor, sub conducerea mea personală. În felul acesta, diferiți cercetători de specialitate aveau putința să-și confrunte rezultatele, să și le verifice reciproc, să se completeze unul pe altul prin datele și metodele specialităților respective și deci să se stimuleze unul pe altul și să facă împreună, prin această operă rodnică de colaborare, o muncă de sinteză și de cercetare integrală, pe care fiecare în parte în specialitățile lor n-ar fi fost în stare să o facă niciodată. O cercetare la care participă 40 de monografiști și care durează numai 30 de zile echivalează cu cercetarea unei singure persoane în trei ani.

Monografia sociologică, prin caracterul ei de muncă colectivă, respectă diviziunea muncii și rosturile specializării, dar în același timp unifică toate eforturile acestea științifice și le redă sensul lor adevărat, de urmărire a adevărului cît mai conform cu realitatea socială globală.

Acestea sînt aspectele mai de seamă ale monografiei sociologice, privită ca metodă. Ea are însă nevoie de o *tehnică* specială, fără de care nu poate avea sorți de reușită în aplicarea ei pe teren, și — fiindcă această tehnică este rezultată din cincisprezece ani de experiență, cu participarea a cîtorva sute de cercetători tineri și a foarte multora din cercetătorii mai vechi cu un nume consacrat în știință — mă simt dator să o împărtășesc și d-voastră. Urmează să arătăm, cel puțin

în cîteva cuvinte, în ce constă această tehnică monografică pe teren.

Să începem cu *sistemul fișelor*. Cercetătorul de teren întîmpină, în contactul cu realitatea, cîteva greutăți care trebuie serios examinate. De cele mai multe ori el nu știe de unde să înceapă. Dacă se adresează întîmplător pentru lămurirea problemei care îl preocupă celui dintîi care îi iese în cale, se poate să aibă noroc, dar se poate să-și și piardă vremea. În nici un caz norocul nu constituie o tehnică de lucru și deci o bună organizare a muncii nu se poate rezema pe el. Apoi cercetătorul observă zilnic așa de multe lucruri și primește, pe de altă parte, o mulțime de informații adeseori contradictorii, încît controlul și aflarea adevărului sînt destul de anevoioase. În sfîrșit, cercetătorul însuși poate fi izvor de confuzie dacă nu-și notează cu grijă impresiile, constatările pe care le face și informațiile care i se dau. Nimic nu este mai înșelător decît memoria. Cercetătorul trebuie să-și noteze chiar la fața locului, fără nici o întîrziere, tot ceea ce crede că îi poate fi de folos. Așa ajungem la întrebuințarea fișelor. Pentru a înlătura însă greutățile amintite privitoare la controlul faptelor, nu e suficient numai să ne facem notițe, ci trebuie să constituim o tehnică specială de lucru.

Chiar la începutul cercetării trebuie să se întocmească *lista informatorilor pe probleme*. Spuneam că nu ne putem lăsa călăuziți de noroc. Ca să procedăm cu rost și să cîștigăm astfel și timp și o siguranță mai mare, căutăm să aflăm pentru fiecare gen de probleme care sînt informatorii cei mai autorizați, pe care satul îi cunoaște foarte bine, care sînt, de pildă, cele mai

dibace descîntătoare, cele mai bune bocitoare, cei mai talentaţi cîntăreţi, ciobanii cei mai umblaţi, gospodarii cei mai pricepuţi, bătrînii cei mai isteţi etc. În felul acesta cercetătorul se duce direct la informatorul de care are nevoie. Se înţelege că lista aceasta n-are nimic definitiv, ea poate fi corectată sau întregită în decursul cercetărilor, dar constituie un punct de plecare foarte preţios, verificat de noi în toate campaniile.

Odată în posesia listei de informatori şi deci prima greutate înlăturată, începe cercetarea propriu-zisă. Aici se ivesc însă alte greutăţi. Desigur notăm cu grijă tot ce ni se spune şi tot ce constatăm, dar informaţiile sînt adeseori contradictorii ; ele trebuie deci controlate, trebuie verificate ; alteori sînt incomplete sau imprecise şi trebuie deci întregite şi precizate. Din pricina aceasta este de cel mai mare interes să ştim exact de la cine deţinem fiecare informaţie în parte. Ne convingem însă repede că numele singur al informatorului trecut în dreptul informaţiei nu este suficient. Informatorul nu este un om de ştiinţă, care să-şi controleze cu rigurozitate informaţiile, încît acestea, date cu cea mai desăvîrşită bună-credinţă, vor fi influenţate în chip firesc de o sumedenie de factori, cum sînt vîrsta, gradul de cultură, starea socială, de care cercetătorul ştiinţific trebuie să ţină seama. După lista de informatori se impune întocmirea unei fişe de informator pentru fiecare din ei.

Fişa de informator cuprinde numele, pronumele şi porecla pentru identificarea informatorului şi putinţa controlului, precum şi a verificării datelor noastre de către alţi cercetători care le-ar pune la îndoială. Ea cuprinde apoi o seamă de date privitoare la informator, care pot avea o însemnătate în lămurirea problemelor ştiinţifice. Astfel trebuie să notăm sexul şi vîrsta, pentru că atît

mentalitatea, cît şi experienţa socială variază după aceste criterii. Tot ca factori de diferenţiere a opiniilor şi a intereselor trebuie să notăm starea civilă şi categoria socială a informatorului. Pentru a putea apoi lămuri originea informaţiilor sau diferitelor influenţe asupra satului, trebuie să notăm locul de naştere pentru influenţa altor sate, gradul de cultură pentru influenţa cărţii, situaţia militară pentru influenţa oraşului şi a cazărmii şi locurile umblate cu diverse prilejuri (procese, angajări ca servitori, ca lucrători de fabrică) pentru a surprinde toate înrîuririle posibile. Fişa de informator este deci foarte însemnată.

[...] Tehnica monografică distinge cu grijă *fişa de opinie* de *fişa de constatare.* Una cuprinde opinia informatorului despre un fapt, cealaltă faptul însuşi, determinat în mod obiectiv de către cercetător.

După ce am înregistrat existenţa anumitor fapte sau anumitor opinii care pot interesa ştiinţa, perspectiva sociologică a cercetătorilor de teren ne obligă să ducem curiozitatea ştiinţifică mult mai departe. Trebuie să urmărim pe cît e cu putinţă *valoarea socială a fenomenelor,* fapt pe care îl putem deduce din răspîndirea, circulaţia şi frecvenţa lor. Din nevoia aceasta se impune în tehnica de lucru o nouă categorie de fişe, de cel mai mare interes pentru cercetarea ştiinţifică a realităţii sociale. Răspîndirea, circulaţia şi frecvenţa fenomenelor se stabilesc prin fişe corespunzătoare. Toate au un caracter pronunţat statistic şi dau, prin procedeul lor numeric, cantitativ, cea mai mare precizie cu putinţă rezultatelor ştiinţifice.

Fişa de răspîndire este menită să ne arate, cel puţin pentru o parte din fenomenele sociale, numărul cazurilor în care ele pot fi întîlnite. Procedeul acesta îşi găseşte o aplicare în cele mai variate domenii, dezvăluind

aspecte noi ale realităţii sociale. Astfel în materie de grai nu este suficient să stabilim că un cuvînt se pronunţă în satul cercetat într-un anumit fel. Trebuie să mai stabilim şi răspîndirea acestei pronunţii, cîţi anume dintre săteni o au. Numai aşa ne dăm seama de valoarea unei forme dialectale şi numai aşa înţelegem determinările şi funcţia ei socială, căci fişa răspîndirii ne poate indica o legătură cu vîrsta, cu gradul de cultură, cu moda, o înrîurire a oraşului etc. Tot aşa nu e destul să stabilim existenţa unui basm sau a unui cîntec într-un sat, ci trebuie să urmărim, pentru a stabili valoarea lor socială, cîţi anume le cunosc. Ajungem astfel să stabilim că nu toate fenomenele din viaţa unui sat au aceeaşi răspîndire, că unele se leagă de vîrstă, altele de sex, altele de gradul de cultură, altele de starea socială, unele aparţin tuturora, altele numai anumitor agenţi, cum sînt agenţii magici, agenţii rituali etc.

Dar nu interesează numai răspîndirea unui fenomen, ci şi frecvenţa desfăşurării lui. Este a doua dimensiune a valorii sociale a unui fenomen. *Fişa de frecvenţă* e menită să înregistreze latura socială a fenomenului. De pildă, un obicei, cu toate că e cunoscut de toţi oamenii din sat, nu este respectat în toate împrejurările care îl reclamă. Valoarea lui socială este mai mică deci decît a unui obicei care este respectat în toate împrejurările. Între două cîntece deopotrivă de cunoscute, aşadar de răspîndite, apar diferenţe însemnate, după cum unul este cîntat foarte rar, iar celălalt este cîntat foarte des. Lămurirea frecvenţei ridică şi ea probleme interesante, căci ea se poate datora tradiţiei, gustului, modei etc.

În sfîrşit, *fişa de circulaţie* este menită să ne dezvăluie originea fenomenului, influenţa altor unităţi sociale asupra satului, precum şi agenţii, căile şi mecanismul

de răspîndire a fenomenelor sociale. Fişa de circulaţie cuprinde cît mai multe date în această privinţă, de la cine a apucat informatorul un fenomen oarecare, cu ce prilej l-a auzit şi, dacă avem putinţa, punem aceleaşi întrebări şi celor de la care informatorul nostru deţine informaţia sau a învăţat un lucru. Astfel ajungem să deosebim fenomenele apucate din bătrîni, transmise din generaţie în generaţie, de fenomenele create de curînd sau aduse din altă parte de către ciobani, de către servitori sau de cei întorşi din militărie. Subliniem necesitatea de a împinge cît mai departe cercetarea agenţilor de transmitere, pentru că putem ajunge uneori la rezultate nebănuite. Iată, bunăoară, cazul povestit de unul din colaboratorii noştri, care, înregistrînd un basm de la unul din cei mai buni povestitori ai satului, fost cioban şi om de vîrstă mijlocie, şi întrebînd pe informator de la cine l-a auzit, i s-a răspuns că de la un alt cioban din sat, un om foarte bătrîn. Informaţia aceasta ar fi îndreptăţit pe cineva să susţină caracterul tradiţional al basmului, existenţa lui „din bătrîni". Colaboratorul a avut însă curiozitatea să meargă şi la ciobanul bătrîn, pentru a afla că acesta cunoaşte basmul dintr-o carte.

Sistemul fişelor de răspîndire, frecvenţă şi circulaţie, ivit din experienţă, se desăvîrşeşte mereu, cu fiecare experienţă în parte, dar un lucru este sigur, după cele cîteva date pe care le-am expus, că el este absolut necesar în munca ştiinţifică de teren, pentru că ne ajută nu numai să evităm erori grave de cunoaştere, dar şi să adîncim cercetarea prin lămurirea unor aspecte noi pînă azi complet necunoscute.

Pe lîngă sistemul fişelor, tehnica monografiei cuprinde şi întrebuinţarea unui număr destul de mare de *formulare*.

Asupra acestora stăruim mai puţin, pentru că valoarea lor ştiinţifică nu poate fi înţeleasă pe deplin decît dacă le avem în faţă, iar valoarea practică n-o putem stabili decît dacă le mînuim efectiv. De aceea ne mulţumim să amintim că monografia sociologică a întrebuinţat şi deci a experimentat pînă acum formulare la întocmirea recensămîntului, în studiul natalităţii, nupţialităţii şi al mortalităţii, la întocmirea bugetelor, în statistica economică, în studiul alimentaţiei, al sănătăţii şi igienei, în cercetările antropologice şi psihologice, în statistica ştiinţei de carte, a procesivităţii şi în studiul fărîmiţării proprietăţii. Formularele sînt importante mai ales din două motive. Ele reduc cercetarea la termenii esenţiali ai problemei şi în acelaşi timp o uniformizează, ducînd la rezultate întotdeauna comparabile. De aceea, ori de cîte ori întocmirea şi întrebuinţarea unui formular au fost cu putinţă, ne-am folosit de această posibilitate.

Din extrem de bogatul dosar de formulare asupra alimentaţiei prelucrate sub supravegherea d-lui dr. *Mitu Georgescu,* unul din cei mai vechi monografişti, desprind un document sugestiv.

Alimentaţia unui membru al familiei *Spulber* din Nereju-Vrancea timp de o săptămînă în vara anului 1938, lucrînd în pădure la ferăstrău sau acasă, după propriile sale însemnări :

Marţi

dimineaţa : am mîncat la stînă caş cu mămăligă şi jintiţă cu ciobanii ;
la prînz : mămăliguţă cu urdă dulce şi un ou ;

la gustare : nimic ;
seara : mămăliguţă cu puţină brînză şi lapte : doi oameni o strachină.

Miercuri

dimineaţa : mămăliguţă cu un castravete murat ;
la prînz : nimic ;
la gustare : mămăligă rece cu 5 mere ;
seara : mămăligă cu castravete murat.

Joi

dimineaţa : mămăligă cu puţină urdă sărată, circa 100 grame, şi o strachină de lapte acru ;
la prînz : nimic ;
la gustare : puţină mămăligă rece cu 50 grame urdă sărată ;
seara : mămăligă cu lapte acru : o strachină la doi oameni.

Vineri

dimineaţa : mămăligă cu fasole fiartă acrită cu prune ; o oală mărimea unui kilogram — doi oameni tovarăşi la lucru şi la masă ;
la prînz : o bucăţică mămăligă rece şi fragi din pădure ;
la gustare : nimic ;
seara : mămăligă caldă, tot doi oameni ; dintr-un ceaun care are mărimea 3 kg apă şi facem jumătate şi mîncăm — şi ne mai rămîne puţină (mămăligă) rece — cu fasole acrită cu prune.

Sîmbătă

dimineaţa : nimic ;
la prînz : în pădure la ferăstrău, tot aceşti doi oameni, tovarăşi de lucru şi la mîncare, mîncăm o mămăligă (de) 2 kg cu lapte acru ;
la gustare : acasă, o bucată de mămăligă rece cu puţină brînză, circa 50 grame şi o jumătate strachină lapte acru ;
seara : acasă, mămăligă caldă cu brînză şi lapte acru : brînză circa 150 grame 4 oameni şi o strachină lapte.

Duminecă

dimineaţa : la biserică ;
la prînz : nimic (la 1 după prînz am mîncat mămăligă, brînză şi lapte de vaci) ;

la gustare : nimic ;
seara : mămăligă, brînză şi lapte şi un ou.

Formularele sînt potrivite mai ales în studiul fenomenelor care pot fi exprimate cantitativ ; pentru celelalte probleme, în genere, se cere o altă tehnică de lucru. Noi întrebuinţăm *îndreptarele — planurile de lucru* —, care cuprind într-o înşirare logică, pe de o parte, problemele care se pun în legătură cu un fenomen şi pe care trebuie să le urmărim la teren, pe de altă parte aspectele probabile ale fenomenului, ca să nu scăpăm nimic din vedere în decursul observaţiei. [...]

În sfîrşit, mai amintim întrebuinţarea pe care o dăm desenului în cercetările monografice, cum sînt desenele de unelte, desenele de ţesături, planurile de casă, hărţile, diagramele şi cartogramele, apoi întrebuinţarea tehnicelor mecanice, care ne dau putinţa unor înregistrări de mare precizie, cum sînt fotografia pentru studiul aspectelor materiale ale unui sat, fotografia aeriană pentru studiul aşezărilor săteşti, fonogramele de limbă şi muzică şi, ca încheiere, filmul. Şi în privinţa aceasta deţinem un material foarte bogat, cîteva mii de fotografii, o colecţie bogată de fonograme şi filme documentare din satele Drăguş, Cornova şi Şanţ.

După cele înfăţişate putem înlătura cu uşurinţă confuziile ivite în diferite cercuri în legătură cu lucrările noastre şi putem răspunde criticelor aduse pe baza acestor confuzii. După ce am arătat ce este monografia sociologică, sîntem nevoiţi să arătăm, cel puţin pe scurt, şi ce nu este ea, pentru că toate obiecţiile care ni s-au adus se referă mai mult la ceea ce nu este şi nu vrea să fie decît la ceea ce este cu adevărat.

Monografia sociologică, aşa cum o concepem şi o practicăm noi am dovedit-o, sper, cu prisosinţă, nu este o metodă pur descriptivă. Ea *nu se confundă cu sociografia şi nu este numai o treaptă pregătitoare a sociologiei.* Ea, după cum am văzut, este o *metodă explicativă,* pentru că nu se mulţumeşte să arate cum este un sat, ci şi pentru ce este aşa în raport cu condiţiile lui fizice, biologice, istorice şi psihice şi cu structura voinţei. Cine vrea să se convingă de lucrul acesta să consulte publicaţiile noastre.

Monografia sociologică *nu este o simplă culegere de material lipsită de sistem, fără putinţa de coordonare şi întrebuinţare teoretică a lui.* Am văzut că la baza monografiilor stă o *teorie sociologică* atît ca plan de cercetare, cît şi ca plan de sistematizare a materialului cules.

Monografia sociologică *nu este acţiune culturală la sate, mişcarea politică, ci acţiunea de cunoaştere, mişcarea ştiinţifică.* E drept că noi am condus şi echipe de acţiune culturală la sate, dar deosebit de aceasta am organizat întotdeauna echipe monografice însărcinate exclusiv cu cercetări ştiinţifice.

Monografia sociologică *nu se mărgineşte la studiul realităţilor naţionale şi nici la studiul exclusiv al vieţii săteşti.* Ea este o *metodă universală,* în sensul că se poate aplica oricărei unităţi sociale, nu numai satului, şi că se poate aplica realităţilor de pretutindeni, atît de la noi din ţară, cît şi în studiul altor fenomene sociale de pe glob. Noi înşine am încercat monografia cartierului Tei din Bucureşti şi monografia regională a Ţării Oltului. E drept că n-am aplicat personal metoda noastră în străinătate, dar nu vedem nici o piedică în posibilitatea ei de aplicare universală, cum s-a făcut, de pildă, în Ungaria.

Monografia sociologică *nu este o metodă parțială, ea nu urmărește numai un singur aspect al vieții sociale,* ci este o *metodă completă, integrală.* Atît planul de lucru expus, cît și publicațiile noastre de pînă acum sînt o dovadă.

Monografia sociologică *nu este o cercetare indirectă, făcută prin intermediari nepregătiți.* Ea se deosebește fundamental de ancheta sociologică făcută prin chestionare răspîndite printre oameni lipsiți de pregătire de specialitate. Monografia sociologică este *o metodă prin excelență de teren, o metodă directă.* Noi, după cum am arătat, combatem metoda anchetelor prin chestionare răspîndite, pentru că ea duce în mod fatal la erori. [...]

Așadar, monografia sociologică preconizată de noi este o metodă în același timp descriptivă și explicativă ; ea culege material în chip sistematic, cu scopul de a dezlega problemele cele mai generale din știință și are un caracter integral și direct, căutînd să cerceteze o unitate socială din toate punctele de vedere, direct, la fața locului.

S-ar putea crede că vina confuziilor și judecăților greșite care circulă în legătură cu monografiile sociologice concepute de noi cade asupra noastră, pentru că nu am precizat pînă acum îndeajuns caracterul acestor monografii și am publicat prea puțin în legătură cu ele. Adevărul este însă cu totul altul. Monografiile sociologice au fost preconizate de noi încă de la începutul carierei în 1910, la cursurile și seminariile de sociologie de la Universitatea din Iași. Am aplicat metoda monografică pentru prima oară în 1925, în satul Goicea Mare, cu membrii seminarului de sociologie al Universității din București. Cercetările monografice au fost

apoi continuate din interese pur științifice de către același seminar împreună cu Secția sociologică a Institutului Social Român. În vara fiecărui an am cercetat sate din diferitele părți ale țării : Rușețu (Brăila), Nereju (Putna), Fundul Moldovei (Cîmpulung), Drăguș (Făgăraș), Runcu (Gorj) și Șanț (Năsăud), oprindu-ne în unele cîte două veri și completînd cercetările și în decursul vacanțelor de crăciun. Astăzi Institutul de Științe Sociale al României este hotărît a continua cercetările cu mai multă intensitate ca pînă acum. În afară de această activitate de mare extindere, monografia sociologică a fost precizată mai demult în studiul nostru *Sociologia monografică, știință a realității sociale,* apoi în două conferințe ținute la Sorbona, publicate în limba franceză, apărute sub titlul : *La Monographie et l'Action monographique en Roumanie. Conférences données à l'Université de Paris* * (2-e édition, 1937, Paris, Domat-Montchrestien). [...]

În afară de publicațiile noastre, monografia sociologică românească a fost prezentată în cîteva publicații importante din străinătate de către cîțiva din sociologii contemporani care se interesează de aproape de lucrările noastre și dintre care unii au ținut să participe personal la aceste lucrări, învățînd limba românească. Astfel au participat la cercetări monografice în sate românești un american, *Philip Mosely,* azi profesor la Universitatea Cornell ; un belgian, prof. *G. Jacquemyns,* șeful serviciului anchetelor din Institutul Solvay din Bruxelles ; un german, *Helmut Hauffe,* docent la Universitatea din Viena ; un francez, *Jacques Lassaigne,*

* Monografia și acțiunea monografică în România. Conferințe ținute la Universitatea din Paris.

bibliotecar la Camera franceză ; un ungur, *Lükö Gábor* ; un cehoslovac, *Kudrnowsky* ; un polonez, *Truszkowski*. Revista noastră „Sociologie Românească" înregistrează regulat toate aceste legături ştiinţifice şi roadele lor.

Este vrednic de remarcat faptul că cercetările monografice de la Bucureşti şi-au găsit adepţi întîi în Ardeal, în rîndurile tineretului maghiar, şi apoi prin mijlocirea acestora în Ungaria. [...]

Activitatea Şcolii sociologice din Bucureşti a avut un oarecare răsunet şi în ţară.

Începutul l-au făcut învăţătorii şi profesorii, care au încercat cîteva monografii de sat după planul nostru, dacă nu şi după metoda noastră de lucru. Pentru a da un exemplu, cităm monografia satului Ezibei din Dobrogea, jud. Caliacra, întocmită de un vechi monografist şi elev al nostru, d-l prof. *Constantinescu-Mirceşti,* cu elevii liceului din Bazargic, unde era director. Monografiile sociologice au fost însuşite apoi de „Astra", care a întocmit monografia satului Măguri din Munţii Apuseni. [...]

Iar textul de curînd refăcut al statutelor *Fundaţiei* [...] preconizează organizarea secţiunilor de cercetare sociologică săteşti, orăşeneşti, judeţene şi regionale într-o organizaţie ştiinţifică ierarhică care să asocieze toate elementele cu pregătire de specialitate pentru studiul ştiinţific al tuturor acestor unităţi sociale : sate, tîrguri şi oraşe, judeţe, regiuni şi provincii.

Noi, care am început cercetările monografice într-o vreme cînd nimeni nu le lua în seamă, dar toată lumea, într-un fel ori altul, le punea greutăţi, înregistrăm cu o deosebită satisfacţie mersul formal din ce în ce mai mare al acestei mişcări monografice, căreia îi dorim şi o corespunzătoare reuşită reală prin întrebuinţarea adevăratei metode de cercetare. Căci monografia sociologică poate fi recomandată fără teamă atît oamenilor de ştiinţă, cît şi educatorilor, administratorilor publici şi oamenilor politici, avînd o eminentă valoare ştiinţifică şi egal de eminentă valoare practică.

Valoarea ştiinţifică ni se pare definitiv demonstrată. Prin monografie se pune capăt aşa-zisei sociologii de „fotoliu ori de cabinet", care şi-a epuizat de mult posibilităţile ei speculative şi dialectice în exegeza problemelor şi sistemelor, recăpătîndu-şi sensul şi rosturile ei ştiinţifice fireşti pentru orientarea omului în societate şi îndeosebi în unitatea socială decisivă a naţiunii proprii, ca şi pentru raţionala mînuire a societăţii de fiecare dintre noi, iar a naţiunii de către conducătorii ei. Astfel monografia sociologică îşi încununează străduinţele printr-un corp unitar de cunoştinţe : *ştiinţa naţiunii,* care, fără să fie o disciplină autonomă cum este sociologia, strînge laolaltă, unifică şi sistematizează datele ştiinţifice privitoare la cea mai de seamă şi mai complexă unitate socială, naţiunea, punînd la dispoziţia tuturor, dar mai ales a conducătorilor, materialul necesar pentru orientarea şi acţiunea lor etică şi politică.

Sociologia monografică este în acelaşi timp un izvor de renaştere pentru toate ştiinţele care colaborează cu ea. Ea dă tuturora un sens nou, legîndu-le de lămurirea realităţii şi oferindu-le o putinţă de necontenită îmbogăţire a problemelor prin contactul cu realitatea vie şi creatoare. E destul să amintim aici cîţiva din colaboratorii noştri care, în afară de ajutorul pe care ni l-au dat nouă pentru lămurirea problemelor sociologice, au adus contribuţii deosebit de însemnate prin cercetările monografice şi în domeniile lor de specialitate. Uneori chiar rezultatele sociologilor prezintă numeroase foloase

pentru celelalte ştiinţe. Am amintit însemnătatea cercetărilor sociologice pentru istoria socială, ilustrată prin cercetările d-lui *H. H. Stahl* asupra răzăşiei. Am amintit de asemenea foloasele cercetărilor monografice privitoare la gospodăriile şi bugetele ţărăneşti pentru economia politică în genere şi economia agrară îndeosebi, aşa cum reiese din studiile d-lui prof. *N. Cornăţeanu*, un vechi monografist. S-a făcut cunoscută în această incintă colaborarea prof. *Rainer*, prin comunicarea pe care a făcut-o asupra cercetărilor monografice de la Nerej, Fundul Moldovei şi Drăguş, unde am lucrat împreună, aducînd contribuţii foarte preţioase pentru cunoaşterea raseologică a ţării noastre şi dovedind că antropologia şi raseologia capătă şi ele o nouă fundamentare prin cercetările sociologice la teren. Un colaborator al nostru, prof. *Brăiloiu*, a ajuns să întemeieze o adevărată sociologie a vieţii muzicale săteşti, dînd cercetărilor de acest fel o dezvoltare şi o noutate imposibil de dobîndit pe altă cale. Filmele noastre documentare [...] oferă posibilităţi bogate şi complete de studiu al întregii vieţi săteşti, în special al coregrafiei tradiţionale, al costumului şi al civilizaţiei materiale. Căi noi de cunoaştere a acesteia din urmă am arătat şi prin organizarea de muzee în săli de expoziţie şi în aer liber (Muzeul satului românesc).

Dar monografia sociologică are o înrîurire înnoitoare şi înviorătoare nu numai asupra ştiinţei, ci şi asupra acţiunii. Fireşte, nu poate fi vorba de o acţiune pe care să o săvîrşească monografia însăşi, ci de consecinţele practice ale cercetărilor monografice.

În acest sens, monografia sociologică are o netăgăduită *valoare educativă, administrativă şi politică,*

pentru a nu vorbi decît de aceste trei din activităţile practice cele mai însemnate.

René Jadot, în cartea sa *Milieu et Education* * (Liège, 1936), ne face cinstea să adopte cu elogii, într-un capitol special, şi în întregime, atunci cînd vorbeşte despre metode sociologice în educaţie, monografia sociologică cu toate amănuntele ei. Credem că şi pentru un învăţămînt românesc, ca şi pentru o reformă a şcoalei româneşti, cunoaşterea adîncă a realităţii prin cercetare monografică este plină de consecinţe. Şcoala nu poate fi o instituţie străină de mediul înconjurător, întrucît ea se adresează unor realităţi precise, pregătind pe elevi, prin mijloace locale care îi stau la îndemînă, pentru o anumită viaţă socială concretă. Învăţămîntul nostru, deşi predînd cunoştinţe fundamentale pentru toţi, ceea ce formează un program minimal comun şi unitar, trebuie să fie în acelaşi timp diferenţiat, adică să se adapteze fiecărei regiuni în parte, printr-un program sintetic, aplicat totdeauna prin comunităţi de muncă ale elevilor. Acestea sînt principiile ce izvorăsc din cunoaşterea monografică şi care stau la baza învăţămîntului regional primar şi a clasei de sinteză, menite a înlocui examenele, unele din principiile ce au inspirat anteproiectele legislaţiei şcolare, întocmite în 1933 în calitatea mea de ministru al instrucţiei, cultelor şi artelor.

Asemenea, cunoaşterea locală a necesităţilor economice, de sănătate, morale şi intelectuale impune o cultură a poporului regională, în opoziţie cu cultura abstractă şi unitară urmărită pînă acum.

Dar misiunea educativă a monografiei sociologice trebuie căutată mai ales în formarea tineretului din

* Mediu şi educaţie.

școlile secundare și școlile speciale, școlile superioare și universitare. Monografia înseamnă disciplină sufletească, cu o exercitare și o verificare a aptitudinilor științifice, cu o mai mare putere de inițiativă și cu o iubire mai mare de țară, de care se leagă printr-o cunoaștere adîncită și o convingere științifică și cu o deprindere a marilor virtuți : a observa și a ști ceva înainte de a judeca și a judeca înainte de a vorbi și hotărî.

Creșterea tineretului în cultul realităților românești a fost experimentată la noi cîțiva ani de-a rîndul în mod voluntar și apoi prin legea Serviciului social în mod obligator, încît în anul de funcționare a Serviciului social a numărat 4 000 de studenți și studente, repartizați în 31 de școli. Experiența a fost nespus de instructivă și pot să afirm că a reușit pe deplin, cum voi dovedi-o, la timpul său, cînd voi avea plăcerea și prilejul să distrug și multe legende.

Este nevoie oare a mai scoate la iveală valoarea cercetărilor monografice pentru *administrație* și *politică* ? Cum este oare posibilă o guvernare vie, o administrație temeinică, ca îndrumare, ca organizare ori ca transformare socială, fără o cunoaștere amănunțită a realității ?

Dar, după cum nu se poate gospodări cînd nu se știe ce și pentru cine se gospodărește, tot așa nu se poate legifera cînd nu se știe pentru ce și pentru cine se legiferează. Politica nu poate fi o operă de reformă ori de legiferare a unor oameni și a unor societăți abstracte ; ea, pentru a fi eficace, trebuie să se îndrepte spre societatea reală și omul concret.

Cine ar vedea și studia dosarele și fișele cuprinse în bogata noastră arhivă monografică ar înțelege că dosarul de observație a cunoașterii pătrunzătoare și totale

a vieții sociale românești, pe lîngă reînnoirea viziunii sociale, aduce îndemnul de simpatie și de solidarizare cu tot ce se întîmplă și invită a ajuta. Observatorul clarvăzător devine astfel cel mai mișcat și devotat slujitor de mai bine, de ceea ce trebuie ; de aceea cine întocmește o monografie științifică, bunăoară a unui sat, scrie o carte de iubire și de neclintită încredere. Practica monografiei, ce predică încredere în forțele reale ale națiunii, devine o minunată școală a optimismului. Monografia, deși străbătută de o ideologie sever științifică, dobîndește astfel valoarea unui act de credință.

În lumina acestei concepții dinamice trebuie privit programul de lucru al Institutului de Științe Sociale din România (ce-și are actul de naștere în anul de revizuire a conștiințelor, în Iași, în anul 1918), care înțelege să devină o centrală de îndrumare științifică, precum și o centrală pentru clasificarea, prelucrarea și publicarea materialului monografic de pretutindeni.

În cercetările lui proprii, Institutul de științe sociale, cu institutele similare afiliate [...], se întîlnește în calea unor năzuințe comune cu Academia Română, care de la întemeierea ei, cu un prestigiu incomparabil și mereu crescînd, s-a pus în serviciul operei de cunoaștere a țării și neamului.

De aceea mă întreb : străduințele de peste două decenii ale Institutului de Științe Sociale al României, în care intră și activitatea seminarului de sociologie de pe lîngă Universitatea din București, n-ar putea găsi oare o rezonanță corespunzătoare în venerabilul așezămînt al Academiei ? În serviciul acestei înțelegeri sînt puse comunicările mele.

În 1900 guvernul maghiar a considerat drept cea mai importantă contribuție la serbările milenare pu-

blicarea unei serii de monografii, somptuos tipărite, asupra județelor Ungariei, care cuprindea și câteva județe din Transilvania.

Aceste monografii au fost organizate și editate de către o asociație specială, ce-și avea sediul în chiar Palatul Academiei Maghiare din Budapesta. Valoarea acestor monografii, foarte pompoase la arătare, a fost relativă în ceea ce privește cuprinsul, ele fiind pătrunse de pronunțate intenții naționaliste și de ocazie. Totuși sensul patriotic al unor astfel de cercetări, conduse de o metodă strict științifică, pentru găsirea adevărului național este evident.

Firea specifică și însușirile nobile ale neamului românesc, scoase în evidență în modul cel mai precis științific prin studiul monografic, vor dovedi că românii nu sînt un popor minor, că statul românesc și cultura națională nu sînt un capriciu ori o improvizație, ci, dimpotrivă, au o legitimă existență în istorie și că deci românii au dreptul a trăi național, cultural și politic deosebit și cu toată demnitatea, alături de statele și popoarele mari ale lumii.

4
CERCETAREA MONOGRAFICĂ A ÎNTREPRINDERILOR INDUSTRIALE

Cercetarea de sociologie integrală a întreprinderilor*

Program de lucru care se va efectua în colaborare cu Comisia de redresare economică în cursul anului 1948

I. INTRODUCERE. CADRE ȘI STĂRI

A. CADRE

1. *Cadrul fizic*

a) Cartier-oraș, sate dimprejur. Regiune. b) Subsolsol (șes, deal, munte, apă). c) Climă. d) Căi de comunicație (căi ferate, șosele, drumuri). e) Distanțe (mai ales de la locul de muncă la locuință).

2. *Cadrul biologic*

Populația, din orașe, sate și regiune, după vîrstă, sex, naționalitate și profesiune.

3. *Cadrul istoric*

a) Evoluția economică, mai ales procesul de trecere de la economia casnică la economia capitalistă. b) Evoluția socială, pe categorii și clase sociale.

B. STĂRI

1. *Stări economice*

* Publicat pentru prima dată în „Buletinul informativ, științific și administrativ", vol. I, nr. 1, Edit. Academiei Române, București, 1948, p. 180.

a) Producţia agrară şi industrială. Interdependenţa dintre ele. b) Situaţia întreprinderii în producţia ţării. c) Materii prime. d) Debuşeuri. Repartiţia şi consumul în sate şi oraşe.

2. *Stări sociale*

a) Interdependenţa socială dintre sat, oraş, regiune şi întreprinderi. b) Categorii şi clase sociale.

3. *Stări culturale*

a) Învăţămîntul şi şcoale profesionale. b) Alfabetismul. c) Instituţiile culturale.

C. HARTA

cu situaţia întreprinderii şi a locuinţei lucrătorilor din oraş, cu satele din jur şi regiunea pe ţară, cu indicaţii din cercetările cap. A şi B.

II. ÎNTREPRINDEREA INDUSTRIALĂ, MUNCITORUL ŞI UCENICII

A. ÎNTREPRINDEREA CA INSTITUŢIE ECONOMICĂ, TEHNICĂ, COMERCIALĂ ŞI FINANCIARĂ

1. Întemeierea întreprinderii (fabrică ori cartier). 2. Capitalul care-i stă la bază. 3. Creditul utilizat şi de unde? Credit industrial, credit particular? 4. Materii prime. Aprovizionarea, prin ce mijloace, preţurile la locurile de cumpărare şi la uzină. 5. Instalaţii tehnice. Forţa motrice. Combustibil. Întrebuinţarea materiei prime. 6. Producţie. Supraproducţie. Subproducţie. 7. Producţia în timpul războiului. Sub noul regim. 8. Debuşeuri. Baza lor de acţiune. Mijloacele de transport şi influenţa lor asupra debuşeurilor. Evoluţia debuşeurilor, vechi şi nouă. 9. Preţurile de vînzare. Fluctuaţiile lui şi cauzele.

B. ÎNTREPRINDEREA CA INSTITUŢIE A MUNCII

I. Condiţiile muncii şi igiena industrială

a) Aşezarea întreprinderii în general. b) Sala de lucru. Cubajul ei mediu pentru fiecare muncitor. c) Lumina sălii: ferestre — numărul, orientarea sau iluminatoare. Lumină naturală ori artificială? Suficientă? Repartizarea luminii. Ferestrele se utilizează pentru aerisire? Iluminatul. Cu petrol, gaz aerian, electric? d) Pardoseală, de lemn, parchet, ciment? Cum se curăţă? Cu mături? (pe uscat? umed?) ori se spală? (în timpul lucrului de cîte ori pe zi?) e) Pereţii sînt vopsiţi în uleiuri, se curăţă? Ori cu tapete, vopsite cu var, se reînnoiesc? f) Încălzit. Cu sobe (cu cărbuni, lemne), de cărămidă, de fier. Faţă de mărimea camerei căldura e suficientă? g) Apa de băut. De unde vine (de la conducte, cişmele?) Cum se păstrează? Cu ce beau lucrătorii? h) Băi, sub ce formă (duşuri, calde, reci?) i) Lavoare. Unde (în afară ori înlăuntrul atelierelor). Săpun? Şervete? l) Vestiare (în afară ori înlăuntrul atelierului). Haine speciale pentru lucru? m) Ventilaţia. Ventilatoare mecanice? Fixate în ferestre? Prin deschiderea ferestrelor, de cîte ori pe zi? n) Praful. De minereuri toxice? De pilituri, vapori de zinc, plumb? Gaze toxice (emanaţii din arderea cărbunelui, fum, vapori). Se absorb ori se elimină aceste gaze? o) Sînt locuinţe şi pentru ce categorii de lucrători? În fabrică, în afară, la ce distanţă, cu ce igienă şi confort, din ce materiale construite? Sînt dormitoare? Înlăuntrul ori în afara întreprinderii? Departe? Cu ce

cubaj, lumină, paturi etc. Sala de mîncare ? Se poate încălzi mîncarea ? p) Cantina. Cui aparţine. Ce se oferă. Băuturi spirtoase. Pe credit. Alcool şi tutun. În timpul lucrului, în repaus. r) Post de prim-ajutor ? Farmacie de urgenţă ? Farmacie. Infirmerie proprie ? Medic al fabricii ? Ajutoare în caz de accident, de cine ? s) Camere de alăptat (creşă), de adăpost şi educaţie (cămin de zi) pentru copiii lucrătorului. Îşi pot lăsa lucrătorii copiii în timpul lucrului ? t) Scuipători. Pe picioare, în perete, pe duşumea, cu jet de apă. Se curăţă closet, înăuntru, în afară (la ce depărtare ?) Suficiente. Pentru bărbaţi şi pentru femei. Tout-à-l'égout ? A la turque ? Cu scaun ? Cum şi cînd se curăţă. u) Sănătatea lucrătorilor. Se examinează la intrare, în timpul lucrului ? Boale contagioase (tuberculoşi, sifilitici), ce măsuri se iau. v) Maladii profesionale. Tulburări de auz, văz, reumatism. Durata vieţii. Accidente de muncă (statistica lor şi procentul faţă de totalul lucrătorilor). Măsuri de prevenire faţă de accidentele de lucru.

2. Personalul de conducere şi de direcţie, de supraveghere şi control

a) Numărul, locul de origine, naţionalitatea, vîrsta şi titlurile fiecărei persoane (ingineri, administratori ; şefi de serviciu ; inspectori ; şefi de secţii ; maeştri-şefi ; contramaeştri). b) Recrutare. Din ţară ori străinătate. Din ce regiune. c) Pregătire profesională. d) Fluctuaţie.

3. Muncitorul şi ucenicul

a) Originea socială. Sat. Oraş. A cîtea generaţie. Motivul intrării în întreprindere (ţăran sărac, fără pămînt, proletar. Condiţiile primirii (contract verbal sau scris).

b) Muncitorii după sex, vîrstă, naţionalitate, religie. Calificarea lor.

c) Ucenicul. Condiţii de angajare (examen medical, concurs, salar, hrană, adăpost, cămin, îmbrăcăminte). Vîrsta. Durata şi modul de angajare (perioadă de încercare, după specialităţi, contract verbal sau scris). Pregătirea profesională tehnică (în ateliere speciale ori la un loc cu lucrătorii). Teoretică ? Şcoală de ucenici, în atelier ? Cîţi absolvenţi ?

d) Regimul muncii.

1. Durata (limitat, nelimitat, cu bucata : zilnică, săptămînală, legal, convenţional : ore suplimentare ; săptămîna engleză).

2. Diferenţa muncii după etate, sex, după natura lucrului. Se execută munca în echipe ? Orele de lucru.

3. Munca uniformă în tot timpul ori variază ? Ce se face cu surplusul de muncă ? Ore suplimentare (obligatorii ori facultative).

4. Cînd începe lucrul dimineaţa, cînd se suspendă la amiază, cînd încetează seara. Cîte ore de lucru, muncă continuă ori cu întrerupere ? Lucrul de noapte ? (Cine-l execută ? Bărbaţi, femei, copii, la ce vîrstă ? Cînd începe ? Cît durează ?) Sîmbăta. Ajunul sărbătorilor. Întîrtare ori prescurtare a lucrului. Variaţia duratei zilnice a lucrului după anotimpuri (şi anume cum ?) Care sînt anotimpurile cele mai active ?

5. Durata muncii şi randamentul.

6. Repaus. Întreruperile lucrului zilnic, la ce ore obişnuit ? Cu deosebiri între lucrători după sex, vîrstă ori natura lucrului ? După lucrul de zi ori de noapte ? Zilele şi orele de repaus pentru toţi prin rotaţie ? Pentru femeile care au copii sugaci ?

Concedii de odihnă ? În caz de boală ? Normele : cîte zile maximum pe an.

Concedii femeilor în tot timpul sarcinii? Zilele de concediu şi de repaus se plătesc? Ori se scad din salarii?

Sărbătorile confesionale după rituri sînt socotite deosebit?

7. Salarizarea. Minim. Maxim. Pentru lucrători calificaţi (bărbat, femeie, ucenic, băiat, fată), necalificaţi (bărbat, femeie, ucenic, băiat, fată).

Plata orelor suplimentare din zilele de lucru şi din zilele de sărbătoare. Salariile mijlocii din ultima lună a lucrătorilor şi ucenicilor.

Plata cu bucata, care este cîştigul mediu? Plata cu acordul (suma ce revine în medie pe lună). Plata globală pentru lucrul pe echipe (cît se plăteşte global şi cum se repartizează între membrii echipei?)

Plata zilnică, săptămînală, la două săptămîni, lunară ori cum?

Avansuri de salarii, în ce condiţii?

Gratificaţii?

Plata în natură (alimente, locuinţă, iluminat, încălzit etc.). Se reţin din salarii? Cum sînt privite avantajele în natură?

Prime? (în ce condiţii, ce sumă, ultima lună?).

Avansuri pentru procurare de unelte?

Lipsa de lucru, stricare de materiale, neîndemînare, cum sînt tratate?

Cotizaţiile de asigurare şi impozitele datorite conform legilor muncitoreşti, cine le plăteşte?

Efectele în privinţa salarizării a evenimentelor excepţionale, lipsa de comenzi, concesionări militare, întreruperi de lucru, concediu de sarcină şi după facere etc.

Fixarea salariilor (prin liberă învoială sau prin convenţii colective, regulamente de atelier etc.). Salar minim? Pe lîngă salariul de bază, spor de scumpete? (În raport cu indicele de scumpete ori nu? Cine fixează acest indice?) Alocaţii de familii.

8. Lipsa de lucru. Sezon mort (cauze, periodicitate, efecte).

9. Raportul dintre muncitor şi conducerea întreprinderii.

10. Personalitatea lucrătorului, cu preocupările lui artistice, literare, filozofice, studii fixe. Convorbiri şi autobiografii muncitoreşti.

C. ÎNTREPRINDEREA CA UNITATE SOCIALĂ

1. Întreprinderea ca unitate socială şi subunităţile ei.

2. Relaţiile întreprinderii cu alte unităţi sociale, C.G.M., partidul.

3. Gradul de integrare a muncitorului în viaţa industrială, socială şi culturală a întreprinderii. Rolul instituţiilor create în favoarea muncitorului în acest scop: instituţii de cultură, de asigurare, de recreare şi sport, de economie şi credit, de aprovizionare, de transport.

4. Gradul de integrare a muncitorului în unitatea socială a întreprinderii înainte şi după instaurarea actualului regim.

Lupta de clasă. Greva. Naţionalizarea. Beneficii.

III. FAMILIA MUNCITORULUI ŞI A UCENICULUI

a) *Cadrul fizic* al locuinţei, cartierului şi oraşului

b) *Cadrul biologic*

1. Membrii familiei după vîrstă sau sex.

2. Naţionalitatea (născuţi legitimi, naturali). Mortalitatea. Media vieţii.

3. Sănătatea şi boalele (tuberculoză, boale venerice).

4. Alimentaţia, după un plan special (alimente principale, cantitatea, calitatea ; modul de consumare, locul, timpul).

5. Locuinţa şi cartierul, după un plan special (spaţiu, lumină).

6. Îmbrăcămintea.

7. Igiena (băi, odihnă, recreaţie).

8. Capacitatea fiziologică a familiei pentru muncă.

c) *Cadrul istoric*

1. Genealogia familiei.

2. Originea ei socială.

3. Determinismul social de deplasare a ei.

d) *Viaţa economică*

1. Gospodăria. Bunuri imobiliare (casă, terenuri), bunuri mobiliare (maşini, instrumente de muncă, animale domestice, mobilier).

2. Activitatea economică a membrilor familiei : soţ, soţie, copii.

3. Aprovizionarea familiei, cooperative, economat, cantine.

4. Bugetul-Timp. Întrebuinţarea timpului : dimineaţa, după-amiaza, seara (oră de oră). Întrebuinţarea timpului liber.

5. Bugetul muncii.

a) Venituri

1. Din uzină. Salarii, spor de scumpete. Spor de familie. Prime. Beneficii. Gratificaţii, în bani. Alocaţii în natură. 2. În afară de uzină şi la domiciliu. Din muncă anexă, produse industriale sau manufacturate (natura produselor, persoanele ce le produc, membri ai familiei). 3. Produsele sînt vîndute direct consumatorilor, unor mijlocitori, sau unor întreprinzători ? 4. Venituri din comerţ sau transporturi, din produse animale şi vegetale, din proprietăţi închiriate sau terenuri arendate, din ajutoare în caz de lipsă de lucru, din ajutoare de boală, pensii, burse etc. De specificat produse pentru casă, pentru alt patron, pentru viaţă.

b) Cheltuieli

1. De întreţinere : cheltuieli pentru alimentaţie (cereale, grăsimi, lapte, ouă, carne, peşte, legume, zahăr, coloniale, condimente, băuturi, stimulente), pentru locuinţă (chirie, mobilier, încălzit, iluminat, reparaţii), pentru îmbrăcăminte (haine, ghete, lenjerie), pentru igienă (băi, spălat rufe, săpun, medic, medicamente). 2. Cotizaţii obligatorii (pentru asigurări etc.). 3. Cheltuieli de ordin profesional : cumpărarea şi întreţinerea uneltelor şi a maşinilor ; procurarea materiilor prime. 4. Cheltuieli de ordin cultural şi recreaţie : ziare, cărţi, educaţia copiilor, cult religios, binefacere, cinematograf, teatru, radio : pentru excursii, sporturi, aniversări, petreceri, cîrciumă. 5. Sarcini către comună, judeţ şi Stat. 6. Dobînzi, gajuri, amanete.

e) *Viaţa culturală şi socială*

Tradiţii. Moralitate. (Divorţuri...). Artă, jocuri, dansuri, lecturi, bibliotecă (personală, biblioteca întreprinderii). Religie. Învăţămînt şi alfabetism. Şcoale de ucenici. Atenee, cămine, creaţii personale (pictură, sculptură, literatură, proză şi poezii). Graiul cu particulari-

tățile lui izvorîte din felul muncii. Capacitate critică, superstiții, prejudecăți. Spirit științific, obiectiv, ca rezultat al noii educații muncitorești.

f) *Viața juridică, administrativă și politică*

Cum este privită legislația muncitorească? C.G.M.? Legea sindicatelor muncitorești? Legea asigurărilor muncitorești? Contractele colective de muncă? Conștiința nouă politică?

g) *Standardul de viață al muncitorului și al familiei lui.* Înainte și după regimul nou al muncii.

h) *Monografii muncitorești*

IV. CONCLUZII

ANEXĂ

ORGANIZAREA CERCETĂRILOR

I. OBIECTUL DE CERCETAT

1. *Industria metalurgică în București și Reșița*

În București: a) o întreprindere mare (fabrica Malaxa); b) o întreprindere mijlocie; c) un atelier metalurgic.

La Reșița se va mai adăuga și cercetarea satelor din jur.

2. *Industria extracției cărbunelui din Valea Jiului, Petroșani.*

II. METODA DE MONOGRAFIE SOCIOLOGICĂ

directă și colectivă, pe specialități prin echipe. Se vor stabili în amănunt normele de lucru. Echipele vor lucra izolat și în ședințe comune; ele vor avea de la

început conștiința unei munci unitare, cu un scop unitar de cercetare.

III. COMPUNEREA ECHIPELOR

1. Echipe pentru cercetarea cadrelor și stărilor și echipa de documentare: un sociolog format, 1 geograf, 1 demograf, 1 economist și 2 studenți din ultimii ani.

2. Echipa economică, tehnică, comercială, financiară: un economist, 1 tehnolog (inginer specialist în întreprinderi), 1 financiar și 1 psihotehnician; 2 studenți economiști de la Facultatea de drept.

3. Echipa de igienă industrială: un medic igienist, 2 studenți de la Institutul de igienă și sănătate publică.

4. Echipa administrativă juridică: un jurist-sociolog, 1 sindicalist, 1 student jurist sociolog, 1 student sindicalist.

5. Echipa sociologică-culturală: doi sociologi cunoscători ai lucrărilor (D. Gusti, H. Stahl), 1 reprezentant C.G.M., 1 sociolog (secretarul cercetărilor), 5 sociologi cu experiență monografică desemnați de I.S.R., 10 studenți sociologi din ultimul an, membri ai seminarului de sociologie din București, 10 studente asistente sociale.

În total vor lucra 53 persoane, din care 18 specialiști și 35 studenți.

IV. CALENDARUL CERCETĂRILOR

Lucrările vor începe (după sărbători) la 15 ianuarie și vor dura 3 luni.

Înainte de sărbători se vor stabili membrii echipelor și vor avea loc consfătuiri regulate pentru a crea conștiința științifică a metodei de lucru și a se lămuri asupra programului de cercetare.

V. SEDIUL

Sediul cercetărilor va fi Institutul Social Român.

VI. BUGETUL CERCETĂRILOR

Bugetul cercetărilor din Bucureşti pentru 53 persoane participante va fi :

a) Pentru culegerea datelor

1. Transportul a 53 persoane a 30 lei pentru cel puţin 30 drumuri cu tramvaiul (autobuz) în Bucureşti	48 000 lei
2. Masa cu prilejul deplasărilor şi al lucrărilor pe toată durata zilei : 30 mese a 53 persoane a 100 lei	160 000 „
3. Materiale-rechizite (hîrtie, formulare, creioane, dosare etc.)	50 000 „
4. Fotografii, hărţi, planşe	100 000 „
5. Indemnizaţii	100 000 „
6. Neprevăzute	50 000 „
Total	508 000 lei

b) Pentru prelucrarea şi publicarea materialului, de stabilit în funcţie de gradul de detaliu.

VII. ORGANIZAREA DOCUMENTĂRII ASUPRA ÎNTREPRINDERILOR, MUNCITORILOR, ORIGINII ŞI FAMILIEI LOR

Colaborarea cu instituţiile de unde se va strînge documentarea.

1. Consiliul Superior Economic.
2. Comisiunea de redresare economică şi de stabilizare monetară.
3. Institutul Central de Statistică.
4. Confederaţia Generală a Muncii.
5. Sindicatele locale.

6. Ministerul Industriei şi Comerţului.
7. Ministerul Muncii.
8. Ministerul Minelor şi Petrolului.
9. Ministerul Afacerilor Interne.
10. Prefectura Poliţiei Capitalei.
11. Primăria Capitalei.
12. Facultatea de filozofie şi litere.
13. Facultatea de drept.
14. Facultatea de medicină.
15. Academia de înalte studii comerciale şi industriale.
16. Politehnica.
17. A.G.I.R.

III
ORGANIZAREA ŞTIINŢEI

1. Institutul Social Român
2. Universitatea Socială
3. Fiinţa şi menirea academiilor
4. Muzeul Satului Românesc
5. Consiliul Naţional de Cercetări Ştiinţifice

1

INSTITUTUL SOCIAL ROMÂN

DUPĂ ZECE ANI DE LUCRU*

1. Asociaţia pentru Studiul şi Reforma Socială, care mai tîrziu a devenit Institutul Social Român, n-a fost în 1919 o creaţie rece, produs al unor spirite constructive de geometrie ori estetică intelectuală şi adaptată la o utilitate închipuită.

Ea a exprimat în realitate neliniştea şi aspiraţiile unei epoci.

Cu o vie emoţie ne amintim de anul teribil al păcii de la Bucureşti, care este anul de naştere al institutului.

Era în vremea refugiului trist în blînda, ospitaliera şi eroica Moldovă. Iaşii, prada paroxismului unei crize morale şi dezorientări tragice, clocoteau la primele explozii ale tuturor încercărilor de umilinţă naţională. Ideile, sentimentele, simbolurile cele mai scumpe se ciocneau zgomotos. În această atmosferă trăia o lume care nu consimţea să privească ţara definitiv îngenun-

* Cuvîntare ţinută în şedinţa festivă de la 24 februarie 1929.

cheată şi care avea viziunea nobilă a persoanei morale a unei Românii [...] noi *.

În această lume, zguduită pînă în temeliile sale de convulsia deplasării de o clipă a frontierelor străvechi, cîţiva tineri, specialişti ai ştiinţelor sociale, au supus cu însufleţire unui examen de conştiinţă împrejurările prin care treceau şi s-au întrebat : care să fie oare lecţia ce se desprinde din ele ?

Aceşti tineri au înţeles lecţia. [...]

Victoria însă, oricît ar fi cerut ea mijloace materiale rafinate şi prodigioase, a fost înainte de toate o victorie finală a spiritului metodic.

Armamentul care a dus la învingerea definitivă a fost, în ultimă instanţă, de ordin intelectual şi moral : ştiinţa luptei, disciplina voinţei, claritatea scopului, cunoştinţa necesităţilor şi a posibilităţilor, îndrăzneala metodică potrivită acestei cunoştinţe şi, mai presus de orice, pregătirea şi cultura politică !

Este nespus de instructivă constatarea făcută după dezastrul de la Sedan de celebrul întemeietor al nu mai puţin celebrei „École libre des sciences politiques" ** din Paris.

„A vorbi — scrie Boutmy în 25 februarie 1871 — despre instrucţie superioară a doua zi după o aşa teribilă încercare poate părea ciudat. Universitatea din Berlin este aceea care a triumfat la Sadova".

Iar după pacea de la Versailles, cînd în Berlin s-a înfiinţat în 1920 o „Deutsche Hochschule für Politik" ***, în manifestările programatice prilejuite de inaugurarea „Universităţii politice germane" găsim următoarele sugestive declaraţii din partea conducătorului cursurilor, prof. Jäckh : „«École libre» din Paris a fost aceea care a învins în războiul mondial". Şi după ce se referă la activitatea acestei şcoli, adaugă : „Pentru aceasta repet formula mea de mai sus : «École libre» a învins la Versailles, în mijlocul Antantei şi chiar împotriva Antantei".

Iată mărturisiri preţioase şi elocvente ! Problema era aceeaşi şi în 1919. Pentru reconstrucţia Europei era, după cum este încă, necesar paralelismul unei reforme economice şi financiare cu o reformă morală, spirituală şi politică.

Tinerii specialişti în ştiinţele sociale, reuniţi la Iaşi, au găsit tonul şi accentul intelectual al emoţiei patriotice a epocei şi au întemeiat o Asociaţie pentru Studiul şi Reforma Socială.

I.S.R., în prima lui formă de viaţă, n-a fost deci opera capriciului şi a hazardului, ci s-a născut sub presiunea irezistibilă a evenimentelor contemporane.

Ca să caracterizăm într-o formulă comunitatea scopului care a dus la întemeierea asociaţiei, o concentrăm în două cuvinte pline de vrajă : idealism social *.

Aceste cuvinte sînt, e drept, în parte compromise. Este nevoie deci să le reabilităm sensul. N-a fost vorba de o ideologie vaporoasă, doctrinară, stearpă, sentimentală. Ci de acel idealism pentru care ideile, teoriile, studiile nu sînt şi nu pot fi decît simptome pentru suişul ori coborîrea vieţii sociale, rămînînd ca apoi ele, prin puterea lor creatoare, izvorîtă din înţelegerea necesităţilor realităţii, să se răsfrîngă asupra acestei realităţi pentru a o modela şi îndrepta.

* Vezi nota 16.

** Şcoala liberă de ştiinţe politice.

*** Şcoala superioară germană pentru politică.

* Vezi nota 18.

Idealismul social astfel înţeles creează drumul ce conduce de la practică la teorie şi aruncă puntea de trecere de la teorie la practică.

Institutul Social Român este expresia actuală, clară, bine definită a acestui idealism social. [...]

2. Problema centrală care a preocupat Institutul cu intensitate la început şi care, spre satisfacţia noastră, trebuie să constatăm că nu mai prezintă de multă vreme actualitatea de atunci a fost aşa-zisa criză a legislaţiei.

A ajuns un loc comun adevărul că nu este o misiune mai grea decît aceea a legislaţiei. Cu drept cuvînt, căci o legislaţie presupune cel puţin şase elemente componente : cunoaşterea exactă a trebuinţelor particulare şi concrete ale ţării ; pătrunderea justă a spiritului vremii ; cunoştinţa aprofundată a ştiinţei sociale ; perspicacitatea pentru intuirea răului social ; imaginea constructivă pentru descoperirea soluţiilor menite a tămădui răul şi, în sfîrşit, formularea juridico-tehnică a acestor soluţii.

O legislaţie trebuie să fie deci din ce în ce mai adîncă, bogată, intensă, tehnică şi savantă.

Dacă este aşa, problema legislaţiei ia forma unei crize acolo unde nu se găseşte concilierea între competenţa etică-politică şi cea ştiinţifică-tehnică a lucrărilor legislative.

Competenţa etică-politică, fireşte, nu se poate refuza aleşilor din parlament, căci ar fi să ne nege orice manifestare a libertăţii politice şi a suveranităţii naţionale ; ea trebuie deci negreşit şi fără discuţie să decidă în ultima instanţă dacă măsurile legislative sînt bune ori rele, dacă ele corespund ori nu necesităţilor şi aspiraţiilor naţionale. A încerca tăgăduirea acestor lucruri este a nega însăşi esenţa vieţii constituţionale.

Ce se întîmplă însă cu competenţa ştiinţifică ? Bunele intenţii, indicate în mod vag în comisii ad-hoc constituite şi pentru scurt termen, consultaţiile oficiale de ultima oră şi chiar comisiile extraparlamentare consultative, de multe ori nu sînt suficiente, căci realitatea socială este complexă, confuză şi difuză ; ea trebuie deci tradusă ştiinţificeşte pentru a fi înţeleasă, iar această operaţie nu se poate improviza.

Empirismul rutinar, cîteodată greşit, trebuie deci înlocuit prin o preparare metodică, rezemată pe rezultatele unor încercări ştiinţifice îndelungi şi serioase.

I.S.R. şi-a înţeles justificarea existenţei lui de a fi un auxiliar benevol în ajutorarea lucrărilor de legiferare prin organizarea competenţei ştiinţifice şi practice în diferitele secţii ce-l alcătuiesc.

El a urmărit a completa astfel elaborarea legislaţiei, cîteodată prea fragmentară, accidentală şi ad-hoc, prin cercetarea metodică a problemelor vitale, sociale şi politice, care prin esenţa lor, avînd caracterul de permanentă actualitate, vor putea fi tratate *sine ira et studio* *, fără grabă şi sistematic, încadrîndu-le şi considerîndu-le în totalul social.

De aceea institutul a preconizat, atît la întemeierea asociaţiei, cît şi mai tîrziu în secţiile Institutului social, crearea unui Consiliu Legislativ, încercînd chiar a preciza atunci care ar putea fi raportul posibil între această înaltă instituţie de stat şi formaţia liberă a institutului ca eventual auxiliar al Consiliului Legislativ. I.S.R. s-a întrebat dacă există în ţară elemente valoroase, cu experienţă intensă ştiinţifică ori practică ; de ce să nu fie utilizată această experienţă şi pusă la dispoziţia grelei şi importantei opere de legiferare ?

Ştiinţa socială n-a fost niciodată mai bine armată ca azi şi, fără a fi mai presus de greşeală, graţie proce-

* Fără ură şi fără părtinire.

deurilor ei de cercetare şi discuţie lipsite de orice interes străin obiectului, riscă mai puţin să înşele şi să greşească decît părerile apodictice ale unor cercuri interesate.

Ştiinţa socială astfel înţeleasă nu mai putea fi considerată ca un articol de lux, ca o satisfacţie de ambiţii intelectuale ori ca un sport estetic de erudiţie pentru erudiţie, ci ca ştiinţă militantă şi ca materie de laborator.

Un laborator de idei noi, unde se elaborează mai puţin ştiinţa de ieri sau chiar cea de azi, cît mai ales ştiinţa de mîine. Unde se cultivă ştiinţa vie, punînd-o în contact intens cu afirmaţiile vieţii, pe care ştiinţa le caută şi le ia cum sînt pentru a le mări apoi şi lărgi. Ştiinţa socială vie devine astfel, prin acţiunea ce o exercită asupra conştiinţei şi inteligenţei contemporanilor, o forţă socială de primul rînd.

De zece ani Institutul Social Român se află pus în serviciul acestor idei.

3. În momentul cînd se încheie primul deceniu de existenţă şi, putem adăuga fără prezumţie, cu un succes care a depăşit mult prevederile noastre timide şi modeste, ne va fi permis a măsura drumul parcurs de la punctul nostru de plecare pînă azi şi de a însemna principalele trepte de evoluţie.

Dacă Institutul Social Român a ţinut la onoarea şi datoria de a marca solemn în şedinţa de azi etapa în care ne găsim, nu o face pentru plăcerea vanitoasă de a găsi prilejul a se lăuda pe sine însuşi, ci numai din nevoia de a desprinde dintr-o experienţă grea şi lungă învăţămintele ce ea le conţine, a face inventarul rezultatelor cîştigate pentru a le transforma în instrumente de noi progrese.

Evoluţia lentă, liniştită, ascensională a activităţii Institutului Social Român a trecut prin trei faze caracteristice : faza eroică a întemeierii asociaţiei la Iaşi, faza pozitivă a realizărilor, corespunzătoare transformării asociaţiei în institut şi, în sfîrşit, faza de azi, pe care mi-aş lua voia să o numesc a marilor speranţe.

Considerată la început de unii membri ai tinerei noastre culturi — rebelă faţă de sacrificiile disciplinei ştiinţifice — aproape ca o aventură intelectuală, asociaţia şi mai tîrziu institutul au avut zile grele inevitabile, cînd dificultăţile păreau de neînvins, curajul şovăia, mijloacele lipseau cu totul, iar indiferenţa celor mai mulţi învăluia rosturile lui într-o atmosferă grea şi apăsătoare.

Erau timpuri de îndoieli şi nesiguranţă, care însă, din fericire, n-au durat mult, datorită sforţărilor susţinute, convingerilor profunde, optimismului hotărît şi mai ales conştiinţei puternice a datoriei de împlinit faţă de procesul de reconstituire şi consolidare a bogăţiei morale şi intelectuale a ţării mărite.

Şi atunci s-au produs rezultatele cunoscute : activitatea ştiinţifică în secţii, editarea revistei „Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma Socială", publicarea volumelor : *Noua Constituţie a României, Doctrinele partidelor politice, Politica externă a României* şi *Politica culturii*, înfăptuirea primei săli de lectură cu reviste din toate domeniile ştiinţei sociale şi organizarea a opt cicluri de conferinţe. [...]

4. La prima înfăţişare, activitatea variată şi diversă a institutului ar face impresia falsă a unui enciclopedism pretenţios şi anarhic.

Dacă programul de lucru al institutului a avut ambiţia a îmbrăţişa toate feţele ştiinţei sociale contemporane, şi mai ales mişcarea actuală a faptelor şi idei-

lor, el a avut totdeauna grijă să grupeze comunicările şi conferinţele fiecărui ciclu * într-o unitate armonică şi să înlănţuiască ciclurile între ele într-un sistem social şi politic.

Astfel s-au organizat ciclurile :

Noua Constituţie a României, în 23 prelegeri ;

Doctrinele partidelor politice, în 18 prelegeri ;

Politica externă a României, în 20 prelegeri ;

Viaţa socială a României după război, în 17 prelegeri ;

Capitalismul în viaţa socială, în 20 prelegeri ;

Sat şi oraş, în 21 prelegeri ;

Politica culturii, în 27 prelegeri, şi Teoria culturii în 10 comunicări în secţia culturală a institutului.

Ultimul ciclu contopeşte pentru acest an comunicările din secţii cu conferinţele publice şi alcătuieşte şi el o unitate ordonată, grupînd peste 156 de comunicări din cele 12 secţii în jurul ideii centrale : Probleme româneşti în cadrul vieţii internaţionale.

Activitatea institutului a creat o vie mişcare de curiozitate.

Din ancheta perpetuă asupra activităţii noastre, în comparaţie cu societăţile străine, asupra dificultăţilor de a trăi şi a raţiunilor de a spera radiază un izvor de informaţii şi idei, o independenţă de judecată, o lărgire a orizontului intelectual, un fel de electricitate spirituală, caracteristică atmosferei în care se frecventează cursurile institutului.

Organizarea şi funcţionarea Institutului Social Român a fost o mare demonstraţie publică şi reprezintă un experiment.

---

* Vezi nota 13.

[... 5...] Într-adevăr, există în România un învăţămînt universitar pentru doctori, avocaţi, profesori ; nu există unul pentru administratori sociali, pentru diplomatul om de stat, pentru jurnalistul bine pregătit, pentru omul politic competent.

În societatea modernă, unde fiecare este chemat a lua parte la viaţa publică în rolul de conducător ori de condus, este necesar ca tineretul, căruia îi aparţine doar viitorul ţării, să fie iniţiat în studiul adîncit al faptelor pe care mai tîrziu va fi chemat să le guverneze ori administreze.

Astăzi lipseşte un sistem ordonat de cultură socială şi politică.

Nădăjduim că legiuitorul nu va întîrzia să intervină. [...]

Ştiinţa socială şi politică este o ştiinţă de observaţie şi nu de inspiraţie ; ea presupune deci în primul rînd o stăpînire suverană a faptelor.

6. Avem neplăcerea să înregistrăm a doua mare lacună în viaţa noastră publică. Ne lipseşte un „Oficiu de documentare“, care să totalizeze experienţa universală socială şi politică.

Ne lipseşte acest intermediar sistematic organizat între public şi document, între cei ce voiesc a produce şi gîndi şi cei ce au gîndit şi au produs.

Trebuie deci creată o instituţie ştiinţifică, instituţie care să-şi asume răspunderea unei documentări metodice asupra tuturor problemelor vieţii sociale şi politice contemporane. O astfel de instituţie este cerută insistent şi continuu de zece ani de către Institutul social.

Apelul lansat cu prilejul întemeierii asociaţiei la Iaşi dă chiar amănunte precise de organizare.

Oficiul de documentare va trebui, scria acel apel, să cuprindă:

1) Bibliotecă cu sală de lectură.

2) Un repertoriu bibliografic.

3) Dosare pe chestiuni (planuri, dări de seamă, memorii, extrase ş.a.m.d., material ce nu se poate procura în librării).

4) Colecţii de documente şi date statistice.

5) Oficiu de informaţii gratuit, la dispoziţia oricui, pentru a da indicaţii bibliografice, de persoane, de starea legislativă socială, politică, economică dintr-un stat într-un anumit moment.

Să mai adăugăm cît este dorit acest oficiu şi ce servicii ar putea aduce Consiliului Legislativ, ministerelor în pregătirea legilor, dezbaterilor parlamentare şi ziariştilor, Facultăţii de ştiinţe sociale, ce sperăm că se va întemeia odată, precum şi tuturor oamenilor de ştiinţă de la noi şi din străinătate?

Un astfel de oficiu, îndrăznim a mai adăuga, pentru a fi ceva viu şi nu numai un simplu depozit de cărţi va trebui să fie ţinut la zi şi alimentat continuu de un spirit ştiinţific, pe care nu-l poate avea şi da decît o organizaţie ca Institutul social prin secţiile sale.

Oficiul va trebui adăpostit într-un local propriu, clădit după toate exigenţele tehnicei.

7. Spuneam că I.S.R. trăieşte într-o perioadă de mari speranţe.

Oare n-ar intra în sfera posibilităţilor înfăptuirea vechiului nostru gînd de a clădi pe locul ce-l avem un local propriu, potrivit varietăţii şi intensităţii crescînde a activităţii institutului, local care să cuprindă, pe lîngă Oficiul de documentare, un magazin de cărţi, o sală de lectură cu toate anexele, un muzeu social, săli pentru lucrările de aprofundare ştiinţifică ale absolvenţilor Facultăţii de ştiinţe sociale, ca şi săli de lucru pentru parlamentari, pentru funcţionarii ştiinţifici ai ministerelor şi pentru orice om de ştiinţă?

Problema existenţei spaţiale a Institutului Social Român s-a pus adesea sub forma cea mai grea.

Ne întrebăm ce ar fi astăzi institutul decît o bunăvoinţă suspendată în timp dacă onoratul Consiliu profesoral al Academiei de înalte studii comerciale şi industriale nu ne-ar fi oferit cu generozitate o cordială ospitalitate în această frumoasă clădire, trei camere la etajul III pentru sala de reviste şi administraţie, precum şi zilnic două săli de curs şi din cînd în cînd chiar aula pentru comunicările şi conferinţele nenumărate din acest an?

Faptul că dezideratele vechi ale institutului, care au părut îndrăzneţe şi utopice în momentul cînd au fost formulate, azi nu sînt numai realizate, ci chiar, spre bucuria noastră, au găsit şi găsesc încă imitatori, ne îndrituiesc să ne păstrăm optimismul şi în privinţa dezideratelor, care, dacă sînt tot aşa de vechi ca şi institutul, din nenorocire sînt şi rămîn încă noi pînă la înfăptuirea lor!

8. Într-o instituţie ca Institutul Social Român, roadele unei munci de zece ani nu pot constitui un drept la repaus contemplativ. Nu se afirmă un rezultat cîştigat decît prin depăşirea lui.

Mari datorii aşteaptă instituţia noastră, impuse de conştiinţa proprie.

Nu putem mai nimerit sărbători aniversarea de azi decît prin anunţarea unor noi şi mari lucrări.

Institutul Social Român a luat hotărîrea să înceapă o campanie activă şi intensă pentru cunoaşterea satelor şi oraşelor din România pe cale monografică.

Această vastă întreprindere de creaţie ştiinţifică, sîntem adînc convinşi, va procura posibilitatea unei mai bune cunoaşteri de sine a naţiei, va da directive legiuitorului şi va deveni un îndreptar pentru administrator.

Toate secţiile institutului vor colabora la această mare operă, menită a deschide largi orizonturi şi perspective ştiinţei politice şi culturii româneşti.

În acelaşi timp institutul a luat recent a doua hotărîre importantă, anume a edita un mare dicţionar social, economic şi politic al României.

Dacă enciclopedia satelor şi oraşelor din România, pe cale monografică, va fi încoronarea ştiinţifică, înfăptuirea dicţionarului va forma încununarea operei de educaţie socială şi politică a institutului.

Dicţionarul va avea tocmai menirea să dezvolte simţul şi să provoace gîndirea politică a naţiei, punîndu-i la dispoziţie un rezumat, ştiinţific şi practic, al problemelor, faptelor şi evenimentelor ce interesează societatea şi statul românesc.

Un prospect special oferă toate lămuririle necesare.

Cercetarea monografică a satelor şi oraşelor româneşti faţă de greutăţile uriaşe inerente este o operă ce va dura cel puţin încă un deceniu de azi înainte pînă va fi desăvîrşită ; dicţionarul sperăm să-l realizăm însă în cîţiva ani, dacă, după cum ne aşteptăm, colaboratorii la care ne vom adresa — şi aceştia vor fi toate forţele intelectuale ale neamului — vor răspunde activ la apelul nostru şi publicul înţelegător va şti să ne sprijinească şi de astă dată, ca întotdeauna, prin subscrierea numărului necesar de exemplare pentru acoperirea enormelor cheltuieli.

Trecutul Institutului Social Român justifică năzuinţa lui de a se îndrepta către ţeluri din ce în ce mai înalte.

Purtăm o lumină, nu o vom stinge ; avem o conştiinţă a datoriei de împlinit, nu o vom întuneca ; avem o voinţă, nu o vom slăbi ; asigurăm pe înţelepţii ce ne şoptesc scepticism că nu-i vom asculta.

Vom continua a servi ştiinţa şi ţara cu acelaşi dezinteres şi devotament activ şi cu aceeaşi credinţă în înaltele lor destine.

Ne place a pecetlui această promisiune prin două cuvinte ce rezumă sintetic rostul Institutului Social Român şi-i formează deviza : *Pro scientia et patria.*

2
UNIVERSITATEA SOCIALĂ*

Universitatea, gîndită la început ca o instituţie religioasă, apoi ca unealtă de stăpînire politică şi privită astăzi numai ca un aşezămînt de pregătire profesională, este de fapt o instituţie socială de o însemnătate mult mai adîncă.

Într-adevăr, universitatea nu este o simplă chestie de administraţie şi reglementare, de formalism fără cuprins, de cursuri pentru examene şi de examene pentru anumite cariere ; ea este în realitate un sistem social de funcţii sociologice, politice şi etice şi de bogate şi elastice relaţii specifice, trebuind să fie cunoscute şi înţelese în totalul lor.

1. Universitatea are menirea să ajute în primul rînd la formarea, îmbogăţirea şi înnobilarea structurii societăţii prin cultivarea ştiinţei. Iar ştiinţa, cu drept cuvînt socotită ca finalitate universitară, nu este o podoabă de rafinament ori un sport intelectual, ci este o forţă socială vie şi face parte întregitoare din fiinţa societăţii însăşi. Este oare nevoie a face apologia

* Cuvînt introductiv la „Călăuza Studentului", 1928.

ştiinţei astăzi, cînd, mai mult ca altădată, ea este trebuincioasă vieţii popoarelor, transformîndu-i condiţiile materiale şi spirituale de dăinuire ?

Ştiinţa timpului este depusă, păstrată şi, prin creaţii noi, veşnic mărită la universitate. La cursuri se aduc la cunoştinţă ultimele rezultate ale cercetărilor ştiinţifice. Profesorul este prin definiţie *qui profitetur*, care se pronunţă adică făţiş şi cinstit pentru tot ce găseşte el că este adevărat şi drept.

Dar profesorul nu este numai o „arhivă vie", unde se zăvoresc cunoştinţele epocei, căci el este înainte de toate *qui suam sententiam profitetur*, care aderă, adică are năzuinţe a comunica rezultatele cercetărilor sale proprii.

Caracterul specific de înaltă instituţie culturală îl dobîndeşte universitatea tocmai prin răspîndirea şi cunoaşterea metodei de cercetare, prin a cărei bună întrebuinţare s-a ajuns la temeinicia adevărului ştiinţific. Această artă de a descoperi — *ars inveniendi* — se învaţă în seminarii, clinici şi laboratoare. Să ne închipuim, ceea ce e cu neputinţă, închiderea acestor instituţii universitare ; universitatea s-ar scobori atunci la o simplă şcoală secundară !

Învăţămîntul universitar este deci în esenţă o metodă, avînd ca scop ultim a ridica spiritele deasupra cunoştinţelor tradiţionale, de amănunt, pentru a le face vrednice de acea demnitate care este facultatea de a cugeta prin sine însuşi şi a naşte idei personale. În acest fel, prin obişnuinţa de a fi conştiincios, prin conştiinţa responsabilităţii oricărei afirmări bine cumpănite, prin stăpînire de sine, prin modestie şi demnitate se creează caracterele şi acea elită de care societatea contemporană are atîta nevoie, pe care o aşteaptă şi care totuşi întîrzie să vină !

Încă de mult, această funcţie etică a universităţii a fost recunoscută. Aşa, bunăoară, în universităţile medievale domnea obiceiul ca după examenul de doctorat candidatul să săvîrşească o serie de ciudate scene simbolice, pline însă de adînci înţelesuri. Doctorandul păşea primele trepte ale catedrei, ceea ce însemna că doreşte a ieşi din lumea ucenicilor pentru a intra în aceea a magiştrilor ; îşi punea pălăria de doctor pe cap, semn de libertate ; deschidea o carte, arătînd prin aceasta că va cinsti învăţăturile vechi ; închidea apoi cartea, adică îşi vădea în acelaşi timp neatîrnarea faţă de aceste învăţături ; îşi împodobea mîna cu un frumos inel, simbol de logodnă cu una dintre facultăţi, şi era, în sfîrşit, îmbrăţişat de decan, ca dovadă de înnobilare şi de intrare definitivă în lumea egalilor, a magiştrilor. Iată şase acte simbolice : *cathedra, pileus* (pălăria), *liber apertus* (carte deschisă), *liber claustus* (carte închisă), *annulus* (inel) şi *osculum* (îmbrăţişare), care însemnau : emancipare, libertate, respect pentru tradiţie, dor de înnoire, înnobilare, egalitate ! Iată un ceremonial al unei solemnităţi academice menit a pildui în chip intuitiv marele preţ etic al vieţii academice de pretutindeni şi de totdeauna !

În această sferă de idei se înţelege cu toată limpezimea de ce concepţia vulgară a universităţii ca o fabrică de diplome este din temelie greşită.

Desigur, niciodată împărţirea muncii sociale n-a fost mai mare ca astăzi şi deci niciodată societatea n-a cerut o mai mare ierarhie de funcţionari şi de profesionişti ce trebuie să dovedească însuşiri speciale, corespunzătoare deosebitelor şi nenumăratelor diferenţieri sociale.

Pentru ca pregătirea profesională să nu ajungă un simplu meşteşug meschin şi empiric, ea va trebui să fie pătrunsă de spiritul ştiinţific. Prin ştiinţă pentru practică, iată lozinca universităţii. O bună organizare a muncii ştiinţifice asigură tradiţia metodei şi constituţia cadrelor profesionale necesare dăinuirii unei societăţi. Căci, încă o dată, universitatea nu are a forma titraţi, ci forţele vii ale neamului.

Universitatea are chemarea, cu alte cuvinte, a da societăţii şi statului pe conducătorii ei fireşti în toate direcţiile şi pe toate tărîmurile. Căci dacă democratismul este o activitate şi o responsabilitate a masei pe tărîmul economic, cultural şi politic, în deosebire de responsabilitatea şi activitatea adunată numai în persoana monarhului absolut ori a unei clase privilegiate, nu poate fi înţeleasă o democraţie adevărată fără directori de conştiinţă bine pregătiţi şi fără îndrumători ai opiniei publice de toate gradele şi de toate felurile, conştienţi de menirea lor de conducători.

În acest scop este, desigur, o grabnică nevoie încetăţenirea culturii sociale şi politice, acum aproape inexistentă, în universitate.

2. Universitatea a jucat totdeauna un rol politic însemnat în viaţa istorică a popoarelor. Pretutindeni în istoria ultimilor 800 de ani ai Europei s-au creat universităţi nu numai ca o urmare logică a marilor mişcări culturale, dar, mai ales, ca *instrumentum dominationis*, ca mijloc de înrîurire şi afirmare politică. Aşa s-au întemeiat universităţi pentru consolidarea unei situaţii de politică internă, cum a fost bunăoară, pentru a da numai două pilde, crearea Universităţii din Bruxelles ca reacţie împotriva instituţiilor clericale din Belgia ori a

Universității din Londra ca reacție împotriva vechilor universități conservatoare din Oxford și Cambridge.

Dar istoria cunoaște mai ales întemeieri numeroase de universități din motive de politică externă, pentru a consfinți o biruință ori pentru a cumpăni o înfrîngere ; amintim înființarea Universității din Berlin după dezastrul de la Iena și a celei din Strasbourg după Sedan. Nu este nevoie însă a da pilde străine. Universitățile [...], create de regimul ungar și austriac, sînt pilde vădite de rostul politic ce li s-a dat.

O bună dovadă de însemnătate politică a instituției universității ne oferă, în sfîrșit, actualitatea internațională. Se știe că Societatea Națiunilor, pe lîngă opera ei cunoscută, de natură negativă, ce culminează în găsirea celor mai hotărîtoare mijloace pentru împiedicarea războiului, desfășoară o impunătoare acțiune constructivă, mai puțin cunoscută, deși, desigur, mai însemnată pentru că este mai adîncă, anume a înlătura cauzele înseși ale războiului și a crea în schimb adevărata solidaritate economică și spirituală între națiuni. „Institutul internațional de cooperație intelectuală" s-a dedat numai rezidirii spirituale a lumii, iar în centrul preocupărilor acestui institut a fost pusă de la început problema universității *.

3. Vorbindu-se de funcțiile sociale, politice și etice ale universității, rămîne deschisă întrebarea : în definitiv, ce este universitatea dacă acelea-i sînt funcțiile ?

Prin numele generic de universitate se înțelege un total de lucruri, voințe și fapte, mai drept un sistem de relații structurale între ele, și anume : în afară, raporturile universității cu statul și societatea, iar înlăuntru, viața materială și culturală academică în legătură cu profesorii și studenții ; legăturile studenților între ei ; ale studenților cu autoritatea universitară și, în sfîrșit, legăturile studenților cu profesorii.

* Dovada acestor intenții a făcut-o institutul prin publicația cu titlul programatic „Bulletin des relations universitaires".

După cum vor fi sau nu aceste legături, așa va fi ori, propriu-zis, nu va fi universitatea. Organizație, planuri, bunăvoință, gînduri, cuvinte despre universitate, totul se reduce la unificarea de fapt, armonică și fericită, a acestor relații vii și dezvoltate.

Universitatea formează astfel o comunitate socială de viață și de concepție, care se înfăptuiește prin strînsa conlucrare a profesorilor cu studenții la acea operă obștească — monument neterminat ce se clădește de veacuri — care este știința.

Prin munca lor în comun zi de zi, în seminarii, clinici și laboratoare, se naște un puternic sentiment de cooperație și de solidarizare a sforțărilor noastre unite cu acelea ale tuturor contemporanilor și chiar cu acelea ale înaintașilor ori ale urmașilor.

Cooperația muncii dezinteresate, adîncite și neîntrerupte dezvoltă în profesor și student acea frăție sufletească care este „cel mai frumos dar făcut omului după înțelepciune" și care se exprimă prin cuvîntul plin de vrajă, prietenie.

Profesorul și studenții, prin egalitatea lor de năzuințe închinate aceluiași cult al adevărului, se deosebesc între ei numai gradual, prin natura experienței lor ; profesorul este un student veșnic, iar studentul este prin definiție *studiosus rerum novarum cupidissimus* *, un profesor începător. Ei formează una și aceeași familie :

* Sîrguinciosul la învățătură foarte lacom de lucruri noi.

universitas doctorum et scholarorum, corpus academicum, alma mater *.

4. Înainte de inițiativa luată de Institutul de la Paris, seminarul de sociologie al Universității din București a întocmit un „Program studențesc pentru organizarea vieții universitare“ [10] și a dat la lumină în același timp un chestionar care să stea la baza unei cercetări universitare în stil mare (vezi „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială“, 1924. „Programul“ a fost apoi tradus și publicat de Institutul de la Paris în al său „Buletin“, amintit mai sus). Aceste lucrări, făcute cu un deosebit avînt de studenții în sociologie din București, au izvorît din convingerea, întemeiată științific, că, fără date precise asupra stărilor și faptelor universitare și studențești, o bunăvoință, oricît ar fi ea de generoasă, ar rămîne spînzurată în aer și orice reformă ar apuca pe calea așa de lesnicios bătătorită a lipsei de îndrumări în dezlegarea adevăratelor probleme sociale studențești.

Paralel cu activitatea teoretică a seminarului de sociologie s-a desfășurat o acțiune de autoajutorare studențească, [...] sub forma unei organizări numite „Opera de ajutorare studențească“. Autorul acestor rînduri a fost ani de-a rîndul administrator-delegat al acestei opere studențești ; a ajuns însă la convingerea, în urma experienței cîștigate, că o astfel de organizare, pentru a avea toate garanțiile de continuitate și seriozitate și pentru a avea prestigiul necesar, va trebui să dobîndească un caracter de permanență, devenind instituție universitară. În mai multe ședințe, seminarul de socio-

* Universitatea învățaților și școlarilor, corpul academicilor, mama care hrănește.

logie a luat în discuție modalitatea unei astfel de creații, iar în ședința senatului universitar din vara anului 1927 „Oficiul universitar“ a luat ființă oficială, avînd un buget special, deși cu totul neîndestulător, și fiind adăpostit, pînă ce va avea un număr de săli proprii în palatul universității, într-o sală modestă a seminarului de sociologie.

În urma expunerii de doctrină de mai sus, importanța „Oficiului universitar“ vorbește de la sine, fără vreo pledoarie stilistică. El are menirea a înlesni și înfăptui o temeinică politică socială studențească, a reînnoi deci viața universitară, organizînd-o și transformînd-o într-o universitate socială. Prima secție a „Oficiului universitar“, care se intitulează *Informații și documente privitoare la viața universitară națională și din străinătate,* va strînge documente și pe baza lor va procura tot felul de informații privitoare la universități, facultăți, școli speciale, programe, regulamente, taxe, burse, clinici, seminarii, laboratoare, biblioteci, examene, cămine, cantine, societăți studențești, pe facultăți, județe, sportive, științifice ș.a.m.d., ca și informații asupra manifestărilor vieții culturale, economice, morale, religioase, politice, sociale de la noi și din alte țări.

Secția a doua poartă un nume generic : *Asistența socială* și va tinde a dezlega o bună parte din problemele de ordin material ale studențimii. Prin această secție studenții vor putea găsi, fără trudă pe cît cu putință, grabnic, mijloace de adăpost (indicații relative la locuință, căminuri) și de susținere (meditații, funcții în instituții particulare și publice, burse etc.). Tot această secție va organiza un serviciu de librărie, punînd la îndemîna studenților cărți românești și străine, reviste și rechizite, toate cu prețuri sub cele din comerț ; tot

aici se va organiza împrumutul cărţilor şi al cursurilor litografice pentru examene, ca şi procurarea pe un preţ modest a cărţilor uzate.

Chestia distracţiilor (spectacole, excursii), a unei săli de lectură, a bufetului, ca şi a corespondenţei (informaţii scrise, primirea şi înmînarea scrisorilor), vor intra asemenea în sfera preocupărilor secţiei.

O atenţie deosebită se va da apoi sănătăţii (asistenţă medicală, consultaţii gratuite, dispensar medical), vilegiatură, sanatorii studenţeşti, educaţie fizică.

Problema pe cît de delicată, pe atît de însemnată a *orientării de studii şi profesionale* va face obiectul secţiei a treia.

În sfîrşit, secţia a patra va avea ca scop *anchete, studii şi publicaţii,* privitoare la cunoaşterea precis ştiinţifică a vieţii studenţeşti şi stabilirea de legături cu străinătatea, în special cu *Institutul internaţional de cooperaţie intelectuală de la Paris,* făcîndu-se propagandă pentru şcoala şi cultura românească, atît prin informaţiile directe ce se vor trimite, ca şi prin publicaţiile pe care le va îngriji şi edita.

„Oficiul universitar“ se va strădui a-şi încorona opera de grabnică ajutorare morală şi materială a studenţimii prin propaganda activă ce o va desfăşura ca să se realizeze o *Casă a studenţimii,* care, situată în apropierea universităţii, să cuprindă săli de lectură, de muzică, de discuţii, o sală specială a ziarelor şi revistelor, asistenţa medicală gratuită, bufet, băi, ateliere de lucru manual, adăpost pentru excursionişti, cantină, săli de educaţie fizică, de jocuri de interior etc. Cu alte cuvinte, o „casă“ ce va ţine în strînsă legătură studenţimea, dînd astfel posibilitatea unei vieţi curat academice şi unde problemele vitale universitare ar putea fi obiectul zilnic al discuţiilor.

Iată ideea universităţii sociale, înfăţişată la începutul acestei schiţe, precum şi mijloacele ei principale de înfăptuire, cuprinse în programul de politică socială ce a inspirat înfiinţarea „Oficiului universitar“.

O bună parte din acest program, o recunoaştem, este alcătuită astăzi din dorinţe şi speranţe. Să nădăjduim însă că va veni un an cînd acest program se va înfăptui prin munca comună a autorităţilor, profesorilor şi studenţilor. Căci, fără îndoială, raţiunea suficientă a universităţii sociale nu poate rămîne în planuri fermecătoare, ci într-o politică socială conştientă şi efectivă. [...]

3

FIINȚA ȘI MENIREA ACADEMIILOR*

[...] [11] 7. Creațiile științifice sînt prin însăși natura lor privilegiate, individuale. Născute în spirite izolate, ele își caută însă confirmarea în alte spirite, provocînd lumina din lumină ; orice idee și descoperire tinde să-și păstreze și mărească forța ei creatoare, reflectîndu-se în alții, venind în contact cu alte descoperiri și idei străine, consacrînd prin aceste noi legături noul. Prin esența ei, orice cercetare științifică individuală este socială.

Prin forța lucrurilor și a diviziunii muncii, cercetările științifice sînt apoi unilaterale, ceea ce ascunde un cîștig mare, dar și o primejdie mare ; cît de strîmtă și mică e lumea pentru care imensul imperiu al spiritului se reduce la simple ecuații algebrice, interpretări de texte, studii de munți, văi și pietre ori de fapte istorice izolate, cînd în realitate fiecare cerc de cunoștințe nu este propriu-zis un cerc, ci numai un fragment dintr-un cerc.

* Discurs de recepție rostit la Academia Română în ședința solemnă din 10 iunie 1923.

Prima chemare a academiilor este a răspunde necesității de socializare a creației și a înfrunta pericolul specializării excesive a științei, ceea ce nu poate da universitatea.

Academia este încoronarea naturală a activității științifice a universității și a instituțiilor speciale de cercetare ; ea reprezintă totalitatea rezultatelor științifice în unitatea lor ; ea este imaginea organică a eternului deziderat de sinteză a tuturor științelor într-un singur corp.

Cadrul tradițional al activității academiilor este bine cunoscut : se fac comunicări, se provoacă discuții, se alcătuiesc dări de seamă asupra progresului științei, se dau consultații, cînd se cer, din partea organelor de stat și, în sfîrșit, se organizează concursuri și se decern premii.

Academia nouă își extinde însă sfera ei de acțiune. Ea nu se mărginește numai a înregistra descoperirile membrilor ei și a controla pe cele străine ; ea merge mai departe : ea face și organizează însăși cercetări în numele său, ca instituție, și cu toate sforțările combinate ale membrilor ei și nu numai prin sforțările izolate ale unora dintre ei ; ea nu va provoca numai pe departe cercetări și imbolduri pentru a fi recompensate, ci va cîrmui și coordona ea însăși grupe de lucrări, după o vedere de ansamblu către un scop comun.

Funcția specifică a Academiei și care o deosebește de celelalte instituții științifice constă tocmai în inițiativa organizării creației științifice colective. Aceasta este ceea ce face esența caracteristică unei academii.

Căci față de această menire a Academiei celelalte forme de manifestare ale activității ei științifice sînt de ordin secundar. Într-adevăr, azi pretutindeni premiile nu mai au răsunetul de odinioară ; concursurile

aproape au încetat a mai fi imbolduri; discuţii şi dări de seamă nu se mai fac şi, dacă nu au intrat în desuetudine, sînt neglijate; consultaţii ştiinţifice se cer, dacă se cer, în mod sporadic; în sfîrşit, comunicările propriu-zise, în ţările înaintate în cultură, se pot face şi în orice altă societate savantă, iar cînd se citesc în sînul Academiei numărul ascultătorilor este restrîns şi întîmplător; în sfîrşit, publicarea acestor comunicări se poate face în orice revistă de specialitate.

Dimpotrivă, lucrările colective ştiinţifice nu se pot face decît prin Academie, pentru că sînt cercetări pe care individul, oricît ar fi de harnic şi genial, nu poate să le întreprindă singur, fiindcă întrec cu mult puterile sale mărginite.

Astfel de lucrări pot fi săvîrşite numai după scurgerea cîtorva generaţii: ultimii încep unde cei dintîi au sfîrşit şi, legînd astfel vieţile şi lucrările cîtor mai mulţi, cu toţii împreună vor reuşi să săvîrşească ceea ce fiecare în particular n-ar fi putut face; în aceste lucrări de origine socială este condensată adesea nu numai munca unor numeroase generaţii, ci şi aceea a mai multor perioade de cultură, bravînd astfel timpul pentru a crea monumentalul. Academia devine arhitectul spiritului.

Întreprinderile colective academice (ediţii de texte, dicţionare, *corpora* ale inscripţiilor, repertorii zoologice şi botanice, colecţii de documente, tezaure ale limbilor clasice, pentru a spicui cîteva numai) iau însă uneori proporţii atît de uriaşe, încît asociaţia forţelor naţionale nu ajunge şi e nevoie de o concentrare a tuturor energiilor de care dispune într-un moment dat întreaga lume a ştiinţei.

8. De aci a izvorît ideea „Academiei Internaţionale". De altfel acest nou tip de academie era uşor şi firesc

să se înfăptuiască dacă luăm seama că academiile de pretutindeni au fost întemeiate după acelaşi model, în acelaşi spirit, pentru acelaşi scop şi că ele au întreţinut şi întreţin cele mai întinse şi strînse relaţii colegiale şi amicale, prin schimb de memorii şi dări de seamă, prin numiri de asociaţii şi corespondenţi.

În Consiliul internaţional al ştiinţei îi este dat veacului al XX-lea să salute înfiriparea a încă uneia din „utopiile" veacului al XVIII-lea, cînd tînărul Leibniz, la 21 de ani, cu o privire profetică ce îmbrăţişa secole, a preconizat „Academia Universală", menită a cuprinde într-un singur mănunchi întreaga lume ştiinţifică a tuturor continentelor.

Iniţiativa „Academiei Internaţionale" a venit din ţara ce se glorifică a fi dat pe Bacon, din partea lui Royal Society, în 1900.

Un vast plan de activitate internaţională s-a alcătuit; s-au proiectat şi în parte pus în lucru un institut pentru studiul creierului, asociaţii internaţionale pentru studii geodezice, seismologice, astronomice, meteorologice şi vulcanologice, s-au adunat materiale pentru o mare enciclopedie a islamului, s-a preparat o nouă ediţie a operelor lui Leibniz, un catalog internaţional al operelor ştiinţifice ş.a.m.d.

Cel puţin tot atît de important ca aceste lucrări plănuite şi în parte executate, mi se pare, dacă nu de o însemnătate şi mai mare din punctul de vedere al psihologiei viitoarei politici internaţionale, faptul colaborării însăşi a savanţilor lumii civilizate.

Academia Internaţională, arena comună în care se va face schimbul reciproc de metode naţionale de lucru, unde fiecare naţiune aduce pecetea geniului său propriu şi unde cele mai alese spirite şi cele mai inteligente capete ale diferitelor naţiuni se întîlnesc la o

muncă armonioasă în cele mai înalte domenii ale activității spirituale, un astfel de sinod științific contribuie, mai efectiv și mai durabil decît congresele pacifice și conferințele diplomatice, la crearea acelei atmosfere necesare pentru a face ca Societatea Națiunilor, această speranță a umanității, să devină un fapt viu din ceea ce este azi, un deziderat codificat.

Armonia sforțărilor oamenilor de știință de pretutindeni va fi o temeinică chezășie pentru pregătirea armoniei popoarelor.

A participa efectiv la lucrările Academiei Internaționale este deci o înaltă cinste și datorie din partea oricărei academii naționale. Mai ales că, după normele adoptate, această colaborare oferă nepreţuitul avantaj de a permite tuturor academiilor să concure la o acțiune comună, care va fi binefăcătoare și puternică fără ca prin aceasta să atingă ori să știrbească acea independență pe care cu atîta dreptate fiecare academie este geloasă a o păstra.

Căci Academia Internațională nu înseamnă academia cosmopolită. Istoria academiilor cunoaște și acest tip. Este faimoasa Academie berlineză din timpul lui Frideric cel Mare, cînd regele, el însuși, după propria-i expresie, „un fidèle Académicien" și cel mai activ dintre ei, a impus Academiei sale limba franceză în discuții, publicații, ca și în titulatura ei (Académie des Sciences et des Belles-Lettres), a chemat cu multă insistență pe Maupertuis, celebrul membru al Academiei de Științe din Paris și i-a oferit președinția Academiei cu puteri dictatoriale, pentru ca, după moartea acestuia, 23 de ani să încredințeze conducerea Academiei lui d'Alembert, „sublime Anaxagora", și apoi lui Condorcet (și care pentru aceasta nici măcar nu au fost nevoiți să-și părăsească reședința lor din Paris !).

Nu poate să nu smulgă admirația posterității acest fapt rar în analele istoriei spiritului, ca, după succesele militare ale lui Frideric împotriva francezilor, învingătorul militar să apeleze cu insinuare la învinsul, rămas totuși superior spiritual, pentru ca prin sfatul și colaborarea lui să dea strălucire și viață celei mai înalte instituții științifice a țării !

Este cel mai impresionant omagiu pe care-l cunoaște istoria universală adus formidabilei și irezistibilei forțe a spiritului, singura capabilă a consacra o victorie ori a transforma pe învingător în învins.

Cu titlu de curiozitate mai adăugăm că Academia lui Frideric număra numai 5 germani, iar restul francezi, elvețieni, italieni, hughenoți și pe prima femeie academiciană, pe împărăteasa Caterina a Rusiei — Licurg și Solon laolaltă, cum o numea Frideric.

Academia cosmopolită a rămas fără imitație ; ea a dispărut o dată cu personalitatea genială a lui Frideric. Dacă însă Academia cosmopolită are un scurt și neînsemnat trecut, Academiei Internaționale, ca o instituție necesară de muncă reală și nu de fațadă pompoasă, îi aparține un viitor plin de perspective bogate.

9. Iată două concepții ce stau față în față. Concepția Academiei vechi, ce a culminat în timpul Academiei cosmopolite și care nu vede în Academie decît recompensa și consacrarea definitivă a meritului literar și științific. Funcțiunile Academiei se reduc în acest caz la două : a forma un înalt tribunal care are a proclama din înălțimile unde rezidă, cu o autoritate totdeauna respectată, judecăți suverane și, în sfîrșit, a fi reprezentată la diferitele ocazii de comemorare cu toată pompa unei elocvențe solemne.

Academia nouă, *Academia militans*, își propune alte scopuri. Fără a contesta că Academia, chiar limitată la

rolul arătat mai sus, va exercita o influenţă binefăcătoare asupra lumii literare şi ştiinţifice, fără a desconsidera însemnătatea şi valoarea, dacă vreţi pedagogică, a savantului ca atare — care prin simpla-i existenţă, plină de jertfe dezinteresate şi închinate cu devotament creaţiei, are mai mult ascendent decît toate comisiile ştiinţifice la un loc, pilda lor fiind o forţă morală —, fără a tăgădui deci că Academia ca tot, compus din personalităţi, chiar dacă nu iese din ea însăşi, va atrage totdeauna, concepţia Academiei noi crede totuşi că stima şi demnitatea ştiinţei vor creşte şi mai mult dacă Academia va ieşi din ea însăşi pentru o acţiune comună naţională şi care-şi găseşte apoi încununarea într-o epocă mondială colectivă, înfăptuită în tipul superior al Academiei Internaţionale.

Academia contemporană are acum a decide care din aceste două roluri convine mai bine progresului şi creaţiei ştiinţifice : rolul static al Academiei vechi, mai mult pasiv, ca instituţie contemplativă şi de paradă, ori acela dinamic al Academiei noi, activ şi creator.

Constituţia şi eventuala reformă a unei academii va atîrna de alegerea ce o va face între aceste două concepţii.

10. Orice constituţie a unei academii prevede o formă organizatoare externă a activităţii ei în şedinţe pe secţii şi şedinţe plenare.

Academia este un tot divers, ceea ce se oglindeşte în diferenţierea dintre secţii ; ea este în acelaşi timp un tot armonic, ceea ce se răsfrînge în plenum.

Unele academii au cunoscut numai activitatea secţiilor, aşa a fost Academia lui Leibniz ; altele numai activitatea plenului, aşa a fost aceeaşi Academie sub conducerea lui Maupertuis.

Viaţa sănătoasă a unei academii se manifestă într-o justă proporţionalitate dintre activitatea secţiilor şi aceea a plenului.

Plenul este necesar ca organ de unificare a instituţiei ; căci numai el dă acea unitate fără de care academia propriu-zis ar înceta să existe, ca atare, şi s-ar dizolva în secţii izolate fără filiaţie interioară, fără legături şi scopuri comune.

Academia trebuie să fie un tot unitar şi nu o sumă de elemente difuze.

Pe de altă parte, secţiile nu trebuie să sufere de tirania acestei unităţi. Căci ele trebuie să aibă o viaţă a lor proprie, avînd a întreprinde lucrări speciale după planuri şi metode de cercetare proprii.

Unificarea secţiilor în Academie va trebui să fie de natură federativă, adică să le păstreze o autonomie cît mai largă, fiecare dintre ele avînd sfera ei specială de acţiune, convergînd însă toate lucrările către opera comună a totului.

Numai în acest fel enciclopedia moartă şi universalismul extensiv concentrate în Academie vor deveni de fapt o enciclopedie vie şi un universalism intensiv prin contribuţia activă şi creatoare a fiecărei secţii la însufleţirea şi veşnica pomenire a laturii universalului ce o reprezintă.

Centrul de gravitate al muncii academice trebuie deci pus în activitatea secţiilor, ca o consecinţă fatală şi necesară diviziunii muncii ştiinţifice, atît de variată şi infinită.

Aş vrea să cunosc acel spirit care ar visa azi la construcţia unei enciclopedii în felul celor înjghebate în veacul al XVIII-lea ! Faţă de extensiunea indefinită şi gigantică a fiecărei ştiinţe, desigur că şi un d'Alembert, un Diderot ar da înapoi. Poliistoria, atît de pre-

ferată şi iubită de veacul al XVIII-lea, cînd adevăratul savant era savantul universal, nu poate fi azi decît preocuparea spiritelor stăpînite de o puternică doză de diletantism superficial şi prezumţios.

Poliistoria productivă, acel *perpetuum mobile* al ştiinţei, adică descoperirile ei, sînt depuse în secţiile Academiei, care îndeobşte, în totalitatea lor şi în linii generale, reprezintă clasificarea ştiinţelor timpului.

11. Memorabila reformă a Academiei întocmită de Convenţia naţională, care o dată cu reînnoirea societăţii franceze a creat Institutul Franţei, a introdus pentru întîia oară o inovaţie în organizarea secţiilor academice, punînd alături de ştiinţele tradiţionale : matematice, fizice şi naturale, ştiinţele filozofice şi pe cele sociale, numite morale şi politice.

Desemnîndu-le o secţie specială, guvernul revoluţiei nu numai că a creat o instituţie care nu exista nicăieri pînă atunci, dar a consacrat în acelaşi timp seria întreagă a ştiinţelor sociale. Ceea ce este vrednic de reţinut. Pentru întîia oară ştiinţele sociale iau loc în mod oficial alături de ştiinţele matematice, fizice şi naturale, recunoscute în toate timpurile ca atare şi singurele cărora li se decerna titlul de ştiinţe, fără contestaţie, în consensul unanim.

Inovaţia secţiei de ştiinţe morale şi politice, pregătită de altfel de proiectele unui Mirabeau, Talleyrand şi Condorcet, a trăit numai 8 ani ; printr-o decizie consulară din 3 pluviôse, an X (23 ianuarie 1803), ea este suprimată.

Măsura napoleoniană n-a întîmpinat nici o opoziţie ; să nu uităm că trăim într-o epocă în care numai două nume aveau curajul unei opinii libere : M-me de Staël şi Châteaubriand, ale cărui cuvinte înflăcărate din discursul său de recepţie, dacă n-au putut fi ţinute în şe-

dinţa publică a Institutului, au fost citite de Europa întreagă.

A trebuit să curgă 29 de ani pînă ce, din iniţiativa ministrului şi în acelaşi timp gînditorului de seamă Guizot, în 1830, secţia de ştiinţe morale şi politice să fie restabilită, cu numele şi drepturile ei fireşti.

Destinul zbuciumat al acestor înfiinţări, desfiinţări şi reînfiinţări are o mare valoare simptomatică şi este plină de cele mai sugestive învăţăminte.

Primul consul, Napoleon Bonaparte, care de altfel era mîndru că face parte din secţia mecanică a Institutului şi nu uita să adauge la titlurile sale, în manifestele concepute de el cu atîta patos pe cîmpurile de bătaie, pe acela de „Membre de l'Institut", a suprimat fără expunere de motive, în modul cel mai comod şi simplu, secţia ştiinţelor morale şi politice.

Totuşi, se ştie că acest decret de moarte academică revenea de fapt „ideologilor", căci e cunoscută aversiunea pe care Napoleon o purta împotriva acestora, prea independenţi în judecată şi, mai ales, în chestiunile religioase. Religia, stăruia autorul concordatului, trebuia să-şi recapete influenţa ei binefăcătoare asupra stării morale a poporului.

În definitiv, gînditorii sociali, pe care Napoleon îi numea în derîdere „ideologi", au fost pururea consideraţi ca primejdioşi, pentru că, fireşte, ei au contribuit totdeauna la făurirea acelui spirit public critic care într-un moment dat putea deveni o tendinţă irezistibilă de reformă a bazei societăţii şi a principiilor ei de guvernare, deci o concurentă temută şi nedorită puterii publice a timpului.

Totdeauna ignoranţa a fost un instrument sigur de guvernare, căci la adăpostul ei se asigura monopolul domniei prin abilităţi şi înşelătorii, prin teamă, încre-

dere oarbă, prin exaltarea veleităţilor mistice şi a tuturor superstiţiilor şi vanităţilor.

Fundamentul teoretic al ştiinţelor, ce consideră omul în el însuşi ori trăind în societate, a fost posibil să se producă numai o dată cu organizarea nouă, democratică, a societăţii şi a statului.

De aceea să nu fim surprinşi că ştiinţele sociale au apărut şi avut recunoaştere atît de tîrziu în cîmpul cugetării.

Aceasta a fost posibil numai după ce s-au proclamat acele principii nepieritoare de înălţare morală a omului şi care şi-au găsit formula concentrată în drepturile personalităţii şi în suveranitatea naţională.

Noi baze sociale şi politice provoacă un nou sentiment de viaţă şi deci un imbold nou pentru constituirea unor noi ştiinţe. În acest cadru au apărut cu multă întîrziere în imensul amfiteatru al vicisitudinilor acţiunii acele ştiinţe care înlesnesc omului şi societăţii a-şi forma conştiinţa menirii lor istorice, a se găsi pe ei înşişi şi a stabili în ordinea socială şi politică adevărul.

Cînd rolul oficial al academiilor în stat fu recunoscut, pe lîngă academiile de ştiinţe ce au fost consultate de guverne asupra chestiunilor de interes social, cum ar fi domeniul transformării sociale a lumii materiale (ca vaccin, magnetism animal, cadastru, măsurarea meridianului, telegraf, reforma monetară), a fost chemată să-şi spună cuvîntul asupra discuţiilor privitoare la transformarea lumii sociale şi morale şi Academia de ştiinţe sociale, cum s-a întîmplat în 1848, cînd Cavaignac, şeful puterii executive de atunci în Franţa, a solicitat Academia de ştiinţe morale şi politice a pune ştiinţa socială în serviciul societăţii şi al civilizaţiei prin răspîndirea de cunoştinţe menite a pacifica spiritele, luminîndu-le.

Aceasta dovedeşte că academiile, instituţii reprezentative ale *credinţei* în ştiinţă, au devenit adevărate forţe sociale de opinie, pentru că ştiinţa încetase de mult a fi un ornament spiritual de lux ori o fantezie intelectuală de amator, devenind deţinătoarea destinelor sociale şi naţionale, formînd însuşi fondul realităţii necesare vieţii.

Şi atunci, dacă epocei de pură barbarie empirică, capricioasă şi pasionată, i se opune reforma societăţii prin ştiinţă şi dacă Academia reprezintă în mod concret organizarea ştiinţifică a naţiunii şi societăţii, desigur că organizarea unei academii contemporane nu poate fi concepută fără extinderea noţiunii de ştiinţă asupra întregului domeniu al ştiinţelor, care să cuprindă deci şi ştiinţele sociale.

12. Ştiinţa analizează lumea ca pe o maşină ; ea cercetează în parte elementele totului : figurile spaţiale, mişcările stelelor, razele solare, manifestările materiei, istoria Pămîntului, formele plantelor şi ale animalelor, economia, arta, religia, dreptul.

Suma ştiinţifică a acestor elemente dă naştere universalismului. Universalismul nu înseamnă însă unitate. Pentru aceasta ştiinţele au nevoie de un stil armonios, care din haosul imenselor cunoştinţe să facă un perfect cosmos al spiritului.

Funcţiunea indestructibilă a spiritului uman cere imperios şi impetuos stabilirea unui raport între experienţa vieţii şi tabloul lumii în care se mişcă. [...]

Academia perfectă, ca sanctuar al spiritului uman, oferă într-un tip individual tabloul prescurtat al umanităţii complete. Umanitatea culturală este deodată savantă şi artistică ; toate feţele şi elementele ei trebuie

deci undeva reunite într-o superioară armonie şi puternică unitate.

Academia trebuie să devină adăpostul atît al lui *raison raisonnante*, al raţiunii ştiinţifice şi filozofice, ca şi al inspiraţiei artistice.

Ştiinţa, filozofia şi arta nu desemnează obiecte diverse, ci formează un mare şi acelaşi cămin cultural, unde un sistem de gîndire valorează cît un poem ori o simfonie, o simfonie şi un poem valorează cît o descoperire ştiinţifică, o viaţă de om de ştiinţă nu este un rol şi o ambiţie, ci o viaţă de virtute, unde ştiinţa, filozofia şi arta sînt identice, unde a şti, a cugeta şi a admira sînt acelaşi lucru, unde cad toate opoziţiile, unde natura omenească şi-a regăsit în identitate obiectul înaltei armonii a tuturor facultăţilor şi aspiraţiilor sale.

Această apologie a ştiinţei, filozofiei şi artei, care formează apoteoza *creaţiei*, este actul de pietate pe care academia perfectă are a-l înfăptui. Academia este centrala optimistă a productivităţii spirituale fericite şi a idealismului biruitor.

13. Tabloul schiţat pînă acum al unei academii perfecte pune în adevărată lumină fiinţa şi menirea Academiei Române.

Prin regulamentul sancţionat de Locotenenţa domnească în 1866, „Societatea Academică Română" fu consfinţită legal ca reprezentantă oficială anticipată a unirii de azi şi ca depozitara culturală a nestinsului dor secular de unire a tuturor românilor. [...]

Academia Română a fost însă nu numai fidelă misiunii ei naţionale, un forum patriotic care prin membrii din toate punctele locuite de români avea aşezate pretutindeni sentinele neadormite pentru a veghea la întreţinerea şi exaltarea focului sacru naţional; ea a

avut în acelaşi timp o neîndeajuns de preţuită activitate, care, păzind proporţiile cuvenite pentru o naţiune tînără în plin avînt de renaştere culturală, poate rivaliza şi fi comparată — îndrăznim a afirma fără teamă de exagerare — cu activitatea celor mai de seamă academii ale lumii.

Pentru a nu vorbi de şedinţe solemne, concursuri şi premii, de comunicări, memorii şi publicaţii, Academiei Române îi revine onoarea a fi dat ţării prima bibliotecă publică europeană, unice colecţii de manuscrise, de documente, de hărţi geografice, stampe şi portrete şi o minunat de bogată colecţie numismatică.

Prima grijă a Academiei de la întemeierea ei pînă azi a fost şi va fi şi în viitor cercetarea şi dezvoltarea limbii noastre, care, după geograful Hoffmann, citat în cuvîntarea de deschidere a şedinţei solemne ţinută cu prilejul jubileului de 25 de ani al Academiei (1 aprilie 1891), [...] „este atît de bogată, încît, dacă s-ar cultiva, ar merita să fie limba a tot genului uman".

Potrivit acestui prim program, Academia a întocmit, după cum se ştie, lucrări întinse privitoare la limbă, ortografie, gramatică, folklor, texte şi bibliografii vechi, care şi-au găsit încoronarea în *Etymologicum magnum Romaniae*, azi, *Dicţionarul limbii*, în curs de apariţie. [...]

După limbă, cum era şi firesc, Academia a consacrat activitatea ei — de care poate fi mîndră — istoriei naţionale, organizînd studii, publicaţii şi monumentala colecţionare de documente privitoare la istoria românilor.

Mai tîrziu, în mod sporadic, Academia, absorbită cu lucrările sale asupra limbii şi istoriei, a întreprins şi cercetări ştiinţifice proprii, cum au fost, bunăoară, observaţii meteorologice, cumpărarea de instrumente şi

instalare de diferite observatoare în țară, cum este, de dată mai recentă, explorarea arheologică a Dobrogei cu Histria și cetățile Ulmetum. [...]

În sfîrșit, prin crearea școlilor din Paris și Roma, ce se datoresc exclusiv inițiativei Academiei, s-a extins sfera ei de influență departe, în străinătatea clasică. [...]

Înlănțuind prezentul ilustrului trecut, noi obligații se impun. Academia Română trebuie să se înarmeze pentru o acțiune și mai concentrată, și mai avîntată, și mai puternică decît a fost pînă acum. [...]

Cu cît cultura națională este mai dezvoltată și mai originală, cu atît mai adevărat și profund este sentimentul comunității muncii culturale, deci chitul de cimentare a unității naționale.

Dacă este așa, atunci Academia Română este părtașă la înfiriparea și crearea națiunii, reprezentînd în același timp o repetiție în ordine culturală a națiunii, pentru totdeauna una și indivizibilă și veșnic frămîntată de nostalgia realizării maximale a ei însăși.

14. Aceasta fiind menirea Academiei ca institut național, ea va trebui să aducă unele revizuiri organizației sale interne și, în cadrul actualei Constituții, să facă unele retușări de Statut pentru a se apropia și mai mult de „academia perfectă".

1. Potrivit principiului academiei active și militante, ar fi de dorit ca în viitor să se dea o mai mare însemnătate secțiilor în viața generală a Academiei noastre ; munca intensivă din sînul secțiilor să se desfășoare în ședințe săptămînale prin participarea regulată și obligatorie a membrilor lor pentru comunicarea unor rezultate personale noi, pentru punerea la punct în mod critic a celor mai noi cercetări din alte părți ori pentru organizarea lucrărilor colective de specialitate (cum ar fi, între

altele, pentru a aminti pilda Academiei Ungare : editarea de clasici, de tratate mari științifice ori de dicționare enciclopedice).

2. Dacă fiecare secție va avea viața și acțiunea ei proprie, sforțările lor, cooperînd pentru un scop comun, vor trebui coordonate în ședințele plenare.

3. Numărul secțiilor Academiei va trebui să fie mărit, căci Academia nu poate, împotriva spiritului vremii, să excludă din sînul ei științele sociale și pe cele filozofice.

Nu trebuie uitat că una din cele mai vechi societăți românești, care s-ar putea considera ca o venerată străbună a Academiei, se intitula în 1795 „Societatea filozoféscă a Némului Românesc în mare Prinţipatului Ardélului".

Științele sociale sînt de altfel și azi prevăzute în secția istorică — celui ce vă vorbește i s-a făcut cinstea a fi ales în această secție ca sociolog —, științele sociale sînt însă prea importante și prea dezvoltate, numărul lor prea mare și formează un tot științific caracteristic, pentru a putea fi considerate ca o simplă anexă la alte științe ; științele juridice, economice, statistice, etnologice, politice, religioase, sociologice cer dreptul la o existență autonomă și nu numai la una tolerată și miluită.

În această ordine de idei amintim că ilustrul academician dispărut D. Sturdza, căruia Academia îi datorește o bună parte din tradiție și renume, a făcut într-o ședință plenară a celei de-a doua conferințe a păcii, ce a avut loc în 1907 la Haga, „Propunere pentru înființarea și organizarea unei Academii de drept internațional", cu reședința în Haga, propunere ce a avut un mare răsunet pe vremuri.

Academia de drept internaţional se va inaugura solemn abia la 14 iulie din acest an, în palatul păcii din Haga.

Avem dreptul să fim mîndri de succesul strălucit de azi al realizării unei idei emise de un academician român în faţa unui areopag mondial acum 16 ani!

Cred că n-ar face impresia unei inovaţii îndrăzneţe şi pripite ca să intre în Academia Română ştiinţele pe care, prin însăşi definiţia şi natura ei, o academie trebuie să le cuprindă, şi pentru care în 1795 în Ardeal se înfiinţase chiar o societate specială, iar în 1907 se propunea de un fost membru al Academiei noastre întemeierea unei Academii speciale la Haga.

4. Dar Academia Română mai are o lacună simţitoare de împlinit: ea a fost totdeauna o instituţie culturală şi nu numai o asociaţie ştiinţifică; ştiinţa este numai un element al culturii, celălalt este arta.

Ei bine, dacă de la început Academia a numărat printre secţiile ei una literară, ea nu poate refuza să i se alăture şi una a artelor.

De altfel aceasta ar fi şi conform spiritului actualelor statute, care prevăd că secţia literară are a se ocupa „şi cu chestiunile de belle-arte", apoi „a încuraja şi recomanda spre premiere operele literare şi artistice meritorii".

În acest chip, revizuirea statutelor Academiei noastre ar însemna propriu-zis o precizare a lor, iar „reorganizarea" ei n-ar fi decît aplicarea spiritului în care au fost concepute.

5. Este de reţinut numai necesitatea unei noi regrupări, repartizări şi clasificări de secţii ori de noi subsecţii în cadrul actualelor secţii, care să facă posibile lucrările lor.

Principiul de constituire a secţiilor ori a subsecţiilor nu poate fi altul decît acel de omogenitate a specialităţii membrilor ce le compun, pentru ca, prin coeziunea aceloraşi interese şi preocupări ştiinţifice şi artistice, lucrările Academiei să dea un maximum de rod.

În tot cazul, este de dorit — aceasta reiese ca o recapitulare firească a expunerii noastre de pînă acum — ca viitoarea reorganizare a Academiei să cuprindă trei mari secţii: I. Secţia ştiinţelor matematice, a ştiinţelor fizico-chimice şi a ştiinţelor biologice (naturale şi medicale); II. Secţia ştiinţelor istorice, a ştiinţelor filologice, a ştiinţelor sociale şi a ştiinţelor filozofice şi, în sfîrşit, III. Secţia literaturii şi a artei (muzică, sculptură, pictură, arhitectură).

Delimitarea dintre secţii nu va fi rigidă, oricînd, după nevoi, ele putînd colabora împreună, cînd lucrările întreprinse vor impune aceasta. Fireşte că noua organizare va atrage după sine şi o mărire corespunzătoare a numărului membrilor Academiei.

6. Academia fiind o instituţie culturală reprezentativ naţională, ar fi de dorit ca ea să aibă un contact mai intim cu opinia publică prin comunicări regulate publice, la ore cînd publicul poate veni, asupra ultimului stadiu ori a celor mai noi mari descoperiri ale gîndirii şi progresului ştiinţific, care frămîntă şi dau semnul epocei în care trăim.

Desigur, nu poate intra în sarcina Academiei ca ea să întreprindă opera atît de utilă a popularizării ştiinţelor şi nu poate fi de demnitatea ei ca să fie tulburată de ambiţia popularităţii.

Academia serveşte adevărul şi frumosul cu exclusivitatea oricărei alte tendinţe şi ea nu urmăreşte decît un respect şi o consideraţie bazată pe încredere în menirea ei.

Totuşi, dacă ştiinţa are secretele ei, ea nu este un secret pentru nimeni. Ştiinţa este a naţiunii, care trebuie să fie întreţinută şi luminată în mod regulat asupra marilor probleme ale timpului.

7. În sfîrşit, Academia Română va trebui să participe efectiv la lucrările Academiei Internaţionale, cu care să rămînă în cea mai strînsă colaborare, căci naţiunea română, prin Academia ei, are datoria să vorbească şi dreptul să fie ascultată pretutindeni unde sînt în joc prerogativele conştiinţei ştiinţifice universale.

Trebuie să se înţeleagă mai mult decît pînă acum că naţiunea, trimiţînd la adunările internaţionale pe ambasadorii ei ştiinţifici, săvîrşeşte un act elementar de manifestare a onoarei naţionale.

15. Aceste noi necesităţi, noi organizaţii, noi întreprinderi, noi manifestări implică noi obligaţii, fireşte în primul rînd spirituale, însă şi materiale.

Pentru a răspunde splendidei sale chemări ca instituţie reprezentativă a naţiunii înăuntru şi în afară, Academia Română are nevoie de noi resurse.

Căci astăzi — este un secret public — ea are veniturile scăzute şi mijloace insuficiente pentru a face faţă îndatoririlor ei vechi, necum celor noi.

Lipsă de local pentru numeroasele şi preţioasele ei colecţii unice în ţară, lipsă de fonduri pentru cercetări mai întinse, resurse cu totul neîndestulătoare pentru lucrările în curs, cum este opera de căpetenie a Academiei, *Dicţionarul limbii* ; iată jena în care se află Academia, cu toate că ea posedă şi administrează domenii

şi donaţii provenite din numeroase legate. Acestea au însă inconvenientul că sînt afectate pentru întrebuinţări speciale şi, pe deasupra, sînt şi depreciate.

Atunci ce-i de făcut ? Iată o întrebare într-adevăr „academică“, căci şi-au pus-o şi o pun încă astăzi regulat toate academiile, preocupate veşnic a-şi asigura un buget convenabil şi corespunzător multiplelor lor necesităţi.

Autorul teoriei monadelor, Leibniz, pentru a înjgheba Academiei sale venituri şi bunuri specific academice, adică independente de capriciile oficialităţii şi de vicisitudinile finanţelor statului, a desfăşurat, în uimitoarea manifestare fecundă a spiritului său universal, şi o bogată activitate fiscală.

Nu este proiect de taxe şi impozite pe care geniul nu numai speculativ, ci şi fiscal al lui Leibniz nu l-a imaginat pentru a salva bugetul Academiei berlineze, de la monopolul calendarelor, sute de ani singurul izvor financiar al Academiei, pînă la propuneri de impozite pe hîrtie şi cărticele, de monopoluri ale diverselor vînzări şi loterii, ale hîrtiei timbrate şi chiar ale cultivării viermilor de mătase, în sfîrşit propuneri ca Academia să exploateze un birou bizar de pompe de incendiu, ca şi birouri de plasare şi informaţii de tot felul !

Timpurile de mai tîrziu au fost mai generoase ; utilitatea şi însemnătatea ştiinţei au fost înţelese, de aceea statele, chiar cele sărace, au dotat academiile cu sumele necesare. Academiile n-au avut nevoie a fi transformate în agenţii fiscale ori birouri de plasare.

Statul român este ţinut şi el moraliceşte a interveni acum în criza financiară prin care trece Academia.

Căci Academiei îi trebuie, pe lîngă local, între altele, ca să-şi poată împlini înalta ei misiune, funcţionari ştiinţifici şi birouri, pentru a nu fi ceea ce este azi, un

Minister al Culturii superioare, fără a avea însă nici măcar personalul indispensabil întreţinerii corespondenţei curente cu străinătatea, pe care totuşi trebuie să o facă, fiind sesizat pentru aceasta de multe ori de însuşi ministerul nostru de externe.

Mai bine de o jumătate de veac Academia Română a avut mîndria a trăi prin propriile-i resurse ; pînă ce însă vor veni liberalităţile donaţiilor viitoare, care, desigur, nu vor întîrzia să vină şi care să-i asigure autonomia financiară, pînă atunci statul, cu toate sarcinile sale totdeauna crescînde şi din ce în ce mai grele, însuşindu-şi cercetările ştiinţifice şi activitatea culturală a Academiei şi considerîndu-le ca pe ale sale, nu va putea să întîrzie pentru satisfacerea urgentă a numeroaselor ei trebuinţe fără de care Academia este ameninţată în existenţa ei, ceea ce ar primejdui însăşi existenţa superior culturală a naţiunii.

Căci, încă o dată, Academia Română împlineşte funcţia specifică de reprezentantă permanentă a intereselor înalte ştiinţifice şi artistice ale naţiunii.

Iar pentru păstrarea acestui patrimoniu spiritual, nici un sacrificiu nu poate fi prea mare. [...]

Cînd Academia Română va avea larga posibilitate de lucru prin singura virtute a activităţii sale productive, prin zelul şi valoarea membrilor ei, prin deferenţa statului şi a opiniei publice, ea se va găsi îmbrăcată, fără vreo constrîngere, de o magistratură şi ascendenţă activă şi morală firească, necerută şi totuşi dată, asupra întregului mers propăşitor al culturii naţionale. [...]

4

MUZEUL SATULUI ROMÂNESC*

[...] avem astăzi nemăsurata bucurie să inaugurăm acest *Muzeu al satului* [12], de gospodării ţărăneşti aduse din toate unghiurile ţării ca să dea înfăţişarea adevărată a vieţii acelei pături din neamul nostru pe care cu toţii ne rezemăm.

Este aici casa de piatră şi de grinzi de lemn a românului de la munte, din Argeş şi Neamţ, ca şi din Şanţul Năsăudului, din Ţara Oaşului, de la Moţi, din Bihor şi de pe plaiurile Sibiului ; este locuinţa mai revărsată şi mai zîmbitoare, de cărămidă arsă sau chirpici, a omului de la şes, din marginea Bărăganului [...] şi-n cîmpia Banatului ; este aşezarea de pe malurile Dunării, cu prispe ascunse sub stuf, între biserici cu turn ascuţit din Maramureş, moară de apă de pe Siret, [...], văiag din Banat, cherhanea de peşte din deltă, hanul din Ilfov şi tot ce dă înţeles şi farmec satului românesc.

* *Sociologie Românească,* anul I, nr. 5, mai 1936. Cuvîntare rostită de D. Gusti la inaugurarea Muzeului Satului Românesc (fragmente).

Ele au crescut ca din pămînt în luna din urmă, pe cînd lemnarii şi zidarii, meşteri aduşi fiecare din satul lor, erau căţăraţi încă pe schele şi acoperişuri.

De doi ani Fundaţia [...] a trimis echipe de studenţi în număr tot mai mare ca să lucreze la ridicarea satului românesc. După fiecare campanie de lucru ne-am crezut datori să arătăm marelui public ce gînduri ne-au mînat, ce program am avut şi, mai ales, la ce rezultat am ajuns. O dată în localul însăşi al Fundaţiei şi apoi în Pavilionul Expoziţiei [...], satul românesc a apărut înaintea miilor de vizitatori interesaţi, cu toate problemele de astăzi şi de totdeauna. Cînd trebuia la sfîrşitul expoziţiei, mereu amînat în urma cererilor din toate părţile, să stricăm ceea ce înjghebasem cu multă trudă şi cheltuială, ne dădeam seama că ne mai rămîne o datorie : să legăm de ceva statornic interesul redeşteptat al publicului pentru sat.

Din această activitate a echipelor studenţeşti, din acest material, descoperit şi studiat de ele, din dorinţa marelui public şi din acest gînd rostit cu sfială, ca o dorinţă de viitor, la deschiderea expoziţiei noastre de anul trecut, a ieşit *Muzeul Satului Românesc.*

El este în stare să oglindească mai bine decît orice altceva bogăţia şi varietatea de viaţă ţărănească, ideile, de atîtea ori adînci, de stil arhitectonic ţărănesc, marea ştiinţă a adaptării la mediu şi a prelucrării mediului, originalitatea în împodobire şi siguranţa instinctivă sau chibzuită a folosirii spaţiului mai larg pentru oameni, vite şi lucruri ; arta şi tehnica românească de la brazdă îşi dau mîna.

O viaţă de sute şi, poate, de mii de ani ne pătrunde trecînd pe uliţele acestui sat ciudat făcut din toate satele ţării. Tot ce este mai al nostru vorbeşte din el cu un glas, care nu se poate să nu zguduie chiar şi pe

cel mai nepăsător, pentru că este însuşi glasul trecutului anonim al neamului românesc. Muzeul se transformă astfel într-o şcoală de cunoaştere şi de iubire a satului şi ţăranului nostru.

Din cele spuse foarte pe scurt se vede că n-am avut înainte pilda muzeelor în aer liber din ţările nordice : Skansen, Bigdo sau Lillehammer. Ele sînt pentru noi în prea mare măsură romantice şi prea etnografice, cu luare-aminte mai mult asupra „valorilor" şi „pieselor" muzeale decît a omului de astăzi şi a mediului şi faptelor lui de toate zilele.

De aceea noi vrem să mergem mai departe şi, alături de ceea ce vedeţi şi este satul nostru acum, să aşezăm undeva într-o margine a lui un sat-model, sistematizat, cu toate îmbunătăţirile edilitare ale vremii, care, fără să înăbuşe trăsăturile proprii şi izvoarele creaţiei populare, să pună viaţa oamenilor la adăpost de primejdiile mai ales ale boalelor şi să-i ajute să aibă din ea toate binefacerile şi bucuriile.

Pentru că noi nu facem cercetarea satelor decît în vederea unei munci de îmbunătăţire şi de înfrumuseţare, care, credem însă cu tărie — şi aceasta este noutatea felului nostru de lucru —, nu se poate face fără cunoaşterea satului. Pentru că *Muzeul* nostru nu este un muzeu etnografic, ci este un muzeu social.

Un Muzeu al satului românesc nu a fost deci înţeles de către noi numai ca o simplă anexă improvizată şi plăcută, menită să atragă publicul în standurile Lunii Bucureştilor, ci ca o lucrare de sine stătătoare, de o mare importanţă ştiinţifică şi de educaţie naţională în acelaşi timp, pe care am dorit-o şi va fi permanentă, din ce în ce mai deplină şi mai bogată, astfel ca într-adevăr să ne putem ajunge prin ea scopurile noastre.

Într-adevăr, gîndul Muzeului satului românesc, izvorît principial din întreaga noastră atitudine ştiinţifică cu privire la metodele şi necesitatea de a cunoaşte desăvîrşit împrejurările de viaţă socială de la noi din ţară, este un rezultat firesc al tuturor campaniilor de monografie sociologică a satelor româneşti, pe care le organizăm de peste zece ani de zile în toată ţara, precum şi a celor doi ani de lucru prin echipele studenţeşti, trimise de către Fundaţia care lucrează pentru cultura satelor.

Este un adevăr asupra căruia mai toată lumea este de acord : nu ne cunoaştem îndeajuns ţara şi mai ales nu ne-o cunoaştem în felul ştiinţific care este neapărat trebuitor unei naţiuni moderne. Ţinta noastră a fost şi este încă : contribuirea la o ştiinţă a naţiunii româneşti, temelie puternică pentru o raţională îndrumare a destinelor ei. Pentru aceasta este nevoie de nenumărate cercetări la faţa locului a satelor noastre sub toate înfăţişările lor de viaţă. Rezultatul acestor studii, în mică parte, se publică fie în revista Institutului Social Român, „Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma Socială", fie în revista „Sociologie Românească", menită mai ales a deştepta interes în marele public pentru studiile monografice ale ţării. Însă într-o asemenea cercetare ştiinţifică a satelor sînt unele lămuriri şi informaţii care, prin firea lucrurilor, nu pot fi înfăţişate în slovă scrisă. Oricît de meşteşugite ar fi ele, cuvintele scrise nu izbutesc să ne dea icoana deplină a vieţii unui sat. De aceea am căutat să împlinim această lipsă prin alte mijloace. Am făcut astfel filme documentare în trei din satele cercetate, am făcut înregistrări fonografice de cîntece populare, am creat o bogată arhivă fotografică şi, mai ales, am organizat muzee în care am expus obiectele autentice, de o deosebită valoare, pe care le colecţionasem an de an.

Muzeul Satului Românesc are deci rostul de a fi un loc unde se depozitează întreaga zestre de documente autentice, colectate în timpul cercetărilor făcute în sate. Aceasta nu înseamnă că ne aflăm în faţa unui simplu depozit, în care colecţiile stau la păstrare şi la îndemîna oricărui cercetător care ar vrea să le cunoască mai îndeaproape. Un muzeu este, dimpotrivă, un mijloc de a înfăţişa astfel colecţiile pentru ca din ele să se desprindă o învăţătură plăcută şi foarte sugestivă pentru marele public vizitator. În afară deci de o valoare pur ştiinţifică, Muzeul Satului Românesc tinde să fie şi un adevărat muzeu modern, adică o permanentă lecţie vie şi intuitivă, menită să atragă luarea-aminte a opiniei publice şi să arunce în circulaţie o serie de gînduri, de probleme şi de lămuriri cu privire la viaţa noastră socială.

Această ţintă, pe care voim s-o ajungem pe calea Muzeului Satului Românesc, a fost cu îndărătnicie urmărită de către noi ani de-a rîndul şi a trecut prin multe drumuri grele pînă să ajungă la înfăptuirea ei de acum.

Porniţi la început cu gîndul de a ne opri la simpla cercetare ştiinţifică, am simţit nevoia de a strînge obiecte din viaţa satelor. La un moment dat, aceste obiecte au fost destul de numeroase ca să fie nevoie de aşezarea lor într-o sală. În Fundul Moldovei, într-una din sălile de clasă ale şcolii de acolo, în anul 1928, am organizat noi cel dintîi muzeu al nostru. În toamna aceluiaşi an, în sala seminarului de sociologie din Bucureşti, am organizat apoi cel dintîi muzeu deschis publicului, cu colecţii din satele Nerej şi Fundul Moldovei. Foloasele lui, deşi pe atunci muzeul nostru era încă foarte mic, s-au adeverit a fi foarte mari. Ba am putut să contribuim şi la o expoziţie internaţională, aceea din

Barcelona, unde standurile noastre au căpătat medalia de aur.

Cu un an mai tîrziu, în 1929, rodul cercetărilor noastre în satul Drăguş din Făgăraş a fost încă mai mare. Numărul de obiecte strînse crescuse cu mult. A fost nevoie, pentru a le înfăţişa în întregimea lor, de organizarea unei odăi complete drăguşene, tot într-o sală a seminarului de sociologie. Această odaie, care se poate vedea în muzeul nostru de acum, a avut şi ea cinstea unei înfăţişări publicului din străinătate în cadrul Expoziţiei internaţionale de igienă din Dresda, unde a dobîndit medalia de onoare.

Au urmat apoi în fiecare an noi colecţii, făcute în alte sate, şi noi cereri de a le da spre folosinţa publicului şi cinstea ţării. Astfel, la Expoziţia din Tokio din 1931 au plecat o parte din colecţiile privitoare la satul Runcu şi, într-o sală a Expoziţiei de demonstrare a foloaselor multiple ale fotografiei aeriene, am înfăţişat colecţiile noastre documentare.

Dar toate aceste străduinţi ale noastre au căpătat un avînt neasemănat mai mare din clipa în care s-a pornit iniţiativa unei sistematice trimiteri de echipe studenţeşti în satele aflate sub priveghere culturală a Fundaţiei. Aceste echipe aveau îndatorirea de a găsi mijloacele cele mai fericite de lucru pe tărîmul culturii săteşti. Din nou li s-a pus şi lor îndatorirea de a studia mai înainte, ştiinţific, realităţile sociale pe care le întîlneau în satele unde erau trimise să lucreze. Din nou au fost deci nevoite şi aceste echipe să organizeze muzee. Echipele studenţeşti lucrează întotdeauna în sînul căminelor culturale din sate. Aceste cămine au îndatorirea de a face muzee şi expoziţii la sediul lor. Am organizat deci mici muzee în toate cele 30 de sate prin care au trecut echipe studenţeşti. Şi materialul adus în Bucureşti a fost

destul de bogat ca să merite o înfăţişare publică. Astfel că în anul 1934, la cea dintîi Expoziţie de muncă a echipelor studenţeşti, aveam dreptul să cer Fundaţiei de a lucra de aci înainte pentru ţinta noastră cea mare: *Muzeul Satului Românesc*, muzeul permanent şi privitor la ţara întreagă, iar nu numai la cîteva sate răzleţe.

În anul din urmă, cele douăzeci şi şase de echipe trimise la sate au avut deci, ca una dintre cele mai de temei griji ale lor, strîngerea unui muzeu al satului românesc. În foaia de îndrumări şi informaţii, „Curierul Echipelor Studenţeşti", pe care am scos-o timp de trei luni, peste vară, pentru folosul tinerilor noştri studenţi care se străduiau muncind prin sate, indicam precis care va fi rostul muzeului nostru: „Se va desprinde din muzeul acesta al satelor româneşti, pe lîngă frumuseţea foarte mare a obiectelor de artă ţărănească pe care le vom înfăţişa, o mare învăţătură. Rostul pedagogic al unui asemenea muzeu vă daţi seama că ar putea să fie foarte însemnat. Dacă am reuşi, aşa cum nădăjduim, ca foarte curînd să putem înfăţişa sistematic tot atîtea standuri cîte tipuri regionale de sate sînt, înţelegeţi, iubiţi, echipieri, ce însemnătate ar avea acest muzeu al nostru pentru cunoaşterea şi iubirea ţării. Cît de multe lucruri nu ar putea învăţa de acolo orăşenii din toate profesiunile, elevii din toate şcolile ori străinii care ne vizitează spre a ne cunoaşte şi care ar avea prilejul să vadă laolaltă, sistematizate, toate datele necesare pentru înţelegerea satului românesc!".

Şi îmi exprimam atunci nădejdea ca un asemenea muzeu să fie rodul muncii tinereşti a cărturarilor de astăzi şi semnul că o nouă mentalitate, mai sănătoasă şi mai pornită pe adevărate înfăptuiri de cultură naţională, trăieşte în generaţiile tinere. Le spuneam: „Iubiţi echi-

multă stăruință, toate puterile noastre de muncă în slujba lui.

Şi de aceea muzeul din anul acesta, care înfăţişează satul aşa cum *este el astăzi* în adevăr, va fi completat în anul viitor printr-un al doilea muzeu, al satului-model. Acolo ne vom pune problema înfăţişării a ceea ce *ar trebui să fie* satul românesc dacă o cultură puternică şi luminată ar porni să crească în toată ţara aşa cum am dori-o şi aşa cum încercăm să o ajutăm pe toate căile. [...]

5

CONSILIUL NAŢIONAL DE CERCETĂRI ŞTIINŢIFICE

a. Mişcarea de organizare a cercetărilor ştiinţifice în străinătate *

1. Ştiinţocraţia contemporană; 2. Organizarea cercetărilor în U. R. S. S. prin Academia de Ştiinţe; 3. „Le Centre National de la Recherche Scientifique" din Franţa; 4. Consiliul naţional de cercetări şi Fundaţia naţională de ştiinţă din Statele Unite ale Americii; 5. Rapide informaţii asupra organizării cercetărilor în Canada, Anglia, India, Cehoslovacia, Bulgaria, Belgia, Mexic şi Germania.

1. Ştiinţocraţia contemporană

Asistăm astăzi la o excepţională impulsie care se dă cercetărilor ştiinţifice în toată lumea. Este un spectacol care impune o meditaţie deosebită.

Ştiinţa se află în plină fierbere prin imensele manifestări ale cercetării ştiinţifice, care deschid mai mult ca oricînd drumuri şi perspective noi, integrîndu-se în acelaşi timp în ritmul vieţii sociale a naţiunii şi a umanităţii. Cercetarea ştiinţifică a devenit o imensă problemă socială, naţională, de stat şi umanitară.

Cuvîntul „cercetare" trece din ce în ce mai mult înaintea termenului de „ştiinţă". Căci dacă ştiinţă înseamnă sistematizarea unor cunoştinţe cîştigate, prin cercetare se înţelege procesul de muncă spirituală care ne conduce la cunoaşterea unor date noi ştiinţifice.

Momentul activ are precădere asupra celui static. La aceasta se adaugă conştiinţa modernă a cercetătorului,

* Vezi „Buletinul informativ, ştiinţific şi administrativ", vol. I, nr. 1, Edit. Academiei Române, Bucureşti, 1948, pp. 235—250.

prin funcţia sa de cercetător încadrîndu-se în procesul de evoluţie al întregului naţiunii şi al umanităţii.

Cercetarea ştiinţifică, ca o datorie imperativă şi socială şi nu ca un simplu imbold lăuntric al unui geniu, este o caracteristică a zilelor noastre.

Acest principiu dinamic îşi găseşte expresia pretutindeni în ţările culte prin organizarea de cercetări colective şi prin creări de instituţii noi de cercetări.

În această frenezie de cercetări, savantul doreşte a privi în microscopul şi eprubetele altuia ; iar cercetarea, sub toate formele, într-un veşnic crescendo de descoperire, precipită planeta în aventuri prometeiene. Atomul dezvăluindu-şi marele lui secret, omenirea ar putea fi distrusă în scurt timp prin ea însăşi. Cosmosul în măreţia lui poate deveni o dramă cosmică, victima descătuşării forţelor naturii atomice.

Ştiinţa a pus naţiunile cu cîteva stadii înaintea dezvoltării politice internaţionale. O nouă renaştere pe baze ştiinţifice se prepară prin aplicarea descoperirilor noi la progresul paşnic al omenirii. Este domnia ştiinţocraţiei. Ştiinţele trimit în toate sensurile vînturilor pe experţii lor, formînd un supraorganism internaţional care ar putea unifica planeta cu un directoriu de oameni de ştiinţă şi tehnicieni.

De fapt, astăzi cursei armamentului şi confundîndu-se cu ea îi urmează cursa cercetărilor ştiinţifice.

A devenit un loc comun adevărul că ceea ce face în timp de pace prosperitatea unei naţiuni şi în timp de război forţa ei nu este numai străduinţa lucrătorilor şi ţăranilor şi baionetele soldaţilor, ci sînt şi savanţii în bluză albă.

Este un nou *cedant arma togae*. Sabia se retrage în faţa eprubetei.

În această rubrică ţinem să punem la curent pe oamenii de ştiinţă români cu organizările din alte ţări similare Consiliului naţional român de cercetări ştiinţifice.

Începem cu descrierea celor mai puternice organizaţii contemporane, pe care am avut ocazia să le cunosc acasă la ele şi de unde mi-am procurat direct şi materialul documentar : din Uniunea Sovietică, din Franţa şi Statele Unite ale Americii. Acest material stă la dispoziţia oamenilor de ştiinţă în sala de lucru a consiliului, în localul Academiei Române, constituind începutul unei secţii comparative a organizării mondiale a cercetărilor ştiinţifice.

Informaţia din text privitoare la cercetarea ştiinţifică în U.R.S.S. este rezultatul călătoriei făcute în 1945 în Uniunea Sovietică timp de trei săptămîni, ca invitat, în calitate de Preşedinte al Academiei Române, al Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S. cu ocazia sărbătoririi aniversării ei de 220 ani de existenţă.

Din delegaţia intelectualilor români au făcut parte şi membrii Academiei Române d-nii Tr. Săvulescu, delegat al Academiei, şi dr. C. Parhon, Iorgu Iordan şi Simion Stoilov (compară darea mea de seamă din Analele Academiei, 1945—1946).

Din bogata literatură asupra ştiinţei sovietice compară : S. Vavilov, Président de l'Académie des Sciences de l'U.R.S.S., *La Science soviétique,* în „La Pensée", p. 13, 1947 ; Hugh P. Vowles and W. B. Stoker, *Science in The Soviet Union,* în „Discovery", December 1943 ; E. Aubel et C. Nicolle, *L'Académie des Sciences de l'U.R.S.S.,* în „Connaissance de l'U.R.S.S.", nr. 1, Edition Hier et Aujourd'hui.

În 1947, în călătoria de studii pe care am făcut-o în Franța și în Statele Unite, am cules datele privitoare la situația cercetărilor științifice din aceste țări.

2. Organizarea cercetărilor științifice în U.R.S.S.

Tipul cel mai dezvoltat de organizare a cercetărilor științifice îl prezintă astăzi, în consensul unanim, instituția științifică supremă a U.R.S.S., care este Academia de Științe, caracterizată prin următoarele importante trăsături :

1. Știința sovietică gravitează în jurul Academiei de Științe, avînd un caracter instituțional. Micile laboratorii în care lucrau cîțiva savanți izolați ruși înainte de Revoluția din Octombrie 1917, au devenit mari instituții științifice, de fizică, aerodinamică, optică, geologie, botanică, chimie, fiziologie ș.a.m.d.

Vechile și modestele instituții de cercetare s-au transformat într-o asociație de aproape 200 de laboratorii, instituții și centre de lucru, grupînd în jurul lor zeci de mii de colaboratori și îmbrățișînd în cîmpul lor de cercetare principalele probleme ale științei, precum și numeroase ramuri ale tehnicii.

2. Vastul sistem științific bazat pe întemeieri de institute are un caracter de descentralizare. Pe întreg teritoriul Uniunii Sovietice s-au creat filiale ale Academiei de Științe, cu sediul la Moscova și Leningrad, unele din ele devenind apoi academii autonome ale republicilor federale ale U.R.S.S.

3. Cercetarea are un caracter colectiv.

Probleme care odinioară erau tratate de savanți izolați ori cu concursul unor persoane didactice în subordine au devenit obiectul cercetărilor unei adevărate armate de

savanți și cercetători, care sînt grupați, bătrîni și tineri, în jurul vastelor institute și laboratorii. S-a creat astfel o strînsă comunitate spirituală și științifică prin care se afirmă voința puternică a muncii în comun.

4. Știința sovietică, fără a părăsi un moment exigențele laboratorului și ale cercetării, își înfige rădăcinile ei în însăși viața practică a statului, luînd un caracter de planificare.

Știința sovietică are o mare semnificație, fiind cheia de boltă a statului. Întreaga viață națională este bazată pe știință. În procesul de elaborare a unei noi societăți care se naște sub ochii noștri, știința sovietică a creat o legătură indestructibilă între gîndirea teoretică și cea practică tehnică.

Știința a adus aportul ei pentru construcția unei noi societăți încă din primul an al regimului sovietic.

În 1918 Lenin a prevăzut transformarea vechii Academii ruse, fără legătură cu viața, într-o instituție menită a deveni un consilier și un colaborator al statului în toate chestiunile importante, ca, bunăoară, repartiția producției, utilizarea surselor de energie și, mai ales, planul de electrificare a Uniunii Sovietice. Programul leninist a dobîndit o dezvoltare prodigioasă mai tîrziu în cunoscutele planuri cincinale. [...]

Într-adevăr, fiecare din planurile [...] pentru economia socialistă, pentru transport și producția industriei și pentru agricultură au cuprins în același timp un element esențial și un plan de dezvoltare corespunzător al cercetării științifice.

Știința sovietică s-a întins și dezvoltat în același ritm cu producția sovietică, contribuind la progresul ei.

5. De aceea planul cincinal al 4-lea de stat prevede dotații imense pentru dezvoltarea cercetărilor științifice.

Creditele afectate cercetării ştiinţifice în bugetul din 1946 — primul an al noului plan cincinal — sînt de două ori superioare celor din 1945, avîndu-se convingerea că aceste sume vor fi restituite cu dobînzi mari de către viaţa socială şi de stat, care vor beneficia larg de pe urma muncii şi descoperirii ştiinţifice.

6. Se urmăreşte activ construirea de instituţii noi ştiinţifice.

7. De asemenea se prevede mărirea volumului publicaţiilor.

8. Se organizează producţia aparatelor şi echipamentului ştiinţific pe o scară mare, fără de care institutele ştiinţifice ar fi sterile.

9. Se intenţionează ameliorarea condiţiilor de existenţă ale savantului, perfectîndu-se tipul nou de savant.

În U.R.S.S. s-a înţeles, ceea ce aproape în tot restul ţărilor nu este cazul, că cercetarea ştiinţifică constituie pentru o ţară un plasament excelent, iar cercetătorii, faţă de imensele servicii ce le aduc prin sacrificii duse în timpul unor îndelungi ani de studii, trebuie să fie bine retribuiţi şi la adăpostul nevoilor.

10. Se dă o atenţie deosebită formării tinerei generaţii de savanţi şi de cadre noi de cercetători, mai numeroşi şi mai bine pregătiţi ca cei de acum. [...]

3. „Le Centre National de la Recherche Scientifique" din Franţa

În cursul anilor care au urmat războiului din 1914—1918, sub imboldul mai întîi al lui Jean Perrin, primul subsecretar de stat al cercetării ştiinţifice din lume în guvernul francez din 1937, şi mai tîrziu al lui Frédéric Joliot-Curie, membru al Institutului, s-au alcătuit 4 organizaţii :

1. *„Le Centre National de Recherches Scientifiques Appliquées"*, creat prin Decretul-lege din mai 1939, care s-a substituit lui *„Centre National de la Recherche Scientifique"*, lui *„Service Central de la Recherche"* şi lui *„Caisse Nationale de la Recherche Scientifique"*. [...]

2. În timpul ocupaţiei s-a abrogat decretul din 1939 şi s-a promulgat în 10 martie 1941 un altul.

3. Această lege a fost menţinută provizoriu prin ordonanţa din 12 octombrie 1944 pînă la intrarea în vigoare a noilor texte reorganizatoare ale centrului.

4. Actuala ordonanţă din 7 noiembrie 1945 are ca obiect de a fixa în linii mari această reorganizare a cercetării ştiinţifice.

În analiza ordonanţei din 1945, Frédéric Joliot-Curie a formulat cu forţă şi energie, în mod pregnant, importanţa instituţiei :

„Je le dit tout net — exclamă d-l Joliot-Curie —, *si le pays ne fait pas l'effort nécessaire pour donner à la science la place qu'elle mérite et à ceux qui la servent le prestige nécessaire à leur influence, il deviendra tôt ou tard une colonie"* *.

Veşnic acelaşi refren, pe care, în afară de Uniunea Sovietică, îl întîlnim pretutindeni, al luptei ştiinţifice cu dificultăţile financiare.

D-l Jean Perrin, cînd a fost preşedintele Academiei de Ştiinţe din Paris, a găsit cuvinte convingătoare în această privinţă :

„Vingt millions à trouver, sur un budget de cinquante milliards — exclamă Jean Perrin în 1936 — *cela fait dix*

* „Eu vă declar deschis, exclamă dl. Joliot-Curie, dacă ţara nu va face efortul necesar ca să dea ştiinţei locul pe care-l merită şi celor care o servesc prestigiul necesar influenţei pe care o exercită, — mai devreme ori mai tîrziu va ajunge o colonie".

sous de plus par Français" *. Şi atunci Perrin trage în mod elocvent concluzia necesară şi impresionantă :

„Dix sous par Français pour accroître la richesse publique, pour donner à tous des heures de loisir, en réalisant cette libération par la Science, qui semble bien un but digne de notre grande «République», dix sous pour guérir le cancer peut-être, pour chasser les infirmités de la vieillesse et prolonger la vie humaine dans l'équilibre et la santé, croyes-vous que ce soit trop cher ?" **

Cuvintele lui Jean Perrin şi ale lui Frédéric Joliot-Curie au găsit ecoul necesar. Centrul s-a creat şi a adus mari servicii ştiinţei franceze :

1. S-au creat laboratorii mari.
2. S-au acordat numeroase burse şi subvenţii cercetătorilor, ceea ce a permis ridicarea nivelului producţiei ştiinţifice în Franţa.
3. S-a creat un corp de mecanicieni, electricieni, calculatori, horticultori, una din cele mai utile inovaţii.
4. S-au acordat credite speciale pentru lucrări de cercetări arheologice în străinătate şi pentru a organiza conferinţe ştiinţifice de muncă comună, unde se pot întîlni specialiştii diverselor naţiuni.
5. S-a creat o direcţie de cercetări aplicate.
6. S-a creat o comisie superioară de invenţii şi de

* „A găsi douăzeci de milioane, la un buget de cincizeci de miliarde, asta înseamnă douăzeci de bănuţi mai mult de fiecare francez".

** „Douăzeci de bănuţi de fiecare francez ca să măreşti avuţia publică, ca să dai tuturora ceasuri de odihnă, obţinînd această eliberare prin Ştiinţă, care pare să fie o ţintă vrednică de marea noastră «Republică», douăzeci de bănuţi ca să ajungem poate să vindecăm cancerul, să alungăm infirmităţile şi bătrîneţea şi să prelungim viaţa omenească în echilibru şi sănătate, — credeţi oare că ar fi prea scump ?".

brevete pentru examinarea proiectelor şi pentru a ajuta realizarea celor ce au fost reţinute.

La această politică generală a cercetărilor se mai adaugă două elemente importante :

7. Serviciul de documentare şi de informare ştiinţifică, atît de indispensabile şi atît de greu de dobîndit astăzi, cînd periodice importante nu se găsesc în biblioteci.

Centrul de cercetare ştiinţifică a pus la dispoziţie cercetătorilor două importante mijloace de documentare : a) „Le Bulletin Analytique", care cuprinde analize de lucrări tipărite, ca şi de manuscrise ce nu pot fi imprimate, şi care pot fi depuse la Serviciul de documentare ; b) pentru a înlesni lectura şi conservarea articolelor originale *in extenso* se întrebuinţează „microfilmul", toate analizele lucrărilor din „Bulletin Analytique" fiind numerotate ; prin simpla comunicare la Serviciul de documentare a numărului extrasului, se trimite abonaţilor buletinului copia de pe un film normal.

Astfel Centrul a microfilmat în 1940 1 000 pagini ; în 1941, 40 000 pagini ; în 1942, 150 000 pagini ; în 1943, 450 000 pagini, iar în 1944 s-a depăşit milionul de pagini de microfilme. Microfilmul a devenit de o întrebuinţare curentă şi fiecare cercetător, chiar şi studenţii, şi-au constituit în Franţa o mică bibliotecă de microfilme.

8. Unul din cele mai importante roluri ale lui Centre National de la Recherche Scientifique este mărirea cît mai repede posibilă a numărului oamenilor de valoare care servesc ştiinţa şi tehnica în Franţa, prin învăţămîntul preparator pentru cercetarea ştiinţifică în 2 ani : în primul an elevii cercetători vor urma în mod obligatoriu cursuri de un nivel foarte ridicat, corespunzătoare opţiunii ştiinţifice alese, iar în al doilea an este prevăzută frecventarea laboratoarelor străine prin acordarea de burse, unde vor fi admişi nu ca elevi, ci ca cercetători

experimentaţi. Numai după aceşti 2 ani de învăţămînt cercetătorii şi candidaţii la cercetări vor putea fi admişi în laboratoarele franceze şi deveni astfel specialişti luminaţi şi competenţi.

În acest mod se va reuşi o mai bună repartiţie a cercetătorilor în diferitele ramuri ale ştiinţei şi ale tehnicei.

În directoratul Centrului intră 15 membri titulari şi 11 membri supleanţi, repartizaţi pe următoarele grupe de ştiinţe: ştiinţele matematice, 2 membri titulari, un membru supleant; astrofizica, 1 membru titular şi unul supleant; mineralogia, geologia, paleontologia, 1 membru titular, unul supleant; fizica, 2 membri titulari, unul supleant; ştiinţele omului, 2 membri titulari şi 2 membri supleanţi; ştiinţe sociale, 2 membri titulari, 2 membri supleanţi; filozofia 1 membru titular, 1 membru supleant.

Cadrele personalului administrativ ale serviciului din *„Centre National de la Recherche Scientifique"* sînt astfel fixate: 1 secretar general, 1 subdirector, 5 şefi de birou, 1 agent contabil, 6 subşefi de birou, 12 redactori principali şi redactori, 1 casier, 1 şef de grup, 22 funcţionari principali şi de contabilitate, 10 stenodactilografişti.

Aceşti funcţionari sînt puşi sub autoritatea unui consiliu de administraţie, a unui director şi unui director ajutător. [...]

4. Consiliul naţional de cercetări şi Fundaţia naţională a ştiinţei în Statele Unite ale Americii.

Cercetarea ştiinţifică americană a început în stil mic în Philadelphia în „The American Philosophical Society", prima academie americană, întemeiată de Franklin. Această societate este socotită pînă astăzi ca una dintre cele mai active organizaţii savante din Statele Unite.

Ea a organizat în 1944 o importantă discuţie, la care au participat personalităţi reprezentative ale ştiinţei americane, asupra „organizării, direcţiei şi sprijinului cercetării“ (*Symposion on the Organisation, Direction and Support of Research, Proceeding of the American Philosophical Society,* vol. 87, nr. 4, 1944).

Prima organizare oficială a însemnătăţii ştiinţei pentru viaţa de stat este Academia Naţională a Ştiinţei (*The National Academy of Science*), creată prin Charta Congresului, în 1863, de Preşedintele Lincoln.

Academia Naţională de Ştiinţe numără 10 secţii : Matematica ; Astronomia ; Fizica şi ingineria ; Chimia ; Geologia ; Botanica ; Zoologia şi anatomia ; Fiziologia şi biochimia ; Patologia şi bacteriologia ; Antropologia şi psihologia.

Pe lîngă această Academie s-a creat în timpul primului război mondial, în 1916, un Consiliu naţional de cercetări, *„National Research Council“* (vezi *Organizations and Members, 1945—1946,* Washington, D. C. December 1945).

[...] Pentru unificarea şi coordonarea numeroaselor şi variatelor cercetări de la diferite instituţii, Congresul al 79-lea al Statelor Unite a examinat oportunitatea unui proiect de lege asupra unei Fundaţii naţionale de ştiinţă (*„National Science Foundation“*), organizînd printr-o originală anchetă în stil mare asupra legislaţiei ştiinţei (*„Hearings on Science Legislation“*) studiul posibilităţilor unei mai bune mobilizări a resurselor naţionale ale Statelor Unite (*„Authorizing a Study of the Possibilities of better Mobilising the National Resources of the United Nations“*).

Între 8 octombrie şi 2 noiembrie 1945 s-au perindat în faţa comisiei Congresului al 79-lea 118 personalităţi din lumea geografilor, astronomilor, fizicienilor, ingi-

nerilor, ca şi din lumea militară, politică, medicală, botanistă, agricolă, microbiologică, tehnică, juridică, pedagogică, a ştiinţelor sociale ş.a.m.d. Aceste personalităţi au apărut ca „martori" ai ştiinţei şi depunerile lor au fost consemnate în 5 volume (*Hearings on Science Legislation*, United States, Government Printing Office, Washington, 1945).

În acest fel, ştiinţa, chemată la bara Congresului, a depus şi arătat necesităţile ei de cercetare. Rezultatul acestei anchete asupra ştiinţei americane s-a cristalizat într-un proiect de lege pentru crearea unei „Fundaţii naţionale pentru ştiinţă", în scopul de a promova progresul ştiinţei, a ajuta apărarea naţională şi a înainta sănătatea naţională (*A Bill, National Science Foundation*, Preliminary Report, December 21, 1945, Washington Government, Printing Office).

În *National Science Foundation Act of 1945* (p. 8 a lucrării citate) se enumeră următoarele diviziuni : 1) Ştiinţe matematice şi fizice, 2) Ştiinţe biologice, 3) Ştiinţe sociale, 4) Ştiinţe medicale, 5) Apărarea naţională, 6) Inginerie şi tehnică, 7) Personalul ştiinţific şi educaţie şi, în sfîrşit, 8) Publicaţii şi informaţii.

Instructive sînt definiţiile ce se dau la sfîrşitul proiectului de lege pentru a introduce claritate şi unitate în discuţii, asupra noţiunii de cercetare, de finanţe federale pentru ajutorul ştiinţei, de savanţi şi începători în cercetările ştiinţifice ş.a.m.d.

Proiectul de lege a rămas în cartoanele comisiunii pînă în mai 1947, cînd printr-un vot de 79 pentru şi 8 contra a fost luat în considerare de Senat. Pînă ce însă acest proiect va deveni lege va dura încă mult timp, avînd în vedere marile deosebiri de păreri asupra unor părţi esenţiale, cum ar fi, bunăoară, că nu se pun la dispoziţia

Fundaţiei decît 20 000 000 dolari, în timp ce oamenii ştiinţei cer cel puţin 150 000 000 dolari.

Depoziţiile acelor 118 personalităţi americane în faţa comisiei celui de-al 79-lea Congres vor rămîne ca un interesant document al timpului nostru, constituind un adevărat interogatoriu al ştiinţei contemporane. Fiecare din declaraţiile făcute are valoarea ei deosebită. Mă voi opri numai asupra a două : declaraţia lui Henry A. Wallace, ministrul de atunci al comerţului, şi a lui Irving Langmuir, directorul Laboratorului lui „General Electric".

Henry A. Wallace, în şedinţa din 11 octombrie 1945, a accentuat cu mult patos şi caldă convingere necesitatea cooperaţiei internaţionale pentru dezvoltarea ştiinţei şi pentru restaurarea schimbului internaţional de informaţie, dovedind falsitatea unei „linii ştiinţifice Maginot" [...].

La întrebarea preşedintelui comisiei dacă ştiinţa socială este capabilă pe plan internaţional să contribuie la prevenirea războaielor şi să promoveze o mai bună înţelegere între naţiuni, Henry A. Wallace a declarat categoric : „Ignoranţa ştiinţei umanităţii ne va conduce inevitabil la distrucţie" („Ignorance of the Science of Humanity will lead us inevitably to destruction").

D-l H. A. Wallace citează în sprijinul tezei sale pe savantul rus Ivan Petrovici Pavlov, care în 1925 a scris : „Sînt profund şi irevocabil convins că vom ajunge la triumful final al omului numai prin cunoaşterea mecanismului şi legii naturii umane... Numai astfel vom cîştiga o fericire umană completă, adevărată şi permanentă" (*Hearings on Science Legislation*, part. I, 1945, p. 145, 146).

D-l Irving Langmuir a fost unul dintre invitaţii la aniversarea de 220 ani a Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., la Moscova şi Leningrad, unde l-am întîlnit.

Întrebat de preşedinte cu ce impresie a venit, d-sa declară : „Am fost impresionat în mod particular de forţa foarte vie bazată pe întrecere în Rusia" [...] (*Hearings on Science Legislation*, part. I, 1945, p. 29).

D-l I. Langmuir, după ce a constatat că guvernul sovietic acordă o mai mare importanţă culturii ca guvernul american, descrie în culori vii ce a văzut în timpul celor 2 săptămîni cît a stat la Moscova şi Leningrad, ajungînd la concluzia că „ruşii sînt un popor solid cu spirit de pionieri" şi că în Uniunea Sovietică, „domină o stimulare şi un entuziasm pentru ştiinţă cum nu există în alte părţi ale lumii" (*Hearings on Science Legislation*, part. I, 1945, p. 30, 31) [...].

5. Rapide informaţii asupra organizării cercetărilor în Canada, Anglia, India, Cehoslovacia, Bulgaria, Belgia, Mexic şi Germania.

În Canada există un Consiliu naţional de cercetări [...]

Consiliul naţional canadian de cercetări numără 773 publicaţii, iar revista „Canadian Journal of Research" 16 volume pînă în 1938, din 1918 (vezi lista lor în volumul *Publications of the National Research Council of Canada, 1918—1938*, issued February 1939).

În Anglia, fiecare minister are propriile sale organe de cercetare.

În timpul războiului din 1914 s-a creat un organism de centralizare, numit D.S.I.R. (Departament of Scientific and Industrial Research).

Două particularităţi are organizaţia britanică : 1) consilierii ştiinţifici, recrutaţi din *Royal Society*, pe lîngă

ministere şi 2) tipul nou de cercetări numite „*Operational Researches*", adică utilizarea a ceea ce a fost inventat şi construit pentru a îmbunătăţi randamentul şi rapiditatea producţiei.

În India, în primul guvern constituit, preşedintele Consiliului de Miniştri, Pandit Nehru, deţine şi Departamentul Cercetărilor Ştiinţifice. De la subsecretarul cercetărilor ştiinţifice Jean Perrin, în India s-a creat al doilea minister închinat cercetărilor ştiinţifice.

În Cehoslovacia s-a întemeiat un Consiliu naţional de cercetări, menit a deveni un „element creator şi iniţiator în viaţa economică şi culturală" (*Planification des Recherches en Tchécoslovaquie, Bureau National du Plan*, 1945, p. 11).

Consiliul numără 14 secţiuni, cu 71 de subsecţiuni (p. 20—23).

[...]

Consiliul este ajutat de un Birou naţional al planului, care concentrează toată documentarea asupra organizaţiei Serviciului de cercetări din străinătate şi alcătuieşte un registru complet al institutelor şi laboratoarelor din Cehoslovacia. Acest registru este completat şi de un registru de probleme şi de subiecte de cercetări, precum şi de o anchetă asupra tuturor colaboratorilor din domeniul ştiinţei.

Consiliul naţional cehoslovac al cercetării ştiinţifice ne înştiinţează printr-o adresă, ce poartă data de Praga, iulie 1947, „State of Documentation in Czechoslovakia", că a organizat o secţie de documentare ca organ suprem de coordonare în opera documentară în Cehoslovacia şi care numără pînă acum următoarele subsecţiuni :

„Centrul de documentare tehnică", „Centrul de documentare economică", „Centrul de documentare medicală", „Centrul de documentare legislativă"; „Documentare pedagogică și de cultură generală". În opera de adunare a materialului s-a creat o „Asociație de documentare în Praga".

În Bulgaria a apărut: *„Bulletin de la Chambre de Culture Nationale"*, Sofia, 1946, 260 pagini. *Redacteur général :* Nikola Aganski, *Redacteurs :* prof. M. Dimitrof, prof. K. Kostof, prof. I. Emanuilov, prof. K. Slavomirov. *Série : Biologie, Agriculture, Silviculture, Tome* 1, No. 1; *redacteur :* prof. Doutcho Kostof.

Buletinul cuprinde 6 studii, fiecare fiind rezumat în limbile franceză ori engleză.

Belgia oferă un exemplu strălucit de organizare a cercetărilor științifice prin mijloace pe care societatea le-a pus la dispoziție prin subscripții. [...]

Regulamentul organic al „Fondului național de cercetări științifice" a fixat comisiunile științifice la 24, un adevărat inventar al științelor: 1. Comisia de matematică și astronomie; 2. Fizică și astrofizică; 3. Chimie minerală și organică; 4. Chimie fizică, electrochimie și radioactivitate; 5. Zoologie și paleozoologie; 6. Botanică și paleobotanică; 7. Geologie, geografie și mineralogie; 8. Științe medicale morfologice (normale și patologice); 9. Științe medicale fiziologice (normale și patologice, cuprinzînd și biochimia); 10. Patologia boalelor transmisibile, patologia colonială și igiena; 11. Științe clinice; 12. Mecanică și fizică aplicată; 13. Electrotehnică; 14. Chimie aplicată; 15. Geniul civil; 16. Metalurgie; 17. Mine; 18. Agronomie, cuprinzînd și chimia microbiană; 19. Medicina veterinară și zootehnia; 20. Istorie; 21. Filologie; 22. Filozofie și pedagogie; 23. Drept; 24. Științe economice, politice și sociale.

Regulamentul prevede printre principalele scopuri ale instituției: de a ajuta pe tinerii ce au terminat studiile superioare, de a ajuta pe cercetătorii calificați și care au dovedit o reală vocație științifică, de a subvenționa pe cercetători în general, de a împrumuta instrumente științifice, de a subvenționa laboratoare ș.a.m.d. [...]

În 1917 guvernul Republicii Mexic a găsit că este *„una urgente necesidad"* să elaboreze un proiect pentru organizarea unui Institut de investigații științifice și literare (*„La Organizacion de un Instituto de Investigaciones en ciencias y en letras"*), avînd printre scopurile principale:

1) a prepara personalul capabil de cercetări științifice și

2) a contribui la progresul științei prin cercetări care, mai ales, sînt în raport cu probleme de interes social.

Secțiile institutului sînt:

1. *De Ciencias Matematicas ;* 2. *De Ciencias Fisico-Quimicas ;* 3. *De Ciencias Geograficas ;* 4. *De Ciencias Biologicas ;* 5. *De Anthropologia ;* 6. *De Ciencias Medicas ;* 7. *De Ciencias Sociales ;* 8. *De Arte și* 9. *De Tecnologia* (vezi *„Boletin del Consejo Nacional de la Education Superior e la Investigation Cientifica", ano* 1, no. 4, Mexico, D.F., p. 5. Compară de asemenea: *Bases para Organizacion del Instituto Nacional de Investigaciones cientificas,* p .11, în care se preconizează înființarea institutului într-un „plan sexenal" cultural. Compară asemenea p. 17: *Esquema de Organizacion y labores del Instituto Nacional de Investigaciones cientificas,* o schemă care cuprinde cinci mari secții, fiecare cu un director general și un șef de secție. *Primera Seccion :*

Biologica ; Segunda Seccion : Agricola ; Terrera Seccion : Industrial ; Quarta Seccion : Economica ; Quinta Seccion : Social).

Ştiinţa, statul şi particularii s-au unit pentru a crea „Fundaţia imperială «Wilhelm» pentru ştiinţă" în Germania, înainte de cele două războaie mondiale, în ianuarie 1911. Ilustrînd ideea lui Wilhelm von Humboldt, care a reclamat creaţia de institute de cercetări ştiinţifice pe lîngă academii şi universităţi, Fundaţia „Kaiser Wilhelm" a întreţinut de la început 30 de institute, avînd în fruntea lor oameni de ştiinţă reputaţi. De aceea se spunea că pentru crearea institutelor Fundaţiei „Kaiser Wilhelm" era de ajuns să se aleagă un savant ilustru ca director pentru ca apoi să i se pună la dispoziţie mijloace materiale foarte întinse şi, în sfîrşit, să se construiască în jurul lui un institut.

Institutele erau divizate în trei grupuri : 1) institute de chimie, fizică şi tehnologie (13 institute) ; 2) institute de biologie, zoologie şi antropologie (13 institute) şi 3) institute de ştiinţe morale şi istorice (4 institute).

Fundaţia avea în programul ei organizarea în comun de lucrări între savanţi străini şi germani şi schimb între savanţi.

b. Ce este Consiliul Naţional de Cercetări Ştiinţifice *

Înfiinţarea „Consiliului Naţional de Cercetări Ştiinţifice" a stîrnit un deosebit interes atît în cercurile ştiinţifice, cît şi în masele largi. Colaborarea strînsă

*„Scînteia", seria III, anul XVI, nr. 404, vineri 14 decembrie 1945.

dintre organele de conducere ale statului şi oamenii de ştiinţă, înfăptuită pentru întîia oară în ţara noastră, deschide un capitol nou în opera vastă de reconstrucţie, făcînd cu putinţă întrebuinţarea tuturor energiilor ţării în folosul unic al poporului.

Pentru deplina lămurire a publicului asupra programului şi a mijloacelor de care dispune „Consiliul Naţional de Cercetări Ştiinţifice", ne-am adresat d. prof. D. Gusti, preşedintele Academiei Române şi unul din iniţiatorii acestui organ ştiinţific consultativ.

— *Ce ne puteţi spune, d-le preşedinte, cu privire la programul „Consiliului Naţional de Cercetări Ştiinţifice"?*

— Programul nostru este încă în curs de alcătuire, pentru că toate problemele capitale ale ştiinţei şi ale necesităţilor noii organizări sociale şi politice, de stat, intră de fapt în cadrul preocupărilor noastre. Am căutat la început să facem o ierarhie între aceste probleme constitutive ale programului ce avem de realizat, ferindu-ne de simple scheme academice, şi pentru moment ne-am oprit asupra următoarelor probleme.

Prima şi, desigur, cea mai importantă este cunoaşterea poporului sub toate aspectele sale de viaţă : biologic (alimentaţie, locuinţe, boli sociale, sifilis, tuberculoză, pelagră etc.), economic (viaţa oraşelor, a satelor, a uzinelor), cuprinzînd şi cercetarea vieţii ţăranului şi a muncitorului. O cercetare ştiinţifică, experimentală şi ale cărei date să fie puse la dispoziţia omului politic, pentru ca omul politic să nu mai recurgă la soluţii improvizate, ci la soluţii bazate pe date ştiinţifice.

Pe lîngă viaţa economică ne interesează cercetarea sub toate aspectele a vieţii spirituale şi sociale.

În strînsă legătură cu *cunoaşterea poporului român este cunoaşterea pămîntului românesc.*

Avem astăzi aproape 3 milioane hectare de pămînt care sînt degradate, nu pot fi valorificate fie din cauza eroziunii solului vegetal, fie din cauză că sînt terenuri inundabile din lipsă de corectare a rîurilor, cum este şesul inundabil al Dunării de exemplu. Valorificarea Deltei Dunării, crearea de eleşteie sistematice, alimentarea cu apă a regiunilor lipsite de ape uşor accesibile ş.a.m.d. sînt puncte înscrise în programul nostru.

O a treia problemă este aceea a *descoperirii materiilor prime*, a creării unei industrii farmaceutice româneşti, a obţinerii de substanţe tanante pentru tăbăcirea pieilor, a utilizării fibrelor naturale din stuful Deltei etc. etc., care formează obiectul de cercetare al comisiunii de chimie pură şi industrială.

O altă problemă care se impune atenţiei cercetării teoretice şi aplicate este *problema energetică*, cu studii de laborator relative la chimia combustibililor (cărbuni, gaze, petrol etc.), cu planuri privind electrificarea ţării, amenajarea de instalaţii electrice moderne, folosirea apei în agricultură (irigaţii), utilizarea raţională a ligniţilor din regiunea subcarpatică pentru obţinerea unui combustibil brichetat ieftin ş.a.m.d.

O altă comisiune se ocupă cu *problema materialelor de construcţie şi refacerea clădirilor*. Apoi comisiunea *biologică*, condusă de d. prof. C. Parhon, care va studia biologia vîrstelor, economia organelor interne, modul de desfăşurare al tifosului exantematic, problema guşii ş.a.

Consiliul mai are în vedere cercetări asupra fizicii nucleare, tehnicei militare, producţiei agricole şi industriale, sistematizării oraşelor şi satelor. De asemenea va publica o *mare enciclopedie românească*.

— *Programul Consiliului Naţional de Cercetări Ştiinţifice realizează o colaborare strînsă între toate elementele de ştiinţă creatoare. Cum s-a născut ideea colaborării între toţi oamenii de ştiinţă ?*

— S-a născut din necesitatea timpului de azi de a socializa ştiinţa. Din necesitatea ca ştiinţa să îmbogăţească natura şi pe om, oferind astfel construcţiei sociale o bază solidă. Această colaborare este un produs al atmosferei timpului de reînnoire socială.

— *Din cele ce aţi spus dv., domnule preşedinte, la şedinţa care a avut loc la Preşedinţia Consiliului de Miniştri, reiese clar sprijinul pe care guvernul Petru Groza este hotărît să-l dea ştiinţei şi oamenilor de ştiinţă. Cum apreciaţi dumneavoastră înţelegerea mare pe care o acordă guvernul de astăzi ştiinţei şi slujitorilor ei ?*

— Participarea membrilor Academiei Române alături de membrii guvernului la o şedinţă comună înseamnă într-adevăr un eveniment unic atît în analele Academiei, cît şi în analele guvernelor ţării româneşti, căci *pentru întîia oară un guvern a adus această solemnă recunoaştere ştiinţei în mod atît de impresionant atît pentru academicieni, cît şi pentru toţi intelectualii ţării.*

— *Ce perspective imediate de folosire a contribuţiei oamenilor de ştiinţă români în opera de reconstrucţie a ţării întrevedeţi d-voastră şi care vor fi modalităţile de realizare ?*

— Consiliul lucrează prin comisiunile sale, alcătuite pentru cercetarea problemelor amintite mai sus. La această cercetare vor fi invitate toate institutele ştiinţifice de specialitate, precum şi toate personalităţile cunoscute din domeniul fiecărei discipline în parte. Va fi deci o strînsă coordonare a muncii ştiinţifice româneşti, care altfel era risipită în domenii de cercetare izolate. În această operă de coordonare a străduinţelor ştiinţifice româneşti pentru a găsi soluţiile problemelor de cercetat constă de altfel însăşi esenţa Consiliului.

Institutele rămîn cu deplina lor autonomie și sînt invitate la lucru în special pentru cercetarea împreună a unor anumite probleme. Ele vor fi pe cît posibil întărite și dezvoltate din punct de vedere al materialului și personalului, astfel încît prin activitatea Consiliului se va crea și o nouă posibilitate de funcționare temeinică a acestor institute.

— *Care sînt, după dv., perspectivele științei românești în urma creării acestui consiliu ?*

— Conform regulamentului Consiliului, se prevede cel mai tîrziu la 2 ani o reuniune a tuturor oamenilor de știință din România, la sediul Academiei Române, în care să se discute, să se studieze situația științei românești și să se facă propuneri în vederea găsirii mijloacelor celor mai nimerite pentru a o dezvolta, astfel ca să poată fi de cel mai mare folos poporului și statului și în același timp să ocupe un loc de prestigiu în lumea științei universale.

După cum se vede, este vorba de un adevărat parlament al științei românești, termină d-l prof. Gusti foarte interesantele d-sale declarații.

c. Știința în opera de refacere a țării *

— După cum se știe, știința se află în mari greutăți, deși ea este considerată ca un mare factor de progres și constitutiv al operei de reconstrucție socială și mondială. Nu se poate concepe o societate viitoare care să nu fie bazată pe progresele științei.

* Lămuriri date de D. Gusti Consiliului de Miniștri, „Scînteia", seria III, anul XVI, nr. 398, vineri 7 decembrie 1945.

Acest lucru l-am constatat într-un mod elocvent și intuitiv mai ales atunci cînd am fost invitați, delegați ai Academiei Române, să reprezentăm Academia Română la sărbătorirea aniversării Academiei Sovietice de Științe din Moscova. Niciodată n-am putut vedea mai bine, mai clar, mai instructiv și mai eficace ce înseamnă și care este valoarea științei pentru progresul statului.

În urma diferitelor dezbateri și ca o continuitate a unor discuții care au avut loc în sînul Academiei Române, am luat inițiativa creării unui „Consiliu național de cercetări științifice".

Dați-mi voie, în foarte puține cuvinte, să vă spunem ce am înțeles noi prin acest consiliu. Nu este o instituție închisă, ci o instituție care deschide larg porțile tuturor oamenilor de știință din țară și cere colaborarea tuturor institutelor științifice românești.

Și atunci ne-am gîndit să lucrăm în mod practic. În această preocupare am procedat după principiul cunoscut al diviziunii muncii și am hotărît să lucreze Consiliul în comisiuni.

Fiecare comisiune este închinată cercetării unei mari probleme. [...]

Veți avea, domnule prim-ministru, în anexa pe care v-o prezentăm, trecute toate problemele în amănunt.

Să-mi permiteți să mai adaug cîteva cuvinte numai relativ la constituirea acestor comisiuni. Noi facem un apel foarte călduros la toți oamenii de știință ai țării să vină în acest așezămînt care durează de 80 de ani, așezămînt care are încrederea științei și sub auspiciile căruia s-ar lucra mult mai bine decît sub auspiciile unui așezămînt prea tînăr.

De aceea facem apel la toate institutele ştiinţifice din ţară care pot colabora şi a căror activitate se poate coordona pentru cercetarea fiecăreia dintre aceste probleme. Aşa, de pildă, pentru cercetarea pămîntului în frunte este Institutul de geologie al României, este apoi Institutul de cercetări agronomice ş.a.m.d.

În acelaşi timp, pe lîngă cooptarea acestor institute, laboratorii şi universităţi, noi înţelegem să facem apel la toţi oamenii de ştiinţă care lucrează izolat şi care împreună cu aceste institute să formeze acele comisiuni de care am vorbit mai înainte, comisiuni care lucrează, conform regulamentului nostru al Consiliului Naţional de Cercetări Ştiinţifice, atît timp cît o problemă este rezolvată.

Consiliul Naţional de Cercetări Ştiinţifice este în acelaşi timp un organ consultativ, de la care mai ales statul poate obţine date precise şi bine studiate pentru a soluţiona diverse probleme economice sau de altă natură care interesează ţara. Noi facem un apel călduros pentru a ne acorda acest sprijin, iar noi ne luăm obligaţiunea de a ne pune la dispoziţia organelor de stat, cărora să le fim de folos, să răspundem chemării lor în cercetarea oricăror probleme importante de stat.

IV

ORGANIZAREA CULTURII

1. Politica culturii şi statul cultural.
2. Politica şcolară în cadrul statului cultural.
3. Idei călăuzitoare în munca culturală.
4. Tineretul intelectual în munca culturală.

1

POLITICA CULTURII ȘI STATUL CULTURAL *

1. Prelegerea noastră este menită a încheia ciclul despre *politica culturii,* care este încoronarea ciclurilor anterioare organizate de Institutul Social Român, aş spune şi mai mult, încoronarea străduinţelor dezinteresate a zece ani de activitate a Institutului (dacă socotim data naşterii Institutului anul 1918, cînd s-a întemeiat, în timpul refugiului la Iaşi, „Asociaţia pentru studiul şi reforma socială").

Într-adevăr, existenţa şi activitatea Institutului Social Român oferă o ilustrare concretă şi o exemplificare elocventă a unei politici culturale.

Zece ani închinaţi unei munci ştiinţifice idealiste în secţiile Institutului ; opt ani de apariţie a revistei „Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma Socială" şi de publicaţii care au atins aproape trei milioane de pagini ; opt ani de prelegeri publice sub formă de cicluri, care s-au adresat la peste 100 000 de ascultători — iată date şi fapte

* Conferinţă ţinută la 10 iunie 1928 în ciclul organizat de I.S.R. privitor la Politica culturii.

culturale ce merită atenţia celor ce vorbesc de o politică a culturii.

Am spus că ciclul din acest an înseamnă încoronarea unei activităţi continue şi susţinute. Dacă s-ar închide acum, cu această prelegere, porţile cursurilor publice anuale ale Institutului Social Român (ceea ce n-ar intra în sfera imposibilităţilor !), „politica culturii" ar însemna capitolul ultim al unui tratat de sociologie politică românească ce cuprinde încă alte trei capitole.

Primele capitole ale acestui tratat au fost consacrate în ciclul asupra „Constituţiei româneşti" şi instituţiilor sociale şi politice ce pot face viabilă o Constituţie, adică ciclul asupra „partidelor politice". Al doilea capitol a tratat cadrul mondial în care se dezvoltă viaţa politică internă a României, care a fost ciclul „Politica externă". Al treilea capitol a cercetat care sînt bazele sociale ale vieţii publice româneşti, în trei cicluri deosebite, şi, în sfîrşit, am analizat factorii care fac ca societatea românească să aibe coeziune şi un sens mai înalt, adică politica culturii.

Fiecare din ciclurile Institutului a avut o importanţă specială ; ele au avut însă o continuitate logică şi toate la un loc au format un tot, un sistem : ciclul cultural formează baza celui precedent, ciclul social, după cum ciclul social este baza celui ce l-a precedat şi pe el, ciclul politic.

În anul 1928 s-a desfăşurat o muncă mai încordată şi mai rodnică decît oricînd. În timp ce pentru marele public se dezbătea în fiecare duminică toate problemele unei politici a culturii, în secţia culturală a Institutului Social Român s-au făcut o serie de comunicări, urmate de discuţii, asupra unei teorii a culturii.

Teoria şi politica culturii au pus în discuţie tot complexul de feţe privitoare la greaua şi delicata problemă a culturii.

2. Termenul de „cultură" se întrebuinţează în limba curentă în mai multe sensuri.

Se vorbeşte de cultură mai întîi în înţelesul unui sistem de bunuri culturale care formează stilul unei epoci.

Iată, bunăoară, un cod, o poezie, o melodie, o descoperire ştiinţifică, un cult religios sînt astfel de bunuri, ce alcătuiesc, ca să întrebuinţăm un termen de şcoală, cultura obiectivă.

Se vorbeşte apoi de cultură şi în sensul totalităţii regulilor pe care instituţiile sociale le alcătuiesc într-un moment dat, cum ar fi statul, biserica, obiceiurile, organizările economice... Este cultura pe care o numim instituţională.

De formele obiective şi instituţionale ale culturii se deosebeşte ceea ce îndeobşte se înţelege propriu-zis prin cultură, adică cultura personală.

Cultura personală nu este o stare dată, moştenită şi încremenită, ci un proces de veşnică mişcare şi devenire ; ea este atitudinea personală faţă de opera de cultură, adică raportul trăit, viu de activitate între persoana de cultivat şi valoarea de cultură.

Cultura atîrnă în acest caz de capacitatea persoanei a primi bunul cultural şi, în acelaşi timp, de calitatea acestui bun cultural însuşi.

Fericit este creatorul care dă viaţă acestei unităţi armonioase, aşa de minunate, între persoană şi obiect cultural şi care înfăptuieşte sinteza desăvîrşită între puterea idealului şi necesităţile cosmosului spiritual, avînd senzaţia sublimă a-şi vedea opera încadrată în sistemul valorilor timpului !

Procesul de cultură personală constă deci în *încadrarea* individului în sfera valorilor culturale a unui timp şi în *eliberarea* sa din această sferă prin creaţii noi de valori.

Iată deci cele două mari laturi ale aceleiaşi probleme : cultura creatoare şi cultura asimilată, care formează, cum am văzut, unul şi acelaşi circuit social. Creaţia circulă, pentru ca, odată asimilată, să devină la rîndul ei condiţia unei noi creaţii ş.a.m.d.

În prelegerea noastră nu vom discuta despre stiluri culturale, nici despre cultura instituţională şi nici despre cauzalitatea culturii, despre factorii ei determinanţi ori despre tipurile culturale, care formează teoria culturii, ci ne vom mărgini a vorbi numai despre metoda cea mai potrivită pentru crearea şi răspîndirea culturii. Preocupări ce formează politica culturii, acţiunea culturală, adică sistemul de mijloace pentru înfăptuirea culturii.

3. În privinţa culturii creatoare, societatea românească nu-şi dă încă bine seama de însemnătatea problemei, pentru că nu înţelege eminenta funcţie şi forţa socială a inteligenţei.

Intelectul, legislatorul superior al vieţii ce descopere legile naturii şi ale societăţii, ce dirigueşte întreprinderile economice şi perfecţionează instrumentele de muncă, ce creează o altă natură, o altă societate, o nouă viaţă de valori artistice, este ameninţat a fi copleşit şi înăbuşit în lumea capitalistă de azi, deşi, se ştie, capitalul intelectual este un element cel puţin egal cu capitalul economic ori cu munca. Căci intelectul face posibilă munca şi nu este valoare agricolă ori industrială care să nu fie la discreţia unei descoperiri.

Auxiliarul obligat al capitalului, actul iniţial care reproduce munca, este invenţia. Invenţia este necesară producţiei de toate gradele, de la marea descoperire pînă

la modificarea fericită a unei maşini ori cuprinzînd chiar numai supravegherea direcţiei tehnice, de la cunoştinţa secretelor meseriei şi a metodelor de cultură pînă la cunoaşterea procedeelor întrebuinţate pentru extracţia materialelor prime şi pentru fabricarea instrumentelor şi maşinilor proprii fabricării produselor noi. [...]

Iată pentru ce în analiza producţiei nu poate fi neglijat ceea ce unii numesc invenţie, alţii ştiinţă ori tehnică, iar alţii geniu, talent, capacitate, cu un termen generic inteligenţă.

Dacă aceasta este funcţia practică pe care o exercită inteligenţa în lumea socială, o politică culturală conştientă în direcţia creaţiei, în special a creaţiei ştiinţifice, se impune. Trebuie înfiinţate instituţii speciale undeva care să studieze condiţiile specifice ale creaţiei spirituale româneşti.

Amintim că în Statele Unite ale Americii fundaţiile Rockefeller şi Carnegie * desfăşoară o uimitoare activitate nu numai în propria lor patrie, ci şi în Europa. Iar în Germania, încă dinainte de război, s-au întemeiat aşa-zisele „Kaiser Wilhelm Institute", care după război, din iniţiativă particulară, cu un foarte modest concurs din partea statului, au luat o deosebit de mare înflorire. Instituţii consacrate exclusiv cercetărilor ştiinţifice se găsesc astăzi în toate ţările.

4. De o hotărîtoare importanţă pentru viaţa de stat este aşa-zisa „cultură a poporului".

În străinătate, mai ales după terminarea războiului mondial, chestiile ce privesc cultura poporului se găsesc în centrul tuturor preocupărilor oamenilor de stat.

Pentru a cita numai trei pilde, iată ţări învinse : Germania, cu grandioasa mişcare a universităţilor popu-

* Vezi „Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma Socială", anul VI, nr. 3—4.

lare (*Volkshochschulbewegung*), Bulgaria, cu minunata organizare a bibliotecilor, Cehoslovacia, care stă în fruntea statelor, ce au avut în opera lor de consolidare a statului grija de căpetenie în a da viaţă unei mişcări culturale bine organizate de „Academia Masaryk" în popor!

În România putem cita întemeierea în 1921 a „Casei Culturii Poporului" şi a Fundaţiei culturale. De atunci avem bucuria să constatăm preocupări variate şi interese vii în domeniul culturii populare.

Cum însă în acest domeniu nou, al culturii poporului, la noi, ca şi pretutindeni, se experimentează, se încearcă, se tatonează, se plănuieşte, se creează unele instituţii, se desfiinţează altele mai mult ca în alte domenii vechi de cultură, o discuţie academică, doctrinară asupra rostului culturii poporului în viaţa naţională şi de stat este, cred, utilă şi deci binevenită.

Înaintea acestei discuţii academice găsim însă că este instructiv a da două exemple tipice de viaţă culturală la sate şi la oraşe, şi anume două tipuri culturale cercetate de mine de aproape la faţa locului şi care, din fericire, reprezintă experienţe clasice şi au dat strălucite roade.

Şi anume, este vorba de aşa-zisele universităţi ori şcoli superioare ţărăneşti din ţările nordice (Danemarca, Suedia, Norvegia şi Finlanda) şi de aşa-zisele „case ori căminuri ale poporului" din Viena. [...]

Ce au realizat aceste universităţi? Ce datoreşte naţiunea daneză acestor şcoli?

Ele au înfăptuit ceva foarte însemnat! Au trezit poporul danez la viaţă, au dăruit poporului danez o viaţă nouă. [...]

Astăzi, Danemarca, datorită universităţii poporului se poate mîndri că posedă cea mai destoinică şi mai cultă

ţărănime din lume, alcătuind unul dintre cele mai prospere şi solide state.

Rezultatele practice pe care le-a dat şcoala lui Grundtvig sînt minunat de bine caracterizate de un distins conducător al unei universităţi populare daneze. Întrebat de un realist în privinţa rostului practic al şcolii ce o conducea, a răspuns prompt şi plastic: unt şi brînză!

Marele scriitor norvegian Björnson a fost şi mai explicit. „Universităţile ţărăneşti — a declarat Björnson — au învăţat pe ţăranul danez să pregătească unt de prima calitate, fără a vorbi însă un cuvînt despre unt".

Björnson a vrut să înţeleagă prin această caracterizare că ţăranul danez, mulţumită vioiciunii sale spirituale cîştigată în şcolile superioare ţărăneşti, a organizat cele mai impunătoare cooperative din lume, care stăpînesc azi piaţa mondială.

Şcoala lui Grundtvig a făcut această minune: a înlesnit Danemarcei să iasă din grozava criză economică şi morală în care se zbătea, pentru a ajunge la situaţia privilegiată de astăzi, cînd ţărănimea daneză, pe lîngă o vioiciune practică, uimeşte prin o cultură proprie, plină de perspective spirituale şi de căldură sufletească.

Ţară mică, cu trei milioane de locuitori, a treia persoană, bărbat ori femeie, a urmat una din cele 75 de universităţi populare. Aşa se înţelege cum într-o jumătate de veac această şcoală şi-a dat roadele. Pe lîngă cultura academică, dobîndită în universităţi, şi cea profesională, în şcoli speciale, s-a creat o *cultură ţărănească*, ce a cîştigat o influenţă hotărîtoare în toate domeniile vieţii economice şi politice. Şcoala superioară ţărănească daneză prezintă conducătorilor din toate ţările, dar mai ales celor din ţările agricole, o experienţă grandioasă.

6. Iată tipul superior de şcoală ţărănească *la sate*. *Dar la oraşe*?

Intr-o altă călătorie de studii am vizitat instituţiile culturale din Viena. Se ştie că Viena stă în fruntea tuturor oraşelor prin îndrăzneţe experienţe în domeniul pedagogiei, prin o tot atît de îndrăzneaţă politică socială şi printr-o veche organizaţie a culturii poporului.

Tipul de universitate a poporului pentru oraşe — complement al universităţilor daneze — este aşa-zisul *Volksheim*, căminul ori casa poporului.

Expunem în cîteva cuvinte ce am văzut la un astfel de *Volksheim*. [...]

Cînd seara luminile se aprind în toate camerele din toate etajele, cel puţin 7 000 de bărbaţi şi 5 000 de femei se răspîndesc în toate sălile, laboratoarele, bibliotecile localului, pentru a asculta şi lucra în toate domeniile culturii umane, în filozofie, ştiinţă de stat, istorie universală, matematică, ştiinţe ale naturii, tehnică, limbi ş.a.m.d.

In aceste seri se întîmplă cel mai impresionant fenomen cultural: 12 000 de oameni primesc împărtăşirea sfîntă a culturii.

Nu mai puţin impresionant este faptul că această masă de oameni nu este supusă unei discipline impusă de sus, ci, dimpotrivă, fiecare se mişcă liber, totul este hotărît de la sine. Căci acest *Volksheim* este nu numai un cămin cultural, ci şi un laborator de disciplină a maselor. [...]

7. [...] Din nenorocire, aceste modele nu numai că nu sînt imitate şi adaptate la nevoile noastre culturale, dar nici nu sînt bine cunoscute în România.

La oraşe avem, mai ales în Bucureşti, o admirabilă mişcare ateneistă, inspirată din cele mai generoase bunevoinţe, care însă, pe lîngă că pune mai mult accentul pe distracţie cu orice preţ, nu are nici miez, nici unitate şi mai ales nici un început de comunitate de lucru.

Iar la sate, cum am spus-o la începutul acestei prelegeri, ne aflăm în epoca experienţei, a tatonărilor, a încercărilor!

Este, bunăoară, o iluzie dacă se crede că o activitate culturală se reduce numai la creări de biblioteci cînd numărul analfabeţilor este încă mare, numărul cărţilor pentru ştiutori de carte este încă foarte mic, numărul ştiutorilor de carte dornici a citi şi mai mic, iar bibliotecile, cele mai multe dintre ele, nu cuprind cărţile de care se poate folosi săteanul. Îmi amintesc de o bibliotecă sătească dintr-un sat din judeţul Brăila unde seminarul de sociologie a făcut acum cîţiva ani cercetări monografice şi care avea în majoritatea lor cărţi ca: Xenopol, *Les Roumains*, conferinţe ţinute la Sorbona, comunicările făcute de Kalinderu la Academia Română, scrieri de ale lui Tacit în latineşte ş.a.m.d.

Cu astfel de biblioteci, fără îndoială, nu se poate răspîndi cultura la sate! Dar tot atît de puţin se poate încetăţeni adevărata cultură la sate prin cîteva conferinţe ţinute din cînd în cînd de cineva care, oricît de interesant ar vorbi, apare şi dispare din sat ca un meteor.

Oare în România nu s-ar putea crea şcoli superioare ţărăneşti după modelul lui Grundtvig, fără însă a imita servil modelul, ci transformîndu-l într-o şcoală specific românească, adaptată nevoilor specifice ale satului şi ţăranului român, menită a satisface trebuinţe naţionale şi de stat ce sînt caracteristice numai societăţii româneşti de la ţară?

Nu este locul aci a dezvolta acest program, pe care l-am prelucrat pînă în mici amănunte de organizare.

Am convingerea profundă că în cîţiva ani, prin o educaţie sistematică şi serioasă a tineretului matur,

flăcăi şi fete, de la sate, s-ar schimba mult în bine faţa şi sufletul ţării.

Căci să nu uităm un lucru : în momentul cînd agricultura românească trece printr-o criză atît de grea din cauza preţului de cost ridicat, a preţului de vînzare sub preţul de cost şi, mai ales, a enormelor datorii agricole, mijloacele de tămăduire sînt, fireşte, mai întîi de natură materială, aparţinînd fie economiei mondiale, fie celei naţionale. Dar aceste mijloace de remediere a grelei crize agrare prin care trecem sînt şi de natură ideală, culturală.

Căci se ştie prea puţin că, pînă ce nu se dă ţăranului un solid fundament spiritual, toate problemele cooperative, de credit, de producţie ş.a.m.d., rămîn suspendate în aer. Iar soluţiile numai tehnice vor tămădui temporar şi vor forma simple paleative dacă nu se iau măsuri pentru a da posibilitate ţăranului să ştie de fapt a cîrmui producţia, a mînui creditul ş.a.m.d.

Altfel cele mai bune intenţii vor rămîne iluzorii.

Pînă acum nu se face nimic în această direcţie. Şcoala românească este parcă anume făcută să îndepărteze pe sătean din satul său o dată ce a ieşit de acolo pentru a cerceta o şcoală superioară. Şi de aceea ni se prezintă spectacolul penibil al goanei după funcţiuni din partea fiilor de săteni care au urmat şcolile superioare. [...]

Acesta ar fi rostul şcolii superioare ţărăneşti, care, astfel înţeleasă, va deveni şi un factor economic de cel mai mare preţ pentru ridicarea şi consolidarea vieţii ţărăneşti.

Aşadar, trebuie create şcoli care să facă din sat şi activitatea agrară şi activitatea cooperatistă un punct de atracţie şi nu ca, pînă acum, un punct de repulsie! Şcoli care să plămădească pe conducătorii fireşti ai satelor în toate domeniile : în domeniul administrativ, economic, cooperatist ori cultural.

Îmi este încă vie în suflet amintirea mişcătoare a ţăranilor dintr-unul din satele ardeleneşti cercetate de seminarul de sociologie care implorau pe d-nii studenţi să nu-i uite, să mai vină în mijlocul lor pentru ca să-i îndrumeze, să-i ajute cu sfatul, fiindcă ei, o spuneau ţăranii cu toată inima deschisă, nu aveau la îndemînă în satul lor nici un conducător priceput şi sfătuitor înţelept. Atît timp cît satele noastre nu vor avea conducători pregătiţi, cu sentimentul răspunderii faţă de comunitatea în care trăiesc, mişcarea cooperatistă se va găsi în starea în care se află astăzi, iar viaţa sătească va rămînea şi ea cea de astăzi.

Ne trebuie şcoli conduse de principiile cele mai noi ale pedagogiei culturii, ale pedagogiei tinereţii mature, *Andragogik*. Ne trebuie adică un nou tip de şcoală, care să fie continuarea şcolii propriu-zise, cu scopuri precise realizării culturii poporului.

8. De la început trebuie făcută deosebirea între cultura poporului şi aşa-zisa cultură generală. Cultura generală este fantoma unei culturi răspîndite în mod egal în fiecare ins al poporului ; este gîndul prietenesc şi filantropic de a înfrupta poporul cu valorile culturale ale timpului. Este aşa-zisa „popularizare" a ştiinţei, adică strădiunţa de a feri poporul de o prea mare încordare spirituală şi a-i da „cultură" cu linguriţa, fără să observe, fără să ştie, cu abilităţi şi stratageme.

„Cultura generală" este o ediţie specială a culturii adevărate, o ediţie filantropică pentru popor.

„Poporul" este înţeles de aceşti filantropi culturali aproape în sensul pitoresc cum a încercat să-l caracterizeze cinismul satiric al unui Voltaire. „Poporul — a scris Voltaire într-una din scrisorile sale — va fi tot-

deauna prost și barbar... oamenii sînt boi, care au nevoie de un jug, de un bici și de fîn".

În categoria fînului ar intra, între altele, după Voltaire, și cultura... filantropică.

Cultura poporului nu este însă o cultură generală, un gînd de prudență utilitaristă de a face ca poporul să participe la bunurile culturale ale timpului și de a-l înfrupta cu valori culturale pentru a-l face util și a-l domestici. Cultura poporului nu este această concepție învechită a culturii populare ce domnea pe vremuri absolutiste despre popor în sensul lui Voltaire.

Căci însuși Voltaire, în scrisoarea adresată lui Linguet, declară că „totul este pierdut dacă nu se dă poporului posibilitatea să observe, căci și el are spirit", adăugînd cu ironie: „Să nu vă fie teamă că poporul de jos va citi vreodată pe Grotius ori pe Pufendorf, căci lui nu-i place să se plictisească".

Cultura poporului nu este o cultură egalizantă, așa-zisa cultură populară ori generală, adică o cultură egală tuturor, ci este o cultură cît mai dezvoltată la cît mai mulți, este adică o cultură a maselor, nu însă în masă!

Căci, încă o dată, cultura este un proces, o devenire permanentă, niciodată o stare definitivă. Nu se poate *avea* o cultură, omul fiind totdeauna pe cale de cultivare.

De aceea cultura este altceva decît știința. Gradul culturii nu crește cu cuantumul cunoștințelor cîștigate. Știința este de altfel mărginită, are granițe. Cu cît se mărește cercul cunoștințelor științifice, cu atît mai fragmentar apare știința. Tragedia cunoașterii constă tocmai din deosebirea ce trebuie să se facă între posesiunea cunoștinței, totdeauna modestă și relativă, și între funcția dinamică a cunoașterii, totdeauna îndrăzneață în tendința infinită a găsirii adevărului.

Dacă prima condiție a culturii constă în stăpînirea unui număr necesar de cunoștințe, problema culturii nu este aceasta; ea a fost minunat formulată de Ruskin. „...Nu interesează — scrie Ruskin — să dăm unui om ceea ce el nu știe, ci să facem din el ceva ce nu era".

Cultura adevărată este facultatea cîștigată ca din punctul în care omul este fixat de natură și soartă să se regăsească pe el însuși în realitatea în care trăiește și să-și clădească o lume spirituală proprie.

Cultura constă deci într-o făurire a omului lăuntric și în facultatea de a se pune în viața istorică a totului social ca membru activ.

Cultura este un raport de intensitate a omului cu bunurile culturale. Acest raport, firește, poate fi pozitiv cînd fenomenul cultural are o influență activă asupra omului, negativ cînd această influență lipsește. Cu cît mai cuprinzător și mai înalt va fi cercul valorilor culturale care cuprind raportul lor de intensitate cu omul, cu atît mai mare și largă va fi cultura sa.

De aici decurge o foarte importantă consecință: cultura nu se poate dărui, nici mijloci direct. Ceea ce se poate mijloci și dărui este numai materialul de cultură, adică cunoștințele, valorile de artă ș.a.m.d., care pot avea o însemnătate numai în măsura în care individul le poate transforma în valori personale de cultură.

9. Aceste adevăruri elementare impun acum metode ce trebuie urmate de adevărata acțiune și politică culturală.

Cultura poporului nu se poate simplu deduce din „cultura generală", ci din trebuințele poporului.

Poporului trebuie adică să i se dea acele valori culturale de care el are nevoie și numai după capacitatea lui actuală spirituală de recepție, rămînînd, firește, ca în același timp, potrivit firii sale specifice, să i se deș-

tepte şi trebuinţe spirituale superioare celor existente. Aşadar, înainte de a purcede la cultivarea poporului, poporul trebuie cunoscut.

Iată semnul adînc al cercetărilor monografice sociologice pe care seminarul de sociologie de pe lîngă Universitatea din Bucureşti le întreprinde cu rîvnă avîntată de cîţiva ani!

10. Adevăratul rost al culturii poporului este transformarea poporului, o unitate biosocială, în naţiune, o unitate superioară spiritual socială. Cultura aşa înţeleasă formează spiritul de comunitate, conştiinţa valorilor naţionale, conştiinţa de solidaritate naţională.

La regula stabilită: pentru a avea cultura adevărată a poporului trebuie cunoscut poporul, se adaugă a doua regulă: în activitatea culturală tot ceea ce contribuie la crearea comunităţii şi conştiinţei naţionale este bine venit; ceea ce nu contribuie la această operă este indiferent; iar ceea ce-i străin trebuie ocolit! [...]

Adăugăm pentru realiştii intransigenţi ai timpului, care nu pot înţelege decît rezultate imediate şi simţite, că această problemă a culturii este şi o chestie de rentabilitate. Lipsa valorilor spirituale şi morale în viaţa unui popor ne duce la constatări triste: micşorarea capacităţii producţiei economice, întunecarea înţelegerii politice, otrăvirea vieţii sociale.

11. Am văzut ce datoreşte cultura statului şi naţiunii. Este firească acum întrebarea ce se impune atenţiei noastre, anume: ce datoreşte oare statul culturii? Căci statul este în serviciul naţiunii şi nu naţiunea în serviciul statului. Statul nu este decît organizarea şi personificarea politică şi juridică a naţiunii, aşa cum ea trăieşte în lumea valorilor ei economice şi spirituale. Naţiunea şi numai ea este creatoare de aceste valori, în timp ce statul este organizatorul valorilor naţionale.

Statul are deci datoria a apăra şi ocroti valorile culturale şi economice ce se găsesc în mijlocul naţiei, a descoperi şi deştepta aceste valori cînd sînt ascunse, a le înălţa către culmi cît mai mari cînd sînt prezente.

Statul, ca organizare politică şi juridică a comunităţii naţiunii, are deci datoria să urmărească ritmul particular de viaţă al naţiunii, să-l accelereze şi să-l conducă.

Aceasta este politica culturii, care ar trebui să fie la baza oricărei politici de Stat. [...]

12. Principiile ce vor trebui în mod necesar să stea la baza unei politici de stat a culturii şi care reiese din scurta expunere făcută nu pot fi decît acestea:

1. Nu se poate despărţi cultura superioară, creatoare, de cultura poporului.

2. Cultura nu se poate impune de sus, fiind o afacere personală; ea trebuie deci să trăiască într-o atmosferă de libertate, spontaneitate şi specificitate naţională.

3. Cultura trebuie clădită pe specificul naţional, care trebuieşte cercetat prin metoda monografică sociologică.

4. Instituţiile de stat ce-şi asumă răspunderea organizării culturii naţionale vor trebui să aibă o autonomie cît mai largă.[15]

5. Astfel de instituţii nu pot avea de scop crearea culturii, ci numai crearea condiţiilor prielnice de dezvoltare a ei, descoperind, stimulînd şi organizînd colaborarea tuturor elementelor culturale ale ţării.

Am văzut din expunerea de pînă acum: 1) naţiunea presupune cultură; 2) cultura presupune naţiune; 3) statul naţional nu poate exista decît sub forma statului cultural; 4) organizarea culturii nu poate fi aşezată decît pe principiile expuse.

La aceste principii mai adăugăm al şaselea: oricît ar fi organizaţia culturii de perfectă, ea nu va avea valoare şi viitor decît prin elementele chemate să o conducă şi

înfăptuiască. Cum vor fi aceste elemente, aşa va fi şi instituţia.

Nu poate fi vorba de un entuziasm zgomotos, de paradă, superficial, de un ceas ori de o zi ! foc de paie ! Ci de entuziasmul stăpînit de sentimentul profund al unei datorii naţionale de împlinit, dominat de pasiunea pentru lucrul de realizat, cîrmuit de conştiinţa unei misiuni de împlinit.

Eram în vara anului 1927 în Nereju din munţii Vrancei, unde am petrecut trei săptămîni cu studenţii seminarului de sociologie pentru a face cercetări monografice.

Lucrările noastre au culminat cu o şezătoare în care am anunţat donaţia unei biblioteci, invitînd pe săteni să contribuie la strîngerea fondurilor necesare bunului ei mers după ce am dat noi exemplul.

A fost unul din cele mai mişcătoare spectacole, cînd unul cîte unul apăreau din colţurile sălii, sfioşi, timizi, tăcuţi, pentru a da, pe rînd, unul cîte unul modestul lor obol. În cîteva minute numai s-au strîns astfel cîteva mii de lei. Un student striga numele fiecărui donator cu o zgomotoasă bucurie colegii săi aplaudau. Ce credeţi că făceau sătenii ? Ei bine, sărmanii săteni de munte, modeşti, reveneau la locul lor cu o mai mare sfială şi cu o mai mare timiditate de cum veniseră !

Simţeau însă un lucru : erau adînc pătrunşi de însemnătatea gestului lor. Cei mai mulţi, neştiutori de carte, înţelegeau totuşi valoarea cărţilor dăruite ! Iată o pildă de entuziasm adevărat !

În vîrful munţilor, în fundul văilor, în şesuri, pretutindeni, în tot cuprinsul României întregite, ne aşteaptă, cu smerenie şi nerăbdare, o lume dornică de hrană sufletească, o lume ce aspiră la o viaţă mai bună.

Să nu întîrziem o clipă şi să nu ne precupeţim nici un sacrificiu. Să ne grăbim a ne duce în mijlocul lor şi a aduce tineretul copt şi răsărit de-acolo în mijlocul nostru, în şcolile ce anume se vor face pentru el, pe regiuni, pentru a le întinde o mînă frăţească de ajutor.

Vom întîlni acolo la ei o înţelegere, o bunăvoinţă nebănuite, unice în lume !

Ajutîndu-i pe ei, ne vom ajuta pe noi înşine, căci vom ajuta întărirea neamului şi a statului.

2

POLITICA ŞCOLARĂ ÎN CADRUL STATULUI CULTURAL *

Una din primele griji pe care le-am avut cînd am luat conducerea departamentului a fost de a putea dobîndi pentru minister, ca şi pentru toată lumea, informaţia exactă care trebuie să stea la baza oricărei măsuri pedagogice ori administrative şi care lipsea.

Un fapt pe care vreau să-l scot în evidenţă este aşa-zisa tragedie a învăţămîntului primar, despre care vorbesc chemaţii şi nechemaţii. Tragedia aceasta, pe care oricine dintre noi care cunoaşte situaţia învăţămîntului primar o simte, dar acel care are răspunderea o simte şi mai puternic, constă din fenomenul pe care vreau să-l discut puţin în cîteva minute : fenomenul frecvenţei, al aşa-zisei obligativităţi, şi în legătură cu aceasta fenomenul analfabetismului. Domnilor, din cercetările amănunţite ale mersului învăţămîntului primar se constată că şcoala primară, din nefericire, cu toate minunatele

* Fragmente din conferinţa ţinută la 28 august 1933, cu prilejul deschiderii cursurilor de perfecţionare pentru profesorii de la şcolile profesionale, organizate de rectorul Academiei de înalte studii comerciale şi industriale, împreună cu Ministerul Instrucţiei, Cultelor şi Artelor.

dispoziţii legale, năzuinţele ei foarte leale şi sacrificiile, poate, încă nu îndeajuns de mari ale bugetului, nu îşi împlineşte adevărata ei misiune şi nu numai că nu stîrpeşte analfabetismul, dar îl alimentează. Este o situaţie îngrijorătoare, de care s-a zis — şi aş vrea să primesc aceasta cu zîmbetul pe buze — că este de vină Ministerul Instrucţiunii. Pentru a pune capăt acestor exagerări, care pe mine mă deconcertează ca om de ştiinţă în primul rînd, cînd la minister mi se dau date contradictorii relativ la numărul şcolilor, învăţătorilor, al elevilor recenzaţi, înscrişi şi care de fapt frecventează şcoala, s-a pus la cale publicarea *Anuarului* despre care am vorbit, pentru a avea situaţia reală a învăţămîntului.

Faptul care alarmează pe toată lumea este fără îndoială disproporţia mare între numărul mic de copii înscrişi faţă de cei recenzaţi şi apoi frecvenţa slabă a celor înscrişi. Este de vină oare pentru acest fapt Ministerul Instrucţiunii, organizaţia şcoalei, pedagogia, bugetul ori toate la un loc ? Sau, poate, şi altceva ? Ce înseamnă lucrul acesta despre care vorbeşte toată lumea, care este cauzalitatea analfabetismului şi cîte categorii de analfabeţi avem ?

Există o categorie de analfabeţi care, dacă nu ne lasă indiferenţi, totuşi nu ne interesează în primul rînd în legătură cu roadele şcoalei : cei de la 40 ani înainte. Ceea ce ne impresionează sînt însă analfabeţii pînă la 40 de ani ; întîia categorie a acestora sînt pur şi simplu cei care, deşi recenzaţi, nu se înscriu la şcoală. Vom vedea imediat de ce nu se înscriu. Iată, bunăoară, am văzut într-un sat din Maramureş, în multele mele cercetări pe care le fac dintr-o necesitate de a cunoaşte, că din 800 de elevi numai două sute erau înscrişi ; m-am cutremurat cînd am constatat aceasta, dar m-am cutremurat încă mai mult cînd m-am gîndit ce-ar fi fost

dacă aceşti 800 s-ar fi înscris la şcoală cînd acolo erau numai 4 săli de curs cu 4 învăţători ! Am stat de curînd de vorbă cu o doamnă din Consiliul comunal din cartierul Floreasca şi care mi-a comunicat că în acest cartier sînt peste 700 de copii care nu se duc la şcoală şi îşi duc viaţa întocmai cum petrece copilul la sate, în noroi şi praf, neavînd absolut nici o asistenţă, nici măcar pe cea familiară, şi atunci această doamnă inimoasă a luat iniţiativa creării unei şcoli în acest cartier, a Şcoalei 33 bis. Această doamnă a mai creat ceva foarte interesant împreună cu un comitet alcătuit din personalităţile cartierului : ea a creat cursuri de gospodine, deprinzîndu-le cum să gătească şi cum să gospodărească. Şcoala aceasta pentru gospodine este adăpostită tot în Şcoala primară nr. 33, în subsol, şi a avut un mare succes. O altă doamnă îmi spunea că în cartierul Colentina ar fi astăzi peste 400 de copii care nu pot să urmeze la şcoală fiindcă şcoala nu poate să-i primească. Dar ce să vă mai obosesc cu astfel de date ; pot să vă spun că una din preocupările mele de căpetenie este să am informaţii cît mai exacte de frecvenţa elevilor, dacă şi de ce este slabă ; caut să cunosc proporţia aceasta după luni şi anotimpuri şi toate aceste lucruri se vor publica în curînd. Una din greutăţile cunoaşterii exacte a frecvenţei este lipsa totală a notării absenţei elevilor în cataloage ori o notare cu totul neglijentă. Într-adevăr, în inspecţiile mele am întîlnit şcoli fără cataloage ori, atunci cînd le avea, nu se înregistra absenţa ori se înregistra greşit. La întrebarea mea cîţi elevi sînt înscrişi şi cîţi absenţi, mi se răspunde : domnule ministru, nu pot să vă spun ; trebuie să caut în acte. Dar nu este oare revoltător ca un fabricant să nu ştie cîţi lucrători are şi stadiul în care se află producţia ? Şi, totuşi, un profesor nu ştie cîţi elevi

sînt înscrişi sau, cînd dă un răspuns, acesta este fals. Dar vine a doua categorie de copii : care se înscriu şi nu urmează decît un an sau doi şi pe urmă se retrag. Sînt foarte mulţi din aceştia şi acest fapt îngreuiază calculul. Nu se ştie azi care sînt elevii care au făcut cîteva clase şi care sînt acei care au făcut cursul întreg. Noi, în cercetările noastre monografice, la facerea recensămîntului înscriam două rubrici : dacă a urmat şcoala primară, cîte clase, şi dacă ştie să scrie şi să citească.

A treia categorie de analfabeţi este a acelora care au absolvit patru clase şi pe urmă uită să scrie şi să citească din lipsă de orice posibilitate de exerciţiu a celor învăţate.

Cauzalitatea fenomenului analfabetismului este deci foarte complexă. Mai întîi o cauzalitate de ordin pedagogic şi o cauzalitate de ordin social : este coincidenţa dintre frecvenţa şi munca cîmpului. Acest fapt trebuie negreşit luat în considerare şi bine chibzuit de legislaţia şcolară ; trebuie luate măsurile practice astfel ca şcoala să nu sufere, dar nici contribuţia copilului la munca cîmpului să nu fie stînjenită. Pentru aceasta am recomandat sistemul calendarului şcolar ; fireşte nu este vorba de propunerile acelui original reformator care ţinea ca fiecare profesor să-şi aibă programul său, să facă programul cum ştie şi să dea drumul acasă copiilor cînd crede. Să se întocmească un calendar şcolar, pe care însă să-l stabilească organele competente, adică un consiliu şcolar regional, cu avizul unui consiliu central şcolar. Calendarul şcolar va trebui dar să aibă în vedere acest fenomen social economic : coincidenţa dintre necesitatea frecvenţei şi necesitatea copilului de a merge la lucru, căci observaţia curentă ne indică tocmai suferinţa frecvenţei imediat ce începe munca cîmpului.

Unele spirite mai comode sînt convinse că frecvenţa bună atîrnă numai de aplicarea riguroasă a dispoziţiilor legale privitoare la obligativitate. Adevărata remediere a slăbiciunii frecvenţei s-ar aduce în acest caz prin amenzi. Dacă ne-am baza pe acestea şi ne-am culca liniştiţi, spunîndu-ne : am la dispoziţie amenda, trimit jandarmul, perceptorul etc. şi părintele va fi obligat să-şi trimită copilul la şcoală, aceasta ar fi, desigur, foarte simplu, dar nu se ştie dacă ar fi în acelaşi timp drept şi practic, mai ales în starea socială şi economică grea acum, cînd ţăranul abia îşi poate plăti impozitul. Evident, pentru recalcitranţi rămîne de aplicat acest mijloc poliţienesc ; în general trebuie însă să se întrebuinţeze metoda persuasiunii, această metodă minunată, care nu-şi poate închipui cineva ce rezultate bune a dat şi cît succes a avut atunci cînd s-a întrebuinţat aşa cum trebuie.

Am avut ocazia să constat, bunăoară, ca în aceeaşi regiune într-un sat frecvenţa să fie foarte bună şi alături în alt sat vecin frecvenţa să fie proastă. Nici într-unul din aceste sate nu se aplicau amenzi ; pentru ce atunci această deosebire ? Pentru că într-un sat metoda aceasta de persuasiune se făcea de un învăţător care avea ascendent asupra satului şi dincolo de alt învăţător care nu-l avea. Cred — şi îmi pare rău că nu pot să insist mai mult — că pe lîngă forţele corecţiei poliţieneşti de obligativitate ce există este mai bună metoda de a convinge pe ţăran ca să-şi trimeată copilul la şcoală ; dar pentru aceasta şi şcoala ar trebui să fie alta, să nu mai fie, ca astăzi, străină satului.

Mi s-a întîmplat adesea în inspecţiile mele să primesc delegaţii săteşti pentru a-mi cere desfiinţarea învăţămîntului complimentar, fiindcă acesta nu şi-ar avea un

rost în viaţa satului. Oamenii aveau dreptate : o simplă repetiţie searbădă a celor învăţate în primii patru ani, nu justifică îndeajuns obligaţia de a mai urma încă trei ani.

Altfel se prezintă însă problema prin transformarea acestui învăţămînt complimentar în şcoală primară superioară cu un caracter practic de orientare profesională agricolă, pescărească ori forestieră în regiunile agricole de şes, apă ori munte, mînă în mînă cu Ministerul Agriculturii şi Domeniilor.

Pentru aceasta am încercat din acest an să creăm cursul de perfecţionare pentru învăţătorii din regiunile de apă, de şes şi de munte. Am avut satisfacţia să constat cu cîtă dragoste şi interes urmau copiii la aceste şcoli, în care se învăţau pe lîngă noţiunile fundamentale, bunăoară pentru şcolile de apă, noţiuni de pescuit, de înot, de cum se creează instrumentul de lucru pescăresc şi de viaţa de apă. Iată cum iese acum la iveală acel regionalism despre care am vorbit şi care în mod necesar se impune astfel şi face şcoala atractivă. Trebuie să se dea elevului nu numai ceea ce se înţelege prin cuvîntul acesta blazat şi perimat de cultură generală, adică noţiuni fundamentale de istorie, de limbă, de calcul, iar pe lîngă toate acestea trebuie să i se mai dea pregătirea şi orientarea pentru profesiunea pe care o va exercita şi care este alta la şes, alta la munte şi alta la apă (şi alta la oraş). Cînd şcoala va deveni atractivă, sugestivă, interesantă, cînd ţăranul va şti că dacă îşi dă copilul la şcoală va avea după terminarea studiilor un instrument de muncă mai util, atunci mult mai eficace decît amenzile coercitive va fi îndemnul purces din necesitatea lui de a-şi trimite copilul la şcoală. Aşa se explică marea importanţă care trebuie să se dea programei analitice pentru şcoala primară

superioară. În felul acesta, dacă noi avem în vedere coincidenţa lucrului, a muncii cîmpului, aşa de importantă şi de esenţială pentru viaţa ţăranului — care se concentrează în cîteva luni şi care pentru el este o chestiune vitală —, cu obligaţia de a frecventa şcoala, nu putem trece peste acest considerent, chiar dacă facem pedagogie înaltă de la catedră. Dacă vom face şcoala atractivă, fără îndoială că şi frecvenţa va fi alta.

Dar mai este încă ceva. Frecvenţa de multe ori este stînjenită din cauza mizeriei aşa de cunoscute a ţăranului. În constatările mele, totdeauna m-a interesat cum este împărţită cartea didactică, cîţi copii într-o clasă de 50, 60 de elevi au cărţi. Am întîlnit regiuni în care de abia o pătrime aveau cărţi, iar învăţătorul spunea: au să aibă cărţi pe la ianuarie sau martie. În alte părţi am găsit că o jumătate din copiii din clasă nu aveau cărţi, pe cînd în sate mai bogate am văzut copii cu uniforme. Aşa Ialomiţa este unul din puţinele judeţe în care mi s-au arătat statistici din care reieşea că frecvenţa în ultimii ani este foarte bună şi crescîndă. Vasăzică găseşti copii în multe părţi care au uniforme ca la şcolile din oraş, dar în alte părţi manualul didactic este o raritate, copiii nu au cărţi. Şi mai mult decît atîta, copiii nu se hrănesc. Ce greu e să-l pui să înveţe cînd copilul nu mănîncă nimic. Mai ales cînd trebuie să fie 2/3 care nu mănîncă. Din ancheta pe care am făcut-o personal, am constatat că într-adevăr starea şcolarilor săteşti este jalnică. Se impune deci o altă problemă mare, care iarăşi formează o cauzalitate deosebită a lipsei de frecvenţă şi deci iarăşi un mijloc de remediu: de organizat asistenţa şcolară. În anteproiectul meu de reformă a învăţămîntului primar s-a creat o instituţie specială consacrată asistenţei şcolarului: „Casa de ocrotire a copilului".

Din această sumară analiză a categoriilor de analfabeţi şi a cauzalităţii frecvenţei au reieşit rădăcinile sociale care stau la baza lor şi care trebuiesc în special avute în vedere pentru crearea unei noi şcoli la sate: calendar şcolar, program diferenţiat regional cu o aplicare a programului unitar minimal şi asistenţă şcolară. O şcoală dezvoltată în condiţii optime formale, cu învăţători destoinici, cu elevi aduşi prin ameninţarea şi aplicarea amenzilor, cu săli de clase suficiente, cu un control vigilent al funcţionării şcoalei, dar fără luarea în considerare a cauzalităţii frecvenţei, nu va fi o şcoală adaptată realităţilor sociale româneşti, adică o şcoală vie.

3
IDEI CĂLĂUZITOARE ÎN MUNCA CULTURALĂ

a. Participarea satelor la organizarea țării *

Pentru a înfăptui România nouă [16] despre care se vorbește atît de mult, trebuie aplicată *o concepție nouă de organizare a țării.*

Concepția centralistă, dominantă încă, chiar cînd apare sub forma de „descentralizare" trebuie să fie întregită prin *concepția organizării locale.* Pe aceasta din urmă vrem s-o schițăm aci.

În concepția centralistă, o țară nu poate fi organizată decît de sus în jos, abstract, din capitală spre provincie, prin aplicarea pe tot întinsul ei a acelorași legi și dispoziții. Neajunsurile cunoscute ale acestei concepții sînt : generalitatea măsurilor, care nu se potrivesc la fel de bine tuturor ținuturilor, tuturor satelor și tuturor orașelor, atît de deosebite între ele, și pasivitatea față de problemele obștești cu care deprinde poporul, trecînd grija de a organiza țara exclusiv pe seama funcționarilor de stat.

* „Sociologie Românească", anul III, nr. 4—6, aprilie-iunie 1938.

Concepția pe care am numit-o a organizării locale caută mijlocul de a înlătura aceste neajunsuri. Ea propune o *acțiune orizontală* : organizarea intensivă a deosebitelor subunități ale țării prin inițiativa și munca celor ce le alcătuiesc.

Știm că această concepție are toată aparența unei utopii. Pasivitatea fatalistă, de atîtea ori evidențiată a satelor noastre, pare a o dezminți în cazul marii mulțimi a așezărilor românești, în cazul așezărilor rurale.

Dar cercetările monografice ale Institutului social ne-au arătat de mult că, deși adevărată, observația aceasta nu exprimă o situație de neschimbat. Satele noastre pot fi dinamizate ; locuitorii lor sînt capabili să-și organizeze colectivitatea.

Echipele studențești au pornit la lucru pentru a verifica această convingere. Analiza rezultatelor celor 4 campanii întreprinse pînă acum n-a dezmințit-o.

În genere, trei campanii succesive ale unei echipe inimoase sînt de ajuns pentru a stîrni în așa fel un sat, încît obștia locuitorilor lui să poată colabora la organizarea acelui sat.

Venirea echipei scoate satul din conformism. Îi face pe locuitori să-și privească viața cu ochii străinului, să devie conștienți de neajunsuri, pe care nici nu le luau în seamă pînă atunci de familiare ce le erau. Acest prilej dat satului să se cunoască constituie etapa întîia a revoluționării morale pe care o urmărim.

Activitatea echipei nu întîrzie să contureze în fața satului și ideea unei mai bune organizări. Datorită ei se desemnează în mintea multor locuitori ideea unei orînduiri mai lesnicioase, mai frumoase și mai sănătoase a vieții din sat. Opoziția dintre realitate și idealul acesta le împrospătează felul de a fi, scoțîndu-i din pasivitatea dinainte de această dedublare. Trezirea nemulțumirii cu

starea prezentă a satului şi îndrumarea pe calea unei active îmbunătăţiri a ei este etapa a doua şi cea mai însemnată a revoluţiei morale pe care trebuie s-o prilejuiască echipa.

Lucrările însemnate pe care satele le duc la capăt cu ajutorul echipei în anul al doilea şi al treilea de campanie consolidează această înviorare a spiritelor. Faptul de a fi izbutit să-şi ridice singur un cămin, o cooperativă, un pod îi dă satului încredere în sine şi curajul de a continua acţiunea de autoorganizare şi după plecarea echipei, îndrumat numai de conducătorii locali, care şi-au descoperit vocaţia în cursul muncilor dezlănţuite de echipă.

Această schimbare a mentalităţii satului e fixată instituţional în *Căminul cultural*. Avînd în frunte elementele cele mai întreprinzătoare ale satului, el structurează locuitorii acestuia în perspectiva unei îndelungi campanii de organizare. În această formaţie, satul luptă contra prezentului său pentru a-l preschimba într-un viitor de optimă organizare. Nu e cazul să înfăţişez cu prilejul acesta în amănunt funcţionarea căminelor culturale. Pentru a întemeia afirmaţia că satele noastre sînt capabile să contribuie la organizarea ţării, e de ajuns să amintesc două aspecte ale lor.

1. Căminele solidarizează, în vederea acţiunii de ridicare a satului, sătenii, funcţionarii din sat (preot, învăţător etc.) şi pe fiii satului ajunşi în oraşe, în vederea acţiunii de ridicare a satului lor la nivelul accesibil în veacul al XX-lea şi necesar pentru consolidarea temeinică a statului românesc.

2. Căminele scutesc satele de acţiuni ce le-ar putea primejdui echilibrul, de vreme ce lucrează potrivit concepţiei sintetice despre viaţa colectivă, care dă o egală

însemnătate problemelor muncii, sănătăţii, instrucţiei şi credinţei.

Datorită acestor însuşiri, căminele culturale sînt un organ de legătură fără pereche între acţiunea de sus în jos a autorităţilor centrale şi regionale şi între acţiunea de autoorganizare de jos în sus a satelor. Sprijinind şi stimulînd iniţiativa căminelor culturale, administraţia de stat îşi poate simplifica neasemuit acţiunea ei de organizare şi amplifica apreciabil randamentul organelor tehnice : al medicilor, al veterinarilor, al agronomilor, al cooperatorilor. Satele noastre sînt capabile de o contribuţie însemnată la campania de organizare a ţării. O aduc bucuroase de îndată ce sînt aduse la conştiinţa nevoilor şi a puterii lor de a le remedia.

Obligativitatea serviciului social pentru toţi absolvenţii de şcoli superioare ce urmează să intre în administraţia de stat, care a fost hotărîtă zilele acestea, pune la dispoziţia acţiunii de îndrumare şi de organizare a satelor, experimentată de Fundaţie şi confirmată strălucit, atît energii tinereşti numeroase, cît şi mijloacele trebuitoare pentru extinderea şi definitivarea acţiunii ei.

b. Dreptul la cultură *

„Cultura" este un cuvînt cu multe înţelesuri. Poezia, muzica, cultul religios, descoperirile ştiinţifice, codurile alcătuiesc la un loc cultura unei epoci, stilul ei de

* Articolul a apărut în „Căminul cultural" (anul I, nr. 1, noiembrie 1943), sub titlul *Idei călăuzitoare pentru munca culturală la sate.*

viaţă. Dar numai legătura vie şi trăită între aceste bunuri culturale create de geniile şi talentele timpului, cu persoane şi grupuri sociale, dă naştere acelei culturi însuşite numită cultură personală.

Cultura personală, a fiecăruia din noi, nu este deci ceva moştenit şi încremenit, ci o străduinţă în veşnică mişcare şi devenire ; cu alte cuvinte, ea, dacă nu se moşteneşte, se cîştigă prin sforţări continue de fiecare clipă.

De aceea greşit se vorbeşte de o „cultură generală", ce s-ar răspîndi în mod egal în fiecare ins. Căci, încă o dată, cultura nu se poate dărui şi nici impune de sus, ci ea trebuie dobîndită în mod liber de jos. Omul, fiind totdeauna pe cale de cultivare a propriei lui fiinţe, nu poate *avea* o cultură. Ceea ce se poate dărui şi avea este numai materialul de cultură, adică cunoştinţele, valorile de artă şi aşa mai departe, care pot avea o însemnătate numai în măsura în care individul le poate prelucra şi transforma în valori personale de cultură. După cum nu este de ajuns ca să se dăruiască cuiva un plug : acel ce are plugul trebuie să ştie cum să-l întrebuinţeze, cum să facă arătura şi cît de adînc pentru ca sămînţa să poată da roade.

Iată deci prima idee călăuzitoare : munca culturală nu poate năzui să împartă tuturor o aceeaşi cultură, ci de a da putinţa fiecăruia a desfăşura o cultură proprie, lăuntrică, cultura adevărată neputînd fi generală, populară, extensivă, ci numai intensivă, o cultură a poporului.

Aşadar, cultura fiind facultatea cîştigată pentru a da omului posibilitatea a se regăsi pe el însuşi în realitatea în care trăieşte şi este fixat de natură şi soartă şi a-şi clădi o lume spirituală a lui proprie prin raportul lui viu cu bunurile culturale, cultura poporului, dacă nu

se poate deduce din „cultura generală", trebuie să se întemeieze pe trebuinţele poporului.

Poporului trebuie să i se dea adică acele valori culturale de care are nevoie şi numai după capacitatea lui sufletească, rămînînd ca în acelaşi timp, potrivit firii lui, să i se deştepte şi trebuinţe culturale superioare celor existente.

La baza oricărei acţiuni culturale trebuie să stea deci cunoaşterea nevoilor poporului, care se dobîndeşte prin cercetările monografice ale satului, aşa cum Institutul Social Român lucrează de aproape zece ani. Dacă toate satele se aseamănă, ele nu sînt însă identice, ci se deosebesc între ele de la sat la sat.

A doua idee călăuzitoare este aceea a unei culturi regionale, întemeiată pe cunoaşterea monografică a ţării.

Satul în urma acestor studii se înfăţişează, aşa cum trăieşte el de altfel, ca o unitate socială bine închegată, căci, oricît la prima vedere ar atrage atenţia mai mult unul sau altul din aspectele lui, el se prezintă totdeauna ca un total de viaţă. Cultura satului trebuie să fie deci o cultură totală, corespunzătoare acestui total social.

Aşa se naşte a treia idee călăuzitoare.

Cultura totală sătească trebuie să îmbrăţişeze cu o egală atenţie : sănătatea (igiena satului şi a săteanului, cultura fizică), munca (viaţa economică regională, femeia în gospodărie, viaţa cooperativă), sufletul (viaţa moral-religioasă şi artistică) şi mintea (răspîndirea cărţii prin biblioteci, apoi şezători, muzeu, teatru, radio ş.a.m.d.).

Astfel înţeleasă, munca culturală este mai mult decît o activitate „extraşcolară", cum se spune îndeobşte, ea fiind mobilizarea tuturor energiilor şi forţelor sociale

sătești și de stat pentru marea bătălie ce se dă, închinată însănătoșirii, înălțării și înnobilării satului.

Desigur, un astfel de program se deosebește cu totul de acea concepție a filantropiei culturale care din milă și compătimire tinde a înfrupta poporul cu valorile culturale ale timpului, însă fără a-l obosi, fără ca el să observe și să știe, cu abilități și stratageme și cu lingurița.

Cînd în viața națională și de stat a României, din 18 000 000 de locuitori, peste 14 000 000 sînt locuitori ai satelor în 15 200 de sate față de 172 de orașe, aceștia au *un drept* de cultură. Iar societatea și statul românesc au cea dintîi datorie să satisfacă acest drept, cu toată iubirea și căldura și fără nici o precupețire, avînd mai ales conștiința încărcată a neîmplinirii pînă acum a acestei elementare datorii.

Dreptul satelor la cultură totală este a patra idee călăuzitoare a acțiunii culturale.

Dar pentru a asigura trăinicia oricărei opere culturale la sate este neapărat nevoie a pregăti și forma oameni capabili de conducere. Satul, ca și orice grupare socială, simte trebuința unor fruntași luminați în toate treburile sătești, care cu pilda și cu vorba să îndrumeze viața locală spre propășire sigură.

O nouă școală pentru flăcăii satelor, școala țărănească, de aproape doi ani înfiripată, așa cum a fost gîndită de mai multă vreme, are această menire de pregătire a șefilor educației sociale sătești.

A cincea idee călăuzitoare a culturii poporului este deci formarea conducătorilor sociali firești ai satului.

Aceste cinci idei culturale impun o anumită metodă de lucru și formează împreună doctrina culturii poporului, care însă nu se poate înfăptui fără un așezămînt special, menit a aduna la un loc oamenii chemați

să muncească și să realizeze programul cultural total pentru sate.

Această nouă instituție în sat, care alături de școală, biserică și primărie are menirea a le ajuta și întregi, este căminul cultural [17], adevărată casă a satului.

Căminul cultural are greaua și frumoasa chemare să organizeze viața satului în privința sănătății, a muncii, a moralității și a preocupărilor intelectuale, arătînd cu vorba și cu fapta că ceea ce se numește cultură înseamnă stăpînire, a învăța stăpînirea de sine : stăpînirea vieții în care trăiește și a pămîntului din care trăiește. De aceea cea mai mare avere a omului este cultura ; ea se dobîndește prin căminul cultural.

În munca culturală a căminului stă biruința de mîine a satului, iar biruința satelor este însăși chezășia de trăinicie a nației și statului nostru pentru a fi stăpîni adevărați pe țara noastră.

c. Întreaga muncă de ridicare a satului este o treabă a obștei întregi a satului*

[...] Întreaga muncă de ridicare a satului este o treabă a obștei întregi a satului, strînsă toată în căminul cultural. Căminul cultural este un loc unde trebuie să se adune toți oamenii de bine, intelectuali și gospodari, fără nici un alt gînd decît al binelui obștesc. Căminul trebuie să fie centrul de strălucire a vieții

* Cuvîntare ținută în iunie 1935 la Congresul căminelor culturale.

locale și celula organică a cunoașterii vieții noastre rurale. La unirea puterilor d-voastră împreună din sat, Statutul nou al căminelor culturale prevede că vor trebui chemați și fiii satului așezați la orașe, cu rosturi militare, cărturărești, industriale ș.a.m.d., pentru a ajuta cu vorba și cu fapta la ridicarea satelor lor de naștere [...] *.

Menirea pe care o are căminul cultural să nu credeți că este ușoară. Ceea ce dorește să înfăptuiască un cămin cultural este, după cum spune articolul întîi al noului Statut, să ajute la întărirea sănătății trupești, la îndrumarea muncii către o mai bună producție și la înălțarea sufletului în obștea satului. Munca noastră deci nu se isprăvește cu vreo cîteva șezători sau cu o conferință, două, făcute la răstimpuri, ci munca noastră este o muncă de toate zilele, care are drept scop, în primul rînd, să îndrepte starea sănătății poporului printr-o muncă îndărătnică de răspîndire a deprinderilor de igienă, prin organizarea unei mici farmacii, a unui dispensar, unei băi, unei educații fizice potrivite cu nevoile sătenilor, care toate duc la o bună păstrare a sănătății. În al doilea rînd, căminul lucrează la ridicarea gospodăriei țărănești prin deprinderea săteanului cu o muncă la înălțimea vremurilor de astăzi și cu întovărășirea tuturor gospodăriilor într-o organizație economică bine închegată. Căminul cultural este în același timp centrul de muncă cetățenească, locul de unde trebuie să pornească înțelegerea că satul întreg este ca o gospodărie a tuturor sătenilor, ce trebuiește să fie chivernisită printr-o susținută muncă edilitară care să facă cinste

* Vezi nota 17.

satului. În sfîrșit, căminul cultural este acela care trebuie să privegheze la ridicarea sufletească a oamenilor printr-o viață creștinească mai vie, printr-o înțelegere a frumosului și a binelui și prin folosirea cuminte a cărții.

Ne dăm seama că un asemenea program de lucru poate să fie uneori copleșitor de mare pentru puterile unui cămin cultural lipsit de mijloace sau trăind în împrejurări neprielnice. Însă chiar dacă un cămin nu va putea să aducă la îndeplinire întreg programul acesta de muncă, măcar o parte din el va trebui, totuși, să fie dus la capăt. Fiecare cămin va sta să judece care sînt împrejurările locale în care trebuie să lucreze, care sînt mijloacele sale de lucru și își va organiza un plan mai mare sau mai mic, mai modest la început, din ce în ce mai adîncit apoi, program însă din care niciodată nu trebuie să lipsească această împătrită îndatorire a noastră, pe care o avem față de sănătatea, munca, mintea și sufletul satului.

Pentru ca să aibă căminele noastre o pildă vie de chipul cum trebuiește să se lucreze pentru ridicarea satelor, s-au trimis în 12 sate echipe studențești, care au lucrat pe lîngă cămine culturale sătești. În anul acesta echipele studențești vor pleca din nou la lucru, cu mare folos pentru satele unde vor pleca, dar și cu mare folos pentru toată lumea, căci experiența lor ne poate sta drept pildă de ceea ce poate să facă într-un sat căminul cultural.

Fără îndoială că toate căminele noastre culturale, fiind așezăminte pentru organizarea vieții sătești în toate privințele, vor trebui să lucreze în strînsă legătură cu tot ceea ce se întîmplă în sat. [...]

4

TINERETUL INTELECTUAL ÎN MUNCA CULTURALĂ

a. Serviciul social al studențimii *

Cred că nu mi-ați lua în nume de rău și, poate, aș face un serviciu tinereții d-voastră dacă aș scruta cu o analiză intimă experiența acestor douăzeci și cinci de ani și aș stabili în fața d-voastră regulile care m-au călăuzit de-a lungul lor.

Ceea ce hotărăște soarta unei vieți nu sînt numai puterile intelectuale ale cuiva. Nu este numai pregătirea mai mult sau mai puțin mare a cuiva și nu sînt nici numai împrejurările externe. Ceea ce hotărăște soarta unei vieți este altceva : este diabolicul lui Socrate, este credința într-un scop căruia ți-ai închinat viața. Această credință este o putere de neînvins.

Este credința într-un scop luminos și neclintit pe care îl urmărește cu îndrăzneală. Ea te ajută să înlături toate piedicile, să înfrunți toate primejdiile, să ții piept tuturor dușmăniilor. A o avea este regula de viață care te păzește și m-a păzit și pe mine de numeroase primejdii. Datorită acestei prime reguli de viață n-am căzut victimă și nu m-a prins vraja unui romantism generos și vaporos, formulă simplă, abstractă, care subjugă viața și de multe ori o face să devină sterilă. În același timp însă n-am căzut victimă nici unui criticism steril, nefiind preocupat de ce face altul, ci dînd toată atenția la ceea ce trebuie să fac eu.

* Cuvînt de răspuns către studenții Facultății de filozofie și litere din București cu prilejul sărbătoririi a 25 de ani de activitate universitară în ziua de 27 ianuarie 1937.

Am urît două lucruri : diletantismul amabil și erudiția pretențioasă, searbădă, de pură bibliotecă. Există, desigur, o răspundere a muncii științifice. Dacă există însă o viață a cărții, există nu mai puțin și o carte a vieții. Și a citi în cartea vieții este tot atît de important ca și a cunoaște viața cărții.

Am ieșit din bibliotecă după ce am trăit și eu ceea ce numea *Taine* „beția delirantă" a bibliotecii și a cărților din bibliotecă. Am trăit și eu această beție, dar am ieșit în larg să verific ce este adevărul, și aceasta m-a dus la o concepție realist-critică constructivă. Mi-a dat Dumnezeu un bun simț realist, sănătos și o concepție idealistă sigură. Am practicat idealismul, dar totdeauna izvorît și legat de însușirile firești, de nevoile firii. Și am ieșit în largul vieții. Dar unde ? În largul vieții sociale românești.

Așa am ajuns la o altă regulă, care vrea să formuleze o datorie socială a omului de știință, acea a intelectualului de a practica cultul științei pentru știință, dar de a cultiva în același timp și știința pentru țară. Și atunci iată-mă de atîția ani de zile împreună cu iubiții, stimații și apreciații mei studenți din seminar, cîte o lună, o lună și jumătate, într-un sat din atîtea și atîtea regiuni deosebite ale țării, pentru a verifica întîi știința dobîndită pe catedră și în bibliotecă și pentru a aplica apoi această știință, a crea o știință națională sociologică românească, pentru a crea ceea ce numim noi *sociolo-*

gia națiunii românești, știința națiunii românești. Iată un lucru de altfel foarte greu, pentru că națiunea nu este ceva fragmentar, pe care s-o poată cineva studia în cămăruța lui, bunăoară, din punct de vedere folcloristic, altcineva din punct de vedere istoric, un altul din punct de vedere geografic. Națiunea este ceva viu, ceva unitar, ce trebuie înțeles și priceput ca atare, ca unitate, și aceasta trebuie făcută în colaborare. De aceea am făcut apel la colaborare, la colaborarea studenților de la toate facultățile și mai tîrziu de la toate universitățile, la colaborarea colegilor de universitate și a colegilor intelectuali din toate ramurile, pentru ca împreună, umăr la umăr, să putem să creăm știința națiunii. *Nici o reformă nu se poate face decît pe baza unei cunoașteri temeinice.*

Adevăratul patriotism nu este patriotismul verbal sau patriotismul legislativ, ci este patriotismul acesta temeinic, cînd faci știință românească și, pe baza științei românești, propui reforme românești.

Această convingere ne-a împins să mergem cu multă îndrăzneală mai departe și să preconizăm pentru acest tineret o îndatorire grea, pe care sînt însă sigur că o va duce pînă la capăt, am avut dovada pînă acum, și anume *obligativitatea cercetărilor naționale științifice românești.*

Prin faptul că cineva și-a luat o licență sau un doctorat, indiferent la ce facultate, el nu și-a terminat îndatorirea lui față de știință, față de știința națională și față de universitate, ci el este obligat după aceea să lucreze mai departe, în cadrul unui sistem și al unei metode riguroase, în serviciul cunoașterii țării.

S-a spus, se spune și se va spune că acestea sînt lucruri care cer sute de ani. Unii spun chiar că pentru

crearea unei sociologii a națiunii românești ar fi nevoie de mii de ani. Dar acestea sînt lucruri pe care le spune cine nu-și dă seama de forța mare, magică a organizării. Prin calculele pe care le-am făcut, le-am publicat, le voi mai publica și asupra cărora voi insista cu privire la concentrarea imensă, gigantică a tuturor forțelor științifice ale țării din toate domeniile, am constatat că noi putem să avem această mare știință națională românească în patru, cinci sau, dacă vreți, șase ani, dar o vom putea avea, gata să punem la dispoziția reformei statului și în slujba viitorului neamului un material de documentare cu care omul de stat să poată să opereze într-adevăr și să poată să propună reforme, așa cum nu s-a putut face pînă acum, pentru că nu aveam această știință națională românească. Deci se impune obligativitatea cercetărilor de cunoaștere a țării, de cunoaștere a neamului.

Dar dacă știința contractează obligații naționale științifice, ea contractează în același timp și obligații naționale etice.

Știința — și o știm noi cei care am lucrat pe teren și nu poate s-o știe decît cel care a lucrat pe teren — înseamnează solidaritate cu nevoile pe care le constați. Știința înseamnă simpatie adîncă cu aceste nevoi, înseamnă tendința de a îndruma totul pentru a înlătura răul și pentru a ajuta, pentru a pune umărul, pentru a contribui la înălțarea și înnobilarea a ceea ce s-a văzut și a ceea ce s-a cercetat. Cele mai frumoase și mai neuitate momente din viața mea au fost cele pe care le-am petrecut o lună sau o lună și jumătate într-un sat românesc. Căci am descoperit acolo o viață care este de o noblețe, de o însemnătate și de o valoare pe

care nu poate s-o preţuiască decît cine o cunoaşte temeinic.

Noi simţeam înclinarea irezistibilă să cunoaştem bine şi exact satul acesta virtual pe care-l avem acolo şi pe care nu-l are altă ţară, nu-l are alt neam, care rămîne însă părăsit, neocupîndu-se nimeni de el.

Atunci am păşit iarăşi cu o egală îndrăzneală la o altă formulă, care este un complement de lămurire, o adăugire la obligativitatea cercetării naţiunii româneşti. Este o altă obligativitate, de natură etică şi politico-socială: *serviciul social obligator la sate* pentru oricine vrea să profeseze în ţara românească, pentru doctori înainte de a practica medicina, pentru preoţi înainte de a solicita parohie, pentru învăţători şi profesori înainte de a obţine catedra, pentru orice licenţiat de la orice facultate, pentru toată lumea. Şase luni să binevoiască să-şi îndeplinească această datorie către ţară şi către neam orice intelectual din largul ţării româneşti.

Toate aceste reguli despre care v-am vorbit, reguli călăuzitoare ale vieţii mele, au introdus în activitatea mea o lumină clară prin care am văzut limpede ţinta pe care mi-o propusesem. Ceea ce a făcut însă ca drumul acesta de 25 ani să fie un drum vesel, dacă vreţi plăcut, senin şi încîntător, a fost căldura care m-a animat la drum, a fost o înclinare naturală: iubirea pentru o activitate curată, dezinteresată, întreagă, pentru ştiinţă, pentru ştiinţa aplicată la sate, pentru sătean, pentru ţară şi pentru tineretul universitar. Căci ceea ce am iubit mai presus de orice în aceşti 25 de ani a fost tineretul universitar. Lui i-am dat tot ce am avut mai bun şi mai scump şi care, trebuie să recunosc, mi-a dat şi el tot ceea ce a avut mai bun şi mai scump.

Bucuriile studenţimii au fost şi bucuriile mele, durerile studenţimii au fost şi durerile mele. De aceea de foarte multă vreme am propus prima încercare de organizare temeinică a tinerimii universitare, propunere care, din nenorocire însă, n-a avut răsunetul dorit. A fost crearea Oficiului universitar de la Bucureşti.

Am fost de curînd la Paris pentru organizarea pavilionului românesc la Expoziţia internaţională de acolo. Am fost invitat să iau parte la încheierea congresului internaţional privitor la şomajul intelectual studenţesc. A fost o discuţie care s-a rezumat în primul rînd la un banchet. Am avut marea cinste să stau alături de ministrul francez al instrucţiei. Acolo se vorbea tot timpul de şomaj şi se propunea ca ceva senzaţional să se facă statistici şi anchete asupra vieţii studenţimii, pentru că această problemă a şomajului, mai gravă în alte părţi decît la noi, nu poate să fie tratată decît pe bază de anchete şi informaţii statistice.

În 1924, cînd am creat Oficiul universitar, am pus în programul acestuia ca un punct esenţial anchetele asupra vieţii studenţeşti, iar cînd am fost decan am făcut aci la facultate o asemenea anchetă, ale cărei rezultate le găsiţi publicate în volumul original al „Arhivei pentru Ştiinţa şi Reforma Socială". Ceea ce se spunea la Paris că este necesar de făcut acum, noi am făcut încă de atunci. Am preconizat apoi Serviciul de asistenţă studenţească care să procure studentului posibilităţi de plasare, de cîştig, locuinţă etc. Am preconizat apoi o librărie care să procure studenţilor cursuri cît mai ieftine. Am propus şi s-a creat o cooperativă. Am propus o mare ofensivă de asistenţă sanitară, pentru că nu este timpul şi locul să vă spun ce am văzut

în calitate de decan şi în ce măsură este răspîndită boala printre studenţi. Ei nu-şi dau seama: tinereţea îi face să creadă că înving totul. Cine are însă părul alb are şi răspunderea pentru viaţa studenţească din toate punctele de vedere. M-am gîndit la sfîrşit la orientarea profesională şi de studii. Am preconizat un fel de bursă a muncii: trebuie adică să ştie studentul înainte de a se înscrie la universitate ce perspective îi oferă fiecare facultate, dacă găseşte sau nu, după terminarea studiilor, locuri libere. De ce să devină şomer, de ce să facă studii cu enorme sacrificii pentru a ajunge la o diplomă pe care s-o pună în buzunar, fără s-o poată întrebuinţa?

La aceasta ne-am gîndit în 1924. Zic „ne-am gîndit" pentru că n-am fost numai eu, ci a fost seminarul, care a făcut un întreg program de reformă a vieţii studenţeşti, concretizat apoi în acest Oficiu universitar.

De ce spun toate acestea? Ca să vă arăt că prin metoda noastră de lucru realistă, critică şi constructivă am căutat ca din sentimentul de iubire pentru studenţi să aplicăm şi să creăm o instituţie spre binele eficace al lor.

Studenţilor care au lucrat în seminariile mele le datorez stimularea la mai tot ceea ce am făcut în ştiinţa sociologiei.

Studenţilor care au lucrat în campaniile monografice le datorez în cea mai mare parte că am început să lucrez la punerea unei pietricele cît de modestă la clădirea acestui imens edificiu al ştiinţei naţiunii româneşti.

Studenţilor le datorez că metoda directă monografică a putut să capete un compliment prin acţiunea directă, culturală la sate.

Datorez deci colaborării studenţeşti întregul meu program ştiinţific şi întregul meu program cultural şi politic în sensul superior al cuvîntului.

Şi, dacă este aşa, să-mi îngăduiţi să spun că aici nu este o sărbătorire a profesorului Gusti, ci o *sărbătorire a studenţimii române*, care a înţeles timp de 25 ani, şi la Iaşi, şi aici, aşa cum s-a perindat, generaţii după generaţii, să secondeze pe profesor, să devină colaboratoarea profesorului.

De aceea vă rog să-mi daţi voie să vă invit acum la sărbătorirea acestui element atît de scump, fără care activitatea mea n-ar fi dat roade, la sărbătorirea studenţimii române, în special a celei de la Facultatea de litere atît de la Iaşi, cît şi din Bucureşti.

O astfel de manifestaţie caldă, sinceră, curată ca acea de astăzi, la care participă studenţii tuturor secţiilor facultăţii, înviorează sufletul şi oţeleşte voinţa pentru o nouă activitate, şi mai concentrată şi mai îngrijită, dacă se poate şi mai rodnică decît cea de pînă acum. Dar şi pentru această activitate viitoare, ca şi pentru cea de 25 de ani de pînă acum, primesc cu oarecare melancolie şi surîs urarea care mi se face să mai dureze încă 25 de ani, căci cine poate cunoaşte secretul zeilor? Rămîne, cred că şi a d-voastră, nu numai a mea, o singură maximă, o răsturnare a filozofiei antice care spune că „omul este măsura tuturor lucrurilor".

Cu toţii — şi aceasta îmi va călăuzi paşii şi ai mei în viitor, ca şi pînă acum, cîţi îmi va mai da Dumnezeu, şi ai d-voastră mulţi înainte încă — să spunem: nu „omul este măsura tuturor lucrurilor", ci *„patria este măsura tuturor lucrurilor"*.

b. Gînduri de temelie pentru munca echipelor studenţeşti *

1. CĂTRE ECHIPIERI

Vă aşteaptă o muncă grea, dar nespus de frumoasă. Pentru reuşita ei se cere, după cum v-am mai spus şi înainte de plecare, în primul rînd împlinirea a două mari condiţii: o desăvîrşită prietenie între cei ce formează echipa şi o sinceră înfrăţire a echipei cu satul

Fără o sinceră camaraderie între membrii echipei, lucrările vor şchiopăta, dîndu-se o pildă urîtă satului; ba chiar s-ar compromite, ştiut fiind că ceea ce interesează nu sînt atît lucrările speciale, oricît de bune ar fi ele, ci mai ales coordonarea lor pentru opera de întărire şi însănătoşire a satelor luate în întregul lor.

Fără o sinceră înfrăţire cu satul, iarăşi, oricît de merituoasă ne-ar fi acţiunea, nu va da totuşi roade, pentru că opera principală este transformarea sufletească a satului, împăcarea oricăror neînţelegeri ar fi în el şi închegarea lui într-un singur suflet, gata de muncă şi de jertfă pentru binele obştesc, aşa cum este şi sufletul echipei **.

Oricît de grea ar fi sarcina ce cade în grija echipelor, oricît de obositoare munca, sînt sigur că, în tinerii studenţi care de bunăvoie au răspuns la chemarea Fundaţiei şi tot astfel în tehnicienii ce li s-au alăturat cu atîta însufleţire pentru a-i ajuta cu sfatul şi price-

* Articolele care alcătuiesc cuprinsul acestui subcapitol au apărut în „Curierul Echipelor Studenţeşti" şi „Curierul Serviciului Social" în anii 1935—1938.

** Vezi nota 14.

perea lor de oameni mai în vîrstă şi cu mai multă experienţă, se vor găsi destule forţe vii sufleteşti ca să ne ducem munca la bunul sfîrşit pe care-l aşteaptă cu toţii [...]

1935

2. ÎNTEMEIEREA ŞTIINŢIFICĂ ŞI ÎNCORONAREA ETICĂ A MUNCII NOASTRE

Iubiţi echipieri, în convorbirea mea săptămînală cu d-voastră vreau de data aceasta să vă atrag atenţia asupra faptului că munca noastră trebuie să aibă o justificare ştiinţifică şi o încoronare etică. Prin motivare ştiinţifică înţelegem, după cum de altfel ştiţi prea bine, că toată acţiunea noastră culturală are o bază de cunoaştere fără de care ar fi o acţiune capricioasă şi incompletă. Însă din experienţa pe care o avem pînă acuma, mărturisim cu oarecare decepţie că tocmai acest lucru nu a găsit înţelegerea necesară la toţi echipierii noştri. Nu pot de aceea insista îndeajuns asupra acestei foarte importante chestiuni de metodă în munca noastră culturală. Echipa, în totalul ei, să se strîngă în fiecare seară şi să-şi pună întrebarea: ce a adus ziua ca fapt nou în domeniul cunoaşterii satului astfel ca agronomul, medicul uman, veterinar, maestra de gospodărie, sociologul, teologul, fiecare în parte şi toţi la un loc, în timp de cîteva săptămîni să poată culege un material de informaţii sigure asupra condiţiilor de viaţă ale satului în care au a lucra. În „Îndrumătorul", pe care cred că l-aţi citit din scoarţă în scoarţă, l-aţi comentat şi înţeles, ca şi în lucrarea *Monografia satului* a d-lui H. H. Stahl, pentru a nu vorbi de lucrările mai ştiinţifice ale Insti-

tutului Social Român, care ar putea părea speciale, veţi găsi toate lămuririle necesare.

Cel dintîi şi cel mai nimerit mijloc de introducere în această cunoaştere, fără de care nu se poate pleca la drumul înfăptuirilor, este fără îndoială recensămîntul pe care toţi echipierii laolaltă sînt obligaţi a-l face. Prin el fiecare specialist va găsi sugestiile necesare asupra lucrurilor care merită să fie cunoscute mai adînc. Aşa agronomul îşi va da seama de starea economică a sătenilor, medicul uman de condiţiile de igienă din sat, medicul veterinar de numărul şi lipsurile vitelor săteanului aşa de scumpe pentru gospodăria lui, maestra de gospodărie de alimentaţia familiilor din sat ş.a.m.d. După cîteva săptămîni de lucru zilnic şi sistematic, echipa, în plenul ei, va fi în stare să facă un plan provizoriu al nevoilor satului şi numai după acest plan de cunoaştere, oricît ar fi de relativ, dar totuşi de cunoaştere a vieţii sociale a satului, numai pe acest fundament informativ se va putea construi apoi planul de acţiune culturală care va trebui să fie înfăptuit, în plinătatea lui, în cele două luni rămase.

Echipele care au mai lucrat au datoria în acest scop de a cerceta de aproape materialul cules de colegii lor în ceilalţi ani. Iar echipele care lucrează pentru întîia oară trebuie cu deosebită grijă să strîngă şi să clasifice un asemenea material. Toate echipele, indiferent de vechimea lor, sînt rugate ca să se prezinte la Fundaţie cu dosare complete privitoare la cercetările lor. În felul acesta fiţi convinşi că truda d-voastră va da rod însutit mai mare decît dacă s-ar lucra fără documentare.

Vă rog călduros să vă gîndiţi bine şi să nu lăsaţi ca munca d-voastră să se irosească. Acesta este rostul rapoartelor săptămînale şi lunare pe care vi le cerem,

pentru că numai prin ele vom putea înregistra cu exactitate bogăţia şi varietatea faptelor d-voastră. După cum ştiţi, la sfîrşitul muncii a intrat în obişnuinţa Fundaţiei ca să facă o expoziţie a lucrărilor echipelor. Pînă acum am întîmpinat mari greutăţi în organizarea celor două expoziţii ale noastre, pentru că rapoartele nu erau unitar alcătuite, unele fiind de-a dreptul neglijent lucrate. Muncitorul de fiecare clipă nu îşi dă seama atunci cînd activează ce valoare are fiecare fapt al lui. Însă, adunînd fapt cu fapt, tabloul muncii totale devine, chiar pentru acela care l-a înfăptuit, surprinzător de bogat. De aceea şi în această direcţiune mă adresez d-voastră, iubiţi echipieri, ca să redactaţi în modul cel mai conştiincios rapoartele cerute de către Fundaţie, pentru a putea rezuma la sfîrşitul muncii noastre toată experienţa culturală pe care d-voastră aţi avut-o şi trăit-o. Aceste rapoarte, care vi se par o încolonare searbădă de date, reprezintă însă toată frumuseţea şi măreţia etică a muncii voastre. Noi, ca în tot ce facem la Fundaţie, nu ne bizuim pe vorbe şi pe programe, ci pe fapte. Ei bine, vrem ca de astă dată, mai mult decît în cei doi ani de pînă acum, la expoziţia lucrărilor de toamnă munca echipelor să fie evidenţiată în modul cel mai elocvent.

19 iulie 1936

3. ŞCOALA DE ECHIPIERI

Tipul nou de şcoală organizat de Fundaţie ia proporţia unui simbol. Căci, într-adevăr, la temelia Şcoalei de echipieri stau cele două comandamente etice ale ceasului de faţă care sînt menite să conducă societatea

şi statul nou românesc: realismul sociologic şi personalismul idealist[18]. [...]

Avem imperativul de a clădi o nouă realitate socială şi naţională. Iar pentru aceasta se cere negreşit a cunoaşte şi distinge actualitatea reală de cea aparentă prin cercetări migăloase la faţa locului, făcînd un inventar al stărilor sociale de azi de unde va porni stimulentul creator al stărilor sociale de mîine.

Aceasta se înfăptuieşte prin monografia sociologică. Gîndirea socială ce se desprinde din cercetările monografice este încă pozitivă, nu neutră; ea nu denunţă erorile, minciunile, viciile, lipsurile societăţii de astăzi decît pentru a găsi adevărul sociologic, care ne împinge şi ne îndreaptă spre acţiuni, spre un angajament personal sigur şi generos.

Problema noii organizări a vieţii sociale şi naţionale româneşti constă tocmai din faptul că acţiunea se întemeiază pe adevăr.

Antinomia între acţiune şi gîndire, dezacordul între inteligenţă şi viaţă se topeşte şi dispare cu totul prin împletirea lor indestructibilă. Cu cît se practică mai mult virtuţile esenţiale ale gîndirii sociologice, cu atît se creează mai puternice condiţii pentru un angajament etic serios şi sincer.

Această concepţie sociologică şi etică a vieţii româneşti înlocuieşte patriotismul idolilor verbali prin noul patriotism activ personalist. Primatul personalităţii autonome asupra necesităţilor materiale, ce-şi asumă un maximum de responsabilitate pentru a transforma un maximum de realitate — iată principiul etic al personalismului sociologic.

În serviciul acestor idei se pune Şcoala de echipieri, ca o şcoală de pregătire şi formare de personalităţi sociale şi ca o reacţie impotriva diletantismului cultural.

Pentru o reformă fundamentală şi integrală a naţiunii româneşti, reprezentată în esenţă prin cele 15 000 de sate, se impune o disciplină personală, scrupuloasă a informaţiei şi înţelegerii stărilor din satele româneşti, care ne dă sensul realului social, la care se adaugă imediat şi valoarea lor, disciplină purificată pînă la ascetism prin credinţa în sine şi în resursele infinite ale naţiunii şi prin sacrificiul persoanei proprii şi a voinţei eroice de abnegare pentru o muncă culturală fără odihnă şi pasionată.

Generaţia nerăbdătoare a repara indolenţa şi greşelile trecutului, generaţia dornică a-şi satisface tumultul interior printr-un elan creator şi printr-o fraternitate de luptă culturală [...] vor găsi în Şcoala de echipieri locaşul ce le trebuie.

30 martie 1938

4. CONDUCĂTORII DE CĂMINE CULTURALE LA PIETRIŞ

Am avut marea plăcere, împreună cu marele profesor *Maunier* din Paris, să vizităm seria I a Şcoalei de echipieri de la Pietriş.

Am constatat că, într-adevăr, la Pietriş s-a creat o şcoală nouă, pentru timpuri noi, cu scopul de a forma oameni noi. Pot spune că profesorul Maunier a fost adînc mişcat atît de chipul original al organizaţiei şcoalei, cît şi de felul însufleţit şi disciplinat cum elevii ei au înţeles să se supună unui regim de educaţie cetăţenească. El a plecat cu gîndul, mărturisit mie în diferite ocazii, că ceea ce a văzut în România să se înfăptuiască şi în Franţa.

Seria a II-a a Şcoalei de la Pietriş, cu alţi cursişti, preoţi, învăţători şi conducători de cămine, completează şi încoronează rosturile Şcoalei de la Pietriş. Căci, în definitiv, studenţii-echipieri lucrează pentru a lăsa în sate o metodă de muncă şi o casă pentru vîrstnicii satului care este căminul cultural.

De aceea seria a II-a a cursiştilor, care au venit din toate părţile ţării ca să se iniţieze mai în profunzime de ce se cere unui conducător de cămin cultural, are o importanţă şi mai mare.

Şcoala din Pietriş, cu cele două serii de cursuri, nu este propriu-zis decît o pregătire a adevăratei şcoli salvatoare pentru sate şi ţară care este şcoala vîrstnicilor din sat : căminul cultural.

Astăzi mai mult ca oricînd trebuie să înţeleagă toată suflarea românească ce înseamnă un cămin cultural. Căci, din nefericire, trebuie să spunem că la noi nici pînă azi nu se cunoaşte îndeajuns şi de toată lumea însemnătatea unui cămin cultural pentru renaşterea ţării. Tot mai auzim că doctorul, agronomul, veterinarul ori alt specialist pot face minuni, fiecare aparte şi fără să ştie de ce face celălalt, lucrînd în urma unor instrucţiuni, desigur întotdeauna binevoitoare, de la centru. Nu se ştie însă ceea ce Fundaţia de 4 ani practică şi afirmă cu tărie, anume că numai colaborarea tuturor acestora la un loc împreună cu satul, în casa satului care este căminul, poate să fie de folos locuitorilor satelor pentru a-i scoate din viaţa adormită şi chinuită în care se găsesc.

Pentru aceste motive cred că n-am exagerat cînd am scos la iveală marea însemnătate a lucrărilor seriei a II-a a Şcoalei din Pietriş. [...]

15 mai 1938

5. ŞCOALA DE ECHIPIERI — ŞCOALĂ DE PERSONALITĂŢI *

Domnilor, sînt fericit că viu în mijlocul d-voastră, împreună cu d-l prof. *René Maunier,* care mai mult ca oricine apreciază ce facem noi, ce s-a făcut la noi în ţară şi care este un mare prieten al României. Dacă pînă acum lucrul echipierilor a avut o deosebită însemnătate pentru ţara noastră şi Şcoala de echipieri a fost, poate, instituţia cea mai nouă, dar poate cea mai plină de roade pentru viitor, de astăzi înainte lucrul echipierilor are o valoare fundamentală, iar Şcoala de echipieri are o valoare şi mai însemnată, fiindcă acum începem o viaţă nouă, o aşezare nouă, o muncă nouă.

Şi pentru această muncă nouă ne trebuie oameni noi.

Noi sîntem o şcoală de oameni noi. Sîntem o şcoală de echipieri, care însemnează o *şcoală de personalităţi.* Noi facem ca fiecare din d-voastră să nu fie un mecanism care să înveţe şi să ducă mai departe ceea ce s-a spus ici şi colo, ci să fie o personalitate autonomă, care să ştie să se conducă. [...] Ca să ştii să conduci pe altul trebuie să ştii să te conduci pe tine.

[...] O primă condiţie a omului nou, a unei personalităţi este a avea conştiinţa clară şi desăvîrşită despre rostul lui pe acest pămînt şi conştiinţa clară de rostul lui ca echipier. [...]

Trebuie să aveţi conştiinţa clară a scopului, a rostului d-voastră. Şi aceasta n-o puteţi avea decît cunoscînd realitatea. [...]

Dar pe lîngă conştiinţa aceasta mai trebuie ceva indispensabil, fără care nu putem vorbi de o personalitate şi de o personalitate de echipieri : *credinţa în sine.*

* Prelegere rostită la Şcoala de echipieri din Pietriş, jud. Arad, în mai 1938.

Echipierul trebuie să creadă în el, trebuie să creadă în forţele lui proprii.

Să creadă în forţele lui proprii de înfăptuire, aceasta, fără îndoială, nu înseamnă că echipierul trebuie să fie un închipuit, un fanfaron, ci trebuie să ştie ce este, care sînt forţele sale pentru ca aceste forţe să le pună în slujba semenilor săi, în slujba ţării.

Echipierul sceptic, care nu ştie ce vrea, care se crede, în modestia lui, de neînţeles — căci dacă echipierul nu trebuie să fie nesăbuit de ambiţios, el nu trebuie să fie nici modest absolut — nu este un bun echipier.

Şi apoi *credinţa în resursele bogate ale acestei ţări.* Fiindcă dacă nu are această credinţă degeaba merge la sat.

Un adevărat echipier trebuie să-şi dea seama de rostul lui ca echipier. Să aibă credinţa în el, în forţele lui, pe care să caute să le desăvîrşească cît mai mult pentru ca să devină o fiinţă cît mai perfectă nu pentru el personal, ci pentru ca să poată pune aceste forţe în serviciul colectivităţii şi în serviciul ţării.

Pe lîngă aceasta echipierul mai are nevoie de ceva. A făcut studiul realităţii, ştie despre ce este vorba, lucrează continuu la perfecţionarea lui proprie, are toată credinţa şi toată speranţa în mai binele acestei ţări, bazat pe realitatea aceasta nobilă, minunată, care este ţăranul român, şi pe această minunată ţară, care este ţara noastră, — poate cineva să aibă toate aceste idei frumoase, dar îi lipseşte ceva: *voinţa de acţiune, de executare.*

De aceea echipierul trebuie să aibă voinţa de abnegare, de înfăptuire în orice moment.

Cine nu are această voinţă, cine este contemplativ şi stă cu mîinile încrucişate, acela nu este echipier.

Echipierul este voluntarist.

După ce ia cunoştinţă de rostul lui şi de resursele ţării acesteia, intră imediat în acţiune.

Şi această voinţă este *o voinţă de abnegare, de sacrificiu pînă la asceză.* Nu o voinţă tumultuoasă, ci o voinţă de a face tot ce trebuie după ce ai cunoscut tot ce trebuie făcut. [...]

Ceea ce s-a făcut aici numai în 14 zile este foarte puţin, dar este şi foarte mult.

Măcar dacă vi s-a dat o idee de ce trebuie să fie un conducător de echipă şi ce mare răspundere aveţi d-voastră, şi este enorm de mult.

Dacă vi s-a dat măcar ideea aceasta, eu aş fi foarte fericit şi aş găsi că şcoala şi-a realizat scopul.

Căci, domnilor, două lucruri încununează activitatea echipierului, care este o personalitate şi face din el omul nou şi plin de iniţiativă, de viaţă, de gîndire proprie, iar aceste două lucruri sînt *responsabilitatea* şi *fapta.*

De omul acesta nou este legat întîi un maximum de responsabilitate.

Cine nu-şi dă seama că este răspunzător în momentul de faţă şi la vîrsta d-voastră să-şi facă datoria nu merită să fie echipier.

În fiecare clipă trebuie să-şi zică: am răspundere mare faţă de această ţară, trebuie s-o cunosc şi să activez ca să îndrept ceea ce trebuie, să fac ţara mai grandioasă, mai nobilă, aşa cum o merită.

Şi, în al doilea rînd, echipierul trebuie să caute să transforme realitatea pe care o cunoaşte *într-un maximum de realitate nouă.* Omul nou nu înseamnă om

nou numai cu vorbe şi să stea cu braţele încrucişate. *Omul nou înseamnă creaţiune.* Fiecare echipier este un creator de viaţă nouă, şi cu cît transformi mai mult realitatea pe care o cercetezi, o cunoşti, o transformi în vederea scopului şi a idealului pe care îl urmăreşti, cu atît eşti mai mult un om nou. [...]

6. ŞCOLI DE CONDUCĂTORI DE CĂMINE CULTURALE

Din sentimentul unic al solidarităţii membrilor echipei între ei şi al echipei cu programul de lucru ce-i dă legitimare izvorăsc acţiuni splendide ce merită toată atenţia noastră.

Echipa, cu cît este mai sincer şi strîns unită, este capabilă de iniţiative noi, pe care numai împrejurările locale şi conştiinţa productivă a echipierilor le pot determina.

„Curierul" nostru are plăcuta datorie, pe lîngă înregistrarea tuturor aspectelor activităţii echipelor, să scoată la iveală aceste manifestări particulare pentru a fi, după putinţă, imitate.

Iată, bunăoară, iniţiativa echipei Leşu de anul trecut de a crea o şcoală de conducători de cămine a fost luată de model în acest an de echipa din Năpădeni. Iar acestea amîndouă ar putea servi de imbolduri pentru alte echipe.

Şcoala de conducători de cămine, organizată pentru întîia oară de d-nii inspectori H. H. Stahl şi Octavian Neamţu la Leşu, a dat în puţin timp cele mai bune rezultate. La Poiana Cîmpinei, unde anul trecut a funcţionat cea dintîi şcoală ţărănească a Fundaţiei, s-au întemeiat şi acum se află în plină activitate cursuri

speciale pentru conducători de cămine din toate colţurile ţării, în număr de 24.

În expunerea scurtă ce am făcut la Poiana Cîmpinei am spus şi aceste cuvinte, pe care vi le comunic şi d-voastră, dragi echipieri : căminele culturale sînt organele de la care aşteptăm salvarea şi transformarea satelor ; cu cît conducătorii căminelor vor fi mai pregătiţi, cu atît viaţa căminelor va fi mai temeinică şi spornică. Cum vor fi conducătorii, aşa vor fi căminele. Iată de ce problema mare a căminelor se reduce în parte la aceea a formării conducătorilor lor. Şi iată pentru ce cursurile organizate de echipa din Leşu, în 1935, şi de Fundaţie, astăzi, în Poiana Cîmpinei, îşi au o însemnătate programatică.

Şi acum veţi înţelege de ce m-am bucurat de iniţiativa echipei din Năpădeni de a integra, pentru cîtăva vreme, pe conducătorii de cămine din regiune în sînul echipei.

Ca în orişice se face la Fundaţie, cu chibzuială, fără pripeală, cu avînt, dar cu raţiune, n-aş recomanda ca orice echipă să facă negreşit ceea ce au încercat Leşu şi Năpădenii. Numai cînd o echipă se simte în stare a fi destul de tare pentru a putea adăposti şi a da acţiunea ei de echipă — ca viaţă internă, ca relaţii cu satul şi ca realizări — drept pildă conducătorilor de cămine din jur, numai atunci echipa să îndrăznească a face şcoală, cerînd în prealabil lămuriri şi indicaţii mai precise de la Fundaţie.

Acele echipe care însă vor putea duce mai departe experienţa din Leşu şi Năpădeni şi vor contribui astfel la întărirea căminelor din regiunea lor îşi vor cîştiga un titlu mai mult la aprecierea şi dragostea noastră.

26 iulie 1936

7. PERSONALITATEA ECHIPIERULUI

Iubiţi echipieri, întors în ţară după o lipsă îndelungată din capitala Franţei, unde am avut greaua şi plina de răspundere sarcină de a organiza pavilionul ţării la Expoziţia internaţională la care au luat parte 45 de naţiuni, am satisfacţiunea să vă comunic că pavilionul nostru naţional a fost în fruntea tuturora, după aprecierile unanime ale francezilor şi străinilor, în număr de peste 30 000 000, care au vizitat expoziţia.

Una din laturile principale care au făcut ca pavilionul nostru să iasă biruitor din concurenţa acestor 45 de state a fost, fără îndoială, prezentarea organizării şi activităţii Fundaţiilor culturale. Toată lumea a apreciat chipul cum se lucrează în România de către Fundaţie de 4 ani de zile încoace pentru ridicarea satelor. Cît timp am fost la Paris, mi s-au cerut continuu lămuriri, foarte mulţi arătîndu-se gata să ia munca noastră drept un model vrednic de imitat şi pentru ţara lor.

Dar nu numai în pavilionul nostru prezentarea operei Fundaţiei a fost preţuită, cît mai ales în standul special dintr-un pavilion internaţional organizat de Societatea Naţiunilor pentru lămurirea problemei locuinţei rurale, unde am reuşit din nou să fim cei dintîi. Am prezentat aci un bogat material ştiinţific cu privire la satul românesc şi am arătat mai ales metoda noastră de lucru, metodă pe care d-voastră o cunoaşteţi foarte bine, căci este aceea pe care aţi folosit-o în timpul campaniilor de vară. Au trebuit să recunoască toţi cei interesaţi la această problemă că într-adevăr în România se lucrează mai bine decît la ei, după o metodă originală. Am fost mîndru să pot folosi aproape întreaga informaţie din acest stand, din experienţa echipelor, aducînd astfel

dovada priceperii tehnice şi a sufletului deosebit care caracterizează studenţimea noastră.

Cît am fost la datorie în Franţa, deşi eram departe de lucrările echipelor, am fost mereu în curent cu tot ce se făcea în ţară şi nu rareori am simţit dureros distanţa care ne despărţea, pentru că, să mi se îngăduie o mărturisire, cele mai frumoase clipe din viaţa mea au fost întotdeauna acelea în care mă aflam fie în mijlocul monografiştilor în campaniile de cercetare ştiinţifică pe care le-am început încă de acum 12 ani, fie în mijlocul echipierilor, a căror muncă spornică mă bucuram să o văd crescînd din an în an. A trebuit însă anul acesta să stau de veghe pentru apărarea demnităţii naţionale prin prezentarea pavilionului nostru şi a României contemporane, în aşa fel încît, după cum v-am spus, dintr-o dată România, la Paris, să treacă în fruntea tuturor naţiunilor ce erau prezente acolo.

M-am întors însă cu şi mai mare încredere în temeinicia metodei noastre de lucru şi cu o mai îndîrjită voinţă ca să lucrăm încă mai eficace pentru înfăptuirea programului nostru de muncă. Ştiu că şi în acest al patrulea an s-a lucrat cu multă însufleţire şi abia aştept ca să putem organiza o nouă expoziţie a lucrărilor echipelor, pentru a împărtăşi şi marelui public roadele muncii noastre.

Activitatea echipelor din vara trecută a prezentat multe aspecte noi, după cum a pus şi probleme noi. Cea mai importantă dintre ele este însă, fără îndoială, aceea a pregătirii echipierilor şi conducătorilor de echipe, căci toate programele şi toate sacrificiile pe care Fundaţia le-ar face, toată rîvna şi puterea de sacrificiu a unora dintre conducătorii Fundaţiei, toată risipa de energie pe care am pune-o la dispoziţia lucrării echipelor ar da roade destul de relative dacă echipierii nu

ar fi la înălţime din lipsa unei pregătiri atît intelectuale, cît mai ales sufleteşti.

De aceea cred că a continua apariţia „Curierului Echipelor" şi după încetarea campaniei de vară este foarte necesar pentru a pune la dispoziţia acestor grave preocupări de pregătire a echipierilor unul din instrumentele indispensabile de informaţie şi orientare. Pe lîngă şcoala de echipieri, pe lîngă cursurile care vor trebui organizate la diferite instituţiuni academice pentru selecţionarea viitorilor echipieri, pe lîngă publicaţiunile deosebite sub formă de volume şi broşuri, apariţia unui organ permanent, periodic, care să aibă îndeosebi sarcina de a da toate elementele necesare unei bune educaţiuni de echipieri, este o iniţiativă fericită.

De aceea nădăjduiesc că, mai mult poate decît pînă acum, acest organ va fi citit, comentat şi preţuit. Căci, în definitiv, ceea ce urmărim la Fundaţie şi ceea ce urmăreşte şi acest organ este formarea unor caractere echipiere care să nu aibă numai bunăvoinţă de a lucra, ci şi putinţa înfăptuirii, care adică, în limbajul nostru, să aibă nu numai „suflet", ci şi „minte".

Şcoala echipierului se întemeiază în primul rînd pe autonomia personalităţii lui, prin pregătirea acestei personalităţi de echipier. Fundaţia în viitor, mai mult decît pînă acum, va face toate jertfele şi va pune toate stăruinţele, pentru a ajunge la acest scop. Problemele care se pun unui echipier sînt aşa de complexe, aşa de variate, de grele şi de delicate, încît şi mijloacele pentru pregătirea personalităţii echipierului trebuie să fie şi ele variate şi complexe.

Încă o dată afirm convingerea mea că unul dintre cele mai puternice mijloace pentru acest scop este acest organ. Să-l îmbrăţişăm deci cu toată căldura şi cu toată

încrederea. Să-l întărim fie prin colaborări, fie prin citire înţelegătoare şi participare sufletească, pentru că, cu cît această revistă va fi mai plină de viaţă, cu atît şi perspectivele de rodnicie ale activităţii echipelor vor fi mai mari.

Eu îmi reiau cu entuziasm colaborarea mea la această revistă, în credinţa că împlinesc o mare datorie faţă de greaua misiune pe care Fundaţia o are de împlinit.

10 februarie 1938

V

CUNOAŞTEREA POPOARELOR ORGANIZAREA PĂCII

1. Institutul Social al Naţiunilor.
2. Cele două Germanii.
3. Ţara ştiinţei şi păcii.
4. Soluţia paşnică a problemelor atomice.
5. Spre o concepţie realistă şi ştiinţifică a păcii.

1
INSTITUTUL SOCIAL AL NAŢIUNILOR

Un an de activitate în afară de ţară *

1. *Introducere.* Domnilor colegi, după cum v-am promis cînd stimatul şi iubitul nostru preşedinte mi-a făcut onoarea a mă saluta în prima şedinţă la care am asistat după întoarcerea mea din străinătate, în această comunicare intenţionez să vă prezint o serie de documente care ilustrează activitatea desfăşurată de mine timp de un an, cît am lipsit din mijlocul d-voastră, în Statele Unite şi Franţa.

În acelaşi timp voi schiţa un tablou cît mai veridic şi voi face o cronică cît mai exactă a faptelor ce se desprind din aceste documente.

Nu voi prezenta impresii literare ori note de călătorie şi nici nu voi face consideraţii generale şi abstracte, ci voi înfăţişa numai bilanţul retrospectiv al faptelor văzute şi trăite, reale şi concrete, care vor forma la un loc, cu toată diversitatea lor, un film unitar şi obiectiv al mersului şi ascensiunii unei idei : ştiinţa naţiunilor.

* Fragmente din comunicarea făcută în şedinţa publică de la 11 iulie 1947 a Academiei Române.

Despre străduinţele şi experienţa depuse în serviciul acestei idei, aşa cum s-au desfăşurat în procesul a 14 faze de confruntare şi verificare a ei în activitatea mea din anul 1946/1947 în Franţa şi Statele Unite, vreau să vă vorbesc.

2. *Comunicare la Academia Română.* Prima fază o constituie comunicarea pe care am făcut-o în această incintă a Academiei Române în ziua de 8 martie 1946. Ce am spus atunci? Un adevăr foarte simplu, dar care-şi face drum foarte anevoios şi încet. Anume că o mai bună cunoştinţă a naţiunilor despre ele însele va aduce după sine o mai bună cunoaştere şi înţelegere a intereselor lor sociale şi economice şi a aspiraţiilor lor etice şi deci o mai solidă cimentare a unităţii lor.

Trebuie creată o opinie şi o unitate internaţională pe baze solide documentare, adăugam în acea comunicare, şi nu pe expresii verbale ori pe temeiuri formale, cum se practică de obicei şi de preferinţă şi astăzi.

Naţiunile trebuiesc să vorbească direct naţiunilor, prin mijloace directe, eficiente, reale şi ştiinţifice şi nu prin mijloacele cunoscute, formale ori diplomatice.

Invitînd naţiunile a se cunoaşte unele pe altele peste frontierele lor, după ce s-au cunoscut în adîncime acasă la ele, a înţelege din ce în ce mai bine caracterul şi temperamentul naţional cu manifestările multiple şi variate de viaţă socială a tuturor popoarelor pămîntului, înseamnă a le uni pe toate prin legături din ce în ce mai ferme, prin schimb de produse şi de idei, ceea ce va aduce după sine înţelegerea mutuală şi încrederea reciprocă, adică adevărata şi reala organizaţie mondială către o pace durabilă, către progres şi prosperitate.

În serviciul acestor idei centrale s-au pus expunerea şi propunerile mele din comunicarea pe care am făcut-o în faţa d-voastră.

Cu această preocupare fundamentală am pornit la drum, punîndu-mi continuu întrebarea: ce ştim noi despre viaţa naţiunilor? Ce ştiu naţiunile despre ele însele şi despre relaţiile necesare dintre ele? Apoi cum se cercetează o naţiune şi cum se pot cerceta raporturile dintre naţiuni?

Cu alte cuvinte, mă întrebam: cum poate exista o ştiinţă a naţiunii şi cum este posibilă o ştiinţă a naţiunilor, adică o ştiinţă a umanităţii? [3 ... 4 ...]

5. *Comunicare la „Académie des Sciences Morales et Politiques" din Paris.* [...] Ajuns în Paris în ziua de 20 mai 1946, am făcut o comunicare la *„Académie des Sciences Morales et Politiques"* despre acelaşi subiect, tratat la 8 martie 1946 la Academia Română, cu unele adaosuri. Eram curios să văd cum va fi primită concepţia mea despre o pace pe baze realiste şi ştiinţifice în sînul unei instituţii care numără atîtea ilustraţii în domeniile istoriei, filozofiei, economiei, diplomaţiei şi moralei.

De cînd făcusem ultima mea comunicare la „Académie des Sciences Morales et Politiques", înainte de al doilea război mondial, în 1939, s-a introdus acolo obiceiul discuţiilor după comunicări.

După comunicarea mea au luat cuvîntul pentru a-şi da adeziunea d-nii Germain Martin, Firmin Roz şi abatele Sertillanges, ceea ce a determinat pe preşedintele de atunci, d-l Reclus, care era în acelaşi timp şi preşedintele Institutului Franţei prin rotaţie, să declare că „membrii Academiei, în linii generale, s-au declarat de acord cu proiectul d-voastră". Aceste cuvinte sînt

caracteristice pentru a patra fază a confirmării concepției mele despre o pace bazată pe cunoașterea națiunilor.

6. *New York, capitala Organizațiunii Națiunilor Unite.* Mă atrăgea însă o verificare autentică și mai largă în chiar mijlocul laboratorului unde se pregătea noua organizare a Națiunilor Unite. Și atunci am plecat pentru New York, sediul permanent al O.N.U.

Era a doua călătorie pe care o făceam în Statele Unite. Cea dintîi am întreprins-o în 1939, pentru organizarea pavilionului României la Expoziția internațională din New York.

Nici nu se putea face o alegere mai nimerită pentru capitala O.N.U. Căci New York este o O.N.U. în mic.

Dintre cele 55 de națiuni care sînt membre ale O.N.U., 30, deci mai mult ca jumătate, au o populație numerică mai mică decît a orașului New York. [...]

New York este o lume aparte, o icoană fidelă a continentului Statelor Unite, care adăpostește o națiune originală, alcătuită din cele mai diferite națiuni.

Orice străin poate găsi la New York o mică secțiune din țara sa natală, transportată acolo ca prin miracol, cu obiceiuri, biserici, restaurante proprii. Așa întîlnești cartiere spaniole, italiene, germane, evreiești, chineze și, în mică măsură, românești.

[...] New York rămîne prin excelență orașul unde cele mai diferite popoare și rase știu să conlucreze și să conviețuiască în pace.

În anul 1683 conducerea orașului New York a convocat în adunare generală pe toți olandezii, englezii, francezii, portughezii și finlandezii din oraș pentru a-și da un nou și mai bun guvern. [...]

Orașul New York a fost și pentru mine o sursă bogată de observații continue asupra problemei capitale ce mă

preocupa, constatînd însă cu surprindere că orașul care numără patru mari universități, precum și nenumărate fundații științifice, nu posedă vreun studiu aprofundat asupra naționalităților care locuiesc compact în cartierele lui.

Contactul des și scrutător cu aceste cartiere a format pentru mine una dintre cele mai instructive lecții și constituie *a cincea fază* de confruntare a planului meu de cercetare cu realitățile plurinaționale și totuși unitare din New York.

7. *Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite.* A șasea și a șaptea fază formează studiul documentar pe care l-am întreprins pentru a cunoaște „Catedrala modernă a păcii", cum a fost numită O.N.U. de un om de stat francez.

Am dobîndit un acces liber la toate manifestările și organismele O.N.U., grație unei cărți de intrare de ziarist pe care am dobîndit-o punînd la dispoziția Secretariatului cele 3 reviste pe care le dirijez, din care două în limba franceză.

Datorită acestei situații de ziarist, organizația multiplă, variată și în continuă transformare a O.N.U. nu mai avea secrete pentru mine.

Am cunoscut astfel toate peregrinările și localurile O.N.U.

Am vizitat mai întîi o școală, Hunter College din Bronx, apoi o sală de bal din Hotel Hudson, în al treilea rînd o mare fabrică din Lake Success cu un labirint de coridoare și, în sfîrșit, o sală de patinaj, pe gheață și pe rulete, din Flushing Meadows, toate, rînd pe rînd, au fost sediile O.N.U.-ului.

Distanţele erau totdeauna mari, călătoria foarte obositoare şi, mai ales, care înghiţeau foarte mult timp.

Cu o altă ocazie voi vorbi despre ce am văzut şi observat asupra activităţii febrile din aceste localuri. Acum mă mărginesc a vă comunica impresia puternică pe care am dobîndit-o toţi acei privilegiaţi care au avut favoarea de a asista la deschiderea Adunării Generale a O.N.U., considerată cu drept cuvînt drept parlamentul mondial ori parlamentul omului.

Cine a cunoscut clădirea New York City Building de la Expoziţia internaţională din 1939 a rămas uimit de schimbarea ei, în puţin timp, într-o instalaţie maiestuoasă a unei mari conferinţe internaţionale. Sala Adunării Generale constituie într-adevăr triumful arhitecturii şi al antreprizei.

Înaltă, cu o profuzie de lumină indirectă, cu o vastă hartă în albastru şi aur a lumii care domină enormul spaţiu şi ocupă o mare parte din zidul din fundul sălii, o hartă uşor convexă ce dă impresia de relief. Imediat în faţa hărţii se găseşte biroul preşedintelui Adunării, iar mai jos de el se află tribuna oratorilor. 55 de mese sînt aranjate circular pentru delegaţi, supleanţi şi consilieri. Vin apoi 885 locuri pentru public şi 550 locuri pentru ziarişti. Clădirea cuprinde săli de documentare şi informaţie, birouri, saloane mobilate în stil modern şi în diferite culori, săli speciale pentru presă, radio, fotografie şi televiziune. Seara, şedinţele Adunării Generale în această sală făceau impresia unei mari şi strălucite gale de operă.

21 octombrie 1946 (data deschiderii părţii a doua a primei sesiuni a Adunării Generale a O.N.U.) a fost o dată istorică.

Regiunea îmi era cunoscută : era parcul mlăştinos din Flushing Meadows, asanat de către administraţia Expoziţiei internaţionale din 1939. Amintirile erau covîrşitoare : auzisem la deschiderea expoziţiei (intitulată în preajma războiului al doilea mondial, cu o ironie nevoită, „Lumea viitoare“) glasul răsunător şi sigur al fostului preşedinte Franklin Roosevelt, care în aplauzele entuziaste ale mulţimii făcea apologia păcii. [...]

Îmi este imposibil să vorbesc despre acele 73 de chestiuni care au fost obiectul rezoluţiilor adoptate în cursul sesiunii generale, unele dintre ele de o imensă importanţă mondială. Adunarea Generală a depus o muncă intensă timp de 53 de zile, avînd la activul ei 35 de şedinţe plenare şi 375 de şedinţe de comisii şi subcomisii. Esenţialul dezbaterilor şi concluziile au fost consemnate în 10 000 de pagini (text englez şi francez). [...]

8. *Consiliul Economic şi Social.* Am cercetat de aproape toate organismele O.N.U. : complicatele organisme ale Secretariatului, Comisia energiei atomice, ca şi celelalte lucrări numeroase ale Consiliului Securităţii. De multe ori regretam timpul întrebuinţat pentru participarea la aceste lucrări, care-mi aduceau aminte de caracterizarea Congresului de la Viena : *„Le congrès danse, mais ne marche pas“* * Consiliul Securităţii discuta, vota, dar nu progresa.

Am asistat ca observator ştiinţific şi la lucrările organizării internaţionale a sănătăţii, şi aceasta pînă acum fără rezultate pozitive. Afluenţa la acest congres a fost foarte mare, fiind invitate toate ţările, fără excepţia ţărilor foste beligerante ori neutre, şi toate aceste ţări au trimis observatori oficiali afară de România şi Siam *(United Nations, Economic and Social Council, 17-th June 1946).*

* Congresul dansează, dar nu merge.

Desigur, lucrările Consiliului Securității au o însemnătate capitală de actualitate politică (deși cred că nu trebuie să se dea prea multă atenție discuțiilor controversate de acolo).

Cine însă vede departe și consideră cea mai bună garanție a păcii în dispariția cauzelor care provoacă războaiele găsește că cel mai eficace și necesar instrument în lupta pentru pace este opera constructivă pe care O.N.U. o realizează prin Consiliul Economic și Social.

Căci în stabilirea unei păci durabile nu este de ajuns a elabora tratate ori formule de compromisuri politice, de multe ori numai aparente, ci de a opera în adîncime.

Aceasta este opera urmărită de mine cu un interes special la Consiliul Economic și Social.

Am constatat că în sînul acestui consiliu s-a lucrat după alte reguli decît cele obișnuite diplomatice.

S-a lucrat mai mult cu seriozitatea unor membri de consilii de administrație, a unor judecători de la Curtea de casație, ori a unor profesori universitari, conducători de laboratorii ori de cercetări pe teren.

Firește, pentru mulți sentimentul de nostalgie era mare la gîndul vechii săli a Reformei din Geneva unde Aristide Briand a pronunțat cuvintele celebre, ascultate și de mine : *„À bas les canons. À bas la guerre"*. Văd încă pe gentlemenul diplomat entuziast al delegației australiene, care, agitînd batista, striga : *„Trois Hurràs pour Briand"*.

Atmosfera de lucru a Consiliului Economic și Social este departe de a fi un cadru romantic ca în Geneva ; ea este mai mult un cadru pentru lucrări austere și pozitive.

9. *6 iulie 1946*. Cînd am sosit la O.N.U., Consiliul Economic și Social se afla în căutarea unei metode, avînd conștiința că instituția este depășită de numărul și varietatea problemelor care se tratau fragmentar și izolat, atunci cînd ele propriu-zis aparțineau unei unități științifice.

Reprezentantul Secretariatului General la Consiliu, de formație de știință experimentală, este fostul profesor de fiziologie de la Sorbona, d-l Henri Laugier.

D-l secretar-adjunct Henri Laugier, luînd cunoștință de comunicarea mea de la *„Académie des Sciences Morales et Politiques"*, pe care a citit-o în manuscris, a luat întîi măsuri ca ea să fie tipărită în revista franceză ce apare la New York, *„La République Française"*, din al cărei comitet de redacție face parte. [...] Fiind invitat la Lake Success să-l vizitez, d-l Laugier mi-a spus textual, după notele luate de mine îndată după conversația avută cu d-sa : „D-le coleg, *votre programme est magnifique.* * Propunerile d-tale au întreaga mea adeziune. Sînt tocmai ceea ce ne trebuie. Și noi am lucrat în această direcție, dar d-ta ne dai ceva complet și bine închegat".

După ce mi-a spus aceste cuvinte și m-a întrebat cît mai stau în New York, a sunat și a cerut să vină d-l Alfred Métraux, șeful secției de studii, dispunînd ca, negreșit, chiar a doua zi, să mi se prezinte pentru a redacta împreună un plan de reorganizare fundamentală științifică a lucrărilor Consiliului Economic și Social.

În carnetul meu de călătorie găsesc această notiță : „6 iulie 1946, primit vizita reprezentantului O.N.U., care-mi comunică faptul că Laugier a admis planul meu și i-a indicat în acest sens să lucreze. Victorie !"

* Programul dumneavoastră e magnific.

D-l Métraux a venit, a făcut un raport amănunţit şi elogios, la care, după cererea sa, am adus unele completări esenţiale care nu se găsesc în comunicarea tipărită în „*La République Française*". [...]

D-sa a găsit însă că planul meu ar fi „*trop gigantesque*" şi „*trop grandiose*" şi că bugetul consiliului nu ar permite, pentru moment, o întreprindere într-un stil aşa de mare...

Aşadar, victoria de care vorbeam în notiţele mele era numai în principiu.

Eram în plină vară. Pe o mare căldură umidă, sufocantă, care este vara la New York, am rămas în oraş pentru a face corecturile şi a prepara publicarea în limba engleză a studiului meu şi pentru a sta la dispoziţia d-lui Laugier.

D-sa, înainte de a pleca în Europa, m-a asigurat încă o dată că rămîne mai departe adeptul planului meu, dar, avînd în vedere chestia bugetară, mă sfătuieşte să rog pe şefii vreunei delegaţii din consiliu pentru a face propunerea admiterii acestui plan la prima sesiune a consiliului.

D-sa a avut amabilitatea a schiţa chiar un proiect de cum ar trebui să fie redactată această propunere, care va avea întreg sprijinul său.

10. *Memoriu pentru Consiliul Economic şi Social.* S-a alcătuit atunci un memoriu documentat, pe care d-l profesor de drept internaţional de la Universitatea din Liège, Fernand Dehousse, pe atunci preşedintele delegaţiei belgiene în consiliu, şi-a luat sarcina să-l prezinte în sesiunea din ianuarie. [...]

D-l prof. Dehousse se afla la Conferinţa de pace din Paris.

D-sa, deşi îşi anunţase sosirea la New York pentru sesiunea din ianuarie a Consiliului Economic şi Social, a fost totuşi împiedicat a părăsi Conferinţa din Paris, telegrafiind că va face propunerea în sesiunea viitoare a consiliului.

În această sesiune însă, Belgia, fiind aleasă în Consiliul de Securitate, nu mai avea căderea a lucra în Consiliul Economic şi Social. Trebuia acum o altă delegaţie să intervină în locul delegaţiei belgiene la o altă sesiune de lucru a consiliului. De fapt, mai multe delegaţii erau dispuse să facă acest lucru. Trebuia fixat care din ele şi cînd.

Părăsind New York în 26 februarie 1947, a rămas ca propunerea să se facă la altă dată.

11. *Institutul Social al Naţiunilor din New York.* În acest interval de discuţii şi tratative cu organele Consiliului Economic şi Social, profesorii de la Universitatea Columbia din New York au arătat şi ei un deosebit interes problemei.

În fruntea lor se afla d-l Robert Morrison Mac Iver, profesor de filozofie politică şi sociologie la Columbia University, gînditor de mare prestigiu, autor de lucrări clasice şi de reputaţie mondială. D-l prof. R. Mac Iver este considerat ca decanul sociologilor americani.

Am căzut de acord cu profesorul Robert Mac Iver că este trebuinţă de o nouă instituţie care să completeze O.N.U. pentru a o servi mai bine şi a o ajuta în împlinirea nobilelor şi marilor ei scopuri.

Căci dacă O.N.U. este o organizaţie de reprezentanţi ai guvernelor, este nevoie de o instituţie în afară de guverne şi care să reprezinte liber naţiunile, sub forma cea mai obiectivă a oamenilor de ştiinţă socială, o in-

stituție care ar însemna într-adevăr o uniune de națiuni și nu de state.

Pentru îndeplinirea acestui act de mare curaj intelectual trebuiau acum precizate numele, metoda și întreaga organizare a noii instituții. În acest scop s-a alcătuit un comitet restrîns executiv, alcătuit din prof. Mac Iver, decanul Boris Mirkine-Guetzévitch și din mine, care în numeroase întîlniri a discutat aceste probleme. Aceste ședințe au avut loc la Clubul universității, la mine unde locuiam ori în palatul de expoziții și muzeu care este sediul american al editorului lui *„Gazette des Beaux Arts“*, d-l G. Wildenstein din Paris. Cele mai importante întîlniri ale noastre au fost : prima ședință de constituire din 22 octombrie 1946 ; a doua din 6 noiembrie 1946, cînd [...] s-a luat hotărîrea ca noua instituție să se numească *Social Institute of Nations. Institut Social des Nations. Instituto Social dos Naciones.*

Și, în sfîrșit, ședința comitetului de direcție ținută la Clubul Harvard din New York în ziua de 15 ianuarie 1947, la care au participat reprezentanți ai științei sociale din Statele Unite, Mexic, Cehoslovacia, Canada, Iugoslavia, Franța, Spania republicană și România. În această ședință, fiindcă d-l președinte R. Mac Iver a comunicat că ideea institutului a purces de la mine, Comitetul de direcție m-a însărcinat să redactez programul de lucru. [...]

D-l prof. Robert Mac Iver a fost rugat și a primit să fie președintele noului institut, d-l prof. B. Mirkine-Guetzévitch și cu mine fiind vicepreședinți.

Cu conducerea lucrărilor, ca secretar general, a fost aleasă d-na Ruth Benedikt, una din cele mai cunoscute cercetătoare în domeniul antropologiei popoarelor, profesoară la Columbia University, autoarea recen-

tei lucrări asupra poporului japonez și a unei lucrări din timpul războiului, care se află în manuscris, asupra poporului român *(Rumanian Culture and Behaviour* by Ruth Benedikt, November 1943. *Not for publication).*

Sediul Institutului Social al Națiunilor se află acum în localul propriu al lui *„Woochefee Institute of New-York“, Riverside Drive,* New York 24, un institut chinez ce poartă titlul marelui filozof național Woochefee și care urmărește trei scopuri originale : de a lupta pentru crearea unei democrații internaționale, de a înființa o universitate mondială cu participarea tuturor națiunilor și, în sfîrșit, de a edita o nouă enciclopedie, după ființa și activitatea creatoare a fiecărei națiuni în parte.

Institutul Woochefee a oferit o parte din localul lui Institutului Social al Națiunilor tocmai pentru că a apreciat marea afinitate spirituală între cele două institute. [...]

Iată, domnilor colegi, după șase luni de cînd am făcut comunicarea la Academia Română, s-a înfăptuit la New York gîndul exprimat atunci prin creația Institutului Social al Națiunilor.

Aceasta constituie faza culminantă a experienței mele.

Vă mărturisesc că satisfacția și emoția mea au fost mari.

Se împlinise aniversarea de 25 de ani a Institutului Social Român, care, dacă a trecut cu indiferență și aproape neobservată la noi, deși s-au publicat două volume : unul asupra publicațiilor și altul asupra cercetărilor din 626 de sate, orașe și regiuni, iată, în New York, Institutul românesc a devenit model și i s-a adus o recunoaștere nu numai metodei de lucru de către Consiliul Economic și Social și de sociologii ameri-

cani, dar chiar prin însuşirea titlului pentru o instituţie creată a aplica această metodă la cercetările mai vaste ale tuturor naţiunilor.

Institutul Social al Naţiunilor a fost deci constituit: el are program de lucru, preşedinte, vicepreşedinţi, comitet executiv, comitet de direcţie şi sediu. Cînd eram în New York, se socotea adeziunea sigură a unor reprezentanţi autorizaţi şi eminenţi ai ştiinţelor sociale din 30 de naţiuni. Rămînea ca să se consacre fiinţa institutului într-un congres al tuturor membrilor lui. Am fost însărcinat să propun un subiect pentru acest congres. Am ales cea mai grea, cuprinzătoare şi programatică problemă: a umanităţii [...], şi anume am sugerat discutarea a trei mari probleme, care cuprindeau în esenţă rostul adînc al Institutului Social al Naţiunilor, de altfel ca şi al Organizaţiei Naţiunilor Unite:

1. Individul, naţiunea şi umanitatea ca unităţi sociale;

2. Studiul umanităţii prin Institutul Social al Naţiunii şi

3. Realizarea umanităţii prin Naţiunile Unite. [...]

În acest stadiu am lăsat Institutul Social al Naţiunilor înainte de a părăsi Statele Unite.

De atunci am avut puţine informaţii asupra mersului instituţiei.

După corespondenţa primită la Paris din partea eminentului coleg. R. Mac Iver, reiese că se lucrează. De altfel şi personalitatea secretarului general, prof. Ruth Benedikt, este o garanţie.

Între timp d-l Mac Iver mi-a comunicat că, avînd însărcinarea din partea Societăţii americane de sociologie, care numără peste 1 500 de sociologi americani, de a constitui o „Societate internaţională a sociologiştilor", m-a rugat să primesc preşedinţia institutului cu avizul

unanim al Comitetului executiv, rămînînd ca d-sa să figureze mai departe ca vicepreşedinte şi membru în comitetul executiv. După multe ezitări şi numai după a treia scrisoare de insistenţă, am răspuns profesorului Mac Iver că înţeleg să mă supun hotărîrii luate dacă este în interesul instituţiei.

12. *École Libre des Hautes Études din New York.* Cel mai hotărît sprijin şi o adeziune fără reticenţă l-a găsit programul meu de cercetare la una dintre cele mai interesante instituţii universitare, create în timpul războiului în New York.

Este vorba despre universitatea franceză *École Libre des Hautes Études,* în cadrul şi cu concursul cunoscutei *New School for Social Research.*

École libre a fost fondată în New York, în 14 februarie 1942, sub preşedinţia lui Henri Focillon, „constituită de un grup de savanţi francezi, belgieni şi din ţările de limbă franceză care-şi au rezidenţa în America şi hotărîţi a rămînea credincioşi libertăţii", cum sună declaraţia Consiliului de direcţie al şcoalei.

Ea a fost deci creată ca o şcoală superioară de luptă, ca un dîrz exponent spiritual al mişcării rezistenţei franceze în Statele Unite.

În fruntea creatorilor acestei universităţi franceze au fost Henri Focillon şi Henri Grégoire, ambii membri de onoare ai Academiei Române.

Genialul Henri Focillon a rămas ceea ce a fost totdeauna: un mare prieten al românilor. Directorul marelui muzeu Metropolitan din New York mi-a spus că a învăţat să aprecieze şi să stimeze cultura română de cînd era elevul lui Focillon la Paris. [...]

Reîntorcîndu-se la Bruxelles, preşedintele lui *École,* profesorul Grégoire, d-l Boris Mirkine-Guetzévitch,

vicepreşedintele şcoalei, a luat conducerea ei. D-sa este membru corespondent al Academiei Române şi *doctor honoris causa* al unei universităţi româneşti; este directorul a 8 reviste şi creatorul unui Institut de studii comparative asupra guvernelor şi educaţiei *(The Institute of Studies Comparative Government and Education)* de pe lîngă Teachers College al Universităţii Columbia din New York.

Rareori am întîlnit un temperament mai vioi, mai cald şi mai dinamic ca d-l prof. Mirkine.

D-l B. Mirkine a organizat, cu concursul celor mai distinşi membri ai Secretariatului O.N.U., o serie de conferinţe asupra O.N.U. în limba franceză la *École* şi în limba engleză la Institutul de studii comparative.

La ambele serii am fost invitat să vorbesc.

Cînd am ţinut prima conferinţă, d-sa m-a salutat în tripla calitate: de coleg de Academie Română, coleg de Institutul Social al Naţiunilor şi coleg de Facultatea de drept de la *École*.

Cu prilejul sosirii în New York a d-lui decan al Facultăţii de drept din Paris, d-l Julliot de la Morandière, Consiliul Facultăţii de drept şi de ştiinţe politice al lui *École* a făcut două alegeri în unanimitate: prima ca profesor onorar a d-lui de la Morandière şi a doua — 15 minute după aceasta, cu expresia proprie a d-lui decan — a mea ca profesor de ştiinţe sociale.

Nu mă pot opri să vă împărtăşesc şi d-voastră cît am fost de mişcat cînd, atît la recepţia din zi, ca şi la banchetul de seară în onoarea d-lui Julliot de la Morandière, s-a proclamat oficial alegerea amîndurora.

Ziua de vineri 20 septembrie 1946 înseamnă pentru mine o dată care-mi este cu atît mai scumpă, cu cît ea aminteşte alegerea mea ca profesor la *New School for Social Research* din 1941, alegere ce mi s-a comunicat sub forma originală a unui contract-telegramă din partea preşedintelui lui *New School*, d-l A. Johnson, şi întărit de decanul avocaţilor din New York. [...]

Regimul de atunci m-a împiedicat însă să-mi iau în primire catedra.

Iar acum, după cinci ani, trecînd anii războiului, precum şi ai acelui regim, am avut satisfacţia să redevin profesor la aceeaşi universitate americană. Căci *École Libre des Hautes Études*, fiind afiliată la *New School for Social Research*, profesorii de la *École* aparţin şi lui *New School*.

Participarea, ca profesor, la lucrările lui *École Libre des Hautes Études*, în cadrul căreia proiectele mele au găsit o deosebit de înţelegătoare rezonanţă, şi mai ales adeziunea decanului Facultăţii de drept şi de ştiinţe politice, d-l B. Mirkine, care mi-a acordat cel mai susţinut şi eficace sprijin, formează una din cele mai simpatice faze — a 10-a — a experienţei mele.

Domnilor colegi, vine acum o avalanşă de evenimente, unele mai însemnate ca altele pentru viaţa mea trăită în Statele Unite, în anul 1946—1947, despre care sînt dator să amintesc.

13. *Academiile din Philadelphia şi Washington.* Cu cîteva zile înainte de a se deschide sesiunea Adunării Generale a O.N.U., la academiile din Philadelphia şi Washington, ca şi la Universitatea din Princeton, s-au organizat puternice manifestări pentru cultivarea şi studierea spiritului internaţional, la care am fost invitat să iau parte.

Academia Naţională de Ştiinţe din Washington împreună cu cea mai veche academie americană, creată în 1743 în Philadelphia sub numele de Societatea americană de filozofie, au avut fericita ideea să invite toate

academiile din lume pentru a participa la obişnuita lor sesiune generală din toamnă.

Primind din partea preşedintelui nostru o telegramă de a reprezenta Academia Română la această sesiune, am luat parte la lucrările academiilor americane, constatînd că, în ordinea vechimei lor, din cele 29 de academii străine invitate academia noastră are rangul al 16-lea, cea mai veche fiind *„Accademia Nazionale dei Lincei“* din Roma, din 1603, şi cea mai nouă *„Academia Nacional de Ciencias Exactas“* din Buenos Aires, creată în 1937 (vezi *Meetings of the American Philosophical Society and the National Academy of Sciences, on the occasion of the Visit of Representatives of the Academies of Sciences of other Nations, October 1946).*

Au avut loc trei serii de comunicări.

Prima serie a fost organizată de Societatea din Philadelphia despre „Rolul Americei în evoluţia de creştere a ştiinţei“ *(„Symposium on America's Role in the Growth of Science“)*; iar seria a 2-a şi a 3-a, organizate de Academia Naţională de Ştiinţe din Washington, despre „Tendinţele prezente şi interdependenţa internaţională dintre ştiinţe“ *(„Symposium on present Trends and International Implications of Science“)* şi „Probleme de cooperaţie internaţională în ştiinţă“ *(„Problems of International Cooperation in Science“).*

După tradiţia americană consacrată, punctul culminant şi reprezentativ al sesiunii generale academice îl forma dineul oficial, la care luau parte toţi membrii şi invitaţii.

Era într-adevăr o adunare impozantă acest banchet! Şi, după părerea unui savant american, unul dintre cele mai reuşite, căci pentru întîia oară, pe lîngă academi-

DECLARAŢIA DOMNULUI PROFESOR UNIVERSITAR
DIMITRIE GUSTI la Radio

Sînt invitat a vorbi despre energia atomică din punctul de vedere al viitorului omenirii.

Problema păcii şi a războiului a fost una din principalele mele preocupări din îndelungata mea activitate ştiinţifică.

Ca om de cultură şi iubitor al valorilor culturale ale umanităţii, consecvent cu întreaga mea activitate şi cu încredere în marile curente pacifice nu pot fi de cît pentru soluţia paşnică a problemelor atomice, fiind pentru creşterea bogăţiilor valorilor culturale la infinit, mărindu-se fără încetare cu valori culturale noi din ce în ce mai superioare, ale popoarelor din toate continentele şi, în acest caz, sînt pentru un schimb liber şi o circulaţie nestînjenită a valorilor culturale între popoare ca fiind cea mai bună garanţie a păcii.

Prof. D. Gusti

Fragmente din declaraţia făcută de Dimitrie Gusti la posturile radiodifuziunii române pentru străinătate, la 20 februarie 1955.

cienii şi savanţii americani, participau savanţi academicieni ai 29 academii străine.

Cu o zi înainte, vicepreşedintele Societăţii americane de filozofie, d-l Luther P. Eisenhart, mi-a comunicat că prezidiumul mă roagă să iau şi eu cuvîntul la acel dineu, pentru care se făceau cu mult dinainte preparativele. În seara dineului am avut plăcuta surpriză să constat că locul reprezentantului Academiei Române se afla la masa de onoare şi că el a fost desemnat să vorbească printre cei cinci vorbitori oficiali ai serii dintre toţi savanţii de faţă, şi anume: primul a vorbit d-l Harlow Shapley din partea academiilor americane, al doilea d-l Bernardo Alberto Houssay din partea academiilor din America de Sud, al treilea reprezentantul Academiei Române, al patrulea d-l Maurice Caullery din partea Academiei de Ştiinţe din Paris şi, ultimul, Sir Alfred Egerton din partea *The Royal Society* din Londra.

Din cauza grevei personalului hotelurilor din Washington, şedinţele Academiei de Ştiinţe de acolo s-au ţinut tot la Philadelphia.

Din bugetul prezentat de această Academie reiese că, întocmai ca şi la Academia Română, îi este alipit un Consiliu naţional de cercetări ştiinţifice *(National Research Council).*

Preocupările centrale ale programului de comunicări ale Academiei Naţionale de Ştiinţe din Washington fiind exclusiv de ordin ştiinţific internaţional, m-a determinat ca în a doua cuvîntare pe care am ţinut-o în numele Academiei Române pentru Academia din Washington să caracterizez adunarea savanţilor chemaţi să ia parte la acele lucrări ca o O.N.U. a spiritului. [...]

14. *Studiul Societății internaționale la Princeton.* Dacă în Philadelphia s-a cultivat un spirit activ internațional științific, la Universitatea din Princeton s-a întreprins o cercetare sistematică asupra Societății internaționale.

Universitatea din Princeton, cordonul intelectual dintre New York și Philadelphia, este o universitate aristocrată, situată într-un frumos peisaj cu arbori și peluze, unde se găsesc presărate case și instituții de o splendidă arhitectură. Studenților li se recomandă a se conduce ca studenți și ca gentlemeni. Am vizitat numeroase cluburi studențești, unde își au întîlnire familii din New York și din alte părți alături de studenții universității.

Fostul președinte al Universității din Princeton, care a fost președintele Statelor Unite, Woodrow Wilson, a dat expresie marilor obligații săvîrșite de universitate prin fraza : „Princeton în serviciul Națiunii" (*„Princeton in the Nation's Service").*

Cu ocazia serbării aniversării de 200 de ani de existență a universității, întemeiată la 1746, Universitatea din Princeton a serbat bicentenarul ei într-un mod original, organizînd din septembrie 1946 pînă în iunie 1947 cincisprezece serii de comunicări asupra bilanțului și perspectivei tuturor disciplinelor științifice, la care au fost invitați savanții cei mai autorizați americani și străini. În acest fel, Universitatea din Princeton a devenit în acest an centrul intelectual al Americei. [...]

Între 11 și 14 octombrie a avut loc a 5-a serie de conferințe, asupra „Dezvoltării Societății internaționale", la care am fost invitat să iau parte *(The Development of International Society, Princeton University, Bicentennial Conferences, Series I, Conference* 5, 1946).

A doua oară am fost la Princeton, împreună cu academicienii străini din Philadelphia, pentru a asista la impozanta decernare a doctoratului *honoris causa* la 33 de savanți străini. Cu acea ocazie am făcut cunoștință cu d-l A. Einstein și cu d-l Trygve Lie, Secretarul General al O.N.U., unul dintre sărbătoriți.

Referatele asupra Societății internaționale au plutit în discuții generale și sterile, ceea ce a format faza a 12-a a experienței mele.

15. *Prelegere, Wisconsin.* Nu-și poate cineva imagina un oraș mai fermecător ca Madison, unde se află universitatea, un oraș ca o bandă de pămînt între două lacuri. Orașul, ca și Statul Wisconsin sînt cunoscute ca unele din cele mai simpatice și democratice din Statele Unite.

Universitatea din Wisconsin este cea mai vastă și mai cunoscută dintre universitățile de stat americane.

Am ajuns la ora 5 în Madison, după un drum greu de aproape o noapte și o zi ; la ora 7 am luat parte la un dineu, cu 20 de profesori ai universității, și la ora 8½ am ținut prelegerea, urmată de filmul sociologic, sonor și documentar luat de membrii seminarului de sociologie din București în satul Șanț din județul Năsăud. Atît prelegerea, cît și filmul au deșteptat un deosebit interes, ceea ce s-a dovedit prin discuția vie a studenților ce a avut loc, prezidată de prof. Becker. Expunerea metodei de lucru și a rezultatelor cercetărilor pe teren a găsit un firesc răsunet, pentru că la Universitatea din Wisconsin se află una din cele mai renumite facultăți de „sociologie rurală", precum și un nu mai puțin celebru „Colegiu de agricultură".

Imediat după prelegere am fost rugat de unul dintre profesorii cu autoritate ai Facultății de sociologie ru-

rală, prof. Kolb, să iau parte a doua zi la lucrările seminarului acelei facultăţi. Ceea ce am făcut. La lucrările seminarului au participat, pe lîngă profesorii în frunte cu d-nii Hill şi Kolb, numai candidaţii la doctorat, în număr de peste 30 de persoane, printre care un chinez şi un indian.

Profesorii şi studenţii, timp de două ore, mi-au pus întrebări, pentru ca la urmă d-l prof. Hill să declare că în special metoda colectivă de cercetări pe teren este considerată de ei ca o „minune".

A doua zi, foarte de dimineaţă, s-a anunţat la hotel unul dintre participanţii la seminarul amintit. Daţi-mi voie să vă citesc rîndurile pe care mi le-a lăsat după vizita sa, traduse din limba engleză. „D-l Haitung King, student avansat în economia naţională şi sociologie rurală. Se interesează foarte mult de reforma agrară din România şi doreşte a avea publicaţii privitoare la acest program. Plănuieşte a veni în România curînd pentru a studia şi a lucra sub direcţia profesorului Gusti şi a şcoalei sale". [...]

D-l Haitung King, înainte de a pleca, mi-a spus că vrea să vină în România pentru că a aflat că avem sate, ca şi în China, ceea ce nu este cazul în Statele Unite, unde nu sînt decît ferme, că aceste sate sînt cercetate după o metodă nouă şi sînt chiar filmate, apoi, cu surîsul cunoscut şi după obiceiul de politeţă chinezească, în modul cel mai amical s-a închinat, m-a invitat să vin în China pentru a comunica şi acolo felul de lucru al sociologiei româneşti şi m-a rugat să-mi îngrijesc şi să-mi păstrez sănătatea.

16. *Prelegere, Chicago.* De la Madison în patru ore am fost în Chicago.

Universitatea din Chicago, situată între lacul Michigan şi un vast parc, ilustrează mai mult ca orice altă parte a oraşului Chicago denumirea lui de „oraş al vînturilor".

Viscolul din ziua sosirii mele în Chicago a întrecut cu mult viforul din Madison, aducîndu-mi aminte de cele mai grele zile de iarnă din România.

Al doilea oraş ca mărime al Statelor Unite, Chicago, este unul din marile centre feroviare ale lumii moderne. Avînd o poziţie centrală, Chicago este locul de preferinţă al marilor congrese americane. Printre multele şi specificile curiozităţi fără pereche în lume ale oraşului este Biblioteca centrală din Washington Street, care posedă două duzini de sucursale, 135 de staţii de împrumuturi de cărţi şi servicii telefonice pentru informaţii de tot felul, chiar pentru chestiuni de ortografie, pronunţare şi curiozităţi literare.

Desigur însă că mîndria oraşului, de altfel ca şi a vieţii spirituale americane, este universitatea.

Dacă Universitatea din Wisconsin ţine recordul în ce priveşte sociologia rurală, aceasta din Chicago este cunoscută mai ales prin cercetările ei de sociologie urbană.

Pentru aceea însă expunerea mea la universitate a fost privită cu un deosebit interes şi reţinută pentru a fi tipărită în revista *„American Journal of Sociology"*, organul şcoalei sociologice din Chicago, fiindcă metoda despre care am vorbit se referă atît la cercetări rurale, ca şi urbane.

La dejunul organizat de preşedintele Societăţii americane de sociologie, ca şi la prelegerea ţinută, am făcut cunoştinţă printre profesori renumiţi şi cu doi români, tineri distinşi, unul renumit antropolog, Ion Victor Mură (John Murra în limba engleză), instructor în

antropologie, şi al doilea, părintele Trutza, candidat la doctoratul în sociologie cu o teză asupra stărilor culturale şi sociale româneşti. Fiind suferind, l-am vizitat în apartamentul său pe al treilea român, John Landesco, profesor vestit de criminologie la Universitatea din Chicago şi director al Institutului american de cercetare a legii criminale şi criminologiei *(Research director. American Institute of criminal Law and Criminology).* D-l Landesco, originar din Piatra-Neamţ, mi-a destăinuit la plecare că suferă de nostalgia Ceahlăului.

17. *Prelegere, Harvard.* De la Chicago m-am reîntors înapoi la New York — o distanţă de 16 ore — pentru ca imediat a doua zi dimineaţa să iau trenul pentru Boston, lîngă care se află un orăşel numit Cambridge, care din 1673 adăposteşte cea mai veche, bogată şi celebră universitate din lume, Harvard.

Universitatea face parte de fapt din oraşul Boston, numit Atena de nord a Americii (Nashville fiind Atena de sud). Boston este cel mai european oraş din Statele Unite. Lumea este foarte închisă, constituind o mare familie exclusivistă. Studenţii din Harvard sînt, totuşi, primiţi în mod excepţional în familiile bostoniene, ca făcînd parte dintr-o categorie deosebită socială.

Cînd cineva spune: urmez ori voi urma la Harvard, aceste simple cuvinte îl clasează imediat printre tinerii de bună condiţie. Un profesor din Harvard îmi spunea că în Boston lumea te întreabă ce ştii şi ce cunoştinţe ai, în timp ce în Philadelphia eşti întrebat din ce familie te tragi, iar în New York cîţi dolari cîştigi.

Pentru profesori şi studenţi este o mare onoare a face parte din acest templu universitar.

La Universitatea din Harvard am întîlnit un nou gen de facultate, anume *Facultatea de relaţii sociale,* care cuprinde sociologia, antropologia, statistica şi psihologia.

Acest început de Facultate de ştiinţe sociale, în care ar fi trebuit să nu lipsească ştiinţele economice şi juridice, îşi propune ca din punct de vedere didactic şi ştiinţific să apropie disciplinele care în mod artificial de obicei fac parte din facultăţi diverse.

Am fost invitatul acestei facultăţi şi în faţa membrilor ei, ca şi a studenţilor din ultimul an, am ţinut prelegerea. Decanul, unul dintre cei mai talentaţi dintre sociologii americani, d-l prof. Talcott Parsons, m-a recomandat.

După terminarea prelegerii, cunoscutul profesor d-l Pittirim Sorokin s-a adresat cu temperament studenţilor, invitîndu-i să se ducă la preşedintele universităţii şi să-i ceară ca să facă cercetări după modelul şcoalei sociologice din Bucureşti.

18. *Prelegere, Yale.* De la Harvard, în şase ore, am ajuns la universitatea rivală Yale din New Haven.

Universitatea Yale este concurenta cea mai serioasă a Universităţii Harvard pentru succesele ei şcolare, pentru bogăţia ei şi pentru producţia ei de oameni celebri.

Aici am întîlnit o veche cunoştinţă a mea de la al 13-lea Congres internaţional de sociologie din Paris, 1937, pe d-l decan prof. Maurice Davie; în cabinetul decanatului am descoperit o fotografie a congresiştilor, printre care eram şi noi doi.

Textul prelegerii mele a fost reţinut atît de biblioteca facultăţii, cît şi de aceea a seminarului. Iar preşedintele Clubului studenţesc sociologic, Lee, mi-a declarat în numele colegilor săi că faţă de frumuseţea

excepţională a satului românesc, cum a apărut în film, şi de metoda cercetării lui pe teren, cum a reieşit din prelegerea mea, ei sînt hotărîţi, la prima călătorie în Europa, să vină în România.

La dejunul dat de facultate am făcut cunoştinţă cu cel mai mare antropolog social american, prof. Ralph Linton, şi unul din creatorii sociologiei regionale americane, prof. H. W. Odum.

Cu Universitatea din Yale am încheiat ciclul prelegerilor mele.

Cîteva zile după reîntoarcerea mea în New York şi cu două zile înainte de a mă îmbarca pe vapor, am primit o scrisoare din partea d-lui decan M. Davie, cu data de 24 februarie 1947.

În traducere românească, începutul acestei scrisori sună astfel: „Doresc a vă comunica, cît de mult am apreciat vizita d-voastră aici. Prelegerea d-voastră, urmată de filmul documentar, a impresionat foarte mult. Îndată după vizita d-voastră am convocat un seminar pentru discuţia textului d-voastră“ (*„I want to tell you how much we appreciated your visit here. Everyone who heard your lecture and saw your documentary films was very much impressed. Following your visit we devoted a Seminar to discussion of your paper“).*

La Universităţile din Wisconsin, Chicago, Harvard şi Yale am avut ocazia fericită a lega prietenii preţioase, a cunoaşte de aproape viaţa universitară americană, adăugînd încă foarte importante şi nouă caracteristici la aceea ce ştiam de la universităţile Columbia din New York, Princeton din New Jersey, Michigan de lîngă Detroit, Cleveland din Ohio, cercetate mai de mult. Dar în special am avut ocazia rară să demonstrez pretutindeni necesitatea întemeierii unei ştiinţe a naţiunilor. Cînd la dineul oficial pe care mi l-a oferit

Facultatea de relaţii sociale din Harvard profesorul Sorokin m-a întrebat cam indiscret şi insistent să le spun ce părere am despre defectele sociologiei americane, după ce am declarat că nu-i găsesc defecte, ci numai calităţi, am adăugat totuşi că ar fi de dorit să se concentreze marile şi bogatele forţe ale sociologilor americani pentru a întreprinde împreună, concentraţi într-o instituţie specială, cercetarea vastă a naţiunii americane, ceea ce acum se face de sute şi mii de instituţii în mod fragmentar şi fără legături între cercetări şi cîteodată inutil. Am avut satisfacţia să constat că propunerea mea a avut aprobarea tuturor.

19. *Prelegere, Paris.* După încheierea ciclului de prelegeri la universităţile americane, reîntors la New York, am luat parte la un consiliu al Facultăţii de drept şi de ştiinţe politice de la *École Libre des Hautes Études,* cerînd şi aprobîndu-mi-se un concediu, precum şi la o şedinţă a Comitetului executiv al Institutului Social al Naţiunilor, şi apoi m-am îmbarcat pentru Paris.

Încă pe cînd eram la New York am fost invitat de către prof. Gurvitch să vorbesc la *Centre d'Études Sociologiques* din Paris, nou creat cu scopul de a face cercetări, şi de către prof. Wright la *London School of Economics* din Londra.

N-am putut să vorbesc la Londra.

Am ţinut însă o prelegere despre *„L'Etude de la Réalité Sociale d'après l'École Sociologique Roumaine“* * în localul Institutului de oceanografie, unde se păstrează o bună amintire fostului nostru coleg Antipa. D-l prof.

* Studiul realităţii sociale după metoda şcolii sociologice din România.

Lévy-Bruhl, președintele Institutului francez de sociologie, m-a salutat cu cuvinte nespus de măgulitoare, declarînd, după conferință și înainte de a începe rularea filmului, că sociologii francezi vor lua drept model experiența sociologică românească de peste un sfert de veac.

Sînt bucuros să constat că și la Paris am întîlnit o înțelegere deplină planurilor mele. Directorul Secțiunii de științe sociale de la U.N.E.S.C.O., d-l dr. Arvid Brodersen, mi-a dat o întîlnire pentru a-mi spune că reține planul Institutului Social al Națiunilor pentru discuții și hotărîri viitoare, iar d-l Germain Martin, membru al Academiei de științe morale și politice din Paris și fost ministru al finanțelor, mi-a scris, (în 12 aprilie 1947), ca răspuns la trimiterea comunicării mele din 20 mai 1946, tipărită, textual: *„Vous êtes le chevalier de la Paix et je souhaite de tout coeur que vous soyez compris et suivi“* *. [...]

În Paris am venit în contact direct cu importante instituții, create recent și care au arătat un interes special lucrărilor închinate cercetării națiunilor: *Institut National d'Études démographiques, Musée national des Arts et traditions populaires, La Société d'Éthnographie française, Centre National d'Information économique* și *L'Institut Français d'Opinion Publique.*

Experiența din Statele Unite s-a mărit și întărit prin contactul cu instituțiile franceze, constituind a 14-a și ultima fază importantă a experienței mele.

* Sînteți cavalerul păcii și vă urez din toată inima să fiți înțeles și urmat.

20. *Încheiere.* Iată, domnilor colegi, filmul pe care vi l-am promis la începutul acestei comunicări.

După cum ați văzut, s-au perindat în fața d-voastră: popoare, orașe, instituții, persoane, curente, stări, organizări, toate ca ilustrațiile ale unuia și aceluiași gînd.

Dacă filmul a fost prea lung, de vină nu este producătorul, ci varietatea și întinderea cuprinsului lui.

Și încă atîtea și atîtea lucruri au trebuit să fie amînate pentru altă dată, bunăoară reprezentarea Academiei Române la cea mai mare serbare culturală a românilor americani la Detroit și la „Vatra românească“ cu ocazia a 40 de ani de la apariția primului ziar românesc din Statele Unite „America“.

Plin de recunoștință, aduc cele mai mișcate și calde mulțumiri tuturor care m-au primit atît de cordial, colegial și amical. Am întîlnit pretutindeni o atmosferă de primire simpatică, ce a întrecut cu mult așteptările mele.

Imaginea de ansamblu care se desprinde din comunicarea mea este aceea: acele 14 faze ale gîndirii și experienței, care au format străduințele mele continue și intense, fără pauză și răgaz, timp de un an, în Franța și Statele Unite, așteaptă cu încredere faza ultimă de consolidare a Institutului social al națiunilor din New York. Pînă atunci constatăm că Institutul există și activează.

Din călătoria de studii m-am întors mai convins ca oricînd că toți oamenii și toate popoarele, conștienți de primejdiile și necesitățile tragice ale orei, trebuie să se angajeze pretutindeni într-o imensă sforțare de cercetare și de interdependență realistă, care va trebui

să ajungă în satele cele mai mici, ca şi în oraşele cele mai întinse ale lumii, pentru a crea acea forţă irezistibilă a comprehensiunii, singura capabilă a impune o pace durabilă şi definitivă.

Ne trebuie o cruciadă universală pentru o pace de reală cooperaţie şi de frăţească uniune între toate naţiunile globului pe baza cunoaşterii lor mutuale.

Ne trebuie un plebiscit real şi ştiinţific de fiecare zi al umanităţii. Acesta este scopul suprem urmărit de Institutul Social al Naţiunilor din New York, capitala Organizaţiei Naţiunilor Unite.

2

CELE DOUĂ GERMANII *

În 1934 am fost invitat la Universitatea din Leipzig ca să primesc diploma de *Doctor honoris causa rerum politicarum (Doktor der Staatswissenschaften)*.

A fost a patra mea călătorie făcută în Germania. Cu această ocazie universităţile din Berlin şi München, împreună cu cea din Leipzig, mi-au făcut marea onoare să mă invite a le ţine cîteva prelegeri asupra cercetărilor sociologice pe teren întreprinse în România sub conducerea mea.

În alt capitol voi vorbi despre cum s-a desfăşurat la universitate acest mare eveniment pentru viaţa mea intelectuală.

Aici mă mărginesc a constata efectul pe care l-a făcut asupra mea evoluţia unei mari naţiuni ca Germania din intervalul de cînd am părăsit-o în 1910, cu scurte călătorii de sondaj în Republică, pînă în momentul cînd am venit în 1934.

---

* Fragment din manuscrisele inedite aflate în posesia doamnei Elena Gusti. Textul este scris de D. Gusti în perioada 1948—1955.

În numai două decenii, cîte nu s-au întîmplat în sînul acestei naţiuni!

Sosirea mea în Germania anului 1934 a fost o ocazie nimerită pentru a face observaţii sociologice personale, în mod concret, palpabil, pe viu, asupra marei probleme a „Grandoarei şi decadenţei unei naţiuni". Pot vorbi de o experienţă personală în această privinţă.

Am cunoscut Germania între anii 1899-1910, în apogeul ei, cînd avea o prosperitate fericită — un mers triumfal spre supremaţia industrială mondială — şi poporul cel mai laborios, numeros şi disciplinat al Europei, cu genii care au onorat civilizaţia umană: Kepler, Leibniz, Goethe, Schiller, Luther, Kant, Dührer, Bach, Beethoven, pentru a întîlni în 1934 o Germanie învinsă, obosită şi desperată, una din cele mai dezorganizate naţiuni europene!

Astfel că Germania oferea un imens laborator sociologic pentru cercetări şi reflecţii, ceea ce am făcut sub forma cea mai intensă posibilă.

Caracteristic a fost faptul că am găsit Germania după celebrarea a două date, propriu-zis am găsit două Germanii: una care-mi era cunoscută din timpul studiilor mele la Weimar şi care sărbătorea centenarul de la moartea lui Goethe în 1932, alta care în acelaşi an sărbătorea o simplă aniversare: împlinirea a zece ani a activităţii politice a lui Hitler.

Mi se oferea cheia înţelegerii celor două Germanii!

Aniversarea centenarului lui Goethe era mult mai mult decît o simplă comemorare literară ori o reclamă a editurilor pentru a epuiza standurile de opere complete. Iar decada lui Hitler însemna mai mult decît o banală aniversare politică, căci era punerea Germaniei sub steagul lui Hitler...

Aceste două aniversări au avut importanţa a două etape a gîndirii şi civilizaţiei Germaniei, care s-a întors asupra ei însăşi şi s-a întrebat mai întîi dacă Goethe mai însemna încă ceva ori această spiritualitate s-a învechit şi dacă Goethe s-ar împăca cu germanul nou al fanatismului, al atacurilor pe străzi, al trupelor de asalt hitleriene etc...

În acest an 1932, Germania a făcut prin cele două comemorări inventarul ei, întrebîndu-se care este consecinţa şi perspectiva radicalismului politic şi a civilizaţiei [...]

Cum Goethe fusese „profesorul" meu, recunoscut chiar de Wundt, referentul tezei mele de doctorat, m-a interesat în cel mai înalt grad modul cum a fost proslăvit cultul lui Goethe şi am rămas foarte decepţionat cînd am constatat că a fost o sărbătorire mai mult la suprafaţă.

Calendare, almanahuri, plăci comemorative, portrete, siluete, busturi, reliefuri, conferinţe solemne la universităţi şi academii, milioane de broşuri, suveniruri, cadouri aveau favoarea publicului, la care se mai adăuga comunicări de tot felul, ca vizita lui Goethe la Institutul surdomut din Leipzig ori durerile sale de dinţi; apoi s-a făcut apel în chip naiv la uzul antropologiei pentru a ilustra evoluţia omului în sens goethean (de exemplu s-a dat o primă imagine reprezentînd o maimuţă şi o alta pe Goethe; în sfîrşit, pentru reclama unor pilule de sănătate s-au întrebuinţat cutii cu o parte care ne arăta chipul unei fete frumoase şi cu altă parte chipul lui Goethe).

Din nenorocire, puţini, foarte puţini din aceşti „goetheani" fervenţi au citit lucrările, au înţeles şi culti-

vat spiritul, înţelepciunea şi doctrina de viaţă a lui Goethe.

Marea librărie „Lorenz" din Leipzig deschisese încă din vremea cînd mă aflam acolo ca student al universităţii o secţie numită „das schöne Buch". Conducătorii acestei secţii, cu care mă împrietenisem în timpul cînd frecventam aproape zilnic librăria, mi-au comunicat că clienţii lor cei mai preţioşi sînt aceia care cumpără dulapuri întregi de cărţi ce conţineau sute de exemplare ale aceluiaşi autor, de pildă Faust, legate superb.

La observaţia că toate volumele sînt repetirea uneia şi aceleaşi opere, li se răspundea că aceasta nu importă, fiindcă legătura cărţilor este splendidă şi „face frumos" în dulapurile locuinţei.

În cultul lui Hitler am întîlnit o practică antigoetheană mai puţin umoristică, însă foarte alarmantă şi gravă.

La universităţile unde am fost invitat să ţin prelegeri n-am mai putut recunoaşte obiceiurile, atitudinile şi atmosfera nouă, atît de deosebite de acelea pe care le cunoşteam cînd făceam studiile mele.

Tinerii studenţi, în uniformă, erau impetuoşi, nervoşi, suficienţi, impertinenţi faţă de toată lumea şi chiar faţă şi de profesori. I-am găsit cu aluri tragice, dezesperanţi, defilînd, cîntînd, exclamînd, lovind, avînd totdeauna omniprezent pe „Führer"-ul !

Poporul german a trăit în anul celor două aniversări, de 10 şi 100 de ani, între doi poli : punctul de vedere echilibrat, profund uman, german şi totodată european al lui Goethe, şi tipul lui Hitler, fanatic, violent, turbulent şi, nu este de mirare, ostil lui Goethe.

Am rămas adînc impresionat de această gamă de opoziţii, care au completat observaţiile mele făcute ca

student în timpul regimului absolutist al lui Wilhelm al II-lea.

Germania a rămas aceeaşi.

Ca şi atunci, ca student al Universităţii din Leipzig, acum de două ori doctor al acestei universităţi, după treizeci de ani, mi-am întors privirea tristă spre ferícita fuziune a imaginaţiei şi raţiunii, spre înaltul ideal de eforturi comune, aşa cum se relevă în ultimele acte ale lui Faust din partea a II-a.

Din nenorocire, conflictul între concepţia celor doi sărbătoriţi de poporul german în 1934 s-a agravat din ce în ce mai mult pînă la catastrofă !

3
ȚARA ȘTIINȚEI ȘI PĂCII

a. Cîteva impresii din Moscova și Leningrad *

Impresiile cîștigate la serbările jubiliare a 220 de ani de existență a Academiei de Științe din Moscova, la care am participat trei săptămîni, sînt atît de mari, variate și numeroase, încît foarte greu pot fi redate în puține cuvinte.

Delegațiile străine s-au bucurat de o primire excepțională, plină de atenție, bunăvoință și cordialitate și li s-au pus la dispoziție toate mijloacele necesare pentru o informație directă și sigură.

De aceea savanții din toate țările și continentele au păstrat unanim o sinceră recunoștință Academiei Uniunii Sovietice pentru întocmirea și înfăptuirea bogatului program, care a depășit cu mult cadrul unor simple serbări jubiliare, luînd proporțiile unei vaste cunoașteri a unei lumi noi.

La serbările propriu-zise ale Academiei Sovietice de Științe s-a adăugat o adevărată călătorie de studii și de excursii.

* „Graiul nou" din 9 iulie 1945.

Prima constatare care a fermecat pe academicienii români a fost marele prestigiu de care se bucură știința și reprezentanții ei atît în sferele oficialităților, cît și în cele largi ale publicului.

Ședințele solemne ale Academiei sovietice s-au ținut într-un cadru impresionant de sărbătoresc, în cele mai mari săli din Moscova și din Leningrad și în fața unui imens public.

Prima ședință solemnă a avut loc în localul Operei din Moscova, unul din cele mai monumentale din lume, care a fost ocupat pînă la ultimul loc de un public atent și venit nu din simplă curiozitate, ci din interes real pentru instituția ce-și sărbătorea glorioasa ei aniversare.

Tot atît de populate au fost și celelalte două ședințe în Casa Uniunii din Moscova și în marea sală a Filarmonicii din Leningrad.

Punctul culminant însă al recunoașterii și consacrării științei și a savanților academicieni l-a atins marele banchet organizat de guvernul sovietic în grandioasa sală a Sfîntului Gheorghe din Kremlin. [...]

Dintre instituțiile vizitate de mine, două mi-au provocat un interes special de mare. Mai întîi cea mai măreață centrală a marxismului științific din toată lumea, care este cuprinsă în două mari edificii ale Institutului Marx-Engels-Lenin. Una din aceste clădiri este zidită special pentru institut în „Piața Sovietică" din Moscova, iar cealaltă este transformarea unui vechi palat al unui principe Dolgoruki și unde se află și un frumos bătrîn stejar din timpul lui Napoleon. [...]

A doua instituție ce s-a impus atenției mele deosebite este Institutul și Muzeul etnografic al Academiei

sovietice de ştiinţe din Leningrad, care se află în curs de reorganizare în urma evacuării materialului din cauza luptelor cunoscute şi crîncene ce s-au dat pentru şi în jurul Leningradului şi care s-au încheiat cu respingerea eroică a atacurilor germane.

Muzeul etnografic, creat de Petru cel Mare ca o colecţie de „curiozităţi", cum se numea la început, a devenit sub regimul sovietic un important institut de cercetare a popoarelor din Uniunea Sovietică, începînd cu cele din Siberia.

A fost pentru mine o mare revelaţie cunoaşterea frumoasei şi bogatei arte populare din Siberia şi care, în parte, are asemănări frapante cu arta poporului român.

Am avut apoi marea satisfacţie să constat o mare afinitate ştiinţifică între felul cum înţelege direcţia Institutului etnografic din Leningrad a cunoaşte popoarele din Republica Sovietică şi metoda sociologică monografică pe care o aplicăm de aproape două decenii în România pentru cunoaşterea satelor şi oraşelor.

Etnografia nu poate fi, a afirmat categoric directorul Institutului din Leningrad, o simplă disciplină moartă de culegere de obiecte muzeale, ci o ştiinţă vie, ca o ştiinţă sociologică a popoarelor pe care le studiază.

Sînt fericit că am stabilit legături ştiinţifice cu acest cel mai important institut de cercetare a popoarelor din Uniunea Sovietică.

Pentru a pecetlui mai concret şi precis aceste legături am făcut propunerea unei donaţii de obiecte care să reprezinte arta românească şi care să alcătuiască

o secţie aparte românească în organizaţia Institutului etnografic din Leningrad.

Propunerea mea a fost primită cu o deosebită căldură de direcţia institutului, comunicîndu-mi în acelaşi timp că pentru această secţie de artă românească, pe care o aşteaptă cu nerăbdare, va pune la dispoziţie tot spaţiul necesar.

Vizitele la instituţiile ştiinţifice au fost completate cu numeroase excursii în jurul Moscovei şi Leningradului. Două din aceste excursii au fost memorabile. Una la Iasnaia Poliana, unde am fost primiţi de o nepoată a lui Tolstoi şi ni s-au arătat muzeele şi mormîntul marelui înţelept şi unde am trăit, într-o atmosferă de profundă pietate, momente de neuitat, şi alta la reşedinţa de vară a foştilor ţari de lîngă Leningrad, Peterhof, unde am putut constata, ca şi pe tot întinsul drumului pînă acolo, cele mai sălbatice distrugeri şi devastări, care dezonorează pentru totdeauna pe cei ce le-au făcut.

Am avut continuu sentimentul marilor lupte ce s-au dat în jurul Leningradului, atît de eroic apărat şi care şi-au găsit o expresie covîrşitor de mare în expoziţia „Apărării Leningradului", pe care am vizitat-o cu o mişcătoare emoţie.

Din fericire, pretutindeni se observă o sforţare uriaşă de refacere şi, în curînd, printr-o muncă de o încordare unică vor dispărea şi ultimele resturi de distrugere.

Spaţiul mărginit al ziarului mă împiedică să continuu, cînd aş avea încă atîtea observaţii personale de făcut asupra unei călătorii cu atîtea aspecte noi şi instructive, încît o consider ca cel mai frumos dar ce s-a făcut vieţii mele.

b. Vizita savanţilor sovietici la Academia Română*

Domnilor colegi,

Mi se rezervă onoarea şi datoria foarte plăcută de a saluta sub cupola Academiei Române pe eminenţii reprezentanţi ai ştiinţei, literelor şi academiilor sovietice, pe d-nii profesori Vasilievici Parin, Nikolai Vasilievici Ţiţin şi Alexandru Mihailovici Egolin, precum şi pe eminentul specialist bulgar în imunologie, d-l. Kostov.

Domnilor colegi şi stimaţi confraţi,

Prezenţa d-voastră printre noi înseamnă o dată şi o sărbătoare rară. Căci este prima oară cînd Academia Română primeşte în incinta ei trei ambasadori ai ştiinţei şi literaturii sovietice.

Salutul nostru se adresează şi academiilor pe care le reprezentaţi.

Cunoaştem organizarea ştiinţifică splendidă a acestor academii, izvorîtă din convingerea pe care statul sovietic o are în marea forţă constructivă şi socială a ştiinţei.

Cunoaştem marile lucrări şi descoperiri ştiinţifice ale membrilor acestor academii, cu care se mîndresc Uniunea Sovietică şi lumea întreagă.

* Academia Română, întrunită în sesiune generală, a primit în şedinţa de la 24 mai crt. vizita reprezentanţilor ştiinţei sovietice, a academicienilor Parin, Ţiţîn şi Egolin, însoţiţi de dl. Kostov, eminent medic bulgar.

Oaspeţii au fost întîmpinaţi în incinta înaltei noastre instituţii de cultură de Dimitrie Gusti, preşedintele Academiei, care a ţinut cuvîntarea de mai sus, „Scînteia", anul II, nr. 236, 28 mai 1945.

Se impune o mai mare apropiere spirituală, prin o mai profundă şi mai vastă cunoaştere în toate domeniile vieţii a naţiunilor din Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice, de naţiunea română.

Căci colaborarea popoarelor în toate domeniile spiritului este singura în stare, alături de colaborarea economică, a asigura o adevărată şi sinceră înţelegere internaţională.

Numai constituirea unei comunităţi spirituale şi economice, internaţionale, reale şi puternice va fi garanţia solidă a unei păci durabile.

De aceea Academia Română, care totdeauna a socotit ca parte integrantă din activitatea ei legătura cu surorile ei şi institutele mari ştiinţifice din străinătate, doreşte sincer a colabora frăţeşte cu academiile sovietice de ştiinţă.

Nu fără emoţie gîndul nostru evocă momentele unor amintiri îndepărtate, seculare, cînd această colaborare a avut loc.

Dar chiar înainte de evenimentele pe care noi nu le-am voit, legăturile ştiinţifice între academiile sovietice şi Academia Română erau numeroase şi continue.

Încă de cum a început a se ivi aurora unor zile mai bune, Academia Română a cerut prin adresă specială Academiei din Kiev de a reîncepe schimbul de publicaţii şi de curînd Biblioteca ştiinţifică „Gorki" a Universităţii din Moscova ne-a trimis o cerere similară.

Dorim ca astfel de schimburi de lucrări şi valori ştiinţifice, ca şi de vizite ale personalităţilor ştiinţifice şi artistice — ca acelea pe care avem bucuria să le primim astăzi —, să facem cît mai des şi cu toate academiile de ştiinţă şi personalităţile din Uniunea Sovietică. Biblioteca Academiei Române va consemna

într-o secţie specială lucrările primite, pentru a fi puse la dispoziţia publicului. [...]

Domnilor colegi şi
iluştri confraţi,

Nu este o mai mare satisfacţie, într-un timp cînd umanitatea se caută pentru a se găsi pe ea însăşi, decît conştiinţa de a se fi asociat la comunitatea spirituală a ei, pentru ca printr-o amiciţie între popoare să se răspundă mai bine speranţei sublime a unei păci permanente şi universale.

Sub domnia acestei dorinţe şi ca interpret fidel al colegilor mei, am onoarea a vă exprima cele mai bune urări pentru gloria academiilor şi academicienilor sovietici şi pentru strînsa şi cordiala lor colaborare cu Academia Română şi a vă aduce, domnilor confraţi, tradiţionala urare: „Fiţi bine veniţi printre noi!".

4

SOLUŢIA PAŞNICĂ A PROBLEMELOR ATOMICE *

Sînt invitat a vorbi despre energia atomică din punctul de vedere al viitorului omenirii.

Problema păcii şi a războiului a fost una din principalele mele preocupări din îndelungata mea activitate ştiinţifică.

Nu mă pot opri, bunăoară, să nu amintesc că încă din anul 1900, ca student al Universităţii din Berlin, am făcut cunoştinţă personală cu profesorul Max Planck, profesor la aceeaşi universitate în frumoasa localitate Harzburg, unde venise, ca şi mine, pentru a petrece vacanţa şi a face ascensiuni în munţii Harz. Planck fusese obiectul curiozităţii tuturor, ca revoluţionar în ştiinţa fizicii, creator al unor noi concepţii a atomului, al teoriei cuantelor, înlăturînd atomistica energetică şi concepţia de pînă la el asupra naturii energiei.

Întîmplarea a făcut ca mai tîrziu să cunosc personal pe A. Einstein, Niels Bohr, L. de Broglie, care, ducînd mai departe experienţele lui Planck, au ajuns la concepţia idealistă, formulată de W. Heisenberg, a excluderii

* Declaraţie rostită la radio, în noaptea de 19—20 februarie, 1955.

legii cauzalității din domeniul științelor, ceea ce mai tîrziu a fost cu succes contrazis de însuși Planck și de curînd de L. de Broglie.

Am consacrat două lucrări problemelor păcii și războiului : una în 1910 și alta în 1946, cînd am propus crearea unui Institut social al națiunilor ca o garanție realistă și științifică a păcii, ca un triumf al înțelegerii între popoare, pacea nefiind posibilă decît numai pe pozițiile înțelegerii profunde reciproce dintre popoare. Căci popoarele și pacea formează o unitate indestructibilă, popoarele constituind o condiție reală a păcii, iar pacea o condiție esențială pentru dezvoltarea ascendentă a popoarelor.

Am urmărit apoi cu o atenție deosebită și cu o mare emoție drumul evolutiv parcurs de la descoperirea științifică a fizicii cuantice a lui Max Planck la stadiul actual al tehnicii tactice și strategice al armelor nucleare, de o mare însemnătate din punctul de vedere militar și politic avînd în vedere posibilitatea unui război.

Acum se impune întrebarea pe care și-a pus-o de pe vremuri, încă din timpul Renașterii, Leonardo da Vinci, care, după cum se știe, a fost tot atît de mare inginer-inventator ca și pictor al Giocondei. Leonardo și-a arătat îngrijorarea pentru soarta descoperirilor sale, căci, spunea el, aceste descoperiri nu pot fi folosite totdeauna spre binele omenirii.

Se impune și acum întrebarea : prin descoperirea procedeelor de dezintegrare a atomului producătoare de uriașe energii, care va fi atunci procedeul de dirijare a acestor dezintegrări ?

Acum intervine, pe lîngă latura științifică și tehnică de laborator, pe lîngă latura filozofică a determinismului, și latura militar-tehnică, latură propriu-zis social-culturală a problemei atomice.

Nu sînt decît două posibilități.

Ori energia nucleară imensă descătușată de om va fi folosită spre binele omului și pentru progresul umanității, și aceasta nu este posibil decît în scopuri pașnice.

Căci stăpînirea de către om și societate a energiei atomice poate aduce o dezvoltare nebănuită și neobișnuită atît în ce privește economia și tehnica națională și mondială, cît și prin aplicațiile pe care le pot găsi izotopii radioactivi în științele biologice, medicale, fizice, chimice, agronomice etc.

Ori, dimpotrivă, evoluția armelor nucleare poate duce la un război atomic, ceea ce va însemna o epocă de apocalipsie pentru om, popoare și umanitate. Căci, după expresia înfricoșătoare a savantului francez Fr. Joliot-Curie, războiul atomic, pe lîngă moartea a sute de milioane de ființe, va aduce o nespusă mizerie pentru supraviețuitori, o creație probabilă de monștri și chiar posibilitatea distrugerii oricărei vieți pe planetă.

Ca om de cultură și iubitor al valorilor culturale ale umanității, consecvent cu întreaga mea activitate și cu încredere în marile curente pacifice, nu pot fi decît pentru soluția pașnică a problemelor atomice, fiind pentru creșterea bogățiilor valorilor culturale la infinit, mărindu-se fără încetare cu valori culturale noi din ce în ce mai superioare ale popoarelor din toate continentele, și în acest caz sînt pentru un schimb liber și o circulație nestînjenită a valorilor culturale între popoare ca fiind cea mai bună garanție a păcii.

5

SPRE O CONCEPȚIE REALISTĂ ȘI ȘTIINȚIFICĂ A PĂCII *

Organizațiile internaționale au avut de rezolvat în cursul anilor din urmă două mari probleme.

Mai întîi o problemă negativă : cum să fie prevenite, împiedicate sau suprimate războaiele cu ajutorul instrumentelor politice și juridice ca arbitrajul, procedurile jurisdicționale, dezarmarea, securitatea colectivă, mijloace de acțiune care au pasionat opinia publică și guvernele înainte de izbucnirea celui de-al doilea război mondial, dar care s-au dovedit ineficace, incapabile să împiedice catastrofa.

Apoi o problemă pozitivă : cum să fie organizată și edificată pacea în așa fel încît să se țină seama de evoluția și de starea de fapt a națiunilor. Eșecul Societății Națiunilor s-a datorat disproporției care exista între natura politico-juridică a relațiilor dintre țări și structura lor socială și economică.

* Acest studiu a apărut în „La République Française", vol. III, nr. 9 din septembrie 1946, însoțit de următoarea notă : „La République Française" este fericită să fie prima care să publice importanta comunicare făcută de prof. D. Gusti la Academia de Științe Morale și Politice, la Paris, la 20 mai 1946". Studiul, publicat în vol. III, nr. 9, septembrie 1946, New York, al revistei, a apărut și în versiune engleză sub titlul : *Toward a realistic and scientific Conception of Peace.*

Încă nu s-a scris istoria amănunțită a Societății Națiunilor în cursul celor douăzeci de ani de existență a ei ; trebuie totuși să constatăm nu numai lacunele pactului, ci și motivele adînci ale insuccesului său. Trebuie să întocmim de asemenea bilanțul deficiențelor și inventarul erorilor comise. Cu toate acestea se cuvine să recunoaștem Societății Națiunilor meritul de a fi adunat o bogată experiență, fecundă în învățăminte de valoare pentru observatorii vieții internaționale. Experiența de la Geneva ne învață că o organizație internațională nu poate fi considerată un leac universal : nu-i vorba de loc de o formulă magică, de o afirmare de misticism umanitar îmbrăcînd aparențe juridice pompoase care te fac să te gîndești la aceste admirabile cuvinte : „Există cuvinte asemănătoare tobelor : mult zgomot, nimic în interior".

Pacifismul, adică voința de pace, are o valoare decisivă, capabilă să creeze o comunitate internațională viabilă, reală și nu numai pe hîrtie cînd se sprijină pe posibilitățile și natura adîncă a realităților naționale și internaționale.

Experiența de la Geneva are marele merit de a fi demonstrat că cele mai frumoase instituții politice, cele mai bune lucrări ale juriștilor, adunările frecventate în modul cel mai asiduu, tribunalele de arbitrare cele mai imparțiale, idealismul cel mai înalt, jurisprudența cea mai chibzuită și oamenii de stat cu ideile cele mai îndrăznețe nu pot să realizeze nimic trainic dacă baza socială și economică a națiunilor nu corespunde edi-

ficiului politic și juridic pe care vrem să-l construim în mod pașnic.

Într-adevăr, ne întrebăm — făcînd abstracție de anumite activități tehnice în care s-a angajat Societatea Națiunilor și pe care le-a dus în parte la bun sfîrșit, ca organizația muncii și controlul sănătății publice —, ne întrebăm deci cu ce au putut fi folositoare vastul organism creat în 1919, marile programe puse în lucru, planurile de federație internațională și proiectele de instituții create deasupra suveranității statelor. Toate acestea n-au avut decît o valoare trecătoare : punctul de plecare era fals. S-a pus accentul mai curînd pe natura raporturilor juridice și politice care se stabilesc între națiuni și nu pe structura socială a acestor raporturi. Există, într-adevăr, un pacifism formal, utopic, bazat pe abstract : mecanică omicidă, generatoare a unei păci tranzitorii între două războaie, simplă întrerupere înaintea unui masacru care se apropie. „Se pregătește următorul". Astfel se poate caracteriza rolul unei păci de acest fel, pace cu totul formală, încadrată de două războaie.

Ne trebuie, dimpotrivă, un pacifism real, științific, care să știe să țină seama de învățămintele științei sociale, care să facă din pace un obiect de cunoaștere și care să ia drept punct de plecare studiul structurii sociale și economice a națiunilor.

Aceasta-i misiunea adîncă a Organizației Națiunilor Unite. Ea se deosebește de Societatea Națiunilor printr-o trăsătură de caracter esențială : principala sa rațiune de a fi este într-adevăr aceea de a organiza națiunile (se vede din titulatura ei) și nu statele. Societatea Națiunilor, dimpotrivă, avea un nume impropriu și fals. Ea ar fi trebuit să se numească : Societatea Statelor.

Ideea măreață și salvatoare de a menține pacea prin fraternitatea între națiuni cere înainte de orice și în mod firesc o participare efectivă din partea națiunilor înseși. În această privință, Carta Națiunilor Unite, așa cum a redactat-o Conferința Roosevelt de la San Francisco la 26 iunie 1945, nu conține decît dispoziții vagi. Principiile de bază pe care trebuie să se întemeieze edificiul ordinii mondiale sînt adesea neprecise.

Astfel, preambulul Cartei conține o îmbinare de termeni care surprinde. „Noi, popoarele Națiunilor Unite — declară textul —, hotărîte să apărăm generațiile viitoare de flagelul războiului, care în două rînduri în cursul unei vieți omenești a impus omenirii suferințe de nespus". Se vorbește de „popoare ale națiunilor", ca și cum națiunile ar fi formate de popoare.

Dar neprecizia în alegerea termenilor folosiți nu încetează să se arate încă și mai evident pe măsură ce avansăm în citirea Cartei. Astfel, de exemplu, articolul 3 nu mai desemnează ca membri ai organizației Națiunilor Unite popoarele de care era vorba adineauri, ci statele. Iată textul : „Sînt membri fondatori ai Națiunilor Unite statele care au luat parte la conferință".

În articolul 75 se introduce un nou termen : acela de „teritoriu". „Organizația Națiunilor Unite, declară articolul acesta, va stabili sub autoritatea sa un regim internațional de tutelă pentru administrarea și supravegherea teritoriilor care vor fi puse sub acest regim". Articolul 76 revine asupra acestei expresii de „teritoriu" și vorbește de „populația" acestor teritorii. Astfel se propune la alineatul b „să fie favorizat progresul politic, economic și social al populațiilor teritoriilor aflate sub tutelă".

Deci naţiune, popoare ale naţiunilor, state, teritorii, populaţii ale teritoriilor, aceştia sînt termenii ambigui, întrebuinţaţi fără suficientă precizie pentru a defini realităţile speciale cărora le este consacrată Carta.

O pace veritabilă, efectivă nu poate să fie decît rezultatul unor eforturi continue şi de o voinţă de nezdruncinat din partea majorităţii naţiunilor lumii. Securitatea internaţională nu poate să fie bazată pur şi simplu pe principii generale : ea trebuie să fie organizată în strînsă legătură cu viaţa concretă a naţiunilor. O organizaţie internaţională nu devine o realitate vie decît dacă naţiunile reuşesc să se înţeleagă efectiv unele cu altele şi nu doar în mod provizoriu, temporar şi accidental. Textele acordurilor internaţionale sînt indispensabile, desigur, dar nu sînt suficiente pentru a asigura succesul unei organizaţii : contează ca înţelegerea să se bazeze pe interese comune, clarificate prin cercetări aprofundate. Pacea universală este indivizibilă, în sensul că ea pretinde comunitatea universală a naţiunilor.

Este deci vorba să se creeze între naţiuni un minimum de omogenitate pentru ca fiecare dintre ele să poată să se integreze în mod cinstit şi sincer în sistemul general : acest sistem va fi elaborat conform unei metode nu deductive, ci inductive. El va trebui să corespundă într-adevăr cu aspiraţiile sociale şi umanitare ale fiecărei naţiuni în parte şi ale unei anumite epoci în ansamblu. Ne trebuie o pace inductivă, reală, socială şi economică prin însăşi structura ei şi nu o pace deductivă, formală, bazată doar pe reguli exclusiv politice şi juridice. Ne trebuie o pace care să nu fie ilustrarea faimoasei formule a lui Renan : „Trăim din parfumul unui vas gol". Ne trebuie o organizaţie internaţională care să nu fie concepută ca un simplu instrument politic, ci care să aibă o structură socială, economică, spirituală şi politică coerentă. Una dintre gravele probleme care i se pun democraţiei internaţionale este tocmai să ştim să descoperim însăşi viaţa internaţională şi să ştim să aplicăm comunităţii internaţionale metodele cunoaşterii ştiinţifice.

Nu se poate descoperi adevărata bază a securităţii permanente decît printr-o răbdătoare şi pătrunzătoare metodă de analiză şi sinteză şi de studiu al naţiunilor : această metodă, de altminteri, nu exclude nici entuziasmul nici adeziunea generoasă, nici afirmarea unei fraternităţi de largă întindere. Să ne adresăm acestui univers care se oferă studiului nostru pentru a învăţa limbajul colectivităţii şi al obiectivităţii, pentru a descoperi datele permanente, profund sociale, economice, spirituale şi politice ale naţiunilor umane. Aşadar, soluţia problemei centrale, căutarea factorului decisiv pentru o pace adevărată, stau încă o dată în cunoaşterea structurii sociale şi economice a naţiunilor.

Trebuie să studiem imensele probleme sociale, economice, politice şi culturale ale lumii moderne într-un spirit de mare curaj intelectual, cu metode sever realiste, cu o scrupuloasă atenţie ştiinţifică, fără să neglijăm să facem apel la reprezentanţii ştiinţei sociale din lume. Este vorba de o nouă disciplină : *ştiinţa naţiunilor, ştiinţa raporturilor dintre naţiuni* ; ea este destinată să înlocuiască vechiul canibalism internaţional şi trebuie să aducă lumii o pace adevărată, iată o cauză demnă — credem noi — să fie servită. Şi vom cita aici memorabilele cuvinte ale preşedintelui F. D. Roosevelt, extrase din discursul pe care îl pregătea cu cîteva ore înainte de a muri şi pe care el le pronunţa cu ocazia lui „Jefferson Day", cuvinte care, prin ele însele, ne trasează un întreg program.

„Astăzi ne găsim — scria Roosevelt — în fața unui fapt esențial: dacă vrem ca civilizația să supraviețuiască, trebuie să cultivăm știința relațiilor umane, să dezvoltăm aptitudinea popoarelor, a tuturor popoarelor, de a trăi și de a munci împreună într-o aceeași singură lume și în pace".

Care au fost pînă în prezent instituțiile consacrate cunoașterii națiunilor? Care au fost metodele folosite? Să luăm exemplul Genevei. Născută în dezordine în 1918, primită la început cu un entuziasm frenetic, Societatea Națiunilor a decedat în confuzie, nu fără să fi provocat crude decepții: i-a lipsit o metodă de lucru.

Toată lumea cunoaște sistemul faimoaselor comisii de la Societatea Națiunilor: se convocau în grabă experți spre a studia cutare sau cutare problemă, se numeau raportori, se elaborau proiecte fără o informare aprofundată și metodică, și proiectele acestea, în majoritatea lor, nu vedeau lumina zilei.

Organizația Națiunilor Unite prevede și ea la rîndul său, în Carta ei, numeroase măsuri, care sînt totuși lipsite de consistență și de claritate. Paragraful 4 al primului articol definește această organizație drept „un centru unde se armonizează obiective deosebite ale națiunilor spre a atinge scopuri comune". De-a lungul întregii Carte este vorba de urmărirea sau de promovarea unor studii (art. 11 și 13), de a întreprinde anchete (art. 33 și 34), de a găsi soluții (art. 55), de a redacta rapoarte regulate (art. 64), de a strînge și răspîndi informații (art. 65), de a întocmi chestionare (art. 68). Dar Carta nu spune care trebuie să fie organismele însărcinate cu executarea acestor operații complexe.

Ea vorbește, într-adevăr, într-un mod general de comisii (art. 63—70), de organizații neguvernamentale (art. 71) și mai ales de „instituții internaționale specializate", dar nu explică nicăieri precis nici cum vor fi organizate aceste instituții și nici cum vor trebui să lucreze.

În forma ei actuală, Carta Națiunilor Unite este, desigur, perfectibilă. Ea are nevoie de o îmbunătățire în stare să atingă obiectivele esențiale pe care ea și le propune: cunoașterea reciprocă și unirea frățească a națiunilor. În spiritul Cartei trebuie deci creat un Institut internațional specializat, care să aibă un caracter permanent, spre deosebire de comisiile temporare, și a cărui muncă metodică se opune improvizațiilor pripite care au format regula pînă astăzi. Obiectul cercetărilor întreprinse de acest institut nu poate să fie o lume abstractă, ci o lume concretă, adică națiunile care fac parte din Organizația Națiunilor Unite și sinteza finală a acestor cercetări este știința pozitivă a națiunilor, adică știința umanității, o umanitate rezultată dintr-un nou naționalism, adică născută din însăși conștiința națiunilor care o compun.

Va trebui să fie suprimată confuzia care mai domnește între un naționalism care-și închipuie că este un scop în sine, care refuză să admită că națiunile depind în mod strîns și necesar unele de altele și un internaționalism care refuză să recunoască principiul suveranității națiunilor și merge pînă la a le nega dreptul la o existență proprie. [...]

Institutul internațional pe care îl preconizăm pornește de la fapte și nu de la anumite postulate. El se sprijină pe materiale bazate pe experiențe și nu pe judecăți utopice. [...] El sună mobilizarea tuturor forțelor

științifice ale universului cu scopul de a da păcii o busolă și o cîrmă.

Cele mai bune instrumente de lucru puse în serviciul păcii sînt deci institutele de cercetări științifice create în fiecare națiune afiliată la Organizația Națiunilor Unite și, de asemenea, Institutul central internațional, instalat chiar la sediul Națiunilor Unite. [...]

Nu ne facem nici o iluzie în legătură cu complexitatea redutabilă a sarcinilor care așteaptă organizațiile de acest fel.

Institutele naționale și Institutul central internațional pentru studiul și mai buna cunoaștere a națiunilor nu vor fi simple birouri tehnice de înțelegere internațională, fără obiective și ambiții proprii. Ele vor fi, dimpotrivă, organisme dinamice și îndrăznețe, noi creații cărora însuși obiectul lor de lucru, principiile organizării lor și mecanismul funcționării lor le vor da eficacitate și curaj. [...]

Institutul central internațional pentru studiul și mai buna cunoaștere a națiunilor va avea de îndeplinit o misiune cvadruplă :

1. El va fi un institut științific, însărcinat să stimuleze în fiecare națiune crearea de institute proprii. Aceste institute, prin intermediul unor reprezentanți autorizați, vor stabili în comun un program de lucru și vor fixa o metodă unificată de cercetări. Institutul central va clasa rezultatele anchetelor și va face o primă lucrare de sinteză.

2. Institutul central va acționa în direcția interdependenței active între națiuni. [...]

3. Institutul central va fi un organism de coordonare. El va armoniza activitatea tuturor institutelor însărcinate în lume cu studierea și cunoașterea stării sociale, economice și culturale a națiunilor.

4. Institutul central va fi un organism consultativ permanent, însărcinat cu furnizarea studiilor, informațiilor, anchetelor, chestionarelor și soluțiilor la problemele de care este vorba în Carta Națiunilor Unite.

Institutul central internațional pe care îl preconizăm trebuie să fie, cu alte cuvinte, instituția de bază a Organizației Națiunilor Unite. [...]

Prezentăm și avanproiectul de organizare a Institutului internațional central pentru studiul și mai buna cunoaștere a națiunilor :

I. Consiliu și Comitet de conducere.

II. Secretariat general.

III. Direcții.

1. Direcția întîia : *Relații* cu institutele și societățile diferitelor națiuni. Sprijin și încurajare pentru crearea institutelor naționale acolo unde ele lipsesc.

2. Direcția a doua : *Documentare.*

a) Serviciul bibliotecilor (cărți, periodice, fișier central al publicațiilor mondiale privitoare la studiul și la cunoașterea națiunilor) ;

b) Serviciul dosarelor clasate pe probleme și al materialului de informare inedit (manuscrise, rapoarte și publicații de tot felul privitoare la reuniuni, conferințe internaționale sau adunări și congrese naționale ori internaționale) ;

c) Serviciul statistic (însărcinat cu întocmirea statisticilor mondiale conform unor reguli uniforme) ;

d) Serviciul cartografic (însărcinat să întocmească hărți mondiale conform unor reguli uniforme) ;

e) Serviciul fotografic (clasarea și păstrarea fotografiilor ; laboratoare însărcinate cu documentarea fotografică sistematică și mondială) ;

f) Serviciul filmelor documentare și al luărilor de vederi pe teren în interiorul diferitelor națiuni.

3. Direcţia a treia: *Studii.*

A) Organizarea sistematică a studiilor conform unei metode comune în toate naţiunile prin intermediul institutelor lor naţionale. Adunarea rezultatelor obţinute, studii comparative, crearea unei opere de sinteză: ştiinţa naţiunilor.

B) Clasarea materialelor pe rubrici şi pe naţiuni la sediul Institutului central, pe rubrici la sediul institutelor naţionale.

C) Redactarea şi publicarea rezultatelor cercetărilor în colecţia „Enciclopedia Naţiunilor".

4. Direcţia a patra: *Legătura şi interdependenţa dintre naţiuni.* Cercetarea şi difuzarea cunoştinţelor de tot felul privitoare la înţelegerea reciprocă a naţiunilor. Schimb sistematic şi continuu pe plan internaţional al valorilor economice şi financiare, sociale şi culturale ale fiecărei naţiuni luate în parte (ştiinţă, filozofie, literatură, teatru, arte plastice, muzică).

A) Serviciul expoziţiilor periodice la sediul Institutului central şi al expoziţiilor ambulante la sediul institutelor naţionale.

B) Serviciul Muzeului permanent la sediul Institutului central şi al muzeelor permanente la sediul institutelor naţionale (muzee referitoare la viaţa naţiunilor).

C) Serviciul difuzării sistematice printre naţiuni a filmelor naţionale şi internaţionale.

D) Serviciul Universităţii naţiunilor.

a) Cursuri şi conferinţe asupra vieţii naţiunilor, bazate pe studii ale institutului şi prezentate la sediul central, în colaborare cu serviciile de documentare şi de informare enumerate mai sus;

b) cursuri şi conferinţe prin corespondenţă;

c) pregătirea metodelor şi cadrelor personalului de cercetări la sediul central şi la sediile institutelor naţionale. Schimb sistematic şi continuu al valorilor naţionale spirituale şi economice prin radio, presă, publicaţii şi corespondenţă.

5. Direcţia a cincea: *Coordonare.*

A) Coordonarea institutelor create de O.N.U. sau afiliate la acest organism (B.I.T.; U.N.E.S.C.O. etc.);

B) Coordonarea instituţiilor naţionale sau internaţionale străine de O.N.U.

În sfîrşit, 6. Direcţia a şasea: *Direcţia consultativă pentru studiul şi redactarea avizelor cerute de organele Naţiunilor Unite.* „Elaborarea studiilor, anchetelor, chestionarelor şi informaţiilor", în virtutea dispoziţiilor Cartei Naţiunilor Unite (art. 11, 13, 33, 34, 55, 64, 65 şi 88).

Este important să se creeze institutele naţionale şi Institutul central internaţional pentru studiul şi mai buna cunoaştere a naţiunilor. Este vorba de o datorie imperioasă, dictată de exigenţele esenţiale ale vieţii internaţionale. Aceste institute vor permite să se cunoască în mod fidel nevoile şi aspiraţiile umanităţii. [...]

Ştiinţa socială naţională şi internaţională va şti să pregătească tranziţia necesară între prezent şi viitor. Ea va impune o disciplină idealismului anumitor spirite; ea va risipi teama şi prejudecăţile multor altora.

Problema păcii devine deci astăzi, în umbra ameninţătoare a foametei şi a bombei atomice, o problemă uriaşă: este în joc întregul umanism al păcii, construcţia însăşi a umanităţii.

Pacea pînă în prezent a fost o teorie generoasă, o mare idee, dar ea va părăsi domeniul utopiei spre a deveni o necesitate, spre a trece în viaţa însăşi.

Naţiunile se vor uni în cultul adevărului, în respectul şi stima reciprocă; ele vor cuceri pacea, sprijinindu-se pe un examen obiectiv al dificultăţilor prin care

trec ele. Acest examen le va permite să abordeze în comun problemele de rezolvat şi de a se înţelege unele cu altele, cunoscînd mai bine trăsăturile de caracter specific naţionale ale fiecăreia dintre ele.

Ceea ce apare astăzi scepticilor o utopie, pseudo-realiştilor o imposibilitate va deveni într-o zi o realitate, pe care o întrevăd deja anumiţi oameni de stat : O.N.U. se va transforma în parlament universal. Naţiunile vor fi reprezentate în el prin votul lor direct. Acest parlament nu va avea decît un obiectiv : organizarea păcii.

Va fi ales un guvern mondial dintre membrii acestei adunări.

Va fi creată în acest fel cea mai mare autoritate suverană a lumii : ea va lua în sarcină destinul tuturor popoarelor. Astfel se va naşte un nou stil de viaţă internaţională, nu numai eliberată de teama războiului, dar bazată pe înţelegerea realităţilor sociale şi naţionale ; se va putea stabili o coeziune armonioasă : ea se va sprijini pe interese comune, pe idealul comun al unei umanităţi alcătuită din naţiuni libere şi egale între ele, formate de cetăţeni liberi şi egali între ei, fără discriminare de rasă sau de credinţă.

Astfel se va organiza lumea pe baze noi, astfel se va deschide în istoria ei o eră măreaţă.

Universul va ieşi din perioada aspiraţiilor generale şi abstracte, a speranţelor mărețe, dar nebuloase, pentru a intra în aceea a organizării concrete, active şi efective a viitorului. [...]

Şi atunci pacea va deveni o realitate [19].

NOTE

1) Paginile alese din opera lui D. Gusti au fost grupate în cinci capitole, corespunzător cu cinci preocupări principale, din activitatea foarte întinsă de cercetare și organizare desfășurată de sociologul român, și anume :

I. Problema raporturilor cu contemporanii, în cadrul vieții personale, concepută ca sinteză a unei experiențe științifice originale.

II. Constituirea sociologiei, ca știință a realității sociale, și a sistemului de sociologie, ca instrument de cunoaștere integrală a realității sociale prin cercetarea monografică (sociologia), cunoașterea și elaborarea mijloacelor pentru realizarea valorilor și normelor sociale (politica) și stabilirea și cunoașterea scopurilor și a idealului etic (etica).

III. Organizarea instituțiilor necesare pentru cercetarea științifică.

IV. Organizarea culturală și acțiunea de culturalizare. Problemele activității, științifice și practice a tineretului.

V. Problema organizării păcii, bazată pe cunoaștere și acțiune conștientă.

2) Cunoașterea vieții și operei lui D. Gusti se întregește prin cunoașterea prietenilor și contemporanilor săi. Cu o mare putere de evocare și măestrie literară, cîțiva din aceștia ne-au fost înfățișați chiar de el în *Sociologia Militans*, volumul II, 1946, capi-

tolul V, intitulat *Figuri culturale*. La cele 14 figuri culturale din *Sociologia Militans* se adaugă evocările și amintirile publicate de D. Gusti (în „Revista Fundațiilor", în „Buletinul informativ științific și administrativ", vol. I, nr. 1, 1948, al Academiei Române, și în „Analele Academiei Române", sub titlul *Cincisprezece elogii academice*) despre I. L. Caragiale, precum și despre alți cîțiva contemporani dispăruți.

3) În concepția lui A. D. Xenopol, conceptul „naționalist" nu are înțelesul pe care l-a luat în manifestările reacționare, șovine, ci un sens pozitiv: iubirea patriei, devotament pentru popor, „iubire de țară și de neam" (A. D. Xenopol).

4) Opera este continuată, în satele studiate de D. Gusti și de Fr. Rainer, prin cercetările complexe ale Institutului de antropologie, condus de acad. prof. dr. Ștefan Milcu.

5) Studiul *Realitate, Știință și Reformă Socială*, din care redăm fragmentele intitulate „Cîteva indicații asupra metodei", reprezintă un articol programatic pentru activitatea științifică și organizatorică începută de Dimitrie Gusti în 1910, la Iași, și reluată în 1918—1919.

Împrejurările imediat următoare primului război mondial i-au impus lui D. Gusti unele limitări teoretice.

În stabilirea raporturilor dintre realitate și cunoștință, cunoștință și voință, teorie și practică, idee și ideal, scop și mijloace, cauză și efect, D. Gusti nu se situează pe poziție materialistă. În acest material este însă cuprinsă ideea justă despre necesitatea cunoașterii realității sociale prin cercetare sociologică directă, ca bază a oricărei acțiuni de transformare a societății.

6) În anii 1935—1937, la Paris (10 ianuarie 1935), prin comunicarea făcută la Sorbona, la Bruxelles (1935) în cadrul Congresului Internațional de Sociologie și apoi din nou la Paris (1937) cu ocazia Congresului internațional de științe sociale și a Congresului internațional de sociologie, D. Gusti a împărtășit, personal, lumii științifice de peste hotare, prin patru lucrări de mare răsunet, principiile sistemului său de sociologie, etică și politică. Cele patru comunicări, grupate de D. Gusti în volumul său *La science de la réalité sociale. Introduction à un système de Sociologie, d'Éthique et de Politique*, apărut în *„Bibliothèque de Philosophie Contemporaine"* (F. Alcan, *Presses Universitaires de France*, Paris, 1941) sub titlul *Les principes d'un système de Sociologie, Éthique et Politique*, sînt următoarele: *La doctrine et la méthode de l'École Sociologique de Bucarest* (Sorbona, 10 ianuarie 1935), *La sociologie et les sciences sociales* (Congresul internațional de științe sociale, Paris, 1937), *La sociologie des unités sociales* (Congresul internațional de sociologie, Bruxelles, 1935), *La loi du „parallélisme sociologique" comme loi „d'équilibre social"* (Congresul internațional de sociologie, Paris, 1937).

Textul pe care-l redăm reia ideile cuprinse în subcapitolul a) *Esquisse d'une doctrine de sociologie, éthique et politique* din conferința amintită mai sus, rostită în 1935 la Sorbona, acest text a mai fost publicat în volumul *Omagiu profesorului C. Rădulescu-Motru* (București), 1932, sub titlul *Sociologia. Schiță a unui sistem de Sociologie*, precum și în volumul *Sociologia Militans*, vol. I, 1946, p. 65, punctele 1 și 2 din studiul *Sociologia monografică*.

7) D. Gusti a aplicat tezele sale sociologice și programul său cultural în cadrul a două instituții, și anume în cadrul Ministerului Instrucției Publice, în 1933, și în cadrul Fundației, începînd din 1934. Înființată sub denumirea „Fundația Culturală Regală Principele Carol", această instituție a purtat ulterior denumirea „Fundația Culturală Regală Regele Mihai I" și apoi „Fundația Regele Mihai I". Din 1934 și pînă în octombrie 1939, cînd D. Gusti a fost înlăturat de la conducerea ei, și apoi din nou din 1941 și pînă în 1948, această instituție a aplicat programul cultural preconizat de D. Gusti: acțiune prin cercetări monografice, echipe studențești, cămine culturale, școli țărănești și publicații, precum și prin aplicarea, în intervalul 13 octombrie 1938—13 octombrie 1939, a Legii Serviciului Social. În acest volum vom simplifica denumirea instituției amintite mai sus, lăsînd numai *Fundația* [...].

8) Amploarea luată în opera de sociologie monografică a lui D. Gusti de cercetarea monografică a satelor a dus uneori la părerea că acesta și-ar fi orientat atenția numai spre cercetarea satelor. În realitate, D. Gusti a avut de la început în vedere nu numai cunoașterea sociologică a satelor, ci și studiul sociologic al mediului orășenesc și muncitoresc, dovadă planul de cercetare elaborat în 1926 de elevul și de colaboratorul său, I. Setlacec (vezi: „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială", VI, 1926—1927, nr. 1—4), cercetările întreprinse în Cartierul Tei din București cu seminarul de sociologie în anii 1930—1938, precum și acest amplu plan pentru „Cercetarea de sociologie integrală a întreprinderilor", proiectat a se efectua de către Institutul Social

Român (Institutul de Cercetări Sociale al României) în cadrul lucrărilor comisiunii de cercetări sociale pe teren a Consiliului Național de Cercetări Științifice, în colaborare cu Comisia de Redresare Economică în cursul anului 1948 (vezi „Academia Română, Consiliul Național de Cercetări Științifice, Buletinul Informativ, Științific și Administrativ", vol. I, nr. 1, București, 1948, p. 180).

De altfel, la 24 februarie 1929, cu ocazia celei de-a zecea aniversări a Institutului Social Român, D. Gusti declara, citind planul activității viitoare, că „Institutul Social Român a luat hotărîrea să înceapă o campanie activă și intensă pentru cunoașterea satelor și orașelor din România pe cale monografică".

9) Creat în 1921, după ce din 1918 fusese înființată Asociația pentru Studiul și Reforma Socială, Institutul Social Român a purtat rînd pe rînd, din cauze obiective, următoarele denumiri: Institutul de Cercetări Sociale al României (1938), Institutul de Științe Sociale (1941) și apoi din nou Institutul Social Român (1945).

În ansamblul activităților și instituțiilor științifice și sociale conduse de D. Gusti în cursul vieții sale, Institutul Social Român era chemat să ducă, împreună cu Seminarul de sociologie (director D. Gusti) de la catedra de sociologie etică, politică și estetică (Universitatea din București, Facultatea de filozofie și litere), al cărui titular era, și apoi din 1934, împreună și cu echipele studențești, la cunoașterea vieții sociale din România.

Începînd cu anul 1946, o dată cu înființarea Consiliului Național de Cercetări Științifice de pe lîngă Academia Română (15 martie 1946), Institutul Social Român urma să-și desfășoare activitatea, sub denumirea Institutul Social Român (Institutul de Cercetări Sociale al României), ca organ al Comisiei de cercetări sociale de teren a Consiliului Național de Cercetări Științifice.

10) În cuvîntul de răspuns către studenții Facultății de filozofie și litere din București cu prilejul sărbătoririi a 25 de ani de activitate universitară în ziua de 27 ianuarie 1937, D. Gusti declară: „...Ceea ce am iubit mai presus de orice în acești 25 de ani a fost tineretul universitar. Lui i-am dat tot ce am avut mai bun și mai scump și care, trebuie să recunosc, mi-a dat și el tot ceea ce a avut mai bun și mai scump... Bucuriile studențimii au fost și bucuriile mele, durerile studențimii au fost și durerile mele".

Atitudinea lui D. Gusti față de tineretul universitar a avut drept rezultat inițierea unor acțiuni organizatorice și sociale. În acest scop el a elaborat în 1923, în Seminarul de sociologie, proiectul denumit *Program studențesc pentru organizarea vieții universitare*, a înființat în 1927, ca decan al Facultății de filozofie și litere, Oficiul universitar din București și a organizat, începînd din 1934, echipele studențești și apoi (1938) Serviciul social.

Programul studențesc din 1923 enunță concepția lui D. Gusti despre rolul studentului universitar ca *„funcționar social*, căruia națiunea i-a încredințat cele mai importante interese ale ei"; „dînsul va determina — se scrie în *Cuvînt înainte* —, prin felul activității sale, însăși valoarea universității și condițiile de elaborare și consolidare ale culturii naționale, în slujba căruia pune inteligența și energia sa" (*Sociologia Militans*, vol. II, 1946, p. 14). În același *Cuvînt înainte*, conceput în 1923 și publicat pentru prima oară în 1924, se cere „crearea condițiilor prielnice aducerii fiilor de țărani la universitate", „obligația față de studenții odată ajunși la universitate de a li se asigura un trai demn atît din punct de vedere cultural, cît și material", „democratizarea vieții studențești prin introducerea votului obligator în alegerea diferitelor organe de conducere a asociațiilor și de administrare a gospodăriei (cămine, cantine)", „îndreptarea tuturor eforturilor către o politică a culturii" (*ibidem*).

Un proiect pentru a cărui realizare Gusti s-a străduit foarte mult a fost organizarea unei Facultăți de Științe Sociale.

La 20 noiembrie 1934, în „Cuvînt înainte" la *Sociologia Militans*, ediția I-a, el scria: „A mai rămas de îndeplinit încă vechiul deziderat privitor la sistematizarea și adîncirea învățămîntului Științelor sociale și politice, mai mult ca pînă acum, într-o Facultate autonomă de științe sociale. Iubirea și grija pentru pregătirea tineretului la înălțimea marilor și gravelor probleme ale timpului ce-și așteaptă soluționarea, ne îndeamnă să reluăm discuția creării unei Facultăți de Științe Sociale (discuție care a avut loc în deosebite rînduri în cadrul Institutului Social Român...)".

În proiectul lui Gusti, Facultatea de Științe Sociale cuprinde trei secții și anume: 1) Secția științelor economice și financiare, cu subsecțiile economice și finanțe publice și economie și fi-

nanțe private ; 2) Secția științelor politice, cu subsecțiile : politică administrativă, consular-diplomatică, jurnalistică ; 3) Secția sociologică, în care să se predea următoarele materii comune ambelor secții precedente : enciclopedie și introducere în științe sociale, sociologia, etica socială, istoria socială, politica, psihologia socială, știința culturii ș.a.

El vedea în această Facultate „o școală a spiritului public", care să împace „cultul desinteresat al științei sociale cu aplicări imediate la cunoașterea țării, cu necesitățile serviciilor publice ale statului și cu trebuințele societății românești". El susținea că prin această Facultate, Universitatea va participa „mai mult ca pînă acum" la viața socială și politică a națiunii, devenind, astfel, „un instrument științific al puterii naționale" ; de aceea considera el crearea acestei Facultăți ca „o cerință imperioasă a timpului".

11) În prima parte a discursului, subcapitolele 1—6 inclusiv, conform „uzajului academic", D. Gusti aduce un „omagiu predecesorului", adică istoricului C. Giurăscu ; în continuare face un istoric al academiilor de la Academia platonică la Academia „utopică" a lui Bacon, arătînd pe larg rolul lui Leibniz ca „cel mai activ și ilustru propagandist pentru întemeieri de academii".

12) D. Gusti a conceput Muzeul Satului ca *o instituție permanentă pentru cunoașterea vieții sociale.* În ediția din 1946 a operei sale *Sociologia Militans,* îngrijită personal de autor, D. Gusti așază articolul despre *Muzeul Satului Românesc* în volumul I, *Cunoaștere,* la capitolul II, *Sociologie românească,* subcapitolul *Cercetarea monografică* (p. 142).

Cît privește caracterul permanent al acestei noi și originale instituții științifice, *muzeul sociologic,* concepută și realizată de D. Gusti cu colaborarea echipelor studențești, articolul citat cuprinde următoarea afirmație : „Gîndul de a înfăptui un Muzeu al Satului Românesc de felul celuia pe care Fundația l-a organizat în Parcul Național Herăstrău este un gînd foarte scump și vechiu al nostru și rodul unor străduinți pe care le urmărim stăruitor de ani de zile. Un Muzeu al Satului Românesc nu a fost deci înțeles de către noi numai ca o simplă anexă improvizată și plăcută [...], ci ca o lucrare de sine stătătoare, de o mare importanță științifică și de educație națională în același timp, pe care am dorit-o și va fi permanentă...".

Muzeul Satului, ca muzeu sociologic și social, nu numai etnografic, reprezintă în monografia sociologică un instrument de cercetare științifică a realității sociale.

Concepția aceasta despre muzeul sociologic și despre expoziția sociologică, înțelese ca instrumente de cercetare și cunoaștere monografică a realității sociale, au dus încă din 1929 la organizarea, în dimensiuni reduse, a expoziției „Drăguș. Un sat din Făgăraș" în sălile Seminarului de sociologie (Universitatea din București, Facultatea de filozofie), a expozițiilor cu rezultatele echipelor studențești (1934—1938), precum și la marile expoziții de răsunet mondial realizate de D. Gusti la Paris, în 1937, și la New York, în 1939, ca o prezentare monografică sintetică vizuală a economiei, artei și științei din România.

13) D. Gusti se referă la ciclurile de prelegeri publice organizate de Institutul Social Român. Aceste prelegeri publice erau concepute în cicluri anuale pe cîte o problemă (de exemplu ciclurile „Partidele politice", „Politica externă a României" etc.). Ele au avut un mare răsunet în lumea intelectuală.

În 1928 prelegerile publice ale Institutului Social Român au fost consacrate problemei „Politica culturii".

14) Instituțiile și activitățile social-culturale inițiate, organizate și conduse de Dimitrie Gusti reprezintă complementul activităților sale de cercetare monografică, al concepției lui despre procesul realizării „realității sociale viitoare".

Ansamblul acestor instituții și activități poate fi cuprins sub denumirea de programul social-cultural al lui D. Gusti, formulat și pus în aplicare de el începînd din 1910 (*Introducere la cursul de istoria filozofiei grecești, etică și sociologie,* vezi *Sociologia Militans,* vol. I, 1946, p. 30), trecînd prin momentele pe care le reprezintă activitatea din anii 1918 (Asociația pentru studiul și reforma socială), 1925 (echipele monografice), 1932—1933 (activitatea la Ministerul Instrucțiunii, Cultelor și Artelor), lărgită cu preocupări și ca masă de participanți în perioada 1934—1938 (cu echipele studențești și Serviciul social), reluată după întrerupere, dar și încheiată în perioada 1941—1948 la Fundație.

Discursurile, studiile și articolele lui D. Gusti referitoare la acest program se găsesc adunate în *Sociologia Militans,* vol. II, 1946, pp. 61—124 și 173—283, precum și în *Cunoaștere și acțiune în serviciul națiunii,* vol. I—II.

Articolele din perioada 1934—1939, adresate participanților la echipele studențești, au apărut toate în „Curierul echipelor studențești“ (1934) și în „Curierul Serviciului social“ (1938).

Aceste lucrări cuprind prezentarea principiilor, metodelor și instrumentelor de organizare și de acțiune cultural-socială elaborate și experimentate de D. Gusti (căminul cultural, școala țărănească, școala conducătorilor de cămine culturale, echipa studențească, școala de echipieri, școala conducătorilor de echipe studențești, Serviciul social), măsurile de politică școlară pe care le-a aplicat și pe care le-a preconizat ca ministru al instrucțiunii, concepția sa cu privire la radiofonia românească ș.a.

Activitatea teoretică și practică desfășurată de Dimitrie Gusti în acest domeniu prezintă unele aspecte pozitive, contribuții originale pentru acea vreme la teoria și la practica activității culturale de masă.

15) Crezînd că ar putea feri Institutul Social Român și instituțiile de acțiune culturală pe care le proiecta de intervenția statului, D. Gusti a preconizat scoaterea acestora de sub autoritatea organelor de stat.

D. Gusti a făcut apel la inițiativa personală a intelectualilor și a oamenilor de știință, iar instituțiile pe care le-a conceput, organizat și condus în domeniul acțiunii culturale (Fundația, Serviciul social) au dispus de o autonomie destul de largă.

În 1938 D. Gusti continua acțiunea pe care o începuse în 1918 cu Asociația pentru Studiul și Reforma Socială, căutînd să demonstreze necesitatea cunoașterii realităților sociale ca bază a măsurilor organizatorice de stat.

Știind că politicianismul din România va frîna o asemenea dezvoltare a vieții publice, D. Gusti a preconizat organizarea de jos în sus a țării, folosind în acest scop, ca instrumente de lucru, de organizare și de acțiune, echipele studențești și căminele culturale.

16) „România nouă“ la care se referă D. Gusti este România concepută de el ca rezultat al acțiunilor ce vor urma conform soluțiilor preconizate pe baza cercetării monografice.

17) Subliniem că între cele două războaie instituția căminului cultural, așa cum a realizat-o D. Gusti, însemna o soluție originală, menită să ajute la ridicarea vieții social-culturale a maselor de la sate.

La epoca în care s-a desfășurat activitatea social-culturală îndrumată de D. Gusti, căminul cultural a fost organizația culturală de masă cea mai cuprinzătoare.

Apelul făcut de Gusti la cărturarii satelor, la „fiii satului“, la cei care pot face „danii“, la „elitele sătești“ — care, în ultimă instanță, înseamnă păturile înstărite ale satului — a fost o încercare uneori izbutită de a pune aceste elemente, în general negativ orientate, în serviciul unei cauze pozitive, avansate, și anume ridicarea întregii colectivități sătești la o viață mai bună. Cei care se încadrau în activitatea căminului cultural aderau la o muncă obștească pusă în serviciul unor scopuri de progres social.

Conceput de Gusti ca o „solidaritate de probleme“ căreia i se răspunde cu o „solidaritate de soluții“, căminul cultural rămîne una din realizările de seamă ale sociologiei militante între cele două războaie.

18) „Personalismul idealist“ al lui Gusti nu trebuie confundat cu tezele „personaliste“ ale curentelor filozofice contemporane occidentale.

Citirea atentă a textelor lui D. Gusti din perioada 1934—1948, în care se adresează tineretului și celor maturi arătînd ceea ce au de făcut, ne dezvăluie conținutul concepției lui despre „personalismul idealist“ ; prin acesta el înțelege o activitate constructivă îndreptată spre scopuri social-culturale și etice.

Propunînd tineretului adoptarea tezelor sale etice, îndemnîndu-l să adere la concepția sa morală, D. Gusti le cerea să devină „personalități creatoare“, care să-și închine viața colectivității printr-o activitate bazată pe știință.

Așadar, prin „personalism“, Gusti înțelege, în ultimă instanță, obligația de a deveni persoane creatoare de valori culturale, în care sînt cuprinse și cele sociale, și cele științifice. Prin „idealism“ el înțelege în acest context slujirea unor scopuri, adică *idealuri*, puse în serviciul colectivității.

19) Iată documentul oficial O.N.U. emis în urma propunerilor făcute de Dimitrie Gusti :

„UNITED NATIONS — NAȚIUNILE UNITE

Crearea unui Institut internațional pentru cunoașterea națiunilor

Profesorul D. Gusti preconizează crearea de institute naționale și a unui Institut central internațional pentru studiul și cunoaș-

terea națiunilor în speranța de a ajunge la o mai bună înțelegere internațională, bazată pe o știință a națiunilor.

a) Scopul acestor institute va fi de a desfășura cercetări sistematice cu scopul de a aduna date care vor permite să se cunoască nu numai starea socială a fiecărei țări, ci și nevoile și aspirațiile lor.

Documentația adunată de aceste centre și sintezele care vor rezulta vor servi drept bază unei cooperări internaționale și vor furniza de asemenea faptele concrete pe care se va putea funda o politică inteligentă și rațională.

Institutele nu se vor mărgini să studieze realitatea socială, ci vor folosi cunoștințele obținute pentru a face recomandări și pentru a semnala pericolele existente în dezvoltarea vieții naționale.

Obiectul imediat al studiilor pe care fiecare institut și-l va propune va fi acela al unităților vieții sociale. Explicarea vieții sociale nu este posibilă decît dacă sîntem în stare să interpretăm relațiile societății cu mediul geografic, cu mediul biologic, cu mediul istoric și cu mediul psihic. Deci o știință a națiunilor cere cooperarea specialiștilor din toate disciplinele.

b) Acest ideal va putea fi realizat de institutele naționale instalate în fiecare țară membră a Națiunilor Unite. Acestea vor fi într-adevăr universități ale națiunii, în care specialiștii aparținînd diferitelor discipline se vor dedica studiului diferitelor aspecte ale vieții naționale și de asemenea ale cadrului geografic în care ea se desfășoară. Se va pune accentul pe cercetarea directă pe teren.

c) O importanță cu totul deosebită va fi acordată cercetărilor colective făcute în comunitățile rurale conform metodei folosite cu atîta succes de profesorul Gusti în România. Echipe de cercetători vor proceda la un studiu sistematic al tuturor aspectelor vieții sociale și apoi vor coordona rezultatele lor spre a obține o sinteză. Din suma acestor sinteze se va obține sinteza finală a națiunii.

d) Institutele naționale și regionale vor depinde de un Institut central internațional, care : 1. va asigura relațiile cu institutele și societățile diferitelor națiuni și 2. va centraliza documentația, care va consta într-un serviciu de bibliotecă, dosare, un serviciu de cartografie și fotografie. Institutul central se va ocupa de asemenea de directivele generale și va căuta să elaboreze o metodă de lucru unică.

Una dintre funcțiunile Institutului central va consta în organizarea difuzării cunoștințelor de tot soiul care vor putea ajuta înțelegerea reciprocă a națiunilor. Schimburile de date economice și financiare și de informații sociale și culturale vor putea avea loc prin intermediul institutului.

[...] Alfred Métraux".

Ulterior Gusti a întocmit și următorul :

PROIECT DE CREARE A INSTITUTULUI SOCIAL ȘI ECONOMIC AL NAȚIUNILOR UNITE

Organizația Națiunilor Unite este definită de articolul 4 al Cartei ca fiind un «centru în care se armonizează obiectivele particulare ale națiunilor în vederea atingerii unor scopuri comune».

Carta subliniază necesitatea care există, pentru îndeplinirea acestei misiuni, de «a efectua și promova studii» (art. 11 și 13), «de a întreprinde anchete» (art. 33 și 34), «de a da soluții» (art. 55), «de a redacta rapoarte regulate» (art. 64), «de a aduna și răspîndi informații» (art. 65), «de a întocmi chestionare» (art. 68). Dar textele nu precizează care sînt organismele specializate care vor fi însărcinate cu aceste operații complexe. Într-un fel foarte general, Carta se referă la «comisii» (art. 63—70), la «organizații neguvernamentale» (art. 71) și mai ales la «instituții internaționale specializate».

Problema organizării și funcționării acestor instituții se pune mai ales în ceea ce privește activitatea Consiliului Economic și Social. Acest fapt este datorat mai multor motive :

1. Competența Consiliului Economic și Social este deosebit de vastă. Ea înglobează în mod practic toate problemele care se pun în legătură cu viața oamenilor în societate. În această situație, în fiecare din sectoarele activității sale, Consiliul Economic și Social se găsește în fața unei multitudini de organisme naționale și internaționale, unele competente și perfect utilate, altele dispunînd de mijloace de acțiune mai reduse.

2. Activitatea Consiliului Economic și Social este permanentă. Ea nu se exercită cu ocazia unei crize sau unui conflict. Consiliul are deci nevoie de o sursă de informații permanentă și specializată.

3. Activitatea Consiliului Economic și Social este reformatoare. Ea tinde să modifice condițiile de viață ale oamenilor în privințe precise. Ea trebuie deci să fie bazată pe o cercetare științifică riguroasă, coordonată, completă.

Nici Consiliul, organ de hotărîri, nici comisiile, organe de pregătire de deliberări, nici serviciile specializate ale secretariatului general, organ de acțiune, nu pot să se ocupe de această sarcină de informare, de care depinde totuși valoarea activităților.

Crearea unui organ consultativ, laborator economic și social, aflat în contact cu toate izvoarele de informare, dispunînd de un personal specializat, de un material de documentare, este deci de o necesitate imperioasă și urgentă.

La 13 iunie 1946, Comisia temporară a problemelor sociale a recomandat Consiliului crearea unei Comisii permanente a problemelor sociale (Jurnalul Consiliului, nr. 25). Secretariatul general ar fi însărcinat să pună un personal specializat la dispoziția Comisiei, care ar întreține raporturi strînse cu diferitele organizații internaționale.

La sfîrșitul acestei recomandări, Comisia permanentă ar rămîne un organ de deliberare, munca de cercetare, de documentare și de consultare fiind efectuată în afara ei. Recomandarea scoate deci în relief necesitatea de a încredința unui organism specializat grija de a da deslușiri Consiliului și diferitelor sale comisii permanente și temporare.

Constituirea unui astfel de organism a fost concepută și expusă de profesorul Gusti, fost președinte al Academiei Române și președinte al celui de-al 14-lea Congres internațional de sociologie, în comunicarea pe care a făcut-o la 20 mai 1946 la Academia de științe morale și politice la Paris.

Este vorba de Institutul social și economic al națiunilor.

Institutul ar avea drept misiune de a cunoaște și de a face cunoscute faptele sociale și economice în ordinea națională și internațională, cu scopul de a servi știința națiunilor. Ca organ de studiu, institutul ar efectua și ar face să fie efectuate cercetări științifice privitoare la problemele :

a) care i-ar fi supuse de către Consiliul Economic și Social ;

b) care i-ar fi puse de către organismele internaționale ce cooperează cu Națiunile Unite ;

c) care ar fi considerate de Comitetul de conducere al institutului ca meritînd să facă obiectul unui studiu aprofundat.

Ca organ de acțiune, institutul :

1) ar juca rolul de instanță consultativă a Consiliului Economic și Social ;

2) ar asigura prin toate mijloacele de care dispune răspîndirea cercetărilor științifice, contribuind la formarea științei națiunilor ;

3) ar coordona activitatea instituțiilor internaționale care lucrează în legătură cu Națiunile Unite sau care urmăresc un obiectiv aflat în competența institutului. Ilustrăm cele ce precedă printr-un exemplu : una dintre problemele care se află pe ordinea de zi a actualității internaționale este aceea a «națiunilor înapoiate». Institutul, însărcinat cu studiul acestei probleme de către Consiliul Economic și Social sau care s-ar sesiza prin hotărîrea Comitetului său de conducere, ar face cercetări, studii, anchete pe teren, ar centraliza rezultatele deja obținute de alte organisme de cercetare și studiu, ar efectua o sinteză de date de observație și experiență, ar adresa instanțelor competente ale Națiunilor Unite, ca și instituțiilor internaționale specializate, raportul consemnînd rezultatele studiului efectuat, ar asigura difuzarea acestor rezultate sub formă de publicații, filme, emisiuni radiofonice, expoziții, cursuri, cartoteci permanente la sediul central etc.

Avantajele acestui mod de lucru par hotărîtoare : institutul își are sediul chiar în centrul instituțiilor Națiunilor Unite, care nu au în fața lor decît o singură sursă de informații ; centralizarea cercetării permite să se evite risipirea eforturilor, lacunele documentării, pierderea de timp, cheltuielile inutile.

Mai tîrziu ne putem gîndi la crearea de institute regionale și naționale, formînd o rețea căreia Institutul central i-ar fi în același timp element motor și centralizator. Dar pentru început institutul s-ar mărgini să adauge muncii proprii coordonarea între organismele deja existente.

Institutul ar corespunde unei formule modeste care ar fi supusă încercării experienței. Ambiția viitoare a institutului ar avea drept unitate de măsură activitatea sa trecută. Crearea Institutului central pune o problemă de personal, care este mai mult calificativă decît cantitativă, și o problemă de bani, care este de întindere redusă.

Institutul ar avea grijă să nu încalce competența organismelor deja existente. Este evident că un studiu al condițiilor de muncă, oricare ar fi obiectul lui precis, ar pune institutul în contact cu B.I.T.-ul, cu Federația Mondială a Sindicatelor, cu Organizația

Internaţională a Sănătăţii, cu U.N.R.R.A. sau cu organismul care-i va urma, cu U.N.E.S.C.O., cu comisia de statistică, cu comisia demografică, fără să mai vorbim de organismele naţionale.

Dar raţiunea de a fi a institutului este tocmai munca de coordonare, pe care nu o poate face nici unul dintre organismele specializate şi de care acestea sînt chemate să beneficieze. Căci studiul precipitat efectuat de institut ar putea să uşureze mai tîrziu munca B.I.T.-ului, acţiunea Federaţiei Sindicatelor, deliberările diferitelor comisii specializate.

Organ consultativ al Consiliului Economic şi Social, însărcinat cu cercetarea şi difuzarea rezultatelor obţinute, institutul este chemat în mod evident să lucreze în legătură cu U.N.E.S.C.O. Dar trebuie subliniat că institutul nu este un corp savant, în sensul care se acordă prin tradiţie acestei expresii. Institutul nu este nici un aşezămînt de învăţămînt, nici un organism de punere în contact a savanţilor din diferite ţări, nici chiar o instituţie a cărei misiune exclusivă ar fi propagarea ştiinţei cu un scop dezinteresat.

Institutul este, înainte de toate, un laborator de cercetări, destinat să furnizeze mijloace de acţiune Consiliului Social şi Economic, în special, şi Naţiunilor Unite, în general. Scopul său este astfel în acelaşi timp mai restrîns şi mai pozitiv.

În comparaţie cu organele create de U.N.E.S.C.O., institutul este ceea ce ar fi un laborator de cercetări de căi ferate faţă de o şcoală de fizică.

Funcţiunea institutului este concretă şi practică : este aceea a unui consilier sociologic al Naţiunilor Unite, ale cărui păreri au fost deja clarificate de avizele consilierilor juridici, militari şi ale altora. Avem trasată astfel linia de demarcare între institut şi aşezămintele create de U.N.E.S.C.O. Nu-i mai puţin adevărat că această instituţie internaţională va putea să beneficieze de rezultatele activităţii institutului în acelaşi fel şi în aceleaşi condiţii ca şi celelalte organisme create sub egida Naţiunilor Unite.

Organizarea internă a institutului poate fi concepută numai după următoarea schemă :

1. Consiliu şi Comitet de direcţie.
2. Secretariat general.
3. Direcţii.

1. *Direcţia întîia.* Direcţia consultativă, însărcinată cu redactarea avizelor cerute de Consiliul Economic şi Social, ca şi de

alte organe ale Naţiunilor Unite (elaborarea studiilor, anchete, chestionare, informaţii prevăzute de Cartă în articolele 11, 13, 33, 34, 55, 64, 65, 88).

2. *Direcţia a doua.* Studii şi cercetări :

a) Organizarea cercetărilor pe teren.

b) Organizarea cercetărilor prin intermediul organelor naţionale.

c) Centralizarea rezultatelor obţinute de organele naţionale şi internaţionale.

d) Redactarea şi publicarea rezultatelor cercetărilor în colecţia „Enciclopedia Naţiunilor".

3. *Direcţia a treia.* Documentare :

a) Serviciul bibliotecilor (cărţi, periodice, fişier central al publicaţiilor mondiale referitoare la studiul şi la cunoaşterea naţiunilor).

b) Serviciul dosarelor (clasarea materialului inedit : manuscrise, rapoarte, dări de seamă ale adunărilor, ale conferinţelor internaţionale, ale şedinţelor, congreselor naţionale şi internaţionale).

c) Serviciul textelor legislative şi al documentării juridice.

d) Serviciul statistic (însărcinat cu întocmirea statisticilor mondiale conform unor reguli uniforme).

e) Serviciul cartografic (însărcinat cu întocmirea hărţilor mondiale, conform unor reguli uniforme).

f) Serviciul fotografic (clasarea şi păstrarea fotografiilor, laboratoare însărcinate cu documentarea fotografică sistematică şi mondială).

g) Serviciul filmelor documentare şi al luărilor de vederi pe teren în interiorul diferitelor Naţiuni Unite.

4. *Direcţia a patra.* Legătura cu institutele şi societăţile diferitelor naţiuni.

Sprijin şi încurajare acordate pentru crearea de institute naţionale acolo unde acestea lipsesc. Coordonarea instituţiilor create de Naţiunile Unite sau independente de Naţiunile Unite.

5. *Direcţia a cincea.* Contribuirea la ştiinţa naţiunilor :

Cercetarea şi difuzarea tuturor cunoştinţelor apte să dezvolte înţelegerea reciprocă a naţiunilor : schimb continuu şi sistematic al valorilor economice, financiare, sociale, culturale ale naţiunilor respective.

a) Serviciul expoziţiilor periodice ;

b) Serviciul Muzeului permanent la sediul institutului ;

c) Serviciul Universităţii Naţiunilor: cursuri şi conferinţe la sediul institutului, cursuri prin corespondenţă;

d) Serviciul pregătirii metodelor şi al formării personalului de cercetare a ştiinţei naţiunilor;

e) Serviciul de difuzare. Difuzarea sistematică prin toate mijloacele a valorilor naţionale, spirituale şi economice.

Institutul, aşa cum îl concepe profesorul Gusti, va îndepărta cu hotărîre orice ideologie generoasă şi umanitară, dar neştiinţifică, pentru a se fixa în domeniul faptelor. El le va studia în lumina unei doctrine care nu mai acceptă cosmopolitismul bazat pe identitatea indivizilor şi a naţiunilor, dar care, dimpotrivă, recunoaşte şi studiază diversitatea unora şi a celorlalte, continuînd să degajeze din această diversitate conştiinţa unităţii, conform formulei *E pluribus unum.*

Acestea sînt motivele imperioase care militează în favoarea creării urgente a Institutului economic şi social.

Prin urmare, Consiliul Social şi Economic invită Secretariatul General al Naţiunilor Unite să realizeze proiectul de creare a Institutului social şi economic al naţiunilor.

*Georges Day**.

Dimitrie Gusti, ca iniţiator, a întocmit, la cerere, un

MEMORANDUM ASUPRA PRIMEI ETAPE A ACTIVITĂŢII INSTITUTULUI SOCIAL AL NAŢIUNILOR

care prevedea:

Programul. Institutul Social al Naţiunilor trebuie să aibă un program solid şi bine definit. Acesta este singurul mijloc de a cîştiga încrederea savanţilor, de a obţine colaborarea lor şi de a obţine fondurile necesare. Am avut privilegiul să prezint un astfel de program la Academia de Ştiinţe Morale şi Politice la 10 mai 1946. Acest program a fost publicat în *„La République Française"* din septembrie 1946. Sînt încă convins de necesitatea de a realiza un astfel de plan de acţiune. Nici una dintre obiecţiile provocate nu a atacat principiile fundamentale ale acestui proiect: ele au atras pur şi simplu atenţia asupra importanţei şi însemnătăţii unui astfel de program, exprimînd îndoială în ceea ce priveşte posibilitatea realizării. De acord cu aceste obiecţii, sugerez ca planul meu să fie realizat în etape succesive, prima fiind organizată după cum urmează:

Institutul Social al Naţiunilor, dedicat cercetărilor sociologice, a fost creat pentru studiul naţiunilor în amănunt, ca şi în ansamblu.

Institutul Social al Naţiunilor este diferit de toate celelalte instituţii internaţionale, pentru că el începe prin a studia fiecare naţiune ca o unitate, printr-o muncă de cooperare organizată în însăşi naţiunea, pentru a coordona în sfîrşit rezultatele obţinute cu ajutorul unei sinteze comparative internaţionale, realizată de un institut central. Îi incumbă institutului să încurajeze crearea de institute independente în majoritatea ţărilor aparţinînd Naţiunilor Unite.

Două probleme esenţiale se impun de la început:

1. Organizarea de investigaţii în naţiunile studiate, asigurîndu-şi colaborarea savanţilor, asociaţiilor şi instituţiilor consacrate unor studii analoge în interiorul acestor naţiuni.

2. a) Stimularea şi coordonarea cercetărilor în ţările investigate; b) coordonarea cercetărilor ştiinţifice ale diferitelor naţiuni, prin stabilirea unui program ştiinţific al diferitelor naţiuni, prin stabilirea unui program comun; c) confruntarea rezultatelor obţinute în diferite naţiuni, cu ajutorul unei sinteze aplicate mai întîi regiunilor naţionale, apoi regiunilor mai vaste.

Secţia de documentare. Spre a putea îndeplini toate acestea, Institutul Social al Naţiunilor trebuie să posede, de la început, un minimum de organizare: o secţie de documentare, însărcinată cu procurarea informaţiilor bibliografice în legătură cu personalităţile, asociaţiile şi instituţiile naţionale şi internaţionale, conducînd cercetări în domenii identice sau înrudite. Evident, aceasta pretinde o corespondenţă neîntreruptă şi completă, crearea unui sistem de fişe clasate pe naţiuni şi organizarea cel puţin a unui nucleu de bibliotecă.

Secţia de coordonare şi colaborare. Desluşirile culese de Secţia de documentare a Institutului Social al Naţiunilor trebuie să-i permită să intre în legătură cu personalităţile, asociaţiile şi instituţiile care conduc cercetări identice sau analoge în diferitele ţări, în vederea unei eventuale colaborări şi a coordonării eforturilor lor într-o singură instituţie, dedicată în mod exclusiv studiului sistematic al naţiunii respective.

Orice naţiune civilizată are organizaţii ştiinţifice numeroase şi variate, specializîndu-se în studiul unui aspect izolat al naţiunii, cum ar fi aspectul economic, filozofic, juridic, statistic etc. Prin urmare, nu ar trebui să fie greu să se stimuleze o colaborare

între ele în vederea unificării studiilor întreprinse de fiecare dintre ele în mod separat și pentru a crea, în fine, un Institut Social al Națiunii despre care-i vorba (chiar dacă fiecare organizație dorește să-și păstreze caracterul individual). De exemplu, națiunea care posedă cel mai mare număr de fundații, instituții etc. (aparținînd unor interese particulare sau unor universități) și alte organizații de studii sociale, adică Statele Unite, ar putea să creeze cu ușurință un Institut social al Statelor Unite, asigurîndu-și colaborarea tuturor așezămintelor izolate pentru studiul concret al națiunii americane, al naționalităților care o compun etc.

Institutul Social al Națiunilor trebuie să ia această inițiativă ; este de asemenea de datoria lui să organizeze cooperarea și coordonarea organizațiilor care studiază aspecte izolate ale vieții diferitelor națiuni. Pentru început, Institutul Social al Națiunilor va trebui să intre în legătură cu organizațiile existente. [...]

Secția de cercetări. Contactul dintre Institutul Social al Națiunilor și organizațiile naționale trebuie să fie stabilit pe baze dinamice și științifice.

Institutul Social al Națiunilor, de acord cu reprezentanții autorizați ai organizațiilor naționale interesate, trebuie să-și înceapă activitatea fie pe comitete, fie prin corespondență, spre a formula cît mai curînd un plan de acțiune și o metodă comună de cercetare.

Pentru a atinge acest prim scop, a cărui importanță pentru prestigiul Institutului Social al Națiunilor nu poate fi exagerată, ar fi bine, după părerea mea, să se formeze o echipă de experți de înaltă specializare, cuprinzînd : un sociolog, un economist, un jurist, un statistician, un geograf, un antropolog, un psiholog, un istoric și un reprezentant al științelor politice și al științei relațiilor internaționale. Această echipă și-ar consacra tot timpul unei munci continue, conform unui regulament stabilit dinainte și sub conducerea membrului său cel mai în vîrstă. Ea ar realiza, cu colaborarea specialiștilor diferitelor națiuni, un program sistematic pentru studiul diferitelor națiuni.

Această Secție de cercetări va fi însărcinată de asemenea să facă primele munci comparative privind problemele puse de viața socială a națiunilor.

Tot acestei secții îi va fi încredințat rolul de a stabili relații cu Națiunile Unite și cu organizațiile lor specializate (mai ales

cu U.N.E.S.C.O.), cu Biroul Internațional al Muncii, cu Comitetul statistic și cu Comitetul populației.

Buletinul. Așteptînd organizarea unei Secții speciale de publicații, Secția de cercetări va trebui să se ocupe *de urgență* de publicarea unui buletin al Institutului social al Națiunilor, destinat să joace un rol important în organizarea unui sistem uniform de cercetări, comun tuturor institutelor naționale interesate. Primele numere ale acestui buletin vor trebui să includă o listă a membrilor Institutului Social al Națiunilor, o listă biografică a personalităților, societăților și organizațiilor diferitelor națiuni, a discuțiilor internaționale asupra programului și metodei de lucru adoptate sau propuse de Institutul Social al Națiunilor, a rapoartelor asupra lui și o bibliografie cît mai completă posibil a studiilor făcute sau în curs privind diferitele națiuni.

Un astfel de buletin este indispensabil pentru ca colaborarea activă a reprezentanților diferitelor națiuni și proiectul de a se stabili o metodă uniformă de cercetări să fie transformate într-o realitate vie.

Bugetul. Realizarea acestui program-minimal pretinde un buget corespunzător.

Trebuie luate măsuri urgente pentru a permite acestei noi organizații să intre în contact cu toate fundațiile importante (directorul ar trebui să se pună în legătură cu *Council of Science Social Research)* și să le explice, în linii generale, care sînt scopurile imediate pe care ea își propune să le atingă. Ar trebui să se insiste mai ales asupra faptului că acest institut este destinat să devină un complement necesar Națiunilor Unite. Într-adevăr, fiind o organizație formată din reprezentanți ai diferitelor guverne, Națiunile Unite vor găsi mereu un sprijin și un punct de vedere mai obiectiv pentru realizarea înaltei lor misiuni într-o instituție ai cărei membri sînt reprezentanți independenți ai națiunilor. Imposibilitatea de a realiza o colaborare armonioasă între națiuni, una dintre multiplele condiții care provoacă războaiele, va deveni ușor un lucru al trecutului datorită înființării Institutului Social al Națiunilor.

Bugetul va trebui să prevadă, în afară de suma necesară pentru local și cheltuielile administrative, o sumă suficientă pentru șefii celor trei secții : Secția de documentare, Secția de coordonare și cooperare și Secția de cercetări. Un secretar și două dactilografe sînt indispensabile. Bugetul va trebui să includă de

asemenea cheltuielile necesitate de publicarea buletinului și a publicațiilor destinate să distribuie rapoartele și sistemele și metodele uniforme de muncă.

După părerea mea, institutul nu ar trebui să-și înceapă munca înainte de a obține acest buget minim, căci nimic nu prezintă atîta pericol pentru prestigiul institutului ca imposibilitatea de a realiza, de la începutul activității sale, un minim de program.

Personalul. Dacă, totuși, cum sper, se obțin subvențiile necesare, va trebui să se ia legătura cu personalități excepțional de capabile și calificate din punct de vedere științific (recrutate mai ales printre tinerii savanți din New York) spre a forma echipa de cercetări amintită mai sus și pentru conducerea celor trei departamente de care a fost vorba în acest raport.

Lista membrilor Institutului Social al Națiunilor va trebui să fie întocmită în așa fel, încît să conțină cel puțin doi reprezentanți ai unor națiuni a căror activitate științifică continuă în domeniul științelor sociale este recunoscută. Acești doi savanți ar avea rolul de agenți de legătură între Institutul Social al Națiunilor și Institutul social organizat în țările lor respective.

Profesor Mosely's Suggestion. Sociologii lumii întregi sînt convinși de necesitatea de a face un studiu urgent al problemelor care se opun unei păci permanente. Institutul Social al Națiunilor este absolut calificat pentru a aborda aceste probleme contemporane vitale. Pentru a începe, profesorul Philipp Mosely a pregătit un program anexat, indicînd o cale posibilă de începere a activității acestui institut ; acest program a fost pregătit pentru prima adunare a Comitetului de conducere. Din păcate, profesorul Mosely a fost împiedicat să asiste.

Am trimis planul profesorului Mosely profesorului Mac Iver. Profesorul Mosely propune ca prim subiect de studiu al institutului o lucrare comparativă asupra problemelor *familiei* sau *satului*.

Să nu ne lăsăm descurajați de proporțiile acestui program, nici de elementul timp și de munca pretinsă pentru realizarea lui. Este adevărat că o generație s-ar putea să nu fie suficientă, dar tot ceea ce interesează este utilitatea lui. Această operă trebuie să fie terminată și terminată urgent. Să începem deci munca cu acel curaj intelectual care este singurul în stare să depășească obstacolele.

D. Gusti".

BIBLIOGRAFIA PRINCIPALELOR LUCRĂRI ALE LUI GUSTI

1904

Egoismus und Altruismus. Zur soziologischen Motivation des praktischen Wollens, teză de doctorat, „Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Philosophie und Soziologie", anul 28.

Die Donaufrage, „Preussische Jahrbücher", vol. 118, nr. 2, redactor Hans Delbrück.

1905

Die Grundbegriffe des Pressrechts. Eine Skizze, „Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht", anul 18.

Gabriel Tarde. Eine Skizze zur Wiederkehr seines Todestages, „Jahrbuch für Gesetzgebung — Verwaltung — und Volkswirtschaftslehre", 1906, redactor G. von Schmoller.

1908

Die Soziologischen Bestrebungen in der neueren Ethik, „Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Philosophie und Soziologie", 1908.

Die Grundbegriffe des Pressrechts. Eine Studie zur Einführung in die pressrechtlichen Probleme, o dezvoltare a schiței din 1905, „Abhandlungen der Kriminalistischen Seminars der Universität Berlin", serie nouă, vol. V, nr. 4.

1909

Sozialwissenschaften, Soziologie, Politik und Ethik, in ihrem einheitlichen Zusammenhang. Prolegomena zu einem System.

1910

Introducere la cursul de Istoria filosofiei greceşti, etică şi sociologie. Lecţie inaugurală ţinută la 8 aprilie 1910 în aula Universităţii din Iaşi. „Convorbiri literare“, anul 44, vol. 2, nr. 6.

Despre natura vieţii sociale, „Cultura română“, anul 6, nr. 1—2.

1912

Ein Seminar für Soziologie, Politik und Ethik an der Universität Iassy. Ein Beitrag zur Universitätspedagogik, „Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Philosophie und Soziologie“, 1912.

1913

Necesitatea reorganizării Bibliotecii Centrale de pe lîngă Universitatea din Iaşi.

Întemeierea Bibliotecii şi Seminariilor de pe lîngă Universitatea din Iaşi. Un sistem de propuneri cu numeroase documente şi planuri anexe.

1915

Sociologia războiului, Bucureşti, 108 pagini.

1918

Asociaţia pentru Studiul şi Reforma Socială în România.

Cîteva lămuriri, apelul lansat în 1918 la Iaşi în vederea constituirii Asociaţiei devenită apoi Institutul Social Român.

1919

Realitate, Ştiinţă şi Reformă Socială. Cîteva indicaţiuni asupra metodei, „Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma Socială“, anul I, nr. 1.

1920

(Plan de l'ouvrage) L'art de se conduire et de conduire dans la société de V. Conta (după un manuscris inedit), „Arhiva pentru Ştiinţe şi Reforma Socială“, anul I, nr. 4.

1921

În memoriam: A. D. Xenopol, „Ideea europeană“, anul II, nr. 62.

1922

Partidul politic. Sociologia unui sistem al partidului politic, „Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma Socială“, anul IV, nr. 4—5.

1923

Fiinţa şi menirea academiilor, discursul de recepţie rostit la Academia Română la 10 iunie 1923 şi răspunsul lui Vasile Pârvan.

1924

Program studenţesc pentru organizarea vieţii universitare, „Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma Socială“, anul V, nr. 1—2.

1926

Universitatea Socială, „Revista Universitară“, nr. 2.

1928

Personalitatea lui Vasile Pârvan. Un model academic, „Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma Socială“, anul VII, nr. 3—4.

Politica culturii şi Statul cultural, conferinţă publicată în volumul „Politica culturii“, pp. 473—486.

1929

Problema organizării muncii culturale, „Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma Socială“, anul VIII, nr. 1—3.

Institutul Social Român. Zece ani de la înfiinţare, „Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma Socială“, anul VIII, nr. 4.

Cursul de Etică (litografiat).

1930

Problema Federaţiei Statelor Europene, „Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma Socială“, anul IX, nr. 1—3.

1932

Sociologia. Schiţa unui sistem de sociologie.

1933

Politica şcolară în cadrul statului cultural, conferinţă publicată în volumul *Problemele actuale în ştiinţa şi învăţămîntul economic,* Bucureşti.

1934

Sociologia monografică, ştiinţă a realităţii sociale.

Un an de activitate la Ministerul instrucţiunei, cultelor şi artelor 1932—1933, 1502 pagini, discursuri, programe, proiecte, circulare.

Idei călăuzitoare pentru munca culturală la sate, „Căminul Cultural", anul I, nr. 1.

1935

Sociologia militans. Introducere în sociologia politică, 614 pagini. Volumul cuprinde principalele lucrări elaborate de Dimitrie Gusti pînă în 1935.

La monographie et l'action monographique en Roumanie, conferințe ținute la Universitatea din Paris, „Collections de l'Institut de Droit Comparé, Études de sociologie et d'ethnologie juridiques, publiées sous la direction de René Maunier, professeur à la Faculté de Droit de l'Université de Paris".

La monographie sociologique en Roumanie, conferință ținută la Sorbona, în ziua de 10 ianuarie 1935.

1936

Sociologie românească, „Sociologie românească", anul I, nr. 1.

Învățăminte și perspective din munca echipelor studențești, „Sociologie românească", anul I, nr. 2.

Cunoașterea sociologică și acțiunea culturală, „Sociologie românească", anul I, nr. 4.

Muzeul Satului Românesc, „Sociologie românească", anul I, nr. 5.

La sociologie des unités sociales, comunicare făcută la Congresul internațional de sociologie, de la Bruxelles, consacrat problemei „Formele elementare ale vieții sociale".

1938

La sociologie et les sciences sociales, în „Les convergences des sciences sociales et l'esprit international", Paris.

La loi du parallélisme sociologique comme loi d'équilibre social, comunicare făcută la Congresul internațional de sociologie, de la Paris, consacrat problemei „Echilibre sociale" și publicată în „Revue International de Sociologie", ianuarie-februarie 1938, Paris.

La situation des sciences sociales en Roumanie, „Les convergences des sciences sociales", 1938, Paris.

1939

Cunoaștere și acțiune în serviciul națiunii, 2 vol., 532, pagini. În afară de majoritatea lucrărilor mai vechi, dintre care cele

mai însemnate sînt enumerate mai sus, cele două volume intitulate *Cunoaștere și acțiune în serviciul națiunii,* cuprind aproape totalitatea studiilor și articolelor elaborate de Dimitrie Gusti între 1934 și 1938 cu privire la echipele studențești, precum și cu privire la serviciul social.

Considerations on the Social Service Law in Romania, New-York, Columbia University Press.

Principes directeurs pour les monographies sociologiques, în volumul omagial *In Honor of Professor In. Arn. Bláha,* Brno, 1939.

1940

Problema Sociologiei. Sistem și metodă. Trei comunicări. 1. Considerații asupra unui sistem de sociologie, etică și politică. 2. Monografia sociologică. Planul de lucru. 3. Monografia sociologică. Metoda de lucru, Academia Română, Memoriile secțiunii istorice seria III, tomul XXII, mem. 21, 22, 23.

1941

La science de la réalité sociale. Introduction à un système de sociologie, d'éthique et de politique, Bibliothèque de philosophie contemporaine, Alcan, Presses universitaires de France, Paris, 217 pagini.

Starea de azi a satului românesc. 60 sate românești cercetate de echipele studențești în vara 1938, vol. I.

1944

Ethosul lui Nicolae Iorga, „Revista Fundațiilor", anul XI, nr. 12, 1944.

1945

Cincisprezece elogii academice. 8 ianuarie 1944 — 16 martie 1945.

Bazele democrației sociale, „Căminul Cultural", anul XI, nr. 7—8, 1945.

1946

Sociologia militans. Cunoaștere și acțiune în serviciul națiunii, vol. I, Cunoaștere, vol. II, Acțiune, Institutul de Științe Sociale al României, Biblioteca de Sociologie, Etică și Politică, Studii și Cercetări, 3, 920 pagini.

Ţelul final al umanităţii, „Căminul Cultural", martie 1946.

Vers une conception réaliste et scientifique de la paix, „La République Française", vol. III, nr. 9, 1946, New York.

1947

Un an de activitate în afară de ţară. Crearea Institutului Social al Naţiunilor, Analele Academiei Române, Memoriile secţiunii istorice, seria III, tomul XXIX, mem. 18.

1948

Mişcarea de organizare a cercetărilor ştiinţifice în străinătate, Academia Română, „Buletinul informativ, ştiinţific şi administrativ", vol. I, nr. 1, 1948.

